PETRU P. IONESCU
DOCTOR IN FILOZOFIE, PROFESOR

ELEMENTE
DE
SOCIOLOGIE

PENTRU UZUL
ȘCOLILOR SECUNDARE
DE BĂEȚI ȘI FETE

Conform programei analitice.

Aprobată de Onor. Ministerul Instrucțiunii Publice
cu No. 605 din 6|IX|1929.

EDIȚIA II-a
REVĂZUTĂ ȘI ADAUGITĂ

Taxa timbrului didactic de 5% pentru acest manual s'a plătit
direct Casei corpului didactic conform deciziunei No 3690|933.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI

PREȚUL LEI 94.—

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCA“

CARȚI APARUTE:

	Lei
Alecsandri V., Poezii, cu o introducere de prof. G. Adamescu	90
Alexandrescu Gr., Poezii și proză cu o introducere, biografie și note de prof. G. Adamescu	50
Aldea-Sandu C., In urma plugului Ed. III	65
Bassarabescu A. I., Vulturii, Ed. II	40
Bolintineanu D., Călătorii	30
Brătescu-Voinești A. I., In lumea dreptății	90
Caraivan Virgil, La șezătoare, Ed. II	56
Coșbuc G., Povestea unei coroane de oțel	50
„ „ Răsboiul nostru pentru neatârnare, Ediție cartonată	90
„ „ Cântece de vitejie	25
Crasescu Victor, Schițe și nuvele Ed. II	45
Creangă I., Opere complecte, velină, cartonată	100
Dragoslav I., Facerea lumii Ed. II	60
Dulfu P., Dumnezeu și oamenii	30
„ „ Isus Mântuitorul	45
„ „ Visuri împlinite	35
Gorun I., Nu te supăra	25
Hașdeu P. B., Ion Vodă cel cumplit	65
Lungianu M., Inseilări, Ed. IV	32
Maria, Regina României, Povești, Vol. II	250
Moldovanu Corneliu, Rădulescu D. Mircea, Pe aici nu se trece	4
Moșoi Alfred, Toader nebunul	25
Odobescu Al., Opere complecte, Vol. I	60

I—IVs.

PETRU P. IONESCU
DOCTOR IN FILOZOFIE. PROFESOR

ELEMENTE
DE
SOCIOLOGIE

PENTRU UZUL
ȘCOLILOR SECUNDARE
DE BĂEȚI ȘI FETE

Conform programei analitice.

Aprobată de Onor. Minister al Instrucțiunii Publice cu No. 606 din 6|IX|1929.

EDIȚIA II-a
REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ

Taxa timbrului didactic de 5% pentru acest manual s'a plătit direct Casei corpului didactic conform deciziunei No. 3660|923.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREȘTI

88—5.—930.

IN LOC DE PREFAȚĂ

Inainte de a porni pe calea studierei acestei noi și importante materii, denumită „Sociologie", e bine să ne întrebăm și să lămurim ce înseamnă social, societate *și* sociologie.

Faptele — sau fenomenele — adică tot ce este, tot ce vedem, tot ce ne apare, le-am putea, pornind de aci, să le clasificăm în 2 mari grupe: Fapte sociale și Fapte nesociale. Dar înainte de asta, să ne mai amintim și de un alt cuvânt: asociație.

Intr'un tren merge niște oameni; iată-i fiecare formând individualități distincte: unul cască, altul mănâncă, altul citește; unul merge în plimbare, altul e cu o afacere, un altul e chemat la o înmormântare, etc. Nici o comuniune — nu e stabilită între ei deși sunt adunați *într'un spațiu oarecare, într'o asociație. Asociația aceasta nu e socială. Dar iată că în mijlocul lor vine un bătrân orb, invalid de războiu și cântă. O fetiță ce-l conduce are în mână un talger pe care e o cerere de ajutor printr'o colectă. Dacă apariția aceasta a impresionat publicul, toți acești oameni vor forma un* suflet comun; *ei vor contribui cu toți la umplerea colectei bătrânului orb și încă, după ce acesta va fi plecat, oamenii aceștia, până acum străini unii de alții — țărâme individuale — vor mai vorbi strânși și solidarizați de cheagul simpatiei comune. Asociația a devenit* socială.

Ce este deci faptul social? *Când a venit bătrânul, fiecare dintre cei prezenți nu s'a mai interesat de sine ca*

până aci, fiecare a înlăturat aceia ce era individual şi nu a păstrat decât aceia ce era comun cu ceilalţi. Acest element comun nu rămâne cu aceiaş intensitate pe care ar fi avut-o la un singur om mila faţă de bătrân, ci dimpotrivă creşte într'un grad foarte mare, printr'un fel de contagiune — prin imitaţie, prin dorinţa de a fi la fel — cu ceilalţi ba chiar a-i depăşi, ca la o licitaţie. Aci nu mai e vorba de starea sufletească a unui singur om, ci de o stare sufletească a tuturor (sufletul colectiv sau psihologia mulţimii).

Iată deci ce înseamnă social. Socialul este o sinteză a vieţii sufleteşti a indivizilor, nu o sumă (asemănător cu o sinteză din chimie unde H şi O nu fac o sumă de H+O ci un corp nou, deosebit de H şi O adică apa).

Astfel asociaţiunea devine socială, atunci când interesele individuale se micşorează ca intensitate iar interesele colective se măresc. Socialul apare deci ca o fiinţă —dotată ca şi individul, cu simţire, cu gândire şi cu voinţă.

Când voinţa socială devine conştientă, ea se cristalizează sub forma unor aparate necesare de manifestare. Voinţa individuală are nevoe şi ea de manifestare; aceasta se face prin mişcarea voluntară (muşchii). Aparatul de manifestare al voinţei sociale sunt instituţiile sociale (şcoala, biserica, presa, administrarea, guvernarea, legiuirea. etc.).

Am lămurit astfel ce înseamnă socialul. Ce este însă cealaltă noţiune de care am vorbit: Societatea? Mai e nevoe să spunem oare că societatea nu poate fi decât socială, adică un mijloc de a asigura indivizilor ce o compun un rost, o unitate, o legătură de solidaritate în baza anumitor interese?

Să ne amintim de ceeace înseamnă cuvântul societate în comerţ. Mai mulţi indivizi diferiţi se adună, depunând fiecare o parte din averea lor, o parte din munca lor, din timpul lor, din interesul lor, pentru bunul mers al societăţii din care fac parte. Această parte este de natură socială căci prin ea indivizi deosebiţi se apropie, se fixează, se încheagă într'un tot indisolubil condus de un scop unic către o ţintă colectivă. Restul intereselor, muncii, timpului lor este individual, priveşte pe fiecare în parte; societatea nu îi întreabă nimic despre acest rest al fiinţei lor.

Societatea în mare este asemănătoare cu această societate în mic. Am văzut că ea avea însă nevoe de anumite aparate de manifestare numite instituţiuni. Ea mai are însă nevoe de o seamă de alte condiţiuni. In primul rând de mediu. Societatea fiind compusă din indivizi care trăesc undeva pe pământ, se va întinde geografic pe o bucată de pământ. Dar indivizii sunt oameni având un trup; acest trup are nevoe de hrană, de locuinţă, de îmbrăcăminte, etc. Toţi cei ce compun societatea, având aceleaşi nevoi biologice, societatea ea însăşi va fi condiţionată deci de factorul biologic. Dar alături de nevoia trupească, este nevoia sufletească (adevărul, frumosul şi binele). Toate acestea nevoi sufleteşti se concretizează în viaţa socială sub forma manifestărilor intelectuale, estetice, morale şi religioase. In fine, societatea, având o psihologie specifică, (sufletul mulţimii, colectiv, social), vom putea vedea că religiunea, superstiţia, tradiţia sunt elemente ce compun sufletul social.

In fine, societatea fiind mai mult decât individul, viaţa ei va fi de o durată mai lungă decât e viaţa individului; ea se întinde în viitor şi se pierde în trecut; ea are deci o istorie mult mai vastă decât aceia a vieţii unui individ.

Să rezumăm: Elementele în care societatea subsistă sunt deci 4 şi anume: 1. mediul cosmic; 2. factorul biologic; 3. psihic şi 4 istoric.

Ca orice fiinţă vie societatea e dotată cu activitate iar corespunzător cu activitatea individului, vom putea vedea îndată că activitatea socială va fi în primul rând economică adică aceia care e menită să-i asigure traiul;

alături de aceasta însă stă activitatea spirituală (*știință, educație, morală, artă, filosofie, religie, etc.*).

In fine, indivizii ce compun societatea, stau între ei în anumite raporturi — raporturi juridice, *iar față de guvernământ, față de stat, raporturile lor vor fi* politice, *după cum tot politice sunt și raporturile dintre societăți între ele, dintre state între ele.*

Rezumând și aci vom găsi paralel, 4 feluri de activități sociale : 1. Economice ; 2. Spirituale ; 3. Juridice ; 4. Politice.

Această perspectivă a vieții sociale — un cadru și în sânul său o activitate — cadrul compus din 4 elemente, activitățile fiind și ele în număr de 4 este o schematizare și o simplificare a vieții sociale, necesară pentru înțelegerea sistematică a fenomenelor sociale.

Se pare că această sistematizare derivă dintr'un alt sistem și anume : E știut că tot ce ne cade sub ochi — și mai cu seamă fenomenele vieții în genere, pot fi privite din 2 puncte de vedere : static *și* dinamic. *Când studiem* anatomia *animală disecând corpul pentru a-i vedea structura intimă (sisteme, aparate, organe, țesuturi, fibre, fibrile, celule), studiul nostru este* static *— privim corpul respectiv în nemișcare, îl fotografiem ; când îl studiem în mișcare — așa cum face de pildă* fiziologia *(funcțiunile de secreție, excreție, respirare circulație, digestie, etc.), avem de a face cu un studiu* dinamic, *îl cinematografiem.* Statica *studiază deci* structura, *dinamica studiază* funcțiunile. *Transpunând această în domeniul social, vom înțelege prin* condițiuni *și* cadru *structura statică a societății. prin* activități, *funcțiunile ei dinamice.*

Orice structură însă presupune armonie a părților ce o compun ; iată dece statica socială va avea ca lege fundamentală ordinea ; *orice funcțiune presupune o adaptare spre mai bine a organismului ; iată dece legea fundamentală a* dinamicei *sociale va fi — după cum spunea Aug. Comte —* progresul. *Ordine și progres, iată formula ideală a societății ; static și dinamic, iată felul cum trebue ea studiată științific. Planul urmat de această carte nu e decât o transpunere — cu un alt limbaj — a acestei fecunde doctrine sociologice.*

Ne mai rămâne să vedem ce este Sociologia. *Ea nu va putea fi decât* știința *care să cerceteze atât* faptul social *separat cât și legile, evoluția, prezentul, viitorul și trecutul societății. Metoda acestei noi științe va fi aceia a științelor naturale :* Observația *în primul rând. Ea ne va arăta mai întâi* faptele sociale particulare. *Când toate, sau cât mai multe fapte vor fi studiate, ea va proceda la* inducție, adică la stabilirea legilor generale, din observarea faptelor particulare, *procedând tocmai invers de cum face matematica de pildă, care pleacă dela* **axiome**, *adică dela adevăruri generale, dela principii, pentru a se coborî la particular. la fapt.*

Când opera inducțiunii va fi îndeplinită, sociologia va putea să emită și legi.

Deocamdată ea este în curs de formațiune, fiind o știință relativ tânără. Seriozitatea cu care însă a pornit pe drumul cercetărilor, ne face să credem că, într'un viitor apropiat, ea se va instaura ca o adevărată și nobilă știință.

* * *

Ne mai rămâne să spunem câteva cuvinte asupra planului acestei cărți și asupra unora din inovațiile pedagogice pe care ne-am permis să le facem aci.

Planul lucrării corespunde mai întâi cu aproape toate lucrările complete de sociologie. Pretutindeni avem considerarea multiplă a vieții biologice, psihice, istorice, cosmologice ; pretutindeni se vorbește despre : sociologia familiei, sociologia politică, juridică, economică, spirituală (morală, religioasă, estetică, lingustică), despre raportul sociologiei cu celelalte științe, cu filozofia, despre problema cunoașterii — a națiunii, a statului, a metodelor, etc. Reducerea întregului domeniu al sociologiei la

două mari grupe Condiţiuni şi Activităţi — *baza sistemului susţinut la noi de D-l Proj. D. Gusti, corespunde cu aceiace alţi sociologi au numit* statica *şi* dinamica *socială. Ni s'a adus învinuirea că această carte este* inspirată *după cursul d-lui Gusti. Noi nu am făcut decât să urmăm liniile impuse de programa analitică. Aceasta singură a fost* inspirată *de D-l D. Gusti; noi am urmat sugestiile D-sale — indirect — urmând direct sugestiile programei.*

In fine, am introdus lecturi din autori caracteristici şi consacraţi chiar. Am pus la sfârşitul primului capitol un istoric al sociologiei. Dece? Pentru două motive. Mai întâi, în felul acesta, elevul are, dela început, o perspectivă largă asupra mersului sociologiei — dela origină până în zilele noastre; apoi, din punct de vedere psihic, curiozitatea lui este aţâţată dela început — pregătindu-l în mod favorabil pentru ceeace urmează.

Intrebuinţarea lecturilor este binevenită din două motive: 1) *pentrucă dă detalii asupra unei probleme sau a mai multora din capitolul respectiv, detalii care introduse chiar în sânul capitolului, l'ar fi îngreuiat — ceeace constitue o netăgăduită greşală pedagogică*; 2) *dezvoltă gustul pentru citit şi în afară de indicaţiile prea reduse ale cărţii şcolare. Or, acest lucru nu poate fi atins cu lecturi personale ale autorului (aşa cum se obişnueşte din păcate în unele manuale destul de bine cunoscute), ci cu lecturi din autori cunoscuţi şi în legătură cu ştiinţa respectivă sau chiar cu reprezentanţi de seamă ai ei. Acest gust al elevului de a citi în afară de manual nu e timpuriu; suntem pe pragul sfârşitului şcoalei secundare şi începutul carierii studenţeşti. Iată dece am crezut că e binevenită sugestiunea programei de a pune la sfârşit o bibliografie cât mai caracteristică pentru introducere în ştiinţa sociologiei.*

Paris 25 Aprilie, 1930. **Autorul.**

I.

SOCIOLOGIE.

CAP. I.

Sociologia ca ştiinţă a societăţii.

Un înţelept grec a spus odinioară: „Omul este un animal social". Dela primitivul cel mai înapoiat, până la omul civilizaţiei moderne, fiinţa umană trăeşte într'o societate, fie că e un trib pierdut în pustietăţile africane, fie că e un stat al lumii moderne. Fiinţă umană nesocială nu există; Robinsoni singuratici sunt imposibili; ori unde este om este societate; oriunde e societate, ea e compusă din oameni; animalele pot, cel mult, să trăiască în anumite asociaţii fără de caracter social, fără constrângere, fără instituţii.

Există deci o viaţă socială; societatea are viaţa ei proprie; tribul ca şi poporul, ca şi statul — sunt o unitate; membrii lor sunt solidari şi conştienţi că fac parte din aceste unităţi mari. Ca orice viaţă, această viaţă socială se manifestă în nesfârşite moduri, manifestări care nu sunt datorite întâmplării, care se petrec desigur după anumite legi. Orice ştiinţă însă îşi propune să explice fenomenele pe care le studiază, să le găsească, după cum se spune, legile. Viaţa socială îşi are ştiinţa sa: Sociologia. O vom putea defini deci în mod provizoriu astfel:

Sociologia este ştiinţa care studiază manifestarea vieţii

sociale, sub toate aspectele ei. Această ştiinţă este nouă. Termenul de „Sociologie" a fost dat pentru prima oară de filozoful Auguste Comte. Totuşi, dacă ştiinţa sociologiei nu a existat sub forma în care se prezintă astăzi, a existat, sub numiri şi forme diferite, cu mult înainte.

Dacă ar fi să pornim dela Greci, vom găsi la ei doi mari filozofi care s'au ocupat cu problemele sociale în mod special. Unul a fost *Aristot* care a scris celebra lucrare „Politica" (dela numirea „polis" oraş, cetate sau stat), în care tratează cu o admirabilă perspicacitate, marile probleme sociale. Altul a fost *Platon*, care s'a ocupat şi el cu problemele vieţii sociale şi în acest scop a scris „Statul" unde preconizează, printre altele, *conducerea statului prin înţelepţi (filozofi)* — iar ca o completare a acestei lucrări, „Legile". Nu există gânditor şi filozof mai însemnat care să nu se fi ocupat cu problemele sociale, dacă nu în mod special, cel puţin incidental.

Renaşterea a adus o nouă desvoltare chestiunilor sociale. Aci întâlnim nume celebre, oameni la care problemele sociale s'au impus, cum sunt un *Thomas Morus* care a scris „Utopia" în care preconizează un stat atât de ideal, încât el nu poate fi găsit „nicăeri" (u-topos în nici un loc). Este apoi *Nicollo Machiavelli*, cunoscut cu celebra sa carte „Il principe" (cum trebue să fie conducătorul unui stat).

Dela Machiavelli a rămas numirea de *machiavelism*, prin care se înţeleg uneltirile dibace ce pot merge până la crimă, pe care cineva le face pentru a-şi atinge scopul. Când Machiavelli şi-a scris cartea, el nu s'a gândit la asta: dar el sfătueşte pe *Principe* (pe orice conducător de stat şi în special pe conducătorii statelor italiene) să nu se dea înlături dela nimic pentru a ajunge la idealul lor, desrobirea statului, autonomie, libertate, etc. Dacă pentrú vremurile noastre mijloacele acestea par barbare şi nelegale sau neumane — pentru vremurile acele ele erau însă obişnuite; conducătorul statului trebuiă să fie mână de fier pentru a nu se lăsa călcat în picioare de alţii. Să ne amintim şi din istoria noastră

pe Vlad Ţepeş şi chiar pe Ştefan cel Mare, care, deşi credincios şi blând, era aspru în vreme de primejdie pentru ţară.

In epoca modernă problema statului se pune şi mai precis cu *Hobbes*, a cărui lucrare în această direcţie este „Léviathan" şi a cărui gândire se poate formula în celebrele maxime: 1. *Homo homini lupus*; 2. „*Forţa creiază dreptul*" şi 3. *Bellum omnium contra omnes.*

Filosoful Hobbes (citeşte Hobs) s'a ocupat indirect cu problema socială. Pentru el statul e ca un uriaş cu multe capete (Léviathan), iar individul — omul particular — nu e nimic sau prea puţin în stat. Raporturile ce se stabilesc între indivizi ca şi între state nu sunt raporturi de *simpatie* şi *altruism* ci raporturi de *egoism*. Fiecare consideră pe celălalt o pradă sau o victimă; omul e ca un lup pentru semenul său. De aci urmează că nu *Dreptul*, bazat pe legalitate şi omenie, stă la baza societăţii — ci *forţa*. Acel puternic are şi drept pentrucă nimeni nu cutează să i-l conteste. Această concepţie — după cum se vede — este foarte pesimistă.

Filosoful *Spinoza* se interesează şi el de aceste probleme speciale, şi scrie faimosul „*Tratat teologic-politic*, în care arată că rolul oricărui stat este de a asigura libertatea cetăţenilor ce-l compun.

In Franţa curentul social este şi mai puternic. Aminteşti-vă de opera lui *Montesquieu* [1], prin care el poate

[1] Opera fundamentală a lui Montesquieu este „Spiritul Legilor". Ce urmăreşte această operă? Să puie în lumină aceste 4 idei fundamentale:

1. Viaţa în societate este o tendinţă necesară şi universală, derivând din însăşi firea omului.

2. Faptele sociale — ca şi faptele fizice — se supun unor legi, unor determinări cauzale precise (Legea cauzalităţii şi a determinismului se aplică şi faptelor sociale.)

3. Din viaţa în societate rezultă reguli de condultă şi norme: moravuri şi legi.

4. Aceste legi nu sunt uniforme întregului neam omenesc ci diferă după mediu (climat, relief, stare socială, morală, etc.), popor şi epocă.

Studiind organizaţiile statelor, el afirmă în fine dreptul poporului de a-şi da legea singur, găseşte că monarhia constituţională din Anglia e mai bună ca monarhia absolută din Franţa şi aduce primele îndoieli care vor face revoluţia franceză din 1789.

fi socotit ca adevăratul instaurator al sociologiei moderne; amintiți-vă de desvoltarea și schimbarea radicală a punctului de vedere istoric pe care o face marele *Voltaire*, care, în „Incercări asupra moravurilor și spiritului națiunilor", instaurează o cercetare nouă istorică, care e în acelaș timp o cercetare sociologică adică : *cercetarea tuturor manifestărilor sociale : economie politică, stări politice, moravuri, legi, artă, știință, etc.*"

Tot aci amintim pe *J. J. Rousseau*, cu paradoxala sa teorie asupra chestiunii pusă de Universitatea din Dijon : „*Dacă desvoltarea artelor și a științelor a contribuit la curățirea sau la conruperea moravurilor*" și unde Rousseau răspunde prin negativă, apoi ca o urmare a acestei lucrări, faimosul „*Contract social*".

In fine, tot Franța, dă naștere marelui *Auguste Comte* în a cărui operă, *Filosofia pozitivă*, întâlnim pentru prima oară un studiu special al problemelor sociale cât și numirea nouă de *sociologie* [1].

Curentul determinat de A. Comte — numit curentul pozitivist, este de o puternică influență și în *Anglia* unde el determină filosofia sociologică a lui *Spencer* [2] și *Stuart Mill*.

Sociologia în clasificarea științelor. — După ce am văzut importanța pe care o are sociologia, importanță pe care a avut-o în toate timpurile, din cele mai vechi momente ale cugetării omenești și până azi [3] —

[1] Ideia principală a lui A. Comte este *evoluția* și *progresul*. Deși despre aceste lucruri se va mai vorbi — amintim aci următoarele : Omenirea evoluiază, adică se transformă mereau în decursul timpurilor. Dar ea și progresează — adică tinde către stări din ce în ce mai bune — mai perfecte. In vechime oamenii erau naivi și neștiutori. Se închinau la fetiși și la astre și nu aveau nici o știință despre lume și misterele ei. Mai târziu — au devenit politeiști și au crezut în zei (Grecii, Romanii, etc.). In acelaș timp și știința lor a progresat — probă un Tales și un Arhimede sau marele geometru Euclide. Au devenit după aceasta monoteiști și în tot decursul evului mediu filosofia și știința lor s'a pus în slujba religiunii. Deși știința progresează mult în vremea asta (un că-

să vedem acum și locul care i s'a dat în multele clasificări ale științelor, făcute din antichitate până în vremurile noastre.

I. Vom începe în primul rând cu sistemul lui *Aristoteles*. Acest filosof consideră în primul rând ca *știință a științelor*, φιλοσπφία πρώτη filosofia próte (filosofia primă) sau *metafizica*. Aceasta se subdivide în : 1) *Știința teoretică* (matematică și fizică); 2) *Știința practică* (morală și *politică*); 3) Știința *poetică* (estetica).

Prin *morală* nu se înțelegea însă numai morala individuală ci și morala socială : felul de a se purta al omului în societate, al părintelui în familie, al Regelui în Stat; de aceia am adăugat aci și *politica* — conform cu însăși activitatea filosofică și științifică a lui Aristot — care — am văzut — a scris o carte specială „*Politica*".

II. In secolul al 16-lea a trăit un filosof însemnat, Fr. Bacon (citește *Becăn*) care a dat și el o interesantă și originală clasificare a științelor. El pleacă dela unele facultăți ale sufletului omenesc și anume : *Memoria*, *Rațiunea* și *Imaginația*.

1. *Științe istorice* (naturale și *Sociale*) care „înregistrează" întâmplările și ca atare se leagă de *Memorie*.

lugăr englez inventează camera fotografică, se inventează luneta, telescopul, etc.), știința era încă misterioasă : *alchimia* domnea pe vremea asta, adică un amestec de șarlatanism, naivitate și magie. Deabia în vremurile moderne și în viitor — când omul va crede nu în Dumnezeu ci în *Rațiune*, (amintitivă că și Robespierre vroia să introducă Cultul Rațiunii) știința va deveni perfectă și va sluji nevoilor omului atât în prezent cât și ca previziune în viitor. De aci și formula lui Comte : *Savoir c'est prevoir afin de pouvoir*.

[2] A se vedea mai departe.

[3] Cea mai mare desvoltare a luat-o însă sociologia în vremurile noastre, cu marii sociologi din care citâm pe *Durkheim*, *Levy Bruhl*, *L. Bourgeois*, *Bouglé*, *A. Fouillée*, *Cresson*, *Paulsen* și *Wundt*, iar la noi în țară, admirabila activitate atât teoretică cât și practică începută de d-nul prof. D. Gusti dela Univeristatea din București.

2. Ştiinţele *filozofice* care lucrează cu ajutorul *raţiunei* privitor la : *D-zeu — Natură — Om.*

3. *Ştiinţele poetice* care au la bază *imaginaţia* şi fantazia.

Şi în acest sistem de clasificare, găsim că *Sociologia* îşi are locul de onoare, ca şi în primul.

III. *Ampère* mare savant francez (1775—1836) dă o clasificare *dihotomică* faţă de clasificările *trihotomice* de până aci :

1. Ştiinţe ale materiei (cosmologice) adică : astronomie, chimie, fizică, botanică, mineralogie, etc.

2. Ştiinţe ale spiritului (noologice) adică : pedagogie, estetică, morală, *politică*, istorie, etc.

Şi în acest sistem după cum vedem, *sociologia*, deşi numită altfel, (politică) îşi are locul ei bine determinat

IV. Deabia cu sistemul lui *A. Comte*, Sociologia apare ca ultima ştiinţă apărută în evoluţia firească a ştiinţelor. După el, ştiinţele s'au desvoltat într'o ordine *specială* de *complexitate* crescândă. O ştiinţă *complexă* este aceia care are nevoie de toate celelalte dinaintea ei, pentru a le sintetiza într'o grupare nouă şi deosebită de toate celelalte. Lucrul se întâmplă ca şi cu reacţiunile chimice. Hidrogenul nu e apă, nici oxigenul simplu nu e apă ; apa nu este la rândul ei nici hirogen, nici oxigen, ci ceva nou şi deosebit de elementele din care e compusă. Aşa dar, ştiinţele nu vor mai fi împărţite pe clase, ci vor forma un şir, plecând dela cele mai *generale* — adică dela cele mai abstracte — care nu au nici un *domeniu* pipăibil şi ajungând până la cea mai *complexă*, adică la cea mai *concretă* dintre toate. Iată acest şir :

1. Matematica, 2. Astronomia, 3. Fizica, 4. Chimia 5. Biologia, 6. *Sociologia*.

general = abstract
complex = concret

Mai târziu Comte însuşi a completat acest şir punând în capătul său *Logica* şi la sfârşit *Morala*[1].

V. *Herbert Spencer* reia însă împărţirea *trichotomică* în felul următor :

1. *Ştiinţe abstracte* | matematica, logica
2. *Ştiinţe abstracte-concrete* | mecanica, fizica, chimia
3. *Ştiinţe concrete* | astronomia, geologia, biologia (zoologia, botanica), psihologia, *Sociologia*

Sistemul lui Spencer nu pare a fi atât de deosebit de cel precedent, căci ordinea rămâne, mai mult sau mai puţin, aceiaşi şi la el. Şi, tot ca în sistemele precedente, *Sociologia* îşi are locul bine hotărît prin fiinţa şi natura ei necesară.

VI. *Al. D. Xenopol* marele istoric român a dat şi el o importantă clasificare a ştiinţelor, *dihotomică* de data aceasta, şi anume :

1. *Ştiinţele faptelor de repetiţie* (legi) | Logica, matematica, fizica, chimia; biologia, psihologia şi Sociologia.
2. *Ştiinţele faptelor de succesiune* (serii) | Preistoria, Istoria umană, Istoriografia | ştiinţelor de repetiţie, filozofiei, istoriei, epistemologiei etc.

Şi în acest sistem, aşa dar, Sociologia apare ca o ştiinţă perfectă, capabilă să dea legi şi având drept domeniu în care se manifestă, *Societatea*.

VII. Savantul biolog *Leclerc du Sablon* în opera „Nesiguranţele Biologiei", dă o foarte originală clasificare a ştiinţelor. Pentru aceasta să privim însă tabloul de mai jos : 1) Sferele din ce în ce mai apropiate de centru, arată ştiinţele din ce în ce mai nesigure, mai fără de legi precise, ştiinţele pierdute încă în bezna necunoscutului, după cum spune însăşi autorul acestei

[1] A se vedea lectura III-a la sfârşitul acestui capitol.

clasificări, (uitând că, în acest caz nu mai putem vorbi despre ele ca *ştiinţă*). 2. Pe măsură ce ştiinţele sunt mai clare ele pot fi clasificate urmând cele 5 semicercuri mari; Psihologia, Biologia, Chimia, Fizica şi Matematica. 3. Ştiinţele arătate prin cercuri sunt: Geografia, Astronomia, Geologia, Mineralogia, Istoria, Dreptul, Filo-

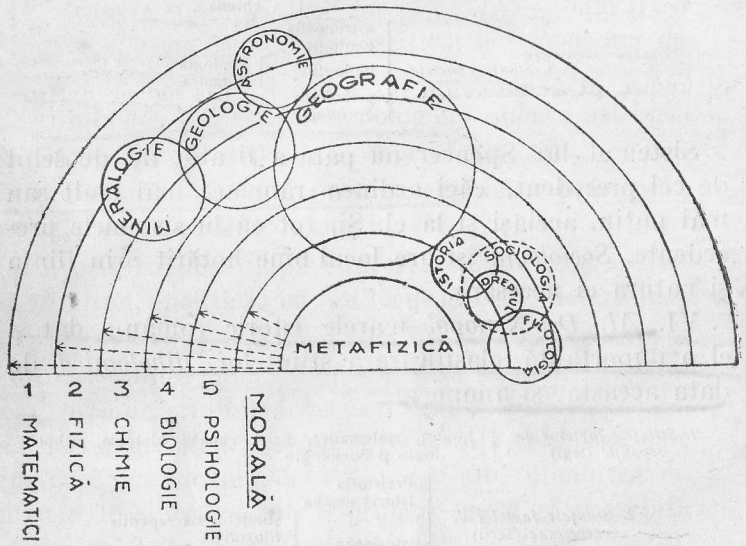

Fig, 1. Clasificarea lui L. du Sablon.

logia şi *Sociologia*. Importanţa atingerii cercurilor între ele, sau aceia a introducerii cercurilor în *anumite* semicercuri, o vom vedea în paragraful următor.

VIII. Vom încheia seria clasificărilor ştiinţelor cu o nouă clasificare, propusă de noi — o clasificare *dihotomică* şi aceasta — a cărei valoare rămâne să fie criticată şi ea, ca şi toate celelalte propuse până aci. Observând natura ştiinţelor — suntem izbiţi de următoarea constatare. I) Sunt ştiinţe care au un domeniu obiectiv — concret — fie că acest domeniu este acel al *fenomenelor psihice, al fenomenelor fizice* sau al *fenomenelor sociale*.

In toate aceste cazuri un domeniu există — iar ştiinţa care se raportă la ele — le studiază *ca şi când* ar fi ceva obiectiv.

II. Sunt însă ştiinţe produse tocmai de activitatea fenomenelor psihice şi care nu mai au un domeniu concret — obiectiv — ci un domeniu *abstract*-subiectiv. Psihologia are ca domeniu *sufletul* — ale cărui manifestări sunt *vizibile* şi concrete; Astronomia are ca domeniu *astrele vizibile* şi *concrete*; Matematica însă şi logica au ca domeniu *numerile* şi *legile logice* iar filosofia *ideile, gândurile* şi *principiile* care nu sunt nici vizibile, nici concrete — ci o pură activitate a omului — fie considerat individual fie ca *om social*. De aci următoarea clasificare [1]:

- I) *Ştiinţe obiective*
  - A) Materia fără viaţă
  - B) Materia cu viaţă
    - a) Regnurile (animal şi vegetal)
    - b) Societatea
      - *Static* — drept, econ. pol., etc.
      - *Dinamic* — preistoria, istoria, statistica, etc. — *Sociologia*
    - c) Omul . . . . . (*Psihologia*).
- II) *Ştiinţe subiective*
  - Logica
  - Matematica
  - Filosofia
  - Estetica
  - *Epistemologia* (Ştiinţa clasificării ştiinţelor şi a problematicei ştiinţelor)

IX. Dar nu numai domeniul ştiinţelor poate fi un criteriu pentru clasificarea lor. Ştiinţele au mai fost clasificate şi după *metoda* lor. Putem deosebi în genere trei mari metode cu care lucrează ştiinţele şi anume: *Demonstraţia, Descripţia* şi *Experienţa*. Vom vedea deci o nouă clasificare trihotomică şi anume:

După metodă:
- Demonstraţie (Matenaticile).
- Descriere (Ştiinţele naturale: Botanica, Zoologie, etc.).
- Experienţă (Ştiinţele experimentale: Fizică, Chimie, Psihologie)

[1] Tabloul acestei clasificări se va vedea la sfârşitul capitolului împreună cu reprezentarea schematică a celorlalte clasificări.

In această clasificare, sociologia ar putea fi pusă atât la descriere cât şi la experienţă dar aceasta este o atitudine greu de susţinut. Mai bine putem clasifica sociologia atunci când luăm drept criteriu *obiectul* ştiinţelor. Astfel ajungem iar la următoarea clasificare *politomică* (adică cu mai multe diviziuni).

După obiect
- Matematicile (ştiinţe cantitative).
- Fizico-chimicile (ştiinţe ale anorganicului).
- Biologice (ştiinţe ale organicului).
- Sufleteşti (ştiinţe ale psihicului individual).
- **Sociale** (ştiinţe ale vieţii colective).

După cum vedem, în această nouă clasificare Sociologia îşi are din nou un loc bine stabilit. Mai observăm tot aci că obiectul sociologici este mai vast şi mai complex decât obiectul celorlalte ştiinţe. Aceasta este o nouă îndreptăţire adusă clasificării lui A. Comte care luase, după cum ştim, ca principiu — complexitatea crescândă şi abstracţiunea descrescândă — dând ca tip de ştiinţă abstractă *Matematica* şi ca tip de ştiinţă complexă *Sociologia* [2].

CONCLUZIUNE. — Din cercetarea tuturor clasificărilor făcute până aci, reţinem: I) Necesitatea spiritului uman de a găsi o normă — o lege — în vastul domeniu al ştiinţelor; crearea unei ştiinţe a *clasificării ştiinţelor* (*Epistemologia*). II) Rolul de seamă pe care Sociologia îl are în toate aceste clasificări şi care ne arată că această ştiinţă este de mare importanţă; ea fiind o ştiinţă ce se referă la viaţa socială este foarte necesară — căci ce e mai important, atât pentru individ cât şi pentru omenire, decât bunul mers al legilor şi fenomenelor sociale!

* * *

REZUMAT. — 1. Deşi sociologia, ca ştiinţă de sine stătătoare, este foarte nouă, cercetări sociologice s'au

[2] A se vedea la sfârşitul capitolului Susţinerea clasificării lui A. Comte. (Lectură).

făcut încă de mult începând cu *Aristot* în antichitate, cu Machiavelli şi T. Morus în epoca Renaşterii, cu Hobbes, Spinoza, Fichte în epoca modernă (în Germania), Montesquieu, Rousseau, Voltaire, A. Comte în Franţa; Spencer, Bain, Smith şi Mill în Anglia, etc. In zilele noastre sociologia s'a constituit aproape definitiv ca ştiinţă.

2. Pentru a înţelege şi mai bine valoarea sociologiei ca ştiinţă, să observăm că în toate clasificările făcute — sociologia şi-a avut locul ei bine hotărât. Aceste clasificări sunt până acum în număr de 7 mai importante şi anume:

I) *Clasificarea lui Aristot* cuprinde:
1. Teoria (matematica, fizica)
2. Practica (morala, *politica*)
3. Poetica (estetica)

II) *Clasificarea lui Bacon*:
1. Istorice { *sociale (memorla)*; naturale..... { Dumnezeu (teologia), natura (fizica), omul (antropolopia) } *(raţiunea)* }
2. Filosofice
3. Poetice (estetica, oratoria, retorica *(imaginaţia)*

III) *Clasificarea lui Ampère*:
1. Cosmologice (astronomie, fizică, chimie, botanică, mineralogie)
2. Noologice (pedagogie, estetică, morală, *politică*. istorie, etc.)

IV) *Clasificarea lui A. Comte*:
1. *Logica*
2. Matematica. . . (1)
3. Astronomia. . . (2)
4. Fizica . . . . . (3)
5. Chimia . . . . (4)
6. Biologia . . . . (5)
7. Sociologia . . . (6)
8. *Morala*

V) *Clasificarea lui Spencer*

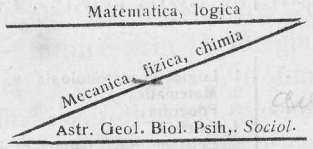

VI) *Clasificarea lui Xenopol*:
1. *Şt. de repetiţie* (Logica, Mat., Fiz., Chim., Biol., Psih., *Sociol.*)
2. *Şt. de serii* (Preistoria, istoria, istoriografia.)

VII) *Clasificarea lui L. du Sablon (Vezi Fig. 1)*

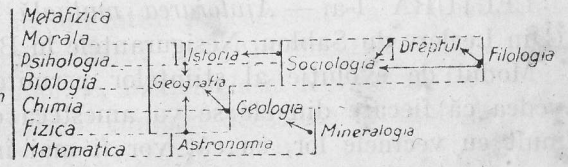

3) Clasificarea propusă de noi este următoarea :

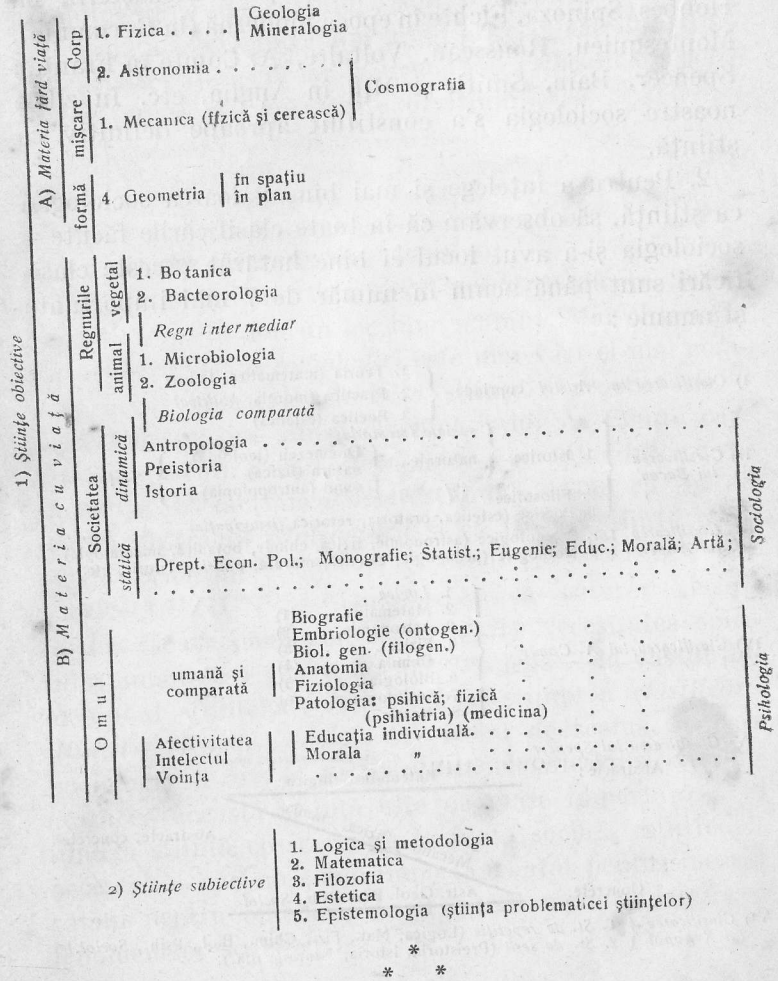

*
* *

LECTURA I-a. — *Ajutorarea mutuală a ştiinţelor.* (Din Leclerc du Sablon. Nesiguranţele în Biologie).

Modul de evoluţie al ştiinţelor permite de a prevedea că fiecare din ele se va amesteca cu atât mai mult cu vecinele lor, cu cât vor fi mai înaintate. Pe

de altă parte, după cum am văzut, ştiinţele pe care le-am numit compuse : astronomia, mineralogia, geografia, istoria şi *sociologia* au tendinţa de a se disocia iar elementele lor tind să se topească în ştiinţele principale.

Redusă la descrierea cerului, Astronomia era independentă : pentru a preciza mişcările astrelor ea a trebuit să recurgă la Geometrie şi Mecanică. Metodele şi instrumentele Fizicei au devenit indispensabile astronomilor când au vrut să cunoască constituţia astrelor. Mineralogia era şi ea autonomă când era în faza descriptivă ; ea începe a fi cu atât mai mult absorbită de Fizică şi Chimie, cu cât merge mai departe în cunoaşterea mineralelor.

Fizica şi Chimia, care la început erau distincte, sunt atât de amestecate acum, că de multe ori suntem în îndoială dacă o chestiune dată se raportă la una sau alta din aceste ştiinţe. De pildă cantitatea de căldură absorbită sau degajată în combinările chimice, descompunerea şi disocierea sărurilor prin curentul electric, proprietăţile disoluţiilor, cercetările care au dus la descoperirea Radiului, interesează pe fizician ca şi pe chimist. Ramura specială Chimia — Fizică poate fi considerată ca o zonă frontieră care mai mult uneşte decât separă aceste două ştiinţe.

Tot aşa în ştiinţele naturale.... In fine, Biologia se atinge de Fisico-Chimice prin Fiziologie. Principalele manifestări ale vieţii se traduc prin fenomene fizice (mişcarea muşchiulară) sau chimice (secreţiuni) ; ele vor fi studiate deci cu metodele şi instrumentele Fizico-Chimiei. Nu are nici un interes întrebarea ; Unde se termină Chimia ; unde începe Fiziologia ? cele două domenii se pătrund intim şi progresul va fi mai mult în a le confunda decât în a le despărţi.

...Ştiinţele morale, Psihologia şi Morala au fost mult timp socotite drept complet deosebite de Biologie. Dar

legătura care unește Psihologia de Fiziologie apare clară și faptul că mulți psihologi studiază medicina e caracteristic pentru evoluția actuală a psihologiei.

...O clasificare a științelor nu are același interes ca o clasificare de plante și animale. Dacă științele vecine se ating sau se confundă pe o zonă câte odată destul de largă nu e nici un inconvenient, căci această încălcare nu cauzează nici o turburare și poate fi chiar un izvor fecund de progres. Turburarea ar rezulta mai degrabă dintr'o clasificație care ar vrea să fie prea precisă și care ar fi mai mult o piedică decât o conducătoare. Clasificația trebue să caute să reunească nu să separe".

* * *

LECTURA II-a. — (Leclerc du Sablon. *Nesiguranțele în Biologie*).

După ce am vorbit despre clasificarea științelor, să vedem ce se înțelege prin știință și care e deosebirea între ea și cunoștință. Pentru aceasta credem că e util să medităm o clipă asupra celor de mai jos — extrase din opera „Nesiguranțele în Biologie" a lui L. du Sablon.

Științe și cunoștințe. — Inainte de a căuta să facem clasificarea științelor, e bine să precizăm ce trebue să se înțeleagă prin științe, și să distingem între științe și cunoștințe. S'a spus că nu poate să fie știință decât despre general. O știință rezultă nu din faptele particulare ci din legile generale pe care le putem deduce din aceste fapte. Un exemplu:

Primul om care a observat o eclipsă de lună și i-a descris circumstanțele nu a făcut știință. Eclipsele nu au intrat în domeniul științific decât atunci când s'au descoperit cauzele pe care le-am rataşat la mișcarea astrelor și la legile gravitațiunii. Descrierea, oricât de exactă ar fi ea, a unei fosile, făcută de un ignorant și în care toate caracterele sunt puse pe același plan, poate face să crească cunoștințele noastre, dar nu are nimic științific. Din contră, o descriere în care sunt puse în evidență caracterele speciei, genului, familiei, iar particularitățile individuale sunt lăsate deoparte, va putea fi un progres pentru paleontologie. Se poate întâmpla ca valoarea acestui fapt să nu fie observată de cel ce a făcut-o ci de un altul care citește *numai* descrierea; descrierea nu este decât un document; *interpretarea* singură este științifică.

Din ceeace știm deci putem face 2 părți: 1) descrierea obiectelor și recitarea faptelor (de pildă povestirea unei lupte cu fazele ei); 2) găsirea legilor care conduc forma obiectelor și succesiunea faptelor. Numai a doua este științifică.

* * *

LECTURA III-a. — **Susținerea clasificării lui A. Comte.** Științele în clasificarea lui Comte sunt, după cum se vede, clasificate în generalitatea lor descrescândă și în complexitate crescândă. O știință generală este o știință: 1) abstractă; 2. aplicabilă, în legile sale, la orice domeniu. Astfel matematica este generală și abstractă pentrucă lucrând cu numere, (concept abstract) legile ei se pot aplica la orice domeniu în ceeace privește *numărul*. Astronomia, deși foarte generală — e mai puțin generală ca matematica pentrucă, deși are legi universale (de pildă legea atracțiunii universale a lui Newton), are totuși un domeniu concret: *Astrele*. In același timp ea e mai complexă pentrucă la noțiunea de *număr* se adaugă noțiunea de *forță* și de *corp*. Intre astronomie și *fizică* (a treia în clasificare), autorul amintește *mecanica cerească* și *mecanica fizică*, Fizica e mai puțin generală ca astronomia pentrucă domeniul ei se resfrânge asupra corpurilor și fenomenelor lor (căldură, mișcare, electricitate, optică, acustică, etc.) și pentru același motiv e și mai complexă. A patra știință în clasificare este *chimia*. Aceasta e și mai puțin generală ca fizica pentrucă

îşi limitează domeniul la studiul fenomenelor interne ale materiei (fenomene moleculare şi atomice) dar, în acelaş timp, ea e şi mult mai complexă căci îşi lărgeşte observările de detaliu (valenţe-reacţiuni, stereochimie, etc.). Intre chimie şi biologie ar sta (spune tot autorul), chimia organică şi cea biologică (chimismul intern organic, secreţiuni sau hormoni; asimilaţie oxidaţii, circulaţia şi reacţiunile organice (oxi şi carboxihemoglobină), etc). Astfel se face trecerea la a 5-a ştiinţă; *Biologia* foarte complexă (regn animal, regn vegetal, tropisme, reflexe instincte, fenomenele vitale deci) şi mult mai puţin generală, decât precedenta. In fine — între Biologie şi Sociologie *ar trebui* pusă psihologia (ceeace autorul nu face căci nu admite introspecţiunea). Cea din urmă şi cea mai complexă ştiinţă care cuprinde şi omul şi societatea e *sociologia*.

Mai târziu pentru a completa această serie de ştiinţe, mergând dela abstract şi general la concret şi particular, A. Comte pune în frunte *logica* — ştiinţa formulării raţionamentelor şi judecăţilor, fără de care gândirea nu poate lucra, iar la sfârşit *morala* fără de care omul şi societatea nu pot trăi.

Următoarea schemă ne arată deci şi ştiinţele in-

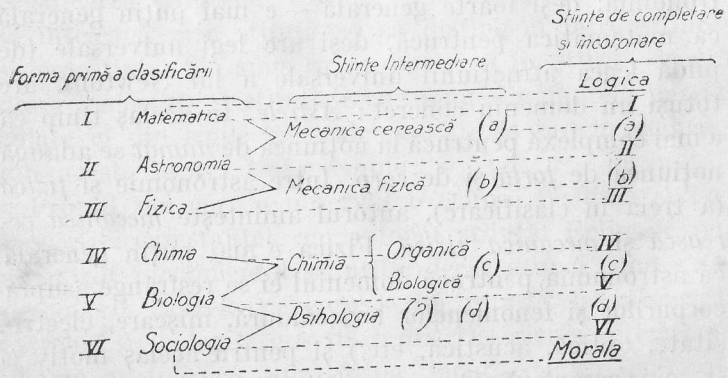

termediare şi cele adăugate şi cele primitive care au format prima schemă a clasificării:

Această celebră clasificare are avantajul de a ne arăta 2 lucruri: 1. Evoluţia firească a ştiinţelor în cursul vremurilor (matematica, cea mai veche ştiinţă, astronomia a apărut sub formă de *astrologie*, fizica apare la greci, chimia s'a desvoltat din alchimia evului mediu, biologia apare la sfârşitul evului mediu iar sociologia deabia cu Montesquieu, Bossuet, Rousseau, etc.); 2. Evoluţia gândirii omeneşti şi a societăţii în acelaş timp, căci atunci când societatea a căpătat conştiinţa fiinţei ei, a apărut şi ştiinţa respectivă, sociologia. Deaceia, această clasificare are merite reale care trebuesc avute în vedere de cel ce studiază societatea şi ştiinţa. (Lectura autorului).

LECTURA IV-a. *Istoricul sociologiei*. Am arătat mai înainte că sociologia ca ştiinţă de sine stătătoare, s'a constituit târziu, deşi cercetări asupra realităţii sociale au fost făcute încă de mult.

Platon, mare filozof grec (427—347 a.c.) considerând sufletul uman compus din trei elemente (*dorinţa* sau apetitul, *inima* sau sentimentul şi *raţiunea*), reducea morala la 3 virtuţi fundamentale (temperanţa, curajul şi înţelepciunea) de unde afirma în opera „Republica" existenţa a trei caste (lucrători, războinici şi magistraţi sau filozofi).

Aristot (384—322 a.c.) enunţă celebra formulă: Antropos zoon politikon (omul e animal social). Tendinţa omului social este de a realiza fericirea.

Sft. Augustin (354—430 p.c.) în opera „De Civitate Dei" reduce problema istoriei şi a societăţii la o problemă teologică: D-zeu conducător al destinelor umane, (ceeace va face şi Bossuet mai târziu).

Th. Morus (1478—1535) în „Utopia" şi *Campanella* (1568—1639) în „Cetatea Soarelui" plutesc în consideraţiuni metafizice.

Dela renaştere înainte, problemele sociale devin rea-

liste cum e la *Machiavel* (1469—1527), la *Jean Bodin*, *Althusius* şi *Grotius* (sec. XVI şi XVII) care elaborează, împreună cu *Melanchton*, *teoria dreptului natural*. *Rabelais* şi *Montaigne*, se ocupă şi ei de problemele sociale. Filozoful englez. *Francis Bacon* cere aplicarea metodei experimentale la morală şi *politică*, cuvânt sub care trebue să înţelegem *sociologie*.

Hobbes (1588—1679) în lucrările „De Cive" şi „Leviathan" pleacă dela egoismul fundamental şi consideră viaţa socială ca o luptă a tuturor în contra tuturor (*bellum omnium contra omnes*); omul este ca un lup pentru semenul său (*homo homini lupus*).

Cu *Voltaire* (1694—1778) care inventează expresia „filozofia istoriei" cu *Leibniz* (1646—1716) care pune bazele *filozofiei dreptului*, cu *Hume* (1711—1776) care e percursorul metodei istorice în economia politică, cu *Adam Smith* [1] (1723—90) fondatorul *economiei politice*, problemele sociale trec din domeniul abstract în domeniul cercetărilor istorice şi ştiinţifice.

Fiziocraţii printre care citäm pe *Dupont de Nemours*, *Quesnay*, *Mirabeau* şi *Turgot*, desvoltă ştiinţa economiei făcând din fenomenul economic baza vieţii sociale.

J. J. Rousseau în faimosul *Contract Social* (1762) caută fundamentele naturale ale suveranităţii şi proclamă marile idei care vor fi codul şi biblia revoluţiei franceze dela 1789 care proclamă suveranitatea poporului, egalitatea de drept a tuturor, libertatea şi drepturile omului.

Vico (1688—1744) în celebra operă *Scienza nuova* schiţează pentru prima dată *filozofia istoriei* proclamând teoria reîntoarcerilor periodice ale civilizaţiei.

In Germania se pune în acest timp bazele unei importante ştiinţe.: *statistica*, în vreme ce *Condorcet* vi-

[1] Acesta scrie: Cercetări asupra naturii şi cauzelor bogăţiei naţiunilor (1776).

sează aplicarea matematicei la studierea faptelor sociale iar în celebra „*Schiţă a unui tablou al progreselor spiritului uman*" (1794) afirmă perfectibilitatea indefinită a genului uman, ideie uriaşă care va prepara teoria evoluţionismului şi a progresului.

Montesquieu în *Spiritul Legilor* (1748) pune bazele metodei naturaliste-deterministe. Fenomenele sociale sunt supuse — ca şi fenomenele lumii fizice—la legea cauzalităţii deterministe. Astfel Montesquieu se pune ca cel mai important precursor al sociologiei ştiinţifice a zilelor noastre. Aceştia sunt însă precursorii sociologiei. Printre *fondatorii* ei întâlnim:

Economiştii numiţi „pesimişti" *Malthus* şi *Ricardo* primul proclamând legea faimoasă: Populaţia creşte în proporţie geometrică, hrana în proporţie aritmetică", al doilea punând bazele *legii rentei*, şi economiştii „optimişti" printre care citäm pe *Bastiat*.

Cooperatiştii, în numărul cărora găsim pe *Owen* şi *Charles Fourier*.

Industriştii printre care se plasează în locul de onoare *Saint-Simon* precursorul sociologiei economice şi teoreticianul proprietăţii şi al filozofiei sociale.

Sindicaliştii în frunte cu *Prudhon* (Despre capacitatea politică a claselor lucrătoare, etc.) proclamă principiul unirii forţelor claselor muncitoare, în vederea unei mai bune stări sociale, în *sindicate muncitoreşti*.

Statisticieni ilustraţi prin belgianul *Quételet* care în *Fizica socială* (1835) aplică statistica până şi la faptele morale.

In fine, apare marele *Auguste Comte* care proclamă celebra lege *a celor trei stări*, împarte fenomenele sociale în două grupe: *dinamica socială* a cărei lege este *progresul* şi *statica socială* a cărei lege este *ordinea*, în fine, face celebra clasificare a ştiinţelor. Aug. Comte—reluând ideia lui Condorcet—proclamă *progresul* ca lege

fundamentală a evoluţiei umanităţii. El e în fine acel care inventează termenul de „Sociologie".

Urmaşii mai mult sau mai puţin direcţi ai lui A. Comte sunt *Littré* şi *Stuart Mill* (fiul lui John St. Mill) care accentuează atitudinea utilitaristă — individualistă.

Cournot preconizează aplicarea matematicilor la economia politică. Un nou avânt însă îl ia sociologia cu apariţia *materialismului istoric* al lui *Karl Marx* şi *Fred. Engels* promovatorii socialismului, primul cu opera „Capitalul" al doilea cu celebrul „Manifest Comunist" (1847), temelia comunismului actual şi în care e scrisă faimoasa propoziţiune: „Protelari din toate ţările, uniţi-vă". După K. Marx, baza reală a societăţii (infrastructura) este structura economică. Pe aceasta deabia se adaugă supra-structura juridică, politică şi morală. Urmaşii cei mai însemnaţi ai lui sunt: *Loria, Kautsky, Bernstein, Georges Sorel* şi *Lenin*.

In Germania se continuă şcoala istorică cu un reprezentant însemnat în persoana lui *Frederik List* fondatorul *şcoalei economice istorice*, care nu mai studiază omul propriu zis ci mediul economic în funcţie de naţionalităţi — de unde numirea de *economie naţională* (Nationaloekonomie). Tot aci întâlnim *şcoala istorică* ilustrată prin *Brentano, Buchner* şi *Sombart* care studiază fenomenele economice legându-le de istoria instituţiilor sociale.

Lassalle şi *Rodbertus* sunt în fine creatorii *socialismului de stat* — teorie care caută să împace cerinţele socialismului ce cere distrugerea statelor, cu doctrina statului naţional şi politic, baza organizării actuale a lumii. In Franţa, şcoala istorică are ca reprezentanţi iluştri pe *Augustin Thiery, Michelet, Guizot H. Taine, Ern. Renan* şi *Fustel de Coulanges*. Ştim ca Taine emite celebra explicaţie a fenomenelor morale, estetice şi sociale — nu numai a celor estetice (cum face în Filozofia Artei) prin cei trei factori: mediul, rassa şi momentul, iar Renan extinde explicarea istorică la fenomenele religioase în vreme ce F. de Coulanges întreprinde studiul *istoriei comparate a instituţiunilor sociale*. (Opera fundamentală a lui este: *La Cité Antique*[1].

O nouă ştiinţă auxiliară sociologiei apare: *etnografia* — studiul popoarelor. *Bachofen* (1861) publică importanta lucrare *Matriarhatul* în care arată că există un stadiu de organizare socială primitivă în care prioritatea o are filiaţiunea după *mamă*, în vreme ce în societatea modernă — filiaţiunea se consideră după tată (patriarhatul), apoi *Lewis H. Morgan* care scrie la 1877, *Vechea Societate* (Ancient Society).

Studiul *familiei* îl fac *Howard, Lang, Sumner Maine*, etc., iar în Franţa *Solomon Reinach*. Etnografia trebue deosebită însă de ştiinţa *antropologiei* ai cărei fondatori sunt: *Westermarck* (Origina şi desvoltarea istoriei morale a căsătoriei) şi *J. G. Frazer* cu faimoasa lucrare *Ramura de aur* (Golden Bough) în care se studiază problema *magiei*, a *totemismului*, a lui *tabu*, etc.

Geografia era fatal să-şi lege descoperirile sale de sociologie. Intâlnim aci pe *Michelet* care explică prin influenţa solului fenomenele sociale şi sufleteşti, *Al. von Humboldt, Ratzel* şi *Vidal de la Blanche*.

Problema rasselor a avut mult răsunet cu *Contele Gobineau* şi *Ammon* cu *J. de Morgan* (studiul preistoriei) şi *Deniker*. Astfel apărea problema biologică care capătă forma *teoriei organiciste*, ai cărei reprezentanţi sunt: *Schaeffle, Lilienfeld* şi *H. Spencer*, iar în Franţa *Espinas*. (*Societăţile animale*), în vreme ce *R. Worms*,

---

[1] Această mare dezvoltare a istoriei a făcut să se considere sociologia ca o continuare a istoriei. După *Tarde*, un fapt social este un fapt care se repetă care are oarecare asemănări cu alte fapte de acelaş fel. Aceiaş atitudine o ia *Henri Berr* care caută să împace punctul de vedere individual cu cel social într'o nouă sinteză (Sinteza în istorie.)

Al. Xenopol, mare istoric român, pune însă Istoria nu în rândul ştiinţelor de *repetiţie* ci de *serii*.

G. de Greef, *E. de Roberty* ajung, fie la copilării, fie la confuziuni şi absurdităţi.

Odată cu curentul biologic era natural să apară în sociologie curentul psihologic, explicarea sociologiei prin psihologie. Astfel întâlnim şcoala germană a lui *Völkerpsychologie* (Psihologia popoarelor) în frunte cu *Wundt*, *Lazarus* şi *Steinthal*. In Franţa întâlnim pe cunoscutul *Gabr. Tarde* sociologul autodidact, care nu admite decât individualul psihic şi reduce societatea la o *interpsihologie* condusă de două legi fundamentale : *imitaţia* şi *invenţia*, prima operă conservatoare, continuatoare, a doua creiatoare şi progresivă. Psihologia mulţimilor a fost studiată apoi de *Gustave le Bon* (Psychologie des foules) de *Alfr. Fouillée*, de *Guyau*. Tot aci trebue să intercalăm şcoala criminalistă italiană cu *Lombrosso* şi *Enrico Ferri*, şcoala economistă cu *Vilfredo Pareto*, etc. *Solidarismul* şi *individualismul* sunt reprezentaţi prin *Kropotkin*, *Bacunin* şi *L. Bourgeois*.

Sociologia nu ajunge la o lămurire, la o îngrădire de obiect şi metodă decât cu şcoala sociologică franceză al cărei reprezentant este eminentul sociolog E. Durkheim [1].

Aşa se prezintă istoria acestei complexe şi importante ştiinţe — atât de divizată — atât de combătută — şi care încearcă şi izbuteşte să-şi facă drum şi să ajungă la adevărata lumină, la adevărata formă ştiinţifică.

CAP. II.

Ce este sociologia?

Iată-ne deci în faţa unei ştiinţe noi, a unei ştiinţe vechi în acelaş timp, a unei ştiinţe pe care nu o cunoaştem. Am spus la începutul acestei cărţi : *Sociologia este ştiinţa societăţii*. Dar această definiţie este şi rămâne verbală, atâta vreme cât nu cunoaştem următoarele lucruri importante :

1. Ce este societatea?
2. Care e raportul sociologiei cu celelalte ştiinţe şi cu ştiinţele aşa numite *sociale*, şi ce aduce nou sociologia, pe lângă aceste ştiinţe sociale?
3. Care sunt metodele sociologiei?
4. Care este însemnătatea sociologiei şi dece este ea necesară?

Suntem deci siliţi să răspundem la toate aceste întrebări, pentru a putea apoi preciza ce este sociologia.

I. **Ce este societatea**? Observaţiunea cea mai elementară, ar putea răspunde : *Ori şi unde găsim o asociere de fiinţe vii, găsim o societate*. Dar să luăm bine seama : Oare lupii, păsările, albinele, furnicile şi oamenii — asociaţi — dau în toate cazurile ca rezultantă o *societate*? **Nu**! O societate se recunoaşte după o anumită ordine, după o anumită *structură* specifică ; ea are anumite *funcţiuni*, îndeplinite de anumite *organe sociale* de anumite instituţiuni, (conducători, apărători, muncitori, religie, armată, şcoală, judecată legiuiri, etc.) ; acestea sunt formele cele mai tipice prin care se alcătueşte o societate. Atunci iată ce ne-ar putea riposta ori şi cine : Priviţi albinele ! Ele au *conducători* (regina)-apărători şi muncitori (albinele lucrătoare), ba au încă şi paraziţi sociali (trântorii) ! Formează aşa dar o societate? Acelaş lucru cu furnicile, acelaş lucru cu păsările care trăesc în societate şi au *conducători*. Ei bine, nu ! Aceste „*societăţi*" specifice, nu sunt conduse decât de *instincte de sociabilitate*, nu de *conştiinţa vieţii sociale*. Pentru ca o societate, să fie ca atare, e nevoe deci de acest suprafenomen al *conştiinţei* ; toţi membrii unei societăţi trebue să aibă *conştiinţă* că fac parte din acea societate, nu să fie mânaţi de *instincte*. Dar conştiinţă, în adevăratul înţeles al cuvântului, nu are decât **omul**.

[1] Socotit a fi cel ce a pus bazele sociologiei ştiinţifice. Mort în anul 1917.

Aşa dar : *Numai asociaţiile omeneşti pot purta numele de societate.*

Ajunşi aci, altă întrebare se naşte :

Din ce este compusă societatea? Din indivizi vom răspunde imediat. Dar individul nu este o formulă abstractă ; el diferă într'o mulţime de feluri ; aci e brun, dincolo blond, aci înalt, dincolo scurt, aci german, dincolo italian, aci civilizat, dincolo sălbatec, aci pescar, dincolo miner ; unul e artist, altul savant, altul cismar, altul profesor, altul preot, etc., etc. Dacă individul ar fi unul şi acelaşi pretutindeni, societatea ar fi una şi aceiaş pretutindeni, Dar noi vedem că aceiaş variaţie este şi între societăţi ca şi între indivizi. In fine, aceşti indivizi ce compun societăţile, nu sunt asemănători cu firele de nisip, fiecare fir separat de altul, nelipit de altul, făcând o lume aparte. Indivizi singuri, absolut singuri, în adevăratul înţeles al cuvântului, Robinsoni absoluţi, nu există ; cel mult întâlnim ici şi colo fie celibatari, fie maniaci ipohondri, fie pustnici. In marea majoritate a cazurilor indivizii încep prin a forma agregate mai mici, apoi mai mari din ce în ce mai întinse. Aşa dar omul nu este ceva *izolat* ; el trăeşte, înainte de a trăi în societate, într'o **familie**. La rândul lor, familiile se grupează în *triburi*, (în aşa numitele *societăţi primitive*) ; ele formează un *stat*, când sunt conduse după anumite legi politice, unitare ; ele formează o *naţiune*, când în ele este acelaş *sânge*, aceleaşi origini biologice ; *naţiunile* formează la rândul lor **rassele** ; rassele formează **omenirea** în genere.

Toate aceste forme **sociale** trebue 1) să existe ; 2) să existe *undeva* ; 3) să aibă o structură psihică ; 4) să aibă o *istorie*, adică să fi existat dinainte ; 5) să se manifeste într'un mod oarecare, fie sub forma relaţiilor economice (schimb de bunuri), fie sub forma relaţiilor juridice (raporturi de dreptate, de morală, de putere), fie sub forma supunerii la anumite legi comune (stat

şi politică), fie sub forme spirituale (religie, filosofie, limbaj, ştiinţă, educaţie, morală, etc.).

Mai este în fine o altă caracteristică importantă care face din societate o fiinţă aparte atât faţă de fiinţa individuală cât şi faţă de societăţile animale. Orice viaţă socială se manifestă prin anumite *instituţiuni*. Religia se manifestă prin instituţia clasei vrăjitorilor şi a preoţilor la primitivi, prin biserică la popoarele culte. Apărarea se manifestă prin instituţia clasei luptătorilor, a războinicilor, a armatei (armată mercenară şi armată stabilă, formând o clasă a parte : militarii). Viaţa intelectuală se manifestă, la primitivi chiar, prin transmiterea cunoştinţelor de orice natură, din tată în fiu iar la popoarele culte prin *şcoală*. Viaţa politică şi juridică prin organizarea unor *conducători*, a unui sfat de bătrâni, comiţii, areopage, corpuri legiuitoare ; prin judecători (judecata e făcută la primitivi de şeful tribului, la popoarele organizate de către judecători şi magistraţi cu o instituţie specială : Tribunale, Judecătorii, Curţi de apel, de casaţie, etc.). Nu există deci societate, dela cea mai primitivă până la cea mai evoluată care să nu aibă o organizare pe bază de *instituţiuni sociale*.

In fine, unele din aceste instituţiuni exercită asupra indivizilor tot felul de **constrângeri**. Cele juridice îl împiedică să facă răul, îl pedepseşte când l'a comis. Religia îl împiedică şi ea dela anumite fapte care nu trebuesc făcute (să posteşti în zilele de post este o constrângere religioasă ; o mulţime de superstiţii ce le întâlnim la oamenii din popor sunt tot constrângeri religioase). Existenţa instituţiilor şi a constrângerilor caracterizează deci în mod special viaţa socială. Pentru a înţelege definiţia societăţii trebue să studiem şi aceste elemente noi.

Răspunsul la întrebarea noastră trebue deci amânat, până când vom cunoaşte :

1. *Condițiunile de existență ale societății*;
2. *Manifestările ei.*

II. Ne rămâne să vedem ce putem face cu a doua întrebare pe care ne-am pus-o:

Care e raportul sociologiei cu celelalte *științe sociale*? Pentru aceasta să privim încă odată tabloul din cap. I. (*Leclerc du Sablon*). Vom observa:

1. *Sfera sociologiei* e cuprinsă în semicercurile: *Moralei, Psihologiei* și *Biologiei*;

2. Ea atinge sferele: *Istoriei, Dreptului* și *Linguisticei* (Filologiei).

Privind tabloul al VIII-lea de clasificare a științelor observăm iar:

1. In sociologie se cuprind: Antropologia, Preistoria, Istoria;

2. Din punct de vedere *static* ea conține: Dreptul, Economia Politică, Monografia, Statistica, Eugenia, Morala, Educația, Arta.

Și acum să conchidem:

1. Sociologia fiind știința societății și societatea fiind un compus din indivizi umani, ea va trebui să se folosească de datele pe care i le procură *Psihologia*, atât Psihologia *colectivă*, cât și cea individuală;

2. Dar omul nu este numai suflet ci și *trup*; alături de Psihologie, Sociologia va considera datele *Biologiei* (Anatomie, Fiziologie, Biologie comparată);

3. Ființa omenească, trăind în societate, e nevoită să stabilească între ea și semenii ei anumite raporturi. Aceste raporturi sunt în primul rând:

A) *Raporturi morale.*

Sociologia are nevoe de studiul eticei, în ceeace privește idealul de moralitate pe care omul, trăind în societate, îl adoptă.

B) *Moralitatea* trebue sădită în sufletul omului; pentru asta e nevoe de *Educație.*

Sociologia se servește de știința educației pentru a

stabili normele prin care omul ajunge, prin moralitate și cultură, un membru necesar al societății;

4. Dar totalitatea sumei ființelor umane care constituesc societățile, e formată atât de cei prezenți cât și din generațiile trecute; *Sociologia are nevoe de studiul* **Istoriei** pentru a determina *legile istorice care au prezidat la înfăptuirea anumitor fenomene sociale* (războaie, crize sociale, reforme politice și morale, reforme religioase, culturale și artistice).

5. Oamenii trăind în societate, am văzut că stabilesc între ei anumite raporturi *morale*; pe lângă aceste raporturi morale, oamenii, ca ființe trupești, au între ei anumite *raporturi economice* (schimb de bunuri, cumpărări, vânzări, producție, circulație de mărfuri, etc.). Sociologia are nevoe, așa dar, de datele *Economiei Politice.*

Dar raporturile economice și morale, pot să sufere oarecari știrbiri; oamenii se înțeleg cu greu între ei, atunci când interesele lor se ciocnesc; e nevoe deci de stabilirea anumitor raporturi *juridice* (legi, regulamente și penalități).

Sociologia se servește de datele științei Dreptului pentru a studia normele și principiile organizării juridice a societății.

6. După cum *corpul uman* are nevoe de *Știința medicală*, pentru întâmpinarea și vindecarea bolilor, *organismul social*, care suferă și el de anumite boli (așa numitele *boli sociale*, ca tuberculoza, lepra, bolile sexuale), are nevoe de știința *Eugeniei* [1] (medicina rasei), pentru întâmpinarea acestor boli sociale și vindecarea lor.

Sociologia recurge deci la Eugenie pentru menținerea bunei stări biologice a societății și a rassei.

7. Printre manifestările sufletești ale omului sunt: *manifestările artistice* și *științifice.* Dar arta, spune o

[1] A se vedea la pag. 42. ce este Eugenia.

teorie nouă, este o *funcţie socială*; arta serveşte la inobilarea sufletului omenesc; de aceia *statul*, societatea, şi-au luat asupra lor sarcina *educaţiei artistice* prin *Conservatoare, Şcoală de Bele-Arte şi Teatru*. Arta şi ştiinţa pot fi privite din punct de vedere *social*.

Sociologia pretinde creiarea unei noi ştiinţe, (Sociologia Artei) care să studieze legile prin care arta se produce, rolul ei în societate şi condiţiile sociale şi individuale care îi dau naştere. (In această direcţie amintim pe H. Taine [1] (Philosophie de L'Art) şi pe J. M. Guyau (L'Art au point de vue sociologique).

Sociologii care s'au ocupat de problema artei în legătură cu viaţa socială au ajuns la următoarele rezultate mai importante:

1. Arta, la început, apare strâns legată de religie. In societăţile primitive ea se manifestă sub forma *dansurilor sfinte*, cultului, ceremoniilor, *templului* în jurul căruia apar: pictura, sculptura etc.

2. Ea este schiţată, privind evoluţia omului şi a societăţii, în *jocuri*.

3. Ea este condiţionată de mediu, de produsele solului. In Grecia sculptura poate fi considerată drept o urmare a bogăţiei solului în cariere de marmură, în vreme ce pământul galben al Assirio-Chaldeii a dat naştere cărămizii arse din care s'au construit măreţele temple de odinioară.

4. Arta e în legătură cu starea momentană economică a ţărei respective (probă apariţia prodigioasă a şcoalei flamante cu Van Dyck, Rubens, Ruysdael etc. concomitent cu marea dezvoltare economică a Ţărilor de Jos, cu opulenţa burgheziei care transpiră în creaţiunile extraordinare de viaţă şi bucurie de a trăi a lui Rubens).

5. In fine, rămânând mereu legată de religie — probă şcolile de pictură religioasă în apus în plin Evul-Mediu — pictura bizantină în Răsărit apoi, — ea e legată de *morală*, de *ştiinţă*, în fine de tot ce este caracteristic şi necesar vieţii sociale.

[1] *Hipolite Taine*, istoric, critic şi pshiholog francez a emis o teorie interesantă asupra condiţionării şi explicării operii de artă.

Orice fenomen social şi deci şi arta se explică, spune el, prin 3 factori esenţiali şi determinanţi: 1) Rassa; 2) Mediul; 3) Momentul. Ce înseamnă aceasta? Exemplele ne vor lămuri. Rassa din care artistul face parte, condiţionează opera sa. In opera lui Eminescu, cine nu vede geniul poporului român şi cine nu recunoaşte spiritul francez în opera unui Voltaire! Aceasta este influenţa rasei. Dar şi mediul influenţează pe om! Nordicul este închis, sombru, cel dela sud repede, expansiv, spontan, sincer, spiritual. Literatura norvegiană are ca subiect marile probleme sociale (de pildă în opera dramaturgului H. Ibsen), literatura germană e profundă şi aplecată să studieze problemele sufletului omenesc în latura lui adâncă şi severă; literatura franceză e însă expansivă, sinceră, spirituală ca şi poporul francez şi ca şi mediul în care poporul trăeşte. Aceasta e influenţa mediului care se resfrânge direct asupra rassei. In fine, să presupunem că în zilele noastre cineva scrie o epopee ca de pildă Eneida sau ridică un templu grec în mijlocul unui oraş modern! Fiecare lucru vine la timpul său! Şcoala clasică în literatura franceză nu se mai poate reîntoarce, după cum azi nu ar avea nici un rost în literatura română opere care să dovedească latinitatea limbi noastre. Poeziile în care se arătau suferinţele asupriţilor de Unguri sunt frumoase desigur dar nu mai sunt *actuale*! Iată importanţa „*momentului*".

Astfel aceşti 3 factori explică apariţiunea operei de artă. E o încercare de xplicare ştiinţifică care îşi are părţi bune şi părţi rele, ca orice teorie!

8. Societatea ca şi omul, pot fi priviţi din punctul de vedere al unei înţelegeri filosofice şi evolutive, în importanţa lor, în rolul lor, în rostul lor pe lume. Şi după cum există *o filosofie a simţurilor, o filosofie a spiritului, o filosofie a evoluţiei individuale*, trebue să existe o filosofie a evoluţiei generale: *Teoria Evoluţiei* şi *Filosofia Istoriei*.

Teoreticienii evoluţiei sunt: Condorcet. Comte, Renan. Spencer; acei ai Filosofiei Istoriei sunt: Bossuet, Montesquieu, Voltaire.[1]

Sociologia are nevoe, pentru înţelegerea principiilor generale ale istoriei, de Filosofia Istoriei.

In fine, Sociologia are nevoe, pentru stabilirea legilor sale, nu numai de toate ştiinţele, numite *ştiinţe sociale*, dar şi de multe din celelalte ştiinţe.

Din rândul acestor ştiinţe ajutătoare sociologiei amintim:

1. *Geografia*, căci societatea e împrăştiată pe pământ,

[1] Despre toate aceste chestiuni vom avea ocazie să vorbim mai departe (Cap. VI).

geografic. Ştiinţa care e rezultată din sociologie şi geografie se numeşte *Etnografia*.

2. *Filologia*, căci omul e dotat cu darul minunat al vorbirii. Limbajul însă este o funcţiune socială, supusă evoluţiei şi legii generale a vieţii (naştere, manifestare, moarte). Ştiinţa care studiază evoluţia de sens, provocată de condiţiile sociale şi individuale se numeşte *Semantica*.

3. Sociologia are raporturi indirecte cu *Meteorologia* chiar; sufletul omului ca şi sufletul popoarelor, este influenţat de mediul fizic înconjurător : climă şi pământ.

4. Chiar *Astronomia* nu este străină de Sociologie; unii sociologi ca Stanley, Jevons, presupun chiar că epocele de producţie a solului, provin din apariţia periodică a „*petelor solare*". Admiţând că această teorie e adevărată [1] vedem că viaţa individuală cât şi viaţa socială sunt sub dependenţa îndepărtată dar puternică, a condiţiilor astronomice.

III. A treia întrebare propusă era privitor la metodele *Sociologiei*. Care sunt aceste metode? Pentru a răspunde la această întrebare să ne amintim care sunt metodele celorlalte ştiinţe. Psihologia se foloseşte de *introspecţie*, adică observaţie internă, *experienţă* şi *observaţie* propriu zisă, adică observaţie externă. Biologia se foloseşte de experienţă şi observaţie. Ştiinţele concrete în genere se folosesc de metoda *observaţiei* şi a *experienţei*. Să vedem dacă sociologia poate întrebuinţa aceste 2 metode.

1. **Observaţia**. E neîndoios că aceasta e metoda care convine în genere tuturor ştiinţelor ce au ca obiect *viaţa* şi *mişcarea*. Dar observaţia în *Sociologie*, capătă o formă specială pe care o vom vedea mai departe.

2. **Experienţa**. Când e vorba să experimentăm asupra

[1] Teoria aceasta a devenit foatre serioasă, în ultimul timp constatându-se o ciudată concordnţă între apariţia petelor solare şi productivitatea solului, ploi, uragane, etc.

plantelor şi animalelor, lucrul este posibil. Când e vorba să experimentăm asupra *oamenilor* în Psihologie, lucrul e mai greu; nu putem da otravă unui om, cum făceau Cleopatra sau Neron, pentru a vedea felul cum moare omul; morala şi sufletul nostru se opun la asta cu toată puterea; cel mult experimentul poate să se facă aşa încât să nu aducă stingherire vieţii individului. Cu atât mai mult în societate, ne este interzis să facem experienţe care s'ar resfrânge, în urmările lor rele, asupra oamenilor. Experienţa poate fi înlocuită însă cu observarea, din punct de vedere istoric, a fenomenelor sociale, căutând să scoatem din asta legi sociologice. Totuşi un exemplu de experienţă socială ni-l poate da încercarea unor reformatori care s'au crezut geniali, de a schimba rostul vieţii unui popor de sute de milioane, încercarea *bolşevismului* de a experimenta în Rusia, principiile **bolşeviste**. Rezultatul dezastruos al acestei nenorocite experienţe, ne scuteşte de a mai arăta relele ce decurg din aceste experienţe sociale.

Sunt însă şi experienţe sociale bune. Incercările de eugenie a rassei — constând în luarea de măsuri medicale şi morale pentru a îmbunătăţi viaţa unei societăţi — aşa cum se fac de pildă în America, încercările, încoronate de succes de multe ori, de a amesteca rasse diferite — prin căsătorie — între populaţii aduse în colonizare şi populaţia băştinaşă, încercările făcute de a creştina pe unii primitivi prin misionarii trimişi în mijlocul lor, încercarea de a institui în fine un tribunal internaţional (la Haga) şi Societatea Naţiunilor (la Geneva) cu scopul de a judeca diferendele politice dintre state, împiedecând astfel flagelul războaelor — sunt tot atâtea experienţe sociale menite să transforme, să îmbunătăţească viaţa socială şi din care sociologul trage învăţăminte importante pentru înaintarea ştiinţei sale. Dată fiind însă complexitatea vieţii sociale, experienţa socială nu poate fi mânuită tot aşa

de uşor cum savantul mânuie în laborator eprubetele şi aparatele sale.

3. Metoda sociologiei, excluzând experienţa, rămâne aşa dar *observaţia*. Dar aceasta va însemna că sociologia e prea săracă în metode. Nu e de loc aşa. Vom arăta că sociologia posedă 2 feluri de metode proprii, originale şi care promit sociologiei un admirabil viitor. Aceste metode speciale ale sociologiei sunt 2 forme ale aceleaşi metode generale care e tot *observaţia*.

A) **Statistica**. Să luăm un exemplu. Statisticianul îşi propune să studieze, prin această metodă, problema *sinuciderilor* de pildă. El va strânge date şi va arăta [1]:

90 % sinucideri provenite din mizerie
3 % „ „ „ nebunie
2 % „ „ „ iubire
4 % „ „ „ boli incurabile
1 % „ „ „ dif. cauze accident.

Această statistică: 1) aruncă o lumină interesantă asupra cauzelor sinuciderilor; 2) ne arată mijlocul prin care putem micşora sau chiar opri *sinuciderile*.

Sunt nenumărate problemele pe care le atacă statistica; în toate acestea, observările ei au următoa-

[1] Acest tablou e dat, bine înţeles, numai ca exemplu. Iată însă un altul *real* asupra criminalităţii în ţara noastră. (A se vedea, spre completare, şi lectura IV-a la sfârşitul acestui capitol.)

Numărul condamnaţilor, în mijlocie.

Timpul.	*Muncă silnică pe viaţă*	*Silnică limitată*	*Recluziune*	*Total*
1875—79	76.	125.	226.	427
1880—84	57.	101.	210.	368
1885—89	42.	88.	185.	315
1890—94	47.	95.	160.	302
1895—99	45.	78.	145.	268
1900—04	25.	73.	134.	232
1905—09	38.	65.	112.	215

(Din „Statistica Judiciară"). după G. Scraba. Sociologie. (p. 163).

rele avantaje: 1) sunt riguros exacte (în mod matematic); 2) sunt obiective; 3) sunt capabile să furnizeze nu numai explicarea cauzelor, ci şi modul de prevenire sau întărire a intensităţii fenomenelor.

B) **Monografia.**

Viaţa socială, ştim acest lucru dinainte, este foarte complexă. Pentru a o studia mai bine trebue să ne limităm cercetările în câmpuri cât mai puţin întinse, trebue să întrebuinţăm metodele de care am vorbit — observaţia, experienţa şi statistica — în cadre mici, urmând pentru aceasta un plan bine alcătuit dacă vrem să avem rezultate precise, obiective, ştiinţifice. Nu arătăm aci în detaliu planul cercetărilor monografice, el fiind rezultatul studiului întregii ştiinţe a sociologiei. *Monografia înseamnă descrierea unei unităţi sociale — familia sau satul sau oraşul, sau în fine, provincia şi ţara — din toate punctele de vedere sociologice*, puncte de vedere pe care le vom cunoaşte în lecţiunile viitoare.

Monografia atât cât s'a făcut până acum în sociologie, se împarte în:

a) Monografii de **familii** deosebite (de ţărani, de muncitori, de orăşeni, de intelectuali).

b) Monografii de **sate** (din provincii deosebite şi cu aşezări caracteristice; de pildă, lângă mare, lângă fluvii, la câmpie, la munte).

Acestea sunt metodele speciale ale *sociologiei* şi care sunt tocmai nişte cazuri speciale ale observaţiei. Vom vedea mai departe felul cum ele se pun în practică şi rezultatul ştiinţific ce-l dau.

Necesitatea şi însemnătatea sociologiei. După ce am văzut care e raportul sociologiei cu celelalte ştiinţe, e uşor de înţeles însemnătatea şi rolul acestei ştiinţe. Acestea pot fi considerate din 2 puncte de vedere fundamentale:

1. A) *Din punct de vedere teoretic.* Toate ştiinţele

sociale : Dreptul, Economia Politică, Statistica, Filologia, Istoria, Filosofia Istoriei, nu pot fi înţelese în adevăratul lor rol, dacă nu li se dă o încoronare sociologică. Sociologia are rolul de a le coordona rezultatele, pentru stabilirea unor principii generale de înţelegere a vieţii şi manifestării societăţilor.

B) Ştiinţele cu caracter normativ — Educaţia şi Morala cât şi Psihologia—au şi ele o încoronare necesară prin *Sociologie*. Educaţia e necesar să fie privită din punctul de vedere sociologic, căci societatea este aceia care dă *idealul educativ*; morala e necesar să fie privită din punct de vedere sociologic, căci morala este în funcţie de societate; ea trebue să se adapteze posibilităţilor sociale. Psihologia nu se poate înţelege fără o încoronare sociologică, căci omul se desvoltă în şi prin societate; psihologia recurge la date sociologice pentru a stabili normele în care societatea creiază şi transformă sufletul omenesc.

Arta nu poate să se lipsească nici ea de o interpretare şi de o încoronare sociologică căci nu există artă, oricât de primitivă, dacă nu există un rudiment de societate.

2. *Din punct de vedere practic*, sociologia îndrumează toate activităţile de înălţare culturală, morală şi intelectuală, prin *educaţie*; conduce activitatea artistică prin îndrumările pe care le dă *esteticei*; luminează multe din problemele juridice, politice şi economice, necesare bunului mers al societăţii.

Sociologia arată însă şi metodele de cunoaştere a propriului nostru popor, mijloacele de înălţare a societăţii, mijloacele de combatere a bolilor sociale creiând ştiinţa *Eugeniei* [1].

[1] *Eugenia* este o ramură ştiinţifică nouă care se ocupă cu găsirea mijloacelor celor mai bune pentru a asigura desvoltarea biologică a unei societăţi. Această ştiinţă studiază de pildă reglementarea: 1) căsătoriilor: 2) a emigrărilor, colonizărilor şi imigrărilor; 3) studiază mijloacele de combatere a bolilor sociale (bolilor venerice, tuberculoză, etc.,) 4) cercetează mijloacele de combatere a mortalităţii copiilor, etc.

lativă [1] ea întrebuinţează metoda inductivă [2] care îi permite de a se ridica dela fapte particulare la legi generale; cu alte cuvinte, ea consideră faptele sociale din punctul de vedere ştiinţific şi prin aceasta *este o ştiinţă*.

Astfel definită, Sociologia este foarte vastă; ea cuprinde nu numai o parte din Biologie din Psihologie şi din Morală propriu zise dar şi un oarecare număr din ştiinţele compuse (vezi pag. 20 Lectură), cea mai mare parte a Istoriei, a Linguisticei şi totalitatea ştiinţelor Dreptului. E deci întrucâtva heterogenă.

Dacă Sociologia este heterogenă este şi foarte greu

[1] Numim ştiinţă descriptivă, ştiinţa a cărei metodă principală este *descrierea* cum sunt de pildă Botanica, Zoologia, Mineralogia, etc., şi *ştiinţă speculativă* acea ştiinţă care nu operează cu date luate din realitatea concretă (fapte şi forme observabile, animale, plante, forme, numere, etc.) ci din realitatea gândită: idei şi principii. Speculativă în acest sens este numai *filosofia* care pleacă dela principii şi deduce pe cale de raţionament, alte adevăruri din cele dela care a plecat. O asemenea ştiinţă speculativă nu se referă deci la *fapte* ci la felul logic de înlănţuire a judecăţilor; valoarea adevărurilor noi nu se verifică prin experienţă, ca în ştiinţele naturale, ci se judecă prin înlănţuirea logică a raţionamentelor ce-i stau la bază. (Nota autorului).

[2] Metoda inductivă e tocmai opusul metodei *deductive* caracteristică în logică sau în matematică; aceasta pleacă dela adevăruri generale, legi şi axiome pentru a determina un fapt particular pe când metoda inductivă pleacă dela cazurile particulare (plante-animale, forme-figuri) pentru a se ridica la legi. Când zicem: Două paralele nu se întâlnesc niciodată. (I-a premiză). Aceste linii sunt paralele (II-a premiză) deci nu se vor întâlni niciodată (Concluzie), facem un raţionament *deductiv*; când spunem: Pisica, Pantera, Leopardul, Tigrul sunt carnivore (I-a prem.) Pisica, Pantera, Leopardul, Tigrul, sunt feline (II-a prem.) deci Felinele sunt carnivore (Concluzia), facem un raţionament inductiv, căci am plecat dela cazuri particulare (Pisică, Leopard, Tigru, etc.) şi ne-am ridicat la o lege generală (Felinele sunt carnivore). Toate ştiinţele naturale sunt deci *inductive*; ştiinţele matematice, pentru că au la bază câteva adevăruri generale (principii şi axiome) sunt *deductive*. (Nota autorului).

de a fi limitată. Un fenomen interesează pe sociolog numai dacă fenomenul e legat de viața socială și îl lasă indiferent dacă e un fenomen individual. Or, distincția între faptul individual și faptul social câteodată este evidentă, alte ori este însă artificială. Limitele Sociologiei sunt deci foarte indecise. Aci sunt motivele care ne-au îndemnat *să nu ridicăm*, cum face A. Comte, Sociologia în rangul de știință principală[1].

LECTURA II. *Despre metodă în sociologie.* (după *M. Deat.* Sociologie. Alcan. 1930. Paris. p. 33). Principiul fundamental al metodei este că faptele sociale trebuesc tratate *ca niște lucruri*. Această expresie a suscitat multe rezerve. Să ne referim la explicațiile date chiar de Durkheim: „Noi nu spunem că faptele sociale sunt „lucruri materiale ci lucruri cu același titlu ca și cele „materiale—deși într'un alt chip. Ce este un lucru la „urma urmei? Un lucru se opune unei idei așa cum se „opune aceia ce cunoaștem dinăuntru față de ceeace „cunoaștem din afară. Este lucru orice este obiect de „cunoștință și care nu se confundă cu intelectul, tot „din ceeace nu ne putem face o noțiune adecuată prin„tr'un simplu procedeu de analiză mintală, tot ceeace „spiritul ajunge să înțeleagă eșind din sine însuși pe „cale de observație și experiment. A trata o ordine „oarecare de fapte înseamnă a le aborda studiul, luând „ca principiu că nu știm nimic anume ce sunt ele și că „proprietățile și cauzele lor nu pot fi descoperite nici „prin cea mai atentă introspecțiune". (E. Durkhein. Regulele metodei sociologice, p. XI).

[1] Părerea lui Leclere de Sablon e însă prea pesimistă. Sociologia în zilele noastre a ajuns cu adevărat o știință principală — rolul ei fiind cu totul deosebit de cel al științelor auxiliare. De altfel — cu cât vom merge mai departe în acest studiu — vom vedea cum Sociologia își precizează domeniul justificându-și astfel — ambiția de a fi știință, pe de o parte, știință independentă, pe de altă parte. (Nota autorului).

Astfel — condițiunile *observației* faptelor sociale se găsesc deja definite. Nimic mai simplu în teorie, nimic mai greu de realizat (în practică). Din această regulă principală decurg trei precepte secundare:

1) *Trebue să înlăturăm sistematic prenoțiunile* (prejudecățile) cu atât mai periculoase cu cât se amestecă în ele sentimentul.[1]

2) *Să nu luăm niciodată ca obiect de cercetări decât un grup de fenomene dinainte definite prin unele caractere exterioare comune.*

3) *Când sociologul încercă să exploreze un ordin oarecare de fapte sociale — el trebue să se sforțeze să le privească printr'o latură unde ele se prezintă izolate de manifestările individuale.*

Să venim acum la regulele privitoare la *explicarea* faptelor sociale.

...Mai întâi să ne ferim de utilitarism, de întrebarea: La ce servește?

Când încercăm să explicăm un fenomen social trebue să căutăm separat cauza care îl produce și funcțiunea pe care o îndeplinește.

...Dar nu e suficient să furnizăm o explicare cu înfățișare obiectivă numai; mai trebue încă să demonstrăm că această explicare este cea bună, altfel ea ar rămâne ipotetică. De aci regulile relative la aducerea *probei*... „Avem doar un singur mijloc de a demonstra că un fenomen este cauza altui fenomen; acela de a compara cazurile în care ele se prezintă simultan sau lipsesc simultan și a căutà dacă în aceste varieri... de diferite combinări de circumstanțe, ele arată că depind unul de altul. (Regulile... p. 162)...

Aceasta este, în linii mari, metoda sociologică, așa cum

[4] Astfel se credea până mai eri că primitivii nu au cultură, nu au morală, etc. ceeace — după cum vom avea ocazia să vedem mai departe — este absolut fals. (Nota autorului).

o concepe Durkheim. Asistăm (faţă de aceea ce a fost înaintea lui) la o renaştere pentru a nu spune chiar la o naştere (a sociologiei ca ştiinţă).

LECTURA III-a. *Obstacolele întâlnite de sociologie.* (După G. Richard. Notions de Sociologie. p. 13). Sociologia comparată întâlnia fără îndoială o opunere din partea *tradiţionalismului* pe care îl neliniştea examinarea imparţială a schimbărilor sociale şi din partea savanţilor specialişti, statisticieni, economişti, jurişti, istorici care vedeau cum noua ştiinţă punea din nou în discuţie unele hipoteze de ale lor, comode şi superficiale.

Dar această opoziţie a fost un bine căci ea a făcut pe sociologi să dea mai multă preciziune lucrărilor lor, mai multă autoritate probelor. Adevăratele obstacole au venit din altă parte.

Neatârnată, în fond, de nici o şcoală filozofică, sociologia a găsit favoarea cea mai deplină pe lângă şcoala pozitivistă şi evoluţionistă. Or, şcoala pozitivistă a opus, fără dreptate, sociologia psihologiei [1] în vreme ce şcoala evoluţionistă a subordonat-o [2] biologiei generale.

Sociologia arăta faptele sociale într'o continuă curgere şi transformare. Rezultă de aci că partidele şi sectele care aspiră la o transformare repede a ordinei sociale [3], în sensul unei ameliorări a condiţiilor de existenţă comună, au primit sociologia ca pe o nouă speranţă. Noua ştiinţă a fost de timpuriu atrasă în domeniul aplicărilor practice. S'a mers până acolo încât s'a afirmat că „sau sociologia va fi socialistă — sau nu va mai fi de loc" (Enrico Ferri).

[1] Cum am văzut că face A. Comte care nici nu vroia să pue psihologia, ca o ştiinţă pozitivă, în clasificarea sa.

[2] După cum va face şcoala numită „Organicistă" despre care vom vorbi mai departe (Cap. IV, p. 66).

[3] Cum sunt de pildă socialiştii care au întrebuinţat sociologia pentru a dovedi că societatea actuală burgheză se va transforma în societate socialistă în care instrumentele de producţie şi producţia însăşi vor fi comune tuturor. (Se va vedea aceasta în Cap. VII, p. 117).

Aşa dar, opunerea ei în faţa psihologiei, asimilarea ei excesivă cu biologia, grija prea timpurie de a o aplica în mod practic, iată cauzele care au compromis şi au discreditat sociologia în faţa minţilor dotate cu bun simţ. Era deaceea cu atât mai necesar să i se definească cu precizie obiectul şi metoda.

LECTURA IV. *Despre statistică* (după G. Richard Not. de Sociologie, p. 27).

Statistica s'a împărţit în *statistică demografică* şi *statistică morală*. Fenomenele demografice, ca şi fenomenele sociale în general, sunt supuse unui dublu determinism: determinismul factorilor naturali (climat, anotimpuri, relieful solului) şi al factorilor sociali (muncă, moravuri, instituţiuni).

1) *Statistica populaţiei.* Fenomenele sociale au o slabă intensitate într'o populaţie împrăştiată; în marile centre din contra, ele sunt puternice din pricina influenţei spiritelor, a schimbului de servicii, a formării de credinţe şi sentimente colective.

Primul fapt de studiat este deci densitatea populaţiei. Aci, două fenomene sunt caracteristice: *a*) mortalitatea; *b*) natalitatea. Mortalitatea se divide şi ea în: mortalitate adultă (morţi normale, morţi prin boale, prin sinucideri, prin accidente, etc.) şi mortalitatea infantilă — semn sau al degenerării poporului sau al mizeriei sale economice. Urmează al treilea fapt demografic important: *c*) nupţialitatea sau frecvenţa căsătoriilor. E dela sine înţeles că aceste trei fenomene, mortalitate, natalitate şi nupţialitate, au strânse raporturi de influenţare reciprocă.

După *Cauderlier*, statician belgian, natalitatea atingea în Europa maximum în Rusia, mai slabă în Prusia, mai slabă în Austria, mai slabă în Italia şi încă mai

slabă în Franţa şi Irlanda. Ea este ridicată în Spania, în vreme ce în Statele Unite ea descreşte din nou.

Demografia mai studiază : *a*) emigrarea ; *b*) imigrarea ; *c*) repartiţia populaţiei pe teritoriu. Acestea sunt faptele ce le studiază statistica demografică.

2) *Statistica morală.* Nu poate să adune decât faptele externe şi indirecte ale vieţii morale. Faptele anormale (nesupunerea la legi, sinuciderile, falimentele) sunt mai uşor de cercetat decât cele normale (veracitate, dreptate, devotament, spirit familial, etc.). Să nu cerem deci statisticei un tablou complet al faptelor morale. Se fac astfel statistici asupra următoarelor fenomene : corespondenţe (în ţară şi internaţională), numărul vizitatorilor, instrucţia primară, numărul analfabeţilor, exercitarea dreptului de vot. Aceasta în ceeace priveşte *activitatea normală.*

Activitatea anormală. Numai statistica criminală, formează ea singură o ştiinţă aparte. Avem apoi următoarele fenomene caracteristice pe care statistica le observă şi trage din ele importante concluziuni : *a*) influenţa climatului, anotimpului, sexului, vârstei, asupra sinuciderilor şi a criminalităţii ; *b*) atentatele la dreptul de proprietate (furtul) sub influenţa hereditătii, mizeriei, etc. ; *c*) delictele împotriva cinstei, în raport strâns cu recidivele, cu criminalitatea infantilă, etc. ; *d*) variaţia sinuciderilor asemănătoare şi legată de variaţia instrucţiei, frecvenţa divorţurilor, şi frecvenţa falimentelor. E. Durkheim a arătat că sinuciderile sunt cu atât mai rare cu cât viaţa familială, conjugală, viaţa de cămin, e mai puternică şi mai stabilă ; în fine, ele sunt cu atât mai multe, cu cât crizele economice şi cu ele falimentele (simple şi frauduloase) sunt mai multe.

Rezultatele la care s'a ajuns sunt importante. 1) Există o strânsă legătură între starea culturală şi numărul sinuciderilor, între activitatea economică şi furt, între recidivă şi criminalitate, între viaţa familială puternică

sau viaţa socială sănătoasă şi numărul omorurilor, între activitatea socială normală şi declinul natalităţii, între mortalitate şi naştere, între nupţialitate şi natalitate. *Statistica însă stabileşte numai raporturi de coexistenţă între fenomene, nu de cauzalitate* ; cauza crimei, a sinuciderii, a furtului, trebue căutată mai întâi în individualitatea celui ce o face şi după aceia în legăturile lui cu celelalte fenomene sociale.

II.

PROBLEMELE SOCIOLOGIEI.

CAP. III.

Societatea ca obiect de studiu al sociologiei.

Am văzut că sociologia aspiră la rangul de știință prin faptul că îndeplinește cele trei condițiuni esențiale ale științei:

A) *Are metode speciale de cercetare* (Statistică, Monografie, Experiment sociologic și Observațiune).

B) *Are un domeniu special în care cercetează* (Societatea sub toate formele ei și în complexul ei unitar).

C) *Are posibilitatea de a stabili legi sociologice* (pe care le vom vedea în cursul capitolelor viitoare).

Am văzut că domeniul sociologiei este societatea; am văzut că societatea este *sinteza* unităților individuale ce o compun, într'o ordine și o structură organică: familie, trib, clasă socială, popor, stat, rassă, umanitate.

La întrebarea: *ce este societatea*? însă, va trebui să mai punem câteva întrebări, necesare pentru o înțelegere și mai precisă a acestei realități:

1) Unde este societatea?

2) Din ce elemente este ea compusă?

Or, răspunsurile sunt foarte simple:

1) Societatea este o realitate trăind într'un **mediu**.

2) Ea este compusă din indivizi *organici*, din ființe umane **biologice**.

3) Aceste unități *biologice* însă, sunt și unități **psihice**.

4) Societatea este împrăștiată nu numai în spațiu ci și în **timp**; cu alte cuvinte ea are, afară de mediul fizic și geografic, un mediu **istoric**.

Cu alte cuvinte: *Mediul, Rassa, Sufletul* și *Timpul* sunt *Condițiunile de Existență* ale oricărei *societăți*.

Să studiem așa dar, aceste 4 condițiuni esențiale.

Condițiunea cosmologică.

Societatea există, trăește, într'un mediu. Ce se înțelege prin mediu? In primul rând *pământul*. Dar pământul este situat geografic într'un anumit loc al scoarței planetei noastre — dacă ne referim la o anumită societate— de pildă la poporul român. Dacă considerăm întreaga umanitate, adică toți oamenii care locuiesc pe pământ (toate continentele și tot ce e pământ), are o anumită situațiune în raport cu oceanele care îl înconjoară, față de situația pământului în raport cu soarele. De aci rezultă diferențe de climă (temperatură, vânturi, ploi). Pământul, la rândul său, nu e același pretutindeni din punct de vedere al reliefului său; aci sunt munți, aci văi, aci câmpie; dincolo păduri, mlaștini, lacuri, etc. Viața societăților dela munte nu va fi aceiaș ca viața societăților dela șes sau de pe lângă mlaștini sau dealuri. Toate aceste fenomene de situare în spațiu constituesc aceia ce numim *condițiune cosmologică. Partea din știința sociologiei care studiază această condițiune socială se numește sociologia cosmologică; problema pe care ea și-o pune este explicarea acestei condițiuni.*

Aci se vor studia următoarele chestiuni:

A) Cum influențează mediul asupra ființelor și anume: asupra trupului lor; asupra sufletului lor.

B) Cum influențează omul asupra mediului, prin activitatea sa.

Societatea, privită din punctul de vedere al mediului,

este *societatea geografică*. Să vedem ce ne poate da aci observaţiunea atentă, a fenomenelor sociale şi psihice.

1) *Influenţa biologică*. Mediul influenţează, în chip necontestat, trupul individului. E cunoscut de toată lumea faptul că omul dela munte de pildă, este mic de statură, vânjos, cu plămâni rezistenţi, cu muşchi oţeliţi; trăind într'un aer ozonizat, trupul devine vânjos; fiind silit să facă ascensiuni multe, omul capătă obişnuinţa întinderii trupului înainte; picioarele sale sunt scurte ca şi a cailor de munte, mărunţi cu picioare scurte, vânjoşi şi capabili să meargă pe poteci strâmte, pe care altul nu ar putea; obişnuit cu adâncurile, omul dela munte nu sufere de ameţeli.

Omul de la câmpie va fi deosebit; nevoit să parcurgă distanţe lungi, picioarele sale vor fi lungi, trupul va fi înalt.

Aşezarea geografică influenţează asupra altor caracteristice trupeşti: *rassele nordice*, rassele germane, sunt blonde, ochii în genere albaştri; trupul greoi, pentru că în aceste regiuni mâncarea multă şi substanţială e cerută în mod necesar de asprimea climei; rassele de sud sunt brune, ochii în genere negri, corpul svelt şi subţire, hrana frugală.

2) *Influenţa psihică*. Paralel cu trupul, sufletul este şi el influenţat. Oamenii dela munte sunt zgârciţi, energici, închişi activi; cei dela câmpie au caracteristice sufleteşti deosebite; mai largi, pentru că solul e mai darnic, mai încrezători în natură, pe care nu sunt siliţi să o forţeze ca să producă; întinderea câmpiilor le face sufletul visător; cântecele celor dela munte sunt ritmate, vioaie, a celor dela şes sunt lente, ca şi nemărginirea bărăganurilor lor. Ascultaţi o sârbă din regiunea dealurilor şi o doină de pe bărăgan şi veţi simţi îndată această deosebire.

Rassele nordice sunt rassele gândirii adânci, metafizice, raţionaliste şi dialectice; sunt oamenii reveriei

şi ai romantismului; sunt oamenii mistici, tăcuţi, sombri, ca şi cerul lor închis şi ploios; cei dela sud sunt vii, răzbunători, exaltaţi, plini de elanuri mari, întreprinzători şi dotaţi cu activitate spontană.

Grecii, având marea în faţa ochilor, au visat eternitatea, au creiat filosofia, frumoasă, omenească, au creiat mitologia cu zei plini de farmec, asemănători omului; fiind nevoiţi să-şi ascută mintea în combinaţiuni *comerciale* ei au avut obişnuita *speculaţiilor*, a celor comerciale ca şi a speculaţiilor filozofice; influenţaţi de cerul lor senin, ei au creiat o filosofie, o artă, o ştiinţă senină, luminoasă şi omenească.

Adaptarea omului la mediu. Influenţa mediului asupra omului ca şi asupra animalului, se resimte în fenomenul *adaptării*. Omul care trăeşte în regiunile polare, exchimosul de pildă, a fost nevoit să se adapteze mediului, pentru a putea trăi: el se mulţumeşte cu puţin, cu aceia ce îi dă natura şi nu cere mai mult; tot aşa procedează şi sălbatecul din pădurile ecuatoriale ale Africei, care având totul din belşug, nu şi-a mai bătut mintea cu problema menţinerei vieţii şi probabil că din această cauză, a rămas în starea de primitivitate de astăzi.

Dar omul nu procedează prin asta, cu mult mai deosebit de felul de procedare al animalului; animalul este caracterizat şi el prin *adaptarea la mediu*; tot acelaş lucru se observă şi la plante; salcia după malul râurilor nu este întru nimic asemănătoare cu salcia pitică de pe munţi; sunt fluturi care iau forme bizare, de frunze, de flori, de beţişoare, pentru a se *asemăna* cu mediul şi astfel a se apăra de duşmani (mimetismul).

Adaptarea este caracteristica activităţii animale. Epurele are blană alburie în timpul iernii, pentru a fi asemănător cu zăpada, cenuşiu-închis în timpul verii, pentru a se asemăna cu pământul. Transformările de adaptare se fac prin propriul său corp, elementele de transfor-

mare îi sunt furnizate de el însuşi; ursul şi alte animale hibernante, când vine iarna, îşi încetează activitatea şi cad într'un somn care ţine până primăvara.

2. *Influenţa omului asupra mediului.* Un sociolog cunoscut, Lester Ward, în lucrarea „Sociologie Pură" vol. I, a emis această lege sociologic-biologică: „Animalul se adaptează mediului; Omul îşi adaptează sieşi mediul". Omul, ni se pare numai că se adaptează mediului. Dar oare nu e o părere numai! Căci pentru a se apăra de frig, omul îşi face locuinţă! Dar şi animalul îşi face locuinţă, am putea spune! Dar omul acţionează diferit faţă de animal. Mai întâi, în ceeace priveşte apărarea: A) Omul îşi face haine pentru a se apăra de frig; B) El îşi face instrumente pentru a se apăra de duşmani (dela bâta primitivă până la gazele asfisiante şi aeroplanele de răsboi); C) Omul îşi face locuinţă; D) El îşi *prepară* hrana, ceeace animalul nu face.

Dar am spus: Şi animalul îşi face locuinţă, deci şi el acţionează asupra mediului fizic. Dar sunt 3 elemente care lipsesc animalului aci: A) *Conştiinţa* activităţii sale; B) *Instrumentul* de lucru; C) *Perfecţionarea* continuă a operilor sale.

Intr'adevăr, animalul lucrează conform instinctelor, omul lucrează însă conform conştiinţei şi raţiunei; animalul nu foloseşte instrumente, pe când omul a ştiut să facă din mediu şi obiectul asupra căruia operează şi instrumentul cu care operează. In fine, animalul lucrează în acelaş fel; aşa cum îşi făceau albinele căsuţele în preistorie, aşa precum lucrau castorii, pe vremea aztecilor, tot aşa lucrează şi azi; omul însă nu mai construeşte, nu mai lucrează la fel. In câteva zeci de ani, *invenţiile* sale ajung la perfecţionări uluitoare, de pildă, drumul de fer, care pe vremea lui Stephenson făcea 15 klm. pe oră, iar azi locomotivele au ajuns la 150 klm. pe oră.

Problema culturii. Prin ce oare a ajuns omul la a-

ceastă perfecţionare crescândă a lucrărilor sale? Prin *cultură* şi *civilizaţie*. Să vedem ce se înţelege însă, prin aceste 2 cuvinte, pe cari le auzim mereu, pe care toată lumea le spune, deşi, să mărturisim, puţini le înţeleg.

Activitatea intelectuală a omenirei se împarte în 2 mari grupe bine distincte. Este în primul rând *Activitatea teoretică*, în al doilea rând *Activitatea practică*.

Activitatea teoretică constă în invenţiile şi descoperirile ştiinţifice, făcute numai pentru ştiinţă, numai pentru singurul scop, *de a cunoaşte, de a şti*.

Sociologia şi-a luat însă rolul de a arăta că nu există, la drept vorbind, *ştiinţă pentru ştiinţă*, după cum nu există nici *artă pentru artă*. Ambele aceste activităţi sunt şi trebuesc puse în slujba societăţii.

Nu înseamnă însă că societatea pretinde dela savant sau dela artist activitate ştiinţifică sau artistică *cu tendinţă*. Artistul şi savantul nu sunt constrânşi de nimeni, să facă artă sau ştiinţă în slujba intereselor societăţii. Dar dacă opera lor este adevărată operă ştiinţifică sau adevărată operă artistică, ea serveşte, fără voia creatorului lor chiar, interesele societăţii. Când De Foe a scris „Robinson", probabil că nu s'a gândit că opera lui va servi educaţiei atâtor generaţii; când Roentgen (1895) a descoperit razele X, desigur că nu s'a gândit la întrebuinţarea lor în medicină, în expertiza artistică şi în atâtea alte domenii; când *Tesla* a descoperit curenţii de înaltă frecvenţă, iar *Hertz* a descoperit posibilitatea emiterii undelor electrice în spaţiu, gândul lor nu a fost crearea aparatelor de radio, a căror necesitate a devenit astăzi universală, din atâtea puncte de vedere.

Transformarea datelor ştiinţifice teoretice, în opere de aplicaţiune practică, se numeşte **technică**.

Societatea nu poate trăi fără activitatea teoretică cât şi fără cea practică, după cum o lucrare nu se poate înfăptui decât din colaborarea între *planul* şi gândul

arhitectului sau inginerului şi traducerea acestora în faptă, graţie *întreprinzătorilor* şi a *muncitorilor*. Cu cât o societate îşi va desăvârşi *technica*, cu atât viaţa ei va fi mai bună, mai uşoară. Să luăm un exemplu: In Economia politică se vorbeşte despre *producţie*, despre schimb şi *circulaţia* bunurilor. Să presupunem că e vorba de un bun al ţării noastre: *grâul*. Intensificarea producţiei de grâu presupune cunoştinţe practice privitoare la arat, semănat, irigat şi îngrăşat pământul. Pentru ca ţăranul să ştie toate acestea, trebue ca mintea lui să fie luminată de *cultură*; inginerul care-i fabrică instrumentele şi chimistul care experimentează în laborator metodele de îngrăşământ, formează *activitatea teoretică*; operaţiunile practice ale producţii formează *activitatea technică*. Din colaborarea armonică a acestor două activităţi, rezultă o producţie intensă de grâu. Dar acest bun trebue să circule sub forma vânzării şi cumpărării; e nevoe de reţele de comunicaţie uşoare, eftine, rapide. Acest scop îl realizează căile ferate şi cele maritime sau fluviale. Or, cum ar fi posibilă o bună circulaţie într'o ţară care nu posedă *mijloacele technice*, fabricile de locomotive şi vagoane, de vaporaşe şi vapoare (cum sunt de pildă mijloacele technice care, din nefericire, lasă mult de dorit şi în ţara noastră)? Iată dece, o ţară cu technica dusă până la ultima formă de perfecţionare [1], reuşeşte să creeze o situaţie socială mult mai bună locuitorilor săi, decât o ţară lipsită de binefacerile technicei.

Dar ajungem astfel la *cultură* [2]. Pentru ca o ţară

[1] De pildă Anglia, Statele-Unite, Germania, Franţa, Italia, etc.

[2] **Civilizaţie, Technică, Cultură.** — (*Asupra acestor probleme să se vadă la capitolul VII*). Aci arătăm însă că atunci când spunem că prima condiţiune a culturei este educaţia, nu trebue să se confunde în nici un caz cultura cu educaţia, educaţia fiind un mijloc al culturii. Cultura nu se face *numai* prin educaţie adică prin influenţa unui factor străin; cultura se face prin individ pentru el însuşi. In fine educaţia se face în genere asupra tineretului; cultura se resfrânge asupra tuturor, indiferent de vârstă.

A fi cult nu înseamnă a fi un acumulator de cunoştinţe ci un înţelegător de probleme şi adevăruri. A fi cult nu înseamnă a fi deasupra moralităţii sau alături de ea ci înseamnă armonia între cunoştinţă şi voinţă (voinţa practică adică tocmai moralitatea).

Cultura este deci armonia tuturor facultăţilor sufleteşti. Nu este armonic sufleteşte decât cel cult; nu este cult decât cel ce a ştiut să armonizeze toate elementele sufletului său *şi să lege mai cu seamă solidar, acest suflet de societatea în care trăeşte*. Iată deci o altă caracteristică a culturii: *Solidarizarea cu factorul social din care facem parte*. Este cult oare acel ce, în baza unor principii umanitariste sau socialiste îşi reneagă patria? Nu! Pentru că dacă ar fi cult ar înţelege rolul social al patriei şi rolul individului în patrie şi nu ar putea fi renegatorul ei!

Acestea sunt câteva din notele noţiunei *cultură*. Vom avea ocazie să mai vedem în altă parte şi altele.

să producă, trebue ca membrii ei să fie culţi, înţelegând 1) rolul lor ca cetăţeni chemaţi să lucreze spre binele patriei; 2) însemnătatea muncii pe care să înveţe să o iubească. Aceste rezultate se ajung prin cultură, graţie unei *educaţii* care ştie să facă din copiii de azi, oameni care mâine să-şi dea seama de rolul lor social şi să iubească *munca*. Niciodată mai mult ca în vremurile noastre, munca nu e mai disprețuită, deşi niciodată mai mult ca în aceste vremuri, munca nu ar trebui să fie mai iubită, mai respectată, mai înţeleasă.

Evoluţia culturală. La popoarele primitive cultura este redusă sau inexistentă, se spune. Lucrul e însă fals. Există cultură, oricât de rudimentară, din momentul în care animalul a început să puie stăpânire pe natură. Trecerea dela poziţiunea orizontală a animalului la poziţia verticală a Pitecantropului şi a omului, folosirea membrelor superioare (mâinile) şi întrebuinţarea primului instrument (bâtă, piatră, bumerang, arc, săgeată etc.) înseamnă începutul stăpânirii naturii de către om.

Cultura începe odată cu lupta omului cu natura, odată

cu adaptarea ei la nevoile omului; ea apare deci tocmai acolo unde condițiunile de viață sunt grele; dar nici așa de grele încât lupta cu natura să nu-i dea omului nici un răgaz de odihnă, de reculegere, nici o posibilitate de bună stare; iată dece ea nu apare nici la ecuator, unde condițiunile vieții sunt extrem de favorabile, nici la poli, unde ele sunt extrem de grele, ci în regiunile cu climă temperată, acolo unde lupta cu natura poate avea rezultate favorabile. Istoria ne arată mari dezvoltări de civilizație acolo unde sforțarea omului și darurile naturii au fost armonice; pe valea Gangelui (vechea cultură indiană); pe valea Tigrului și a Eufratului (vechile civilizații asiro-chaldeene); pe valea Nilului (civilizația

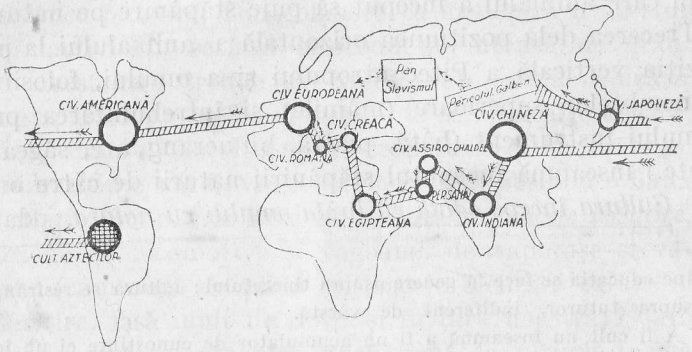

Fig. 2. Sensul geografic al civilizației lumii. (După V. Conta).

egipteană); la țărmurile mărilor (cultura feniciană și greacă); în pământurile fertile sub clime potrivite, (civilizația romană și civilizația modernă europeană). Filosoful român *V. Conta* a văzut aci o lege caracteristică: Mersul civilizației are o direcție *geografică* bine stabilită, mergând dela Est spre West (civilizația *aztecilor*, vechii locuitori ai Americei, civilizația chineză, indiană, assiro-chaldee, persană, egipteană, greacă, romană, europeană, americană—vezi fig. 2). Inceputul atât de admirabil al civilizației japoneze, înseamnă poate o reîn-

toarcere a aceluiaș cerc primitiv — dela Est spre West. Să mai amintim în fine și chestiunea *pericolului galben*, adică deșteptarea din lungul somn de secole a rasselor galbene (chinezii), aurora unei deșteptări din nou a popoarelor indiene, în fine preponderanța pe care au visat-o slavii de a-și impune puterea asupra Europei (panslavismul și moștenirea lui Petru Cel Mare), încercarea actuală a Rusiei sovietice de a impune bolșevismul slavic Europei Centrale și iată aceiaș direcție care se anunță, care se continuă, fatal și implacabil, amenințând preponderanța culturală și politică a „bătrânului continent" (Europa).

REZUMAT:

1. Sociologia este o știință pentru următoarele motive:

Are metode proprii (Statistica, monografia)
Are domeniu propriu (Societatea)
Poate stabili legi generale

2. Pentru a stabili *condițiunile de existență* ale societății trebue să ținem seama de următoarele întrebări:

Locul?	Sociologia geografică (mediul fizic)	Problema cosmologică
Elementele?	Sociologia biologica (rassa)	Problema biologică
	Sociologia psihologică (sufletul)	Problema psihologică
Timpul: . . .	Sociologia istorică (istoria și evoluția)	Problema istorică

3. *Condițiunea cosmologică* studiază următoarele fenomene:

A) *Influența mediului asupra omului.* Aceasta se face | din punct de vedere *biologic* (după așez. geografică)
din punct de vedere *psihic* (după așez. geografică).

(Problema adaptării la mediu)

B) *Influența omului asupra mediului,* Aceasta se face prin | *Conștiința activității*
Instrument
Perfecționarea continuă

(Problema adaptării mediului la om)

4. **Aplicare.** *a*) Perfecționarea adaptării mediului se face prin civilizație și *cultură*. Astfel ajungem la marea problemă a *culturii*. Cultura presupune însă:

Activitatea teoretică (știința pură)
Activitatea practică (technică)

Pentru propășirea culturală lucrul cel mai de seamă

este propăşirea economică. Cultura trebue deci să dea: 1) Cunoştinţe teoretice; 2) Să sădească în societate dragostea şi respectul de muncă.

b) Cultura începe odată cu lupta omului împotriva naturii şi adaptarea ei la om.

c) Există un sens geografic, mergând dela Est la West în care se pare că merge evoluţia civilizaţiei umane. (V. Conta).

CAP. IV.

Condiţiunea Biologică

Societatea era situată în spaţiu; era condiţionată deci din punct de vedere cosmologic de mediu. Ea este însă compusă din indivizi. Ştiinţa care se ocupă cu viaţa corpului (animal şi uman) se numeşte Biologie. Societatea va fi deci condiţionată de existenţa celor ce o compun — din punct de vedere corporal —, de acea ce se numeşte factorul biologic. A doua condiţiune de existenţă a societăţii este deci *condiţiunea biologică*. Partea din ştiinţa sociologiei care studiază societatea din punctul de vedere biologic, se va numi deci *Sociologia Biologică*. Printre problemele mai importante ale acestei ramuri a sociologiei vom studia 2 subîmpărţiri fundamentale.

1. Sociologia socoteşte că aceea ce este fundamental în societate, aceia ce face să ia naştere diferenţele sociale este **Rassa**. De aceea, această parte a sociologiei se numeşte **Sociologia Rassei**.

Problema rasselor este foarte importantă, dar e departe de a exista o înţelegere între toţi sociologii, asupra numărului de rasse care există pe pământ. Cea mai cunoscută împărţire a rasselor, împărţirea clasică este:

1. Rassa albă (Europenii, Semiţii, Arabii, etc.).
2. Rassa galbenă (Chinezii, Japonezii, Mongolii).
3. Rassa neagră (locuitorii Africei în genere).

4. Rassa pieilor roşii (locuitorii Americei).

Criteriul acestei clasificări este *culoarea feţii*. Există însă o mulţime de alte rasse, arătate de alţi sociologi: Rassa semită, rassa arabă, rassa malaeză, rassa indo-germană, rassa mediteraniană, rassa eschimosă, rassa ungro-finică, rassa mongolă, rassa slavă, rassa polineziană. Au fost sociologi care au găsit sute de rasse. Numai în Franţa s'ar putea cita: rassa bretonă, rassa bascilor, rassa normanzilor; găsim apoi: rassa valonă, rassa popoarelor finlandice. Triburile de negri din Africa sunt împărţite în tot atâtea rasse distincte: buşimani, hotentoţi, niam-niam, madagascarieni, etc., etc.

Ce este o rassă? Este o alcătuire complexă, în timp şi spaţiu, compusă dintr'un număr mare de indivizi (variind ca număr, dela câteva mii la câteva zeci de mii sau chiar milioane), care au anumite trăsături şi conformaţiuni biologice (piele, păr, formatul craniului, forma ochilor, etc.) asemănătoare, şi părând că se trag dintr'o tulpină comună.

Origina rasselor. Ajungem astfel la o altă problemă importantă dar nelămurită încă nici aceasta. *Care este origina rasselor?* Există aci mai multe teorii. Prima ar susţine că *rassele* sunt individualităţi organice sociale, de sine stătătoare. A doua teorie susţine însă, că toate, sau aproape toate rassele, *au o origină comună.*

Viaţa ar fi apărut, nu în toate punctele pământului actual, ci într'unul singur, acel rai arătat de biblie. Şi savanţii s'au pus cu seriozitate să descopere unde a fost acest Eden în care a apărut pentru prima oară omul. Ei au descoperit că acest Eden a existat şi că el ar fi fost... în podişul *Pamirului*. Acestei rasse ipotetice, origină a tuturor rasselor, i s'a dat numirea de *rassa ariană*.

Nu puţin a contribuit la instituirea acestei teorii — ştiinţa linguisticei. Iată ce spune D-l *P. Larousse* în *Gramatica superioară* (introducere — Istoria limbii franceze, pag. 11): O împrejurare politică veni

să deschidă linguisticei un nou câmp de cercetare. Englezii făcându-se stăpânii Indiei, sanscrita, vechea limbă sfântă a Induşilor, atrase atenţia celor mai savanţi filologi. Şi nu fu pentru ei un mic prilej de surpriză şi bucurie, descoperind că minunatul idiom era nu numai originea diferitelor ramuri ale limbilor indiene şi a vechei persane, ba chiar sursa din care se născuseră limbile europene: greaca, latina şi teutonica cu ramificările ei adică celtica şi slava cu diversele lor filiaţiuni. Iată câteva cuvinte indiene şi celtice în care înrudirea nu suferă contradicţie.

Sanscrită	Celtică	
Iva	Ivan	= mişcare
Spal	Spall	= a lovi
Cri	Crian	= a cumpăra
Gala	Gawl	= lumină
Suthi	Soth	= Progenitură (Set în ebraică)

De aci încolo ştiinţa linguisticei se văzu transportată pe un teren solid. Studiul comparat al sanscritei, stabili cu o completă evidenţă, *unitatea originară a limbei europene* — afară de două idiome puţin întinse, fineza şi basca, care s'a recunoscut că nu aparţin limbei Indiei. Acesta se numeşte grupul indoeuropean care îşi are leagănul în valea Kaşmirului şi în munţii Caucazului, între marea Caspică şi lanţul Himalaiei. „Două curente de emigraţie (spune D-l Jehan— în Dicţionarul de linguistică—) s'au produs în timpurile care precedează Istoria (în preistorie): unul la Sud către Iran şi spre Est până dincolo de Gange; altul îndreptat spre Europa, fie prin sudul mării Caspice şi al Asiei-Mici, fie prin Nord şi prin Urali. Această rasă energică şi progresivă s'a lovit rând pe rând de rasele fineze, tartare, semitice,trimiţând succesiv în Europa pe Celţi, Germani şi Slavi în vreme ce în Asia dominaţia aparţinea persanilor în Vest şi sanscriţilor în Est.

Astăzi familia indo-europeană a subjugat şi civilizat lumea. Ei îi este dat să reunească din ce în ce pe oameni într'o providenţială fratermitate".

Sanscrita (care înseamnă *politicoasă*, *perfectă*) este, după cum am spus, izvorul grupului indo-european care cuprinde şase familii de limbi cu nenumăratele lor subdiviziuni: indiană, persană, celtică, slavă, germanică şi greco-latină.

Din acest popor ipotetic al arilor s'ar fi născut deci toate rassele pământului. Astfel ramura arică care s'a întins spre Europa ar fi format rassa *indo-germanică*

din care au derivat: Normanii, Slavii, Teutonii, Greco-Latinii. Ramura întinsă spre Egipt ar fi format pe: Egipteni, Semiţi, Arabi. In fine cea împrăştiată în lungul de Est al Asiei ar fi dat pe: Mongoli. Tătari, Chinezi, Japonezi (mai puţin sigur — căci se pare că aceste rasse au existat înainte de expansiunea arică), iar cei ce s'au împrăştiat în insulele Malaeziei şi Polineziei ar fi format pe: Polinezieni, Malaezi, Australieni. In fine, o ramură veche ar fi răzbit până în pământurile Americei, în lungul insulelor oceanului Pacific, care odinioară forma un pământ întins unind Asia cu America şi acolo ar fi format vechiul popor al *Atzecilor* şi Rassa pieilor roşii.

Această teorie este interesantă prin originalitatea concepţiei: ea se sprijină atât pe date geografice şi geologice cât şi pe date linguistice. Ramura care a rămas pe loc ar fi *rassa Indiană*. Studiul limbei *sanscrite* a găsit câteva rădăcine comune de cuvinte care se întâlnesc atât în *idiomele* ebraice, cât şi în cele egiptene, slave şi indo-germane. Aceasta rămâne numai o ipoteză îndrăzneaţă şi originală, căci fapte precise nu pot fi aduse în favoarea susţinerii ei. E drept, consideraţiunile linguistice pot avea greutate. Rămâne însă să se vadă până unde merge valoarea concluziunilor lor. Până atunci cercetătorul circumspect trebue să le primească cu toată rezerva ştiinţifică necesară.

2. Astfel se prezintă sociologia rassei. Dar condiţiunea biologică a societăţii a dus şi la o altă teorie sau *şcoală sociologică*, numită **organicismul**.

Ce susţine această teorie? Ea pleacă dela o constatare de fapt. Orice realitate se prezintă sub 2 aspecte: 1. existenţă [1]; 2. trăire. Dar orice trăeşte, trebue,

[1] *Existenţă* este o noţiune cu sfera mai mare decât sfera noţiunei trăire. A exista se aplică la orice este! Un drug de fier, o piatră, există dar nu trăesc. *A fi* şi a fi *o fiinţă* este ceva deosebit. A trăi

pentruca să trăiască, să fie un organism. Societatea este ceva viu, ceva care trăeşte, cum trăeşte omul sau animalul.

Dar orice organism, ca să trăiască, trebue să aibă o *structură organică. Ce înseamnă structură organică?* Inseamnă un corp format din o mulţime de celule. Viaţa, pentru a se manifesta pe deplin, nu poate să rămâie la simpla formă *unicelulară* (amoebă, moneră, infuzor, bacterie, sau microb); ea trebue să devină pluricelulară. Dar, de îndată ce a devenit *pluricelulară*, ea se supune unei legi constante de *diviziune a muncii*. Celulele se organizează *a*) în ţesuturi; *b*) în organe; *c*) în aparate, *d*) în sisteme. Sistemul muşchiular îşi ia rolul de *locomoţiune şi de apărare*; aparatul digestiv îşi ia rolul de a nutri organismul; sistemul nervos îşi ia rolul de a fi un avertizator, de a pune organismul animal în raport de *simţire* şi de acţiune faţă de mediu; odată cu apariţia sistemului nervos central; *creerul*, acesta devine conducătorul principal al întregului organism; în fine, celelalte aparate; *respirator* şi *circulator* pe de o parte, secretor şi genital, pe de altă parte, îndeplinesc funcţiunea de circulaţie a elementelor de

presupune 3 fenomene fundamentale pe care le ştim cu toţi: naştere, desvoltare, moarte. A se naşte înseamnă a se creia ceva asemănător cu creiatorul. Fie că e vorba de o naştere prin ou, fie prin fetus (ca la mamifere) fie că e vorba de *muguri*, (la plante avem fenomenul *butăşirii*, la animalele inferioare fenomenul înmugururii — cum se petrece de pildă cu hidra de apă dulce), se creiază în mod special, o fiinţă asemănătoare cu aceia care creiază. A se desvolta este iarăşi un fenomen caracteristic vieţii. Desvoltarea vitală se face *dinăuntru în afară* prin creştere, nu dinafară înăuntru prin *suprapunere*. Două exemple ne vor fi edificatoare: Osul creşte, nu prin adăugare de substanţă din afară ci prin secreţiunea celulelor (osteoblaste) din interiorul osului. Un cristal sfărâmat îşi recapătă forma însă prin adăugarea, prin suprapunerea substanţei *din afară*. Primul fenomen e *vital*, celălalt *mecanic*. In fine, moartea nu înseamnă distrugere mecanică ci *disocierea chimică* a plasmei ce formează baza oricărui organism, prin intermediul bacteriilor şi a reacţiilor chimice.

hrană în corp, de înlăturare a materiilor nefolositoare şi de procreare.

Or, societatea, pentrucă e şi ea ceva viu, nu poate fi decât un organism. Unitatea ei fundamentală, celula ei, este însăşi individul. Un individ singur ca şi o celulă singură, nu pot forma o viaţă deplină; individul social, celula socială, devin *pluri—individuali*; mai mulţi indivizi formează ţesuturile sociale din care se vor naşte organele şi aparatele sociale. Şi, după cum în societatea celulară care e organismul animal, aceste organe şi aparate şi-au luat roluri diferite şi armonice, la fel se va întâmpla în societate. Aceia ce corespunde sistemului muşchiular sunt *clasele militare*. Aceia ce corespunde sistemului digestiv sunt clasele *muncitoare* care transformă materialul brut în hrană pentru societatea întreagă; aceia ce corespunde sistemului circulator este clasa *comercianţilor* care fac să circule bogăţiile; vinele şi arterele sociale sunt *căile de comunicaţie*, inima organismului social sunt *centrele de producţie*; [1]creerul social în fine, este *clasa conducătoare*; sentimentului moral îi corespunde în societate *Justiţia*; sentimentului religios îi corespunde *preoţimea*, sentimentului intelectual îi corespunde *învăţătorimea*; *Voinţei* îi corespunde atât *clasa conducătoare* cât şi *clasa militară*, afectului îi corespunde *clasa artiştilor*, etc.

Compararea poate fi dusă la infinit; ea este însă lipsită de temei. O singură obiecţie numai: Un individ social, o *celulă socială* cum se spune, poate să se transforme; poate fi militar, (muşchi) sau preot (sentiment) sau muncitor (aparat digestiv) sau comerciant (sânge aparat circulator). O celulă animală poate să se transforme astfel?! Ea e imobilizată acolo unde se află; ea nu se poate transforma nici transporta din loc în loc. Aceasta e o singură obiecţie, dar sunt însă altele numeroase, în studiul cărora spaţiul nu ne permite a intra.

[1] Sau după cum spune *Schaeffle*, Bursa.

Concepția organicistă, în această formă, este copilărească. E adevărat că societatea e un organism, dar acest organism nu este compact, unitar, întins în spațiu, în volum, ci e împrăștiat pe un mediu [1]. Nu structura fiziologică face unitatea organismului social, ci o altă structură, structura sufletească, psihică, conștiința, despre care vom vorbi în capitolul următor.

Societatea e un organism viu, analog, până la un punct și **numai în mod simbolic** și figurat cu corpul animal. Numai în acest sens, se poate vorbi de organismul social. Totuși, dacă unii sociologi, ca H. Spencer, de pildă, au vorbit despre analogia organismului social cu cel animal, în mod mai mult simbolic, căutând să explice, prin *biologie*, viața socială, au fost alții cari au vorbit despre inima, arterele, plămâni, gura societății (porturile) și alte lucruri lipsite de seriozitate [2]. Am văzut însă că pe această concepție nu se poate pune nici un temeiu.

Aplicațiunea practică la sociologia bio logică. Aceea ce rămâne din sociologia biologică, este adevărul că societatea, fiind compusă din indivizi organici, e supusă legilor generale a vieții organice: degenerarea prin boală, progresul prin educație fizică și morală și prin măsurile

[1] Nici această deosebire nu pare profundă, pentrucă sunt și organisme întinse în mediu, cum e *talul* ciupercilor. Dar, în vreme ce aci celulele sunt legate între ele *organic*, indivizii, adică *celulele sociale* sunt legate în mod psihic adică legături de simpatie, de interes, de solidaritate, de tradiție, etc. Astfel un individ nu e legat *organic* de membrii familiei sale (tată, mamă, frați, rude), ci e legat de ei sufletește. Fiecare membru al societății, al națiunii de pildă, se simte legat de națiunea sa prin iubirea de patrie, de pământul țării, etc. Cutare se simte legat de pământul, de casa în care s'a născut, fie prin tradiție, fie prin obișnuință, fie prin inerție sufletească și teamă de necunoscut. Câți nu părăsesc niciodată chiar mahalaua lor și nu cunosc poate nici orașul din care ea face parte (dacă e un oraș mare de pildă).

[2] *Schaeffle* „Structura și viața corpului social".

de întărire ale rasei. Am văzut că știința care studiază aceste mijloace se numește *Eugenia* sau, cu un cuvânt mai clar, *medicina socială*. (Vezi pag. 42. Notă).

Eugenia are 2 mijloace importante: *Prevenire* și *Vindecare*. Să vedem mijloacele acestea în lucru, privitor la problemele mai importante ale vieții biologice a rasselor.

1. *Degenerarea*. Cauzele degenerării popoarelor sunt numeroase. Deosebim însă aci 2 cauze generale:

A) *Cauze naturale*. Prima cauză mai importantă este *bătrânețea rassei*. O rassă, ca orice organism viu, se naște, trăește și moare. Cum se poate preveni moartea prin bătrânețe a popoarelor? Prima metodă este *încrucișarea rasselor*; a doua metodă sunt *schimbările de mediu*. Cum se face încrucișarea rasselor în mod practic și voit! Lucrul e greu în mare, dar e posibil în mic. Mărirea teritoriului unei țări, dă naștere la mutări însemnate de populațiuni. Istoria ne dă o mulțime de exemple și chiar noi, românii, în urma războiului de întregire, ne-am găsit în acest caz; populația românească, prin unirile, prin căsătorii, cu celelalte populațiuni eterogene, poate căpăta o mai mare vitalitate, *deși poporul nostru nu are nevoe de aceasta, fiind viguros și tânăr*.

Schimbările de mediu se fac, în mod curent, prin *colonizări*; astfel francezii, germanii, olandezii, englezii, au colonizat provinciile noi ale Africei, Indiei, Australiei, etc. La noi în țară, s'au colonizat noile provincii alipite, Cadrilaterul de pildă, cu locuitori trimiși de stat, și ajutați să se așeze și să-și întemeieze lăcașuri noi, în acele provincii; Dobrogea însăși a fost colonizată de mult de Ardeleni, denumiți *mocani*. Rezultatul a fost o regenerare importantă, de ordin biologic.

B) *Cauze accidentale*. Acestea sunt așa numitele *boli sociale*, flagel care bântue, din nenorocire, cu furie în toate societățile; poporul român nu e lipsit nici el de

aceste boli periculoase care provin de *ignoranţă* sau din *mizerie*.

Alcoolismul este o plagă care face ravagii atât la oraşe cât şi la sate. Rezultatele nefaste ale acestei boli se cunosc: idioţia, rachitismul, nebunia, criminalitatea, mizeria.

Stupefiantele, adică patima de a-ţi distruge corpul şi sufletul prin cocaină (cocainomania); morfină (morfinomania); eter (eteromania; opiu, etc. etc).

Mijloacele de combatere sunt; *penalitatea* şi *educaţia*, ambele intrând în sarcina, atât a Justiţiei cât şi a Educatorilor; rolul Statului constă în a *pedepsi*, prin mijloace coercitive, şi represive, în a preveni, prin cultură.

Tuberculoza. Este o boală socială provenită atât din ignoranţă cât şi din mizeria economică. Aci sunt chemaţi atât individul cât şi statul, să ia măsuri de prevenire şi vindecare. Indivizii, în particular, se asociază în aşa numitele „*Ligi de profilaxie*". Statul trebue să se intereseze de salarizarea funcţionarilor, de înfiinţarea serviciilor de *Asistenţă socială*, să intervie în organizarea instituţiilor particulare, interesându-se de *soarta muncitorilor manuali*; odată cu dispariţia mizeriei economice, cu crizele, grevele şi şomagiile, va dispare şi această boală, care face ravagii în straturile sărace ale populaţiei.

Boalele sexuale. Şi acestea sunt dintre flagelele extrem de vătămătoare care distrug viaţa biologică a rasselor. Ele provin mai totdeauna din ignoranţă atât din partea populaţiei orăşăneşti cât şi a celei săteşti. Luminarea tineretului trebue să se facă deci în şcoală şi privitor la aceste chestiuni. Ea cade în sarcina părinţilor cât şi a profesorilor şi mai cu seamă a profesorilor de higienă.

Educatorul are aci rolul cel mai important; el va trebui să aborde franc şi fără fals iezuitism, problema *educaţiei sexuale* de care, din nefericire, statul nu s'a interesat prea de aproape.

Rezultatele tuturor acestor boli sunt înspăimântătoare. Statistica e chemată să ne arate aci aceste rezultate:

A) *Mortalitatea copiilor*. Este o problemă grea, care cere o rezolvare imediată. Copii născuţi fie din părinţi beţivi, fie tuberculoşi, fie sifilitici, sunt sortiţi *pieirii*. Vitalitatea biologică a rassei scade; e semnul cel mai îngrijorător că *degenerarea a început*.

B) *Nebunia*. Statistica a constatat că în marea majoritate a cazurilor, nebunia e urmarea firească a alcoolismului şi a boalelor sexuale.

C) *Criminalitatea* e urmarea nefastă a alcolismului şi a mizeriei economice; celelalte cazuri sunt accidentale; pasiunile, accidente psihice, cauze diverse. E suficient să ne oprim la aceste 3 rezultate groaznice, pentruca să ne dăm seama, că statul are datoria imperioasă de a interveni aci, cu mijloace conştiente, perseverente şi *imediate*.

Eugenia rassei. Prima şi cea mai importantă problemă este aceea a *căsătoriilor*. Trebue să se pornească deci o acţiune de reglementare pe baze ştiinţifice şi medicinale, a căsătoriilor. Sunt state în care sistemul riguros al *certificatelor medicale de sănătate* (analiza sângelui mai cu seamă, prin reacţiunea Wasserman), sunt introduse ca o lege generală, atunci când se celebrează o căsătorie.

Legea opririi căsătoriilor între rude, până la un anumit grad de rudenie, se aplică cu strictеţă în toate statele; sângele degenerează când încrucişările se fac între membrii apropiaţi ai aceleiaşi familii; la noi, de pildă căsătoriile între veri de primul grad, nu se pot face decât prin *dispensă regală*.

Sunt apoi toate asociaţiile de profilaxie, ligi contra alcoolului, ligi pentru apărarea copiilor; statul intervine prin dispensariile sale, prin spitalele comunale, etc.

In felul acesta, statul reuşeşte să asigure viaţa biologică sănătoasă a membrilor săi.

cond. biologice

REZUMAT

1. *Condiţiunea biologică* a dat naştere la câteva probleme importante:

A) *Problema rassei.* Clasificările rasselor nu au un criteriu sigur, de aceia ele variază foarte mult.

B) *Origina rassei.* *a*) Teoria pluralistă susţine că au apărut *deodată* mai multe rasse; *b*) teoria contrară susţine o origine comună:

1) *Rasa ariană* { indogermană (Normanii, Slavii, Teutonii, Latinii) / semită (?) Egiptenii. Semiţii, Arabii) / mongolă (Mongoli, Tătari, Chinezi, Japonezi, Polinezieni, Malaezi) / americană (Atzecii, Pieile roşii) / indiană (Indienii, Ţiganii)

C) *Problema societăţii organice.* Ea se prezintă sub forma unei copilăreşti analogii între individ şi societate:

a) Celulă; *b*) ţesut; *c*) organ; *d*) aparat; *e*) sistem.
a') individ; *b'*) clasă; *c'*) { muncitori / comercianţi / căi de comunicaţie / centre de producţie — *d'*) clasa conducătoare (?) — *e'*) armata / justiţia / învăţătorimea (?) / preoţimea / artiştii.

2. Aplicaţia socială a concepţiunii biologice se face prin următoarele forme: Prevenirea şi vindecarea bolilor sociale şi a formelor patologice şi fatale:

Degenerarea. Cauzele sale sunt { *naturale* (bătrâneţea rasei). Impotriva ei avem { *încrucişarea* raselor / *colonizarea* — *accidentale* { alcoolismul / stupefiantele / tuberculoza / boalele sexuale

schimbarea mediului

3. Rezultatele degenerării şi simptomele ei sunt: { mortalitatea infantilă / nebunia / criminalitatea

4. Combaterea se face prin metode eugenice şi anume: { medicina socială / reglementarea căsătoriilor etc.

LECTURA. **Morfologie socială**. (După câţiva autori). Societatea trebue studiată, spune *E. Durkheim*, în aspectul ei exterior. Ea apare astfel ca fiind formată de masse de populaţiuni cu o densitate oarecare, aşezată pe sol în anumite chipuri, împrăştiată

123

în sate sau concentrată în oraşe; ea ocupă un teritoriu mai mult sau mai puţin întins, brăzdat de cursuri de ape, de căi de comunicaţie care pun în legătură pe locuitori. Acest teritoriu, cu dimensiunile sale, cu configuraţia sa, cu compoziţia populaţiei care se mişcă pe suprafaţa sa, sunt, de sigur, factori importanţi ai vieţii sociale, formează substratul ei şi, după cum la individ viaţa sufletească variază după compoziţia anatomică a creerului, la fel fenomenele colective variază după constituţia acestui substrat social. Este deci loc pentru o ştiinţă socială care să-i facă anatomia [1] şi pentrucă ea va avea ca obiect forma exterioară şi materială a societăţii, propunem să se numească *Morfologia socială*. Ea nu trebue să se limiteze la o analiză descriptivă ci să-şi explice. Ea trebue să caute dece populaţia se aglomerează în unele puncte mai mult ca în altele etc. Ea are deci o mulţime de probleme de rezolvat (Durkheim. Despre metodă în ştiinţe, p. 320).

D. *Marcel Mauss* a arătat că alternanţa unei vieţi sociale intense în timpul iernii şi a unei vieţi împrăştiate în timpul verii, nu avea decât raporturi accidentale cu climatul. Cauzele adevărate sunt sociale — religioase în sensul larg al cuvântului. (*M. Mauss*. Les variations saisonnières des sociétés eskimos, după *M. Deat* Sociologie).

In acest sens se cere în mod indispensabil o clasificare a societăţilor. Ştiinţa întâi *descrie* apoi *clasifică*. Or, pentru sociologie, unde metoda comparativă ţine loc de experimentare, a clasifica înseamnă deja a explica. După cum există specii naturale pe care biologul sau botanistul le clasifică, tot aşa există şi *specii sociale* pe care observaţiunea ni le relevă. Baza unei clasificări naturale a societăţilor va fi acea indicată de Durkheim, „pornind dela societatea perfect simplă, cu segment

[1] Sociologia biologică şi cosmologică, despre care am vorbit.

unic, adică dela *hoardă* sau *clan*. In linii generale se va trasa o scară cu următoarele trepte: *a*) clanuri nediferenţiate şi juxtapuse (ca cele australiene); *b*) societăţi cu totemism[1] evoluat; *c*) triburi compuse din mai multe clanuri erarhizate; *d*) în fine începuturi de naţiuni adevărate (boerii din Abisinia, etc.); *e*) naţiuni superioare actuale, etc. (E. Durkheim. Reguli... p. 106 etc.)

CAPITOLUL V

Condiţiunea psihică

Am văzut că *sociologia biologică* considera societatea ca pe un organism, ca pe fiinţă biologică; îi considera, cu alte cuvinte, numai *trupul*, ca să întrebuinţăm o expresie figurată; dar acest trup e un complex de indivizi umani; individul uman este şi *suflet*, nu numai trup. Şcoala sociologică care dă întâetate laturei sufleteşti se numeşte **sociologia psihologică**.

Când s'a văzut că singure sociologia geografică şi cea biologică, nu pot explica viaţa socială, când, pe de altă parte, cercetările psihologice au ajuns la marea desvoltare de azi, când cercetători neobosiţi care au studiat viaţa primitivilor, triburile din Africa, Asia, America şi Australia, au găsit şi aci forme de viaţă sufletească, morală, religie şi începuturi de activitate intelectuală, atunci a pornit un curent important în sociologie care a atacat *problema sufletului social*. Acei care au pus bazele *psihologiei sociale* şi a *sociologiei psihologice* sunt: în psihologie: Blodel, Dumas, Davy, Poyer, Ribot, Hoffding, etc.; în sociologie Comte, Wundt, Blondel, Lévy-Brühl, Gustave le Bon, Maxwell, etc.

Astfel s'au născut două curente care au ajuns la acelaş rezultat; unii, plecând dela psihologie au ajuns la sociologie; alţii plecând dela sociologie au ajuns la psihologie. Rezultatul a fost: *Inţelegerea sociologică şi psihologică a fenomenelor sufleteşti*.

[1]) A se vedea la pag. 96—97.

Astfel Wundt scrie monumentala operă în 10 volume „Psihologia popoarelor" iar Gustave le Bon: „Psihologia mulţimilor; Lévy-Brûl scrie „Mentalitatea primitivă" şi în acelaş timp se formează o bibliotecă a cercetărilor sociologice în viaţa popoarelor, numită „Evoluţia Umanităţii".

Problemele sociologiei psihologice. Există o mare asemănare între drumul pe care îl parcurge această şcoală şi drumul urmat de sociologia biologică. Intr'adevăr, aceasta pleacă dela o analogie constantă între organismul social şi organismul animal şi ajunge la descoperirea aşa numitelor *organe sociale*, ceeace am văzut, era o copilărie, nu o explicare ştiinţifică.

In sociologia psihologică se urmează aproape aceiaşi normă de studiu. Dar această şcoală nu mai cade în acelaş păcat al copilăriilor, dintr'un motiv foarte simplu: ea face anologii între sufletul social şi cel individual *dar sufletul, nefiind ceva corporal şi cantitativ, analogia apare clară şi perfect ştiinţifică.*

Analogia de care vorbim, pleacă dela considerarea unor facultăţi fundamentale ale sufletului individual, dela formele vieţii sufleteşti şi ajunge să găsească tuturor acestor forme individuale, un corelativ social.

1. Prima formă individuală la care putem găsi o analogie în societate este *Conştiinţa eului* individual.

1'. Acestei forme îi corespunde *Conştiinţa socială* (de clasă, trib, naţiune şi Stat), despre care vom vorbi în Cap. XI.

2. A doua formă este *Viaţa instinctivă, instinctul de conservare individual.*

2'. Acestei forme îi corespunde *Simpatia socială* care e forma *Instinctului de conservare social.* Se manifestă prin *solidaritatea* membrilor unei clase sau a societăţii, prin *patriotism* şi prin *sacrificiul colectiv* în vreme de răsboi.

3. A treia formă a activităţii sufleteşti individuale este *Memoria.*

3'. Acestei forme îi corespunde: A) Memoria involuntară a societăţii, *Tradiţia* şi *superstiţia*; B) *Memoria conştientă* care se găseşte în viaţa socială sub forma *moştenirilor de bunuri intelectuale*, prin *continuitatea şi evoluţia educaţiei şi a culturii*, prin instituirea ştiinţei Istoriei şi a Istoriei Gândirii, concretizată sub forma *manuscrisului* şi a cărţii (Biblioteca) [1]. Alături de memoria individuală stă deci aceia ce s'a numit de unii istorici: memoria colectivă.

4. A patra formă a vieţii sufleteşti ar putea fi considerată asociaţia, căreia, în latura practică, îi poate corespunde încercarea de a stabili raporturi ştiinţifice între toate ştiinţele, între ştiinţă şi filosofie, între ştiinţă şi religie; vin apoi, ca o concretizare socială, *Asociaţiile culturale*, Educaţia armonică şi integrală, societăţile ştiinţifice (Academia, Societatea Regală de Geografie, Ateneul şi Ateneele populare). Să trecem acum la analogia între facultăţile clasice ale sufletului şi formele corespunzătoare în societate [2].

---

[1] Numită de Schopenhauer „Memoria în hârtie a umanităţii"

[2] Atunci când am stabilit 4 forme sufleteşti: Conştiinţă, Instinct, Memorie, Asociaţie, nu am făcut o *clasificare* a stărilor sufleteşti nici *formal* nici *genetic*; a ne gândi la asta ar fi o copilărie; dar căutând între formele cunoscute ale vieţii sufleteşti, am găsit că între aceste 4 forme şi anumite forme ale vieţii sociale se pot stabili unele raporturi de analogie. Aceste analogii sunt desigur foarte vagi şi trebuesc considerate numai simbolic, nestabilind *asemănări de natură* între conştiinţă, instinct şi memorie la individ şi conştiinţă, instinct şi tradiţie în viaţa socială.

Deosebirea între individual şi social este fundamentală. Conştiinţa individuală este *individuală*, conştiinţa socială e conştiinţa mai multor indivizi. Memoria este aceia ce rămâne din experienţa unui individ, în cursul vieţii acelui individ, pe când tradiţia este aceia ce se menţine şi se transmite prin hereditare din generaţie în generaţie. Cu aceste precizări e bine numai să trecem mai departe.

I. **Intelectul**. Aceia ce corespunde intelectului individual este *cultura socială*. Această cultură este concretizată sub forma *şcoalei*, iar din punctul de vedere al continuităţii ei istorice (ceeace corespunde vieţii individuale dela naştere până la moarte), este instituţia tipografiei şi a Bibliotecii. Intr'adevăr, înainte de marea invenţie a lui Gutenberg, cunoştinţele intelectuale, tehnice şi practice, se *moşteneau* din tată în fiu sub formă *empirică*. A venit apoi invenţia scrierii (cuneiformă, hieroglifică, caracterele ebraice, sanscrite, arabe, scriere fonografică, etc.) graţie căreia cultura şi cunoştinţele antichităţii au fost păstrate în faimoasele biblioteci assiriene, pe monumente, morminte şi palate. Arta primitivă ne-a fost păstrată în caverne, întipărită pe ziduri de mâna mai dibace a vreunui meşter sălbatec.

II. **Sentimentul**. Aci domeniul analogiilor se măreşte considerabil. Să pornim dela aşa numitele *sentimente inferioare* sau emoţii. Psihologia ne arată că emoţiile se manifestă prin expresii. Există o expresie colectivă a unei emoţii primitive ca de pildă frica? Da. Această expresie este *panica*, adică frica generalizată într'o grupă socială, în faţa unui mare pericol comun. Cutremurele, isbucnirile vulcanice, manifestările grandioase şi înspăimântătoare ale naturii pot produce panică; deasemeni panica se produce adeseori în vreme de războiu.

Să luăm o altă emoţie primitivă: bucuria de pildă. Manifestarea socială a bucuriei colective este *entuziasmul* care se produce printr'un fel de *sugestie colectivă*, descrisă de unii sociologi, ca de pildă Gustave Le Bon. Marile mişcări de masse care au constituit cruciadele au fost mari entuziasme religioase ce au cuprins sufletul mulţimilor. Aşa dar, *sugestia colectivă*, este un fapt pozitiv, asupra căruia nu mai încape îndoială.

Imitaţia. Nu e vorba de imitaţie ca fenomen individual, ci de imitaţie ca fenomen social. Un mare sociolog, *G. Tarde*, a emis şi o lege sociologică care ar spune:

Fenomenul cel mai fundamental, care condiţionează evoluţia şi viaţa socială este *imitaţia colectivă*. O formă a imitaţiei este *moda*, iar fenomenul contrariu este *snobismul*.

Capriciul şi *Instabilitatea*. E vorba şi aci tot de un fenomen colectiv, nu de capriciul individual. Mulţimile creiază idoli şi tot ea îi detronează. Sunt personalităţi istorice care au fost ridicate de gloate şi apoi au fost distruse de aceiaşi care îi ridicaseră. Cezar se bucura de o popularitate extraordinară; au fost deajuns câteva greşeli de tactică, pentruca la moartea lui, nici o contra reacţiune să nu se producă. Acelaş lucru cu Napoleon, cu Robespierre, Danton şi Marat, care au fost ridicaţi şi doborîţi de plebe.

In domeniul artelor frumoase, acelaş fenomen: „Aida" lui Verdi a fost fluerată prima dată; la a doua reprezentaţie autorul a fost purtat în triumf. Corneille şi Chateaubriand au fost idolul aceleiaşi mulţimi care azi i-a zeificat, iar mâine i-a uitat şi i-a lăsat să moară stingheri şi părăsiţi. „Gloria vana" a spus un poet; gloata dă gloria; tot gloata o retrage când nu-i mai place. *Mulţimea e caracterizată prin capriciu şi instabilitate.*

Sentimentele superioare sunt toate în funcţie de societate. Dintre toate, cel mai caracteristic este sentimentul religios. Toate războaiele religioase, cruciadele, groaznicul masacru din noaptea Sfântului Bartolomeu, sub domnia nefastă a Caterinei de Medicis, instituţia *Inchiziţiei* şi a *Indexului*, Jansenismul, Jesuitismul, Papalitatea, sunt fenomene sociale cu caracter religios. Concretizarea materială a afectivităţii religioase sociale este *Biserica şi cultul.*

Ne oprim aci, deşi am putea enumăra multe forme ale activităţii afective. Amintim însă pe cea mai importantă:

Moralitatea. In societatea primitivă moralitatea este

şi ea primitivă, dar e foarte puternică. Neexistând o cultură superioară colectivă, morala este în aceste societăţi *heteronomă* (legea nu dictează din suflet ci porunceşte din afară); ea e concretizată sub forma de **tabu**. Sunt anumite acte, anumite gesturi, anumite lucruri care *nu trebuesc făcute*; anumite obiecte care nu trebuesc atinse: *nu e permis* sau *tabu* (în limbajul unui trib primitiv).

In societatea cultă şi civilizată de azi, nu sunt oare o mulţime de lucruri *nepermise*! Nu e bine, nu e frumos, e *păcat*. Tabu primitiv este, poate, *păcatul* actual. *Conştiinţa morală individuală* are şi ea un analog în societate: este *opinia publică* şi în fine *Codul Penal*, concretizarea socială a *remuşcării* şi a *ispăşirii* conştiente individuale.

Trebue să inzistăm cu orice preţ, asupra acestor două aspecte ale vieţii sociale: *Religia* şi *Morala*. Aceia ce apare clar şi de necontestat când privim structura societăţii, sunt aceste 2 constatări fundamentale:

1. Nu există societate, oricât de primitivă sau oricât de civilizată, fără *religie*;

2. Nu există societate în fine, care să nu fie fundată pe o *morală*. Această morală diferă dela popor la popor, dela epocă la epocă poate; faptul moral este însă acelaş: e moral tot ceace e bine pentru societatea respectivă, e imoral tot ceeace îi este dăunător.

De aci putem însă înţelege şi legătura strânsă între morală şi religie. Religia e totdeauna de natură divină; ea vine de sus, ca un comandament suprem; trebue să i te supui. Morala nu va avea putere de comandă decât dacă va veni tot de sus, ca un imperativ, ca o comandă „trebue să faci aşa, să fii aşa. Moise nu dă el legea ci o ia, pe Sinai, din mâinile Domnului; dacă ar veni dela om, ea nu ar avea valoare; venind dela Dumnezeu însă, e sfântă şi inviolabilă. Când omul devine cult şi civilizat însă, când îşi dă singur seama de rostul

societății și al omului, comanda morală pornește din inima și din mintea lui, tot ca un *imperativ*, dar ca un imperativ autonom; el singur își dă legea, el singur o urmează. Cum la această culme puțini muritori se pot urca, legea morală, rămâne și până în zilele noastre, ca izvorând dintr'o minte supremă care e Dumnezeu; ea pornește nu dela om ci dela Dumnezeu.

III. **Voința.** Știm din psihologia că sub denumirea de activitate se cuprind 2 mari forme:

A) Activitatea inferioară: spontană, reflexă și instinctivă.

B) Activitatea voluntară propriu zisă. In fine, punerea în practică a actului de voință se face prin C) *Mișcare, Activitate.* Să vedem corelatele analoage ale acestor forme în viața socială:

A') *Instinctul social*, când nu e vorba de *Instinctul Social de Conservare*, care se concretizează sub forma *cuceririi, a expansiunii* și a *războiului*, se manifestă în fenomene sociale cunoscute de toată lumea:

1. **Obiceiul.** Este forma instinctivă și primordială a voinței sociale inferioare. O mulțime de fenomene sociale sunt condiționate de un *obiceiu*. Astfel avem: obiceiuri la moarte, la naștere, la căsătorie, la botez, în fine, la toate manifestările sociale ale individului.

Nu mai puțin important și puternic apare obiceiul când e vorba de regulele juridice care stau la baza relațiilor sociale dintre oameni. In limba franceză el are un termen specific: „coutume", la noi se numește „obiceiul pământului". Regulile de succesiune (în moșteniri), de vânzări, cumpărări, schimburi, dijma pe care o plăteau țăranii iobagi, zilele de lucru pe an ce le datorau moșierului (boerului), legătura iobagului de pământ pe care nu-l putea părăsi și de care era legat pe viață — obiceiu sancționat de Mihai-Viteazul — în fine, toate aceste reguli care formau „obiceiul pământului" și care mai au și acum putere la poporul nostru, nu

erau *scrise* și codificate ci ce păstrau, din tată în fiu, prin *tradiție orală*. Deabia târziu domnitorul *Calimachi* prin „Codul" său, le-a fixat în scris. Mai târziu Codul a fost completat sub Cuza și apoi sub domnia regelui Carol, luându-se ca exemplu codul francez codificat de către Napoleon cel Mare sub numele de „Codul Napoleon". Legislatorii din toate timpurile: Licurg, Solon, Decemvirii (inițiatorii Codului Roman), Justinian (Codul Justinian), nu au făcut decât să urmeze calea trasă de obiceiul pământului pentru a creia Legile, Codurile și Pandectele.

Astfel puterea obiceiului legifera în mod instinctiv morala, justiția, viața socială în fine. El izvorăște din voința instinctivă a popoarelor, se cristalizează în legi și în Opinia Publică și obligă și constrânge pe toți comandamentelor sale. De ce există cutare obiceiu? Nimeni nu știe; toți i se supun.

2. **Superstiția.** Și aceasta întovărășește aproape toate manifestările sociale. Există anumite lucruri care nu trebuesc făcute, anumite obiecte care trebuesc ocolite; case părăsite, păduri bătrâne, puțuri vechi, turnuri de biserici ruinate. Rațiunea ne poate spune orice; Marția plecăm la drum cu inima îndoită. E o superstiție ca multe altele, o superstiție de natură socială [1].

3. **Magia.**[2] Acțiunile magice sunt cercetate azi cu aviditate de toți sociologii. In lucrările autorilor deja pomeniți, Maxwell și Lévy-Brühl, această problemă e tratată pe larg; în românește există o lucrare interesantă „Contribuțiuni la studiul magiei" de T. H. Speranția. Această formă socială de activitate, arată puntea de trecere dela acțiunea involuntară, la acțiunea volun-

[1] Să se dea exemple, de către elevi, de obiceiuri și superstiții la poporul român.

[2] Cuvântul *magie* are mai multe înțelesuri. In regulă generală însă el înseamnă următorul lucru: *Posibilitatea omului primitiv sau lipsit de cultură științifică, de a pune stăpânire pe anumite forțe ale naturii*

tară şi conştientă. Ea este în acelaaş timp şi forma primitivă, sub care se va manifesta mai târziu — în societatea cultă,

B') *munca conştientă* sub forma *înfăptuirilor technice*.

C') In fine, transformarea voinţei colective în înfăptuire practică se face prin **munca colectivă**. Concretizarea socială a acesteia este existenţa *claselor muncitoare*.

Când voinţa se manifestă conştient sub forma apărării organismului social, avem *răsboiul*. Patologia voinţei sociale se manifestă sub forma *revoluţiei*. In fine, concretizarea socială a voinţei de apărare şi de expansiune este *Armata*.

Mai amintim încă, privitor la manifestarea activităţilor voluntare, acea formă de activitate, în scopul înfăptuirilor sociale, care se numeşte *cooperaţia*. Cooperaţia poate fi nu numai de esenţă voluntară, având

pe care să le întrebuinţeze în folosul său. Să luăm un exemplu din viaţa sălbateculuí. Săgeata este pentru sălbatec un instrument de primă necesitate; cu ea vânează şi se apără de duşman. Săgeata şi cu ea arcul ce o aruncă, constituesc o *forţă*. Cum va putea pune sălbatecul stăpânire pe această forţă? Primitivul însă crede că orice obiect este însufleţit sau poate fi locuit de un spirit. Acest spirit va trebui să fie favorabil sălbateculuí. Prin *vrăji* el va chema deci un spirit favorabil în săgeata sa şi-i va porunci să şboare acolo unde el vrea; fie către o pradă, fie către un duşman. Săgeata sa e vrăjită; operaţiunea vrăjirii este o operaţie *magică*. Toate popoarele primitive au *magi* şi *vrăjitori*. In evul mediu, magia era considerată în rândul ştiinţelor (aşa face Fr. Bacon filosoful cunoscut pentru clasificarea ştiinţelor Cap. I). Prin operaţiuni magice, (formule, ritual, invocări de spirite) se credea că mersul fenomenelor naturii poate fi schimbat după voinţa omului, opunând forţelor naturale alte forţe şi anume forţe spirituale. Alchimiştii evului mediu, printre care citäm pe *Nicolas Flamel*, au căutat să realizeze 1) crearea „pietrei filozofale" prin intermediul căreia orice metal putea fi transformat în aur; 2) „panaceul" un leac universal, menit să vindece orice boală; 3) „elixirul vieţii veşnice" numit şi „Marea Operă, prin care omul devenia nemuritor şi în fine, 4) „Perpetuum mobile" maşina care merge dela sine fără oprire.

Pentrucă operaţiunea magică este, în esenţă, exercitarea unei voinţi

în acest caz caracter *economic*, ci şi *cooperaţie intelectuală*, prezentându-se sub diferite forme sociale, ca de pildă cooperaţia ce se încearcă între toate popoarele de gintă latină prin *Cooperaţia presei latine*.

* * *

Aplicare practică la problemele sociale respective. Am văzut că aceea ce am numit cu un cuvânt simbolic, organism social, este caracterizat din punct de vedere *intelectual* prin **tradiţie**, din punct de vedere *afectiv* prin **solidaritate**, din punct de vedere *volitiv* prin **cooperaţie**.

Cultura pătrunde greu în masse; revoluţiile ştiinţifice produse de invenţiuni, şi mai greu. Mentalitatea socială e mai greoaie decât mentalitatea individuală; pe un singur individ îl poţi mai uşor convinge despre valabilitatea unui adevărat nou; massa se lasă mai greu convinsă. Mai cu seamă când între **tradiţie** şi **noutate** se pune şi piedica afectului social, lucrul e aproape cu neputinţă. Astfel se explică de ce noutatea nu prinde rădăcini.

Când s'a emis ipoteza învârtirii pământului în jurul soarelui, toată lumea a decretat acest lucru drept o nebunie; autorul ei a fost nevoit să se dezică în mod oficial „*E pur si muove*". „Şi totuşi se mişcă" a exclamat Galileu! Deabia târziu lucrul s'a impus. Când *Fulton* a inventat maşina cu aburi, toţi s'au ridicat împotriva

asupra forţelor naturii în mod metodic şi urmând o cale *constantă* de acţiune (totdeauna acelaş scop este atins cu aceiaşi operaţiune magică), sociologii socotesc magia ca forma primitivă sub care s'a manifestat acţiunea omului asupra mediului, acţiune care mai târziu s'a transformat în *technică*. (Ştim că alchimia, care se ocupa cu găsirea pietrii filosofale, a elixirului vieţii veşnice şi a transformării (transmutaţia) metalelor în aur), s'a transformat în chimia modernă, după cum *astrologia* adică citirea viitorului în stele de către magii astrologi, a dat astronomia modernă).

lui. Stephenson a cerut Parlamentului englez autorizaţia de a construi o linie ferată; i s'a obiectat că acea maşină ar putea călca vacile ce din întâmplare ar trece peste linii! Invenţia s'a impus şi azi societatea posedă un mijloc admirabil de comunicaţie. In rezumat, pentru a scurta o expunere nesfârşită de fapte hazlii sau tragice, (Huss a fost ars pe rug pentrucă a încercat o reformă religioasă, Giordano Bruno [1] a avut aceiaş soartă pentrucă a încercat să afirme că şi alte planete pot fi locuite, nu numai pământul), putem conchide:

Intre tradiţie şi noutate se dă o luptă crâncenă; învinge însă, în cele din urmă, cu sacrificii generoase, noutatea şi astfel societatea progresează în civilizaţie şi cultură.

Solidaritatea şi cooperaţia. O altă problemă care se pune cu vigoare în sânul societăţii este problema solidarităţii. E incontestabil că aceia ce formează caracteristica acestei manifestări este *afectul social*, simpatia.

Formula tipică şi cunoscută de toţi a solidarităţii? Intraţi în sala de şedinţe a unei asociaţii de interese de *breslă*! Veţi vedea următoarea inscripţie: *Unul pentru toţi, toţi pentru unul.* Aceasta e formula tipică a solidarităţii. Clasele sociale sunt fiinţe vii, trăind o viaţă aparte în sânul societăţii, o viaţă armonică în rândul celorlalte clase sociale. Dar bunul mers al colectivităţii presupune buna stare a indivizilor care compun acea colectivitate. Solidaritatea e forma simpatiei colective prin care se asigură respectarea drepturilor individuale în sânul clasei, cerând în acelaş timp, ca o datorie, munca solidară a tuturor pentru asigurarea bunului mers al clasei. Solidaritatea apare astfel în ordine progresivă; prima ei formă este solidaritatea familiară; urmează solidaritatea de breaslă, de clasă socială, de popor. *Iubirea de patrie* şi *naţionalismul* sunt formele minunate sub care se concretizează această activitate socială unitară.

[1] Ars pe rug în anul 1600, la 17 Febr. în „Campo di Fiore" din Roma.

Se vede uşor că ideia de solidaritate este o urmare a înţelegerii societăţii cu un organism. Cu cât un organism e mai diferenţiat, cu atât părţile lui au mai multă nevoie de celelalte. O râmă sau o stea de mare pot fi tăiate în bucăţi; fiecare bucată va reconstitui organismul întreg; o şopârlă căreia i se taie coada îşi reface această parte a trupului, ceeace la animalele superioare nu e cu putinţă. Astfel societatea fiind constituită din elemente extrem de variate, fiecare din ele va fi în necesitatea de a se susţine prin intermediul celorlalte. *Diviziunea muncii* este un fapt de o importanţă capitală pentru societate; unele elemente sociale au un rol, altele alt rol; într'o fabrică deasemeni; un lucrător face o parte, altul o altă parte a unei producţiuni technice. Se cunoaşte fabula antică a lui Agripa, privitor la cearta membrelor cu stomacul; fiecare are nevoie de celelalte toate. Inchipuiţi-vă că într'o zi brutarii s'ar pune în *grevă* sau că ţăranii nu ar mai lucra pământul, sau că soldaţii ar refuza să mai apere patria; ar fi cataclism social. Or, dacă solidaritatea e necesară, statul trebue să se gândească să asigure membrilor săi mijlocul de subsistenţă. De aci următoarele aplicaţii practice ale solidarităţii pe tărâm social.

1) *Asigurare pentru riscurile vieţii*, care se face fie prin societăţile de asigurare, fie de către stat faţă de funcţionarul sau lucrătorul său prin instituirea pensiunilor, fie de către patron faţă de salariatul său.

2) *Minimum de existenţă asigurat fiecăruia.* Oricine are drept de apel la societate când e pe punctul de a muri de foame; de aceia s'a instituit *asistenţa socială* care prin opere practice, apără pe cel nevoiaş de moarte (asiluri de noapte, cantine populare, spital gratuit, oficii de plasare, etc.).

3) *Invăţământul gratuit*, căci bunurile intelectuale fiind comune, e nedrept ca cel ce nu are bani să nu poată învăţa. Astfel la noi, învăţământul primar e gratuit

iar în ceeace priveşte cel secundar există atât dispense de taxă pentru cei săraci cât şi şcoală internat gratuită iar în Franţa în anul 1930 s'a hotărât ca şi şcoala secundară să fie gratuită ca şi cea primară.

Cooperaţia presupune solidaritatea grupelor sociale şi armonizarea rezultatelor lor, în vederea înfăptuirii unei opere viabile, necesare societăţii şi statului.

Cooperaţia se socoteşte drept o formă specială a solidarităţii. Care e atunci deosebirea între ele? *Asigurările sociale realizează solidaritatea în nenorocire. Societatea ajută pe cel ce e la marginea prăpăstiei, în vreme ce cooperaţia realizează solidaritatea în bună-stare prin instituirea cooperativelor de consum şi producţie.* Care e programul acestor cooperative de consum? Ele nu caută să înlăture salariatul ci câştigul, dând posibilitate cumpărătorului să cumpere, nu cu preţul în care intră şi câştigul comerciantului, ci pe *preţul just* (costul de producţie). Rezultatele acestui program ar fi imense, ele făcând să treacă puterea economică din mâinile producătorului şi capitaliştilor, în mâinile consumatorilor, fără nici o revoluţie, cum vrea să facă socialismul, căci toată lumea e consumatoare.

Alături de cooperaţia economică există cooperaţia intelectuală, prin care înţelegem strângerea forţelor culturale împrăştiate, în scopul de a institui o cultură şi o civilizaţie unitară care să-şi împrăştie roadele asupra întregei societăţi.

Astfel cooperează în vederea aceluiaş rezultat, *educaţia integrală*; şcoala, familia şi biserica; astfel cooperează în vederea unei bune stări economice diferiţii membri ai claselor sociale în aşa numitele *Cooperative*. Iată de ce e atât de necesară instituţia *Cooperaţiei*. Actualmente, acest curent este în deplină dezvoltare: Prin *cooperative de consum*, pe de o parte, *de producţie*, pe de altă parte, solidaritatea sub forma ei tipică, poate

da roadele cele mai minunate, la oraş şi la ţară. Nu e locul aci a dezvolta această chestiune.

Intensificarea producţiei agricole la noi, e opera viitoarei dezvoltări a cooperaţiei.

REZUMAT

1. Psihologia socială e rezultatul unor neîntrerupte lucrări şi observări atât din partea sociologilor cât şi din partea psihologilor. Rezultatul ei este constatarea că societatea posedă un suflet propriu.

2. Problema sociologiei psihologice constă în a arăta caracteristicile acestui suflet social. Pentru aceasta ne servim de *metoda analogiei*:

Forme psihice

- *A)* Conştiinţa individuală . . . . . *A')* Conştiinţa socială
- *B)* Viaţa instictivă individuală . . . *B')* Simpatia socială — solidaritate, patriotism, sacrificiu
- *C)* Memoria
  - *a)* inconştientă . . . . *C') a)* tradiţia, superstiţia
  - *b)* conştientă . . . . . *b)* cultura, istoria, cartea (biblioteca)
- *D)* Asociaţia . . . . . *D')* Asociaţiile culturale, Cooperaţia culturală

Facultăţi psihice

- *I)* Intelectul individual . . . . . *I')* Cultura, Şcoala, Educaţia intelectuală socială
- *II)* Sentimentul individual . . . . *II')* Afectivitatea socială
  - *a)* Emoţia şi expresia ei . . . *a')* Panica, Entusiasmul
  - *b)* Sugestia . . . . . *b')* Sugestia socială — Moda, snobismul
  - *c)* Imitaţie . . . . . *c')* Imitaţie socială — Invenţie (Teoria lui Tarde)
  - *d)* Capriciul. . . . . *d')* Capriciul masselor (instabilitatea)
  - *e)* Sentimente superioare . . *e')* Sentimente superioare sociale
    - 1) Sentiment religios . . 1') Sentiment religios, Biserica
    - 2) Morala . . . . . 2') Moralitatea. Etica — tabu, păcatul, penalitatea
- *III)* Voinţa. *a)* spontană . . . . . *a')* Instinctul de conservare social
  - *b)* conştientă . *b'* — munca colectivă, technica, războiul — Obiceiul (obiceiul pământului.), Superstiţia, Magia
  - *c)* patologică . *c'* revoluţia
  - *d)* activitatea complexă *d')* cooperaţia economică

3. *Aplicare practică.* A) Intre tradiţie şi noutate se dă o luptă din care învinge la sfârşit noutatea; această învingere este chezăşia progresului social.

B) Solidaritatea este unirea membrilor sociali în scopul întăririi clasei şi poporului căruia aparţin.

C) Cooperația este unirea forțelor technice, astfel ca să se poată stabili un acord necesar între producție și consumație.

LECTURA I-a. *Despre solidaritate.* (De Charles Gide și Ch. Rist. Istoria doctrinelor economice. Trad. de G. Alexianu).

Dacă analogiile dintre organism și societate, mai mult ingenioase decât științifice, au avut o faimă de scurtă durată, au rămas câteva constatări cari par bine dobândite și din care solidarismul și-a făcut un fundament, și anume:

a) că solidaritatea adică *dependența reciprocă a tuturor părților, unui aceluiaș corp*, este caracteristică vieții...

b) că solidaritatea e cu atât mai perfectă și mai întinsă, cu cât ființa se află la un nivel mai înalt pe scara biologică...

c) că solidaritatea e în raport cu diferențierea părților. S'a observat anume că în societățile sălbatice, separarea individului de ansamblu său îl face să sufere tot așa cum boicotajul îl face să sufere pe un membru al societății civilizate. Economia politică la rândul ei, alături de faptul grandios, dar de multă vreme cunoscut, al diviziunii muncii, semnală multe alte cazuri de interdependență între oameni; crizele, de exemplu, care arată că un krach la New-York sau o recoltă rea de orez în India sunt deajuns să facă să dea faliment bănci din Londra sau Paris, sau și mai puțin încă, simplul gest al secretarului unui sindicat de electricieni, e deajuns să cufunde în întuneric un oraș întreg; greva generală, care de câtva timp, servește de sperietoare contra burghezilor, nu-și datorește efectul ei înspăimântător decât ideii de solidaritate, pentruca ea implică pur și simplu că în ziua când un număr sufficient de lucrători vor încrucișa brațele, din acel moment societatea întreagă va avea să capituleze sau să piară.

tualizarea noțiunilor morale și religioase ne arată această continuă pătrundere a individului de către social. „*Moralitatea devine individuală, pentru că individul devine „tot mai mult social*, pentrucă se moralizează tot mai „adânc. Și prin asta valoarea sa crește din ce în ce, „pentrucă singurul izvor al valorilor morale este socie„tatea. (Responsabilitatea, p. 367). (Citate din E. Durkheim și M. Fauconnet, după M. Déat. op. cit., p. 65).

LECTURA III-a. *Despre noutate și invenție.*—Imitația (după *G. Richard*). Stuart Mill a spus undeva; Progresul este opera celor nemulțumiți cu starea actuală a societății. Efectul nemulțumirii este dublu: *a*) refuz de a te supune regulilor de conduită, instituțiilor, credințelor, etc.; *b*) imaginarea unei stări în care toate dorințele vor avea deplină satisfacție. Pe de o parte, satirizarea stării actuale și lăudarea trecutului, pe de altă parte concepțiuni utopice. Voltaire a fost satira, Rousseau utopia.

Utopia atestă în mod violent nevoia socială care trebue satisfăcută, dar ea nu dă niciodată soluția practică a problemei. Această soluție e opera adevăraților *inventatori*. Imaginația creiatoare lucrează atât în domeniul activității industriale cât și în cel al activității intelectuale și estetice. Marii moraliști, marii legislatori, politicianii, educatori sunt comparabili celor ce inventează procedee industriale. Inventatorul industrial se expune adesea ruinei; inițiatorul social se expune persecuției și proscrierii.

Marea inițiativă este fructul geniului adică: 1) a unei dezvoltări supranormale a facultăților contemplative și active; 2) a unei fecundități extraordinare a imaginației.

Așa după cum a arătat *Wundt*, în epocile de criză apar *spiritele conducătoare*. In momentele de liniște și ordine, mediul social reprimă inițiativa și inovația care sunt considerate ca cele mai mari crime și calificate

de către popoare după epoci şi mentalităţi, drept crime religioase (vrăjitorie, sacrilegiu, herezie) sau crime politice. Nu tot acelaş lucru este însă când veneraţia trecutului a slăbit, când nemulţumirea a devenit generală, când mulţimile nu au de ales decât sau resemnarea disperată sau cele mai nebune utopii. Atunci poate să se facă auzită vocea iniţiatorilor, atunci exemplul lor poate fi social, sacrificiul lor fecund.

Acţiunea iniţiatorilor ar fi sterilă dacă nu ar pune în mişcare forţa al cărei efect e *tradiţia* : imitaţia. Omul mijlociu, în general, imită pe strămoşi, pe educatorii săi, pe şefii religioşi sau politici. In epocile de criză însă nu mai este aşa. Veneraţia trecutului şi tradiţia dispar şi când au dispărut, exemplul strămoşilor şi al şefilor nu mai are autoritate; e rolul marilor iniţiatori să le ia locul, până ce o nouă tradiţie mai suplă şi mai largă, se va fi format.

*
* *

Astfel societatea progresează conform unui ritm care are ca elemente *tradiţia*, conservatoare, hereditară, retrogradă chiar, inertă şi ponderatoare; *invenţia* şi iniţiativa, de natură individuală, progresivă, distrugătoare de idoli vechi, constructoare de noi adevăruri şi forme, a cărei operă este ajutată de *imitaţie*, factor întrucâtva neutru, element ce asigură şi continuitatea conservatoare a tradiţiei şi noutatea creiatoare a invenţiei. In asta stă noutatea teoriei susţinută de sociologul francez Gabriel Tarde; din tradiţie în noutate pentru a se creia o nouă tradiţie; când aceasta nu mai corespunde nevoilor sociale apare criza care ridică inovatorii; massele îi urmează prin puterea imitaţiei până ce o nouă tradiţie se înfăptueşte şi aşa mai departe. Din păcate — ritmul vieţii sociale nu e aşa de simplu cum şi la închipuit Tarde; cel mult el poate fi simplificat, dar atunci riscă să fie şi falsificat. (Nota autorului).

CAPITOLUL VI.

Condiţiunea istorică

Ne mai rămâne să arătăm ultima condiţie a societăţii. Sociologia geografică ne-a arătat că societatea se întinde în mediu ca orice corp viu. Sociologia biologică ne-a arătat că societatea, întinsă în spaţiu, are o fiinţă a ei proprie, cu o viaţă biologică specială, cu sănătatea sau cu bolile ei, fatale oricărei fiinţe vii. Sociologia psihologică ne-a arătat, pe de altă parte, că acest *corp social* are un suflet „sui generis" cu calităţile şi defectele sale, asemănător sufletului individului izolat. Dar orice viaţă presupune ca o condiţie esenţială *timpul*. **Sociologia istorică** va considera societatea din punctul de vedere al istoriei, adică în evoluţia ei în timp.

Pe de altă parte, noi am văzut că pentru a stabili punctele noastre de vedere, ne-am condus de o metodă specială : *Analogia între viaţa individuală* şi *viaţa socială*.

Să pornim şi aci tot pe aceiaş cale şi să vedem care vor fi concluziile la care vom ajunge.

I) Viaţa individuală e supusă unei legi generale de evoluţie : concepţia, gestaţia, naşterea, manifestarea şi moartea. Epocile care corespund acestei scări ascendente sunt :

a) Epoca formărei fetusului individual (9 luni); *b*) Epoca copilăriei; *c*) Epoca adolescenţei şi a maturităţii; *d*) Epoca bătrâneţei şi a morţii.

Societatea urmează, în mod fatal, aceiaş lege. Să vedem corelatele analogice ale acestor epoci individuale.

A) 1. **Epoca formărei primelor manifestări umane.** Ştiinţa e nevoită, graţie teoriei evoluţiei biologice şi a transformismului speciilor, să admită că omul este un animal apărut în urma lungei evoluţii animale. Darwin a fost cel care în „Transformarea speciilor" a emis teoria că omul se trage din maimuţă. S'a desco-

perit în fine, graţie cercetărilor geologice, aşa numitul „om-maimuţă", „Pitechantropus errectus" şi „*Homo Niederthalensis*" [1]. Această fiinţă jumătate om, jumătate maimuţă ar fi strămoşul omului de azi. Această transformare s'a înfăptuit desigur dealungul milenilor. Cert este că în urma ei a apărut **omul**.

2. **Epoca preistoriei**. Imbrăţişează un timp nedeterminat, destul de lung, în care omul a reuşit să se deosebească de animal, prin câteva caracteristice fundamentale :

1. *Invenţiile şi descoperirile primitive*. Cea mai importantă a fost **focul** şi *crearea instrumentelor*. Există aci o oarecare ordine, bine cunoscută şi anume : *a*) epoca pietrii necioplite ; *b*) epoca pietrii cioplite ; *c*) epoca bronzului ; *d*) epoca ferului. Singurele urme ale acestor activităţi pierdute în beznă sunt : menhirele şi dolmenii, desemnurile peşterilor şi instrumentele primitive în silex, bronz sau fier. Neexistând încă invenţia scrisului, nici o urmă precisă nu ne arată dacă omul preistoric a avut limbaj, gândire, sentimente ; existenţa lor rudimentară o bănuim însă, atât prin aceste instrumente, care ne arată existenţa muncii umane, cât şi prin desemnurile peşterilor. Aflăm din aceste desemnuri câteva lucruri importante : mai întâi că existau unele animale domestice, că existau vrăjitori (sunt desemne de vrăjitori dansând — şi ştim bine că prima formă a cultului primitiv era dansul), că exista deci un rudiment de religie, că morţii erau îngropaţi (menhirele şi dolmenii o arată).

2. In fine, omul primitiv devine social : îşi formează o familie şi locueşte în colibe ; aceste colibe şi le face întâi pe uscat, apoi pe apă — aşa numitele *locuinţe lacustre*, — ceeace ne arată o mare dezvoltare a tech-

[1] Adică scheletul omului primitiv descoperit în grota din Neanderthal, după care s'a reconstituit tipul omului primitiv.

nicei. Omul cunoaşte acum focul, cunoaşte ferul pe care îl toarnă pentru a-şi face instrumente, cunoaşte arta de a-şi face *vase* pentru a-şi pregăti hrana, vase pe care le *ornează* cu rudimentare desemnuri, ceeace ne arată începuturi de necesităţi estetice. El inventează apoi unele instrumente, extraordinar de complexe pentru mintea lui ; arcul şi săgeata, praştia, bumerangul această miraculoasă armă a australianului. Cât de departe este el de animal pe de o parte, şi cât de mult presimţim în el germenii omului civilizat de azi. Dar prin aceste caractere noi, el a eşit de mult din preistorie, intrând în faza pe care o vom numi :

B) **Epoca copilăriei**. Primitivii şi sălbatecii de azi ne pot oferi o icoană aproximativă a felului de a fi al omenirei în copilăria sa. Iată de ce, sociologii şi psihologii studiază primii : *mentalitatea şi viaţa primitivilor* [1] cei de ai doilea fac *psihologie comparată* [2], găsind că aceea ce caracterizează viaţa copilului se aseamănă mult cu aceea ce caracterizează viaţa primitivului. Aceste caracteristice sunt : 1) Superstiţiile şi Frica de

[1] *Mentalitatea primitivilor* înseamnă totalitatea fenomenelor sufleteşti intelectuale la sălbateci. Am văzut că privitor la *activitatea* lor, primitivii socotesc că totul se face prin operaţiuni magice. Privitor la *principiul cauzalităţii*, primitivii socotesc că totul ce se petrece în lume are o cauză, dar în loc să o caute în alte fenomene, ei cred că orice întâmplare e datorită intervenţiei unui spirit. Tot aşa, primitivul nu poate concepe moartea ca ceva natural şi necesar ci ca ceva accidental provenit fie prin vrajă, fie prin voinţa unui spirit. Deaceea, când se întâmplă o crimă, ei nu pedepsesc pe criminal ci pe vrăjitorul ce a vrăjit mâna sau săgeata criminalului, care e un *simplu instrument* numai.

[2] *Psihologia comparată*, o ramură importantă a psihologiei, studiază în mod comparativ, fie pe omul adult şi pe copil, fie pe civilizat şi pe sălbatec, căutând să stabilească asemănări şi deosebiri, importante pentru clarificarea problemelor referitoare la cunoaşterea sufletului omenesc.

Necunoscut; 2) Fantezia şi *Mitul* [1]; 3) *Antropomorfismul* [2]; Lipsa relaţiunilor cauzale între efect şi cauză; de aci: inteligenţa deosebită; magia, *fetişismul* [3], *idolatria* [4] şi *tabu* [5]. Primitivii s'au oprit la o formă socială specială care e *tribul*; consideraţia ştiinţifică a hereditaţii există sub forma ciudată a *totemismului* [6]. Totemismul este credinţa că strămoşul unei familii sau

[1] Prin *mituri* se înţeleg poveştile privitoare la naşterea şi viaţa zeilor. Să nu se creadă că numai Grecii şi după ei Romanii, au avut o mitologie; toate popoarele primitive au poveşti al căror subiect este zeitatea. Printre popoarele primitive, Polinezienii au una dintre cele mai frumoase mitologii, atât prin intriga variată cât şi prin înălţimea de poezie la care mitologia lor se ridică.

[2] Antropomorfismul este o concepţie generală de explicare a lumii prin analogie cu omul (antropos = om; morfé = formă). Astfel, omul fiind însufleţit, trebue ca totul să fie însufleţit, ape, munţi, pietre, obiecte. Logic, sfera noţiunii fetişism (credinţa că în'un obiect stă un spirit), politeism, etc., intră în sfera noţiunii *antropomorfism*, căci în toate aceste concepţiuni se presupune că materia e te însufleţită şi deci dotată cu sentiment, inteligenţă şi voinţă

[3] Fetişismul este credinţa că într'un anumit obiect (piatr[5], os, statue mică, amulet, etc.) poate locui un spirit favorabil pentru cel ce poartă fetişul la gât sau îl ţine în casa sa.

[4] *Idolatria* înseamnă adorarea de *idoli*. Un idol este deosebit de un fetiş pentrucă el este *simbolul* numai al zeului respectiv care însă nu locueşte în idol, aşa cum spiritul locueşte în fetiş. Fiind însă apropiat de fetişism, acel ce adoră idolul poate lesne crede că zeul locueşte chiar în idolul său. Idolatria a fost oprită de legiuitorii monoteişti (Moisi a oprit închinarea la viţelul de aur, pentrucă prin idolatrie poporul putea cădea din nou în politeism).

[5] *Tabu* este ceva ce nu este permis. El se referă: 1. fie la obiecte (cutare obiect e sfânt şi nu poate fi atins, de pildă un arbore, un fetiş); 2. fie la persoane şi animale sfinte (şeful tribului, vrăjitorul, boul Apis la Egipteni); 3. fie la anumite acte care în anumite ocaziuni nu trebuesc făcute (să nu mănânci cutare mâncare în cutare zi sau oră, să nu vinzi cutare lucru în cutare timp).

[6] Deosebirea între totem şi tabu poate fi următoarea: totem e un fel de explicare a descedenţii biologice a membrilor unei familii sau trib, tabu e o lege de origină sfântă, o interdicţie ce vine nu dela legiuitori ci dela spirite şi pe care primitivul e obligat să o res-

al unui trib este un animal [1], de unde însăşi familia sau tribul îşi ia numele: de aci urmează adorarea acestui *totem* (zoolatria) care este în acelaş timp sfânt şi inviolabil (tabu). Urmele *totemismului* le regăsim la asirieni care adorau animale, (taurul), la egipteni (boul apis), la romani (gâştele sfinte), şi chiar la poporul român e probabil un fel de totemism, atât în frica superstiţioasă de a nu omorî şerpii cât şi în numirile ciudate date unor animale (Boul Domnului). Mai e apoi obişnuinţa de a da nume de animale oamenilor (Fuchs, Wolf, Lupu, Ursu, Vulcu (lup în slavonă) etc.). Aceea ce caracterizează această epocă este deci: zoolatria, totemismul, tabu, fetişismul şi antropomorfismul.

C) **Epoca adolescenţei şi a maturităţii**. 1) *Adolescenţa* omenirei se caracterizează *a*) prin inobilarea *Mitului* devenit *Legendă*; *b*) prin înlocuirea fetişismului cu politeismul; *c*) prin apariţia gândirei şi a raţiunei, probabil cu invenţia scrisului. Omul s'a dezbrăcat de anonimat, a devenit o persoană şi astfel a intrat în istorie.

2. *Maturitatea*. Incepe cu considerarea metafizică a lumii, culminează cu raţiunea care îşi permite toate eforturile: e epoca raţionalismului a tot stăpânitor, se termină cu ştiinţa rece, obiectivă şi critică care pune frâu elanurilor metafizice, temperând, la lumina experienţei, înălţările visărilor metafizice. In ordinea socială apar formaţiuni speciale; societatea se clădeşte pe bază de stat: *autocratic* (despotismul asiatic); democratic); (statul grec); în fine o formaţie specială

pecte. Neapărat că *totemul* fiind sfânt este şi *tabu* (inviolabil şi intangibil).

Deosebirea între *tabu* la primitiv şi *interdicţia legală* în societăţile civilizate ar fi tot cam aceiaşi: tabu e de origină divină legea e dată însă de oameni.

[1] Putea fi însă şi o plantă. O urmă de asemenea totenism o găsim în Istoria Franţei în care emblema unei familii domnitoare era o roză (Războiul celor două roze).

este statul pus pe bazele dreptului și a forței de expansiune (statul roman); statul pus sub autocratismul bisericei (statele medievale); statul feudal; statul monarhic absolut (Franța sub Ludovic al XIV); statul monarhic constituțional (Anglia începând dela data emiterei actului numit „Magna charta libertatum"); Republica democratică și ca o formă generală: Statul prin conducere cu reprezentanți aleși (regimul parlamentar).

D) **Bătrânețea și moartea**. Societatea fiind un organism extraordinar de întins, cuprinde în evoluția sa istorică și cazul anumitor popoare care prin bătrânețe au dispărut ca organizare socială (semiții, asirienii, egiptenii, elinii, romanii, statele feudale și cele înființate de barbari). Actualmente, societatea a juns la o formă de dezvoltare care s'ar putea denumi: *Statul național*. Dar despre aceasta vom avea ocazie să vorbim în altă parte a acestei cărți (Cap. XIII).

Teorii filosofice și sociologice. Am văzut că, urmând analogia între individ și societate, am ajuns la stabilirea a două mari epoce în evoluția omenirei:

1. *Preistoria.*
2. *Istoria.*

Istoria însă, ca știință ajutătoare a sociologiei, nu are decât rolul de a strânge în mod sistematic, sau mai bine zis *cronologic*, datele evoluției umanității.

Pentru ușurința studiului ea împarte acest noian de date în câteva epoci, de multe ori arbitrare. Epocile mai cunoscute sunt: antichitatea, evul mediu, epoca modernă și epoca contemporană.

Toate aceste teorii, încearcă să explice, printr'un principiu unitar, cauzele evoluției istorice. Dar ele nu servesc decât ca ajutătoare sociologiei, care nu privește viața societății numai din punctul de vedere istoric, ci și din celelalte 3 puncte pe care le cunoaștem până acum: *mediul*, *biologia* și *sufletul*. Iată deci încă

un motiv pentru care sociologia nu poate fi confundată cu Istoria și cu Filosofia Istoriei, după cum nu a putut fi confundată cu geografia, cu biologia sau cu psihologia.

Dar istoria nu poate servi ca ajutor sociologiei, dacă nu se supune unei *metode științifice*. Istoria a avut și ea mai multe epoci: 1. Epoca *cronicei* și *Epoca istoriei obiective*. Aci ea studiază fenomenele istorice în toată complexitatea lor (fenomene politice, sociale, economice culturale), căutând să institue *determinismul istoric* prin principiul cauzelor și efectelor.

Filosofia istoriei [1]. Înțelegerea unitară, în baza unui principiu de ordine sau de creație a fenomenelor istorice, formează aceia ce s'a numit *Filosofia istoriei*. Deosebim aci 3 mari curente: A) **Filosofia teologică a istoriei** susținută de Bossuet: Istoria e condusă de voința lui Dumnezeu care își are *aleșii* săi, sau între popoare (poporul iudeu), sau între oameni (judecătorii și regii, care sunt reprezentanții lui Dumnezeu pe pământ). B) **Filosofia materialist-deterministă a istoriei** susținută de Montesquieu și mai târziu de *Karl Marx*. (A se vedea la pag. 117.

Teoria sociologică a evoluției [2]. Și aci sunt 3 feluri de înțelegeri:

---

[1] Prin *filosofia istoriei* se înțelege încercarea de a se găsi o explicare generală a istoriei, în baza unui principiu general de explicare. *Filosofia teologică* a istoriei (Bossuet) explică istoria prin voința lui Dumnezeu. Astfel Dumnezeu dela crearea lumii și până azi conduce lumea cu ajutorul voinței Sale nemărginite și a tot știutoarei Sale înțelepciuni.

Filosofia deterministă a istoriei își pune însă problema *cauzelor* faptelor istorice. Și, după cum în natură, știința explică un fapt printr'un alt fapt anterior pe care îl numește cauză, tot așa un fapt istoric se explică prin alte fapte care l-au *determinat* să se producă. Un război de pildă e cauzat de anumite necesități economice (eșirea la mare, întinderea teritorială provenită din mărirea numărului populației unei țări, etc.).

[2] *Teoriile sociologice ale evoluției* explică istoria universală și viața societății deci, printr'un principiu care nu e nici determinismul unui

A) **Teoria mecanistă a evoluţiei**, susţinută de H. Spencer. Despre aceasta vom vorbi îndată în paginile ce urmează.

B) **Teoria sociologică a evoluţiei**. A fost susţinută de Aug. Comte şi înainte de el de *Condorcet*, iar în urma sa de *Renan*, Această teorie susţine că evoluţia umanităţii a trecut prin trei faze: 1. **Faza teologică** caracterizată prin zoolatrie, fetişism, politeism şi monoteism. 2. **Faza metafizică** concretizată în caracterele istorice şi culturale ale *evului mediu*. 3. **Faza pozitivă**, caracterizată în epoca modernă şi contemporană, prin preponderanţa *ştiinţei* pozitive asupra metafizicei.

Montesquieu şi Voltaire nici divinitatea unui Bossuet. Acest principiu este *evoluţia*, adică transformarea în timp şi în spaţiu. Evoluţia este ceva *mecanic* adică se întâmplă aşa, conform unei legi mecanice, cum vom vedea că face Spencer (pag. 76). Dar evoluţia poate fi înţeleasă ca o transformare firească a societăţii. *Comte* crede că la început omenirea a fost în stare primitivă. Ştiinţă şi technică nu existau. Primitivii credeau în fetişii, în astre, în animale, în zei şi în fine într'un singur zeu (islamism, mozaism, creştinism). Această fază, care se opreşte la evul mediu, el o numeşte *teologică*. In evul mediu caracterele se schimbă. Ştiinţa, deşi progresată mult, rămâne bazată pe *entităţi*, pe *virtuţi*, pe *forţe misterioase* (Apa fierbe căci are virtutea de a fierbe, focul arde căci are virtutea de a arde — arde ceva arzător care e numit *flogisticul*; opiul adoarme pentrucă conţine în el „virtus dormitiva".) E faza numită de Comte, *metafizică*. In vremurile noastre însă, ştiinţa a luat un avânt foarte mare: ea s'a pus în serviciul omului: *Ştim pentru a putea* adică pentru a stăpâni forţele naturii şi a le întrebuinţa. Ştiinţa lucrează însă cu fenomene sigure — *pozitive*; tot ce e nelămurit şi misterios: filosofia religia, şi chiar psihologia (care nefiind ştiinţă nici nu e pusă în clasificarea ştiinţelor, vezi cap. I), sunt înlăturate.

Dar această evoluţie este un progres pentrucă ea nu e numai o transformare ci şi o *îmbunătăţire*. Filosofii şi savanţii acestui timp cred cu adâncă convingere că viitorul ştiinţei va fi mai strălucitor, că ea va descoperi tot ceeace e încă ascuns şi mister. Ei mai cred cu ardoare că societatea progresează, că va veni o vreme când oamenii vor fi buni în mijlocul unei societăţi bune, bazată pe ordine, morală şi ştiinţă. Din primii face parte Renan care scrie „L'Avenir de la Science", din cei de al doilea Condorcet care scrie o operă celebră asupra *progresului social*.

Evoluţia lui H. Spencer. Filosoful H. Spencer a fost cel mai puternic glas ce a propovăduit teoria evoluţiei Ce înţelege el prin evoluţie şi unde anume se observă evoluţia?

1. *Evoluţia cosmică*. Studiind viaţa planetelor observăm câteva faze importante şi anume: A) *Nebuloasa*. E forma cea mai *simplă* de structură cosmică. Materia nebuloasei este *homogenă*. B) Prin fenomene mecanice această massă capătă o formă mai complexă şi o mişcare de rotaţie. C) Graţie acesteia, din nebuloasa informă şi homogenă se creiază planetele, la început şi ele homogene şi simple, apoi diferenţiate (heterogene) şi complexe (scoarţă, miez incadescent iar pe scoarţă: ape, pământ, faună, floră, etc.).

2. *Evoluţia fizică*. Se observă în tot domeniul vieţii fizice (acţiune şi reacţiune, soluţie şi disoluţie, analiză şi sinteză, etc.).

3. *Evoluţia biologică*. Prima formă de viaţă cunoscută, amoeba, e fiinţa cea mai *simplă*. Dela această formă simplă viaţa merge treptat la formele cele mai complexe de viaţă biologică culminând cu *mamiferele*. Alături de evoluţia biologică stă evoluţia psihică, care pleacă dela fenomenul cel mai simplu: reacţiunea mecanică (reflexul), trece la instinct şi culmineză cu *conştiinţa* la om.

4. Evoluţia socială are acelaş mers dela simplu la compus. Elementul fundamental al societăţii — *celula socială* este individul. Vin apoi: familia, tribul, poporul şi statul.

Care e legea acestei evoluţii? Din exemplele date ea se desprinde clar: Evoluţia e trecerea dela *simplu* şi *omogen* la *complex* şi *heterogen*. Această cale ascendentă, este *progresul*. Dar nimica nu rămâne încremenit; odată ajunşi aci, asistăm la un proces invers, la procesul de *disoluţie*: heterogenul şi complexul se destramă în elementele componente simple şi omogene (planeta revine,

iar la forma de massă incadescentă, apa se transformă iar în H şi O, organismul revine la forma celulară prin moarte şi putrefacţie, celula moare şi ea şi se descompune în substanţe chimice simple, în elemente, societatea prin disoluţie, statul prin anarhie se reîntorc la formele primitive şi mor).

Această evoluţie are deci 2 momente principale: 1. *Progresul* adică trecerea dela simplu şi omogen la complex şi heterogen; 2. Heterogenul, fiind prin însăşi fiinţa sa *instabil*, se reîntoarce, printr'un proces de *disoluţie* adică prin *regres*, la simplu şi omogen. Evoluţia are deci o mişcare *pendulară*, dar nici homogenul nici heterogenul nu sunt *stabile*; fiecare din aceste 2 momente tind unul către altul. Aşa se prezintă teoria evoluţiei lui Spencer.

Aşa dar, aceia ce numim *progres* social nu e decât o formă, un moment al *evoluţiei sociale*.

Teoria filosofului român V. Conta este o aplicare mai largă a teoriei lui Spencer.

Aplicare practică. Din cele ce cunoaştem până aci, rezultă deci următoarele lucruri: 1) Societatea este în continuă evoluţie; 2) Evoluţia înseamnă însă şi progres. Care este deosebirea între evoluţie şi progres? Sau cu alte cuvinte: Prin ce se caracterizează evoluţia şi prin ce se caracterizează progresul? In vorbirea de toate zilele se face, de regulă, confuzie între aceşti 2 termeni. Vom vedea însă, că ei sunt deosebiţi. Pentru asta să luăm un exemplu. Un mare filosof şi sociolog român V. *Conta*, în cunoscuta lucrare „*Teoria ondulaţiunii universale*", spune că atât individul, cât şi tribul, cât şi rassele ca şi naţiunile, au o evoluţie specială care se poate arăta grafic printr'o curbă. Punctul de plecare al curbei (A) ar însemna *naşterea* (fie a unui individ, fie a unui popor); punctul O înseamnă maximul de dezvoltare al acestei vieţi, iar punctul B înseamnă dispariţia ei, sfârşitul sau moartea (Fig. 3). Ei bine, toată

această curbă, A O B înseamnă *evoluţia* acelui individ sau popor. Dar până în punctul maxim O, viaţa merge mereu crescând ca forţă şi ca *valoare*; această creştere de valoare se numeşte *progres*; pornind dela O în jos, evoluţia vieţii nu mai este progres, ci *regres*, sfârşindu-se cu moartea.

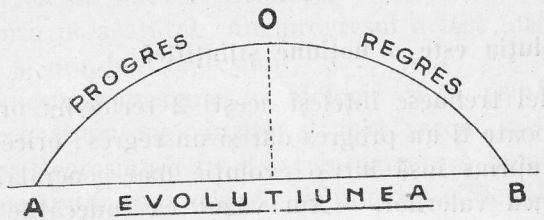

Fig. 3

Aşa dar **evoluţia** *este suma progresului şi a regresului ce-l înfăptueşte o formă vitală în decursul timpului.*

A spune că ceva evoluează, înseamnă a face o **constatare** strict ştiinţifică, adică o constatare *obiectivă*.

A spune că ceva progresează, înseamnă a face însă o *judecată de valoare*.

Dar orice judecată de valoare presupune *un ideal de atins*; idealul înseamnă scopul pus de orice formă vitală, pentru îndeplinirea unui *bun*; orice bun însă, înseamnă ajungerea la un *plus de vitalitate*. Aşa dar, progresul este în funcţie de valoare, valoarea în funcţie de atingerea unui bun!

Ce este valoarea? Când spunem: Cutare lucru este bun, cutare este rău, înseamnă că ne referim la rezultatul ce l'ar avea el asupra menţinerei sau distrugerii bunei stări, fie individuale, fie sociale. E un rău să fiu bolnav, pentrucă boala e o diminuare de vitalitate; e un bine să fiu sănătos pentru motivul contrar. E bine să fac fapte bune, pentrucă prin asta *societatea câştigă*, e un rău crima, căci prin asta *societatea pierde*.

Progresul este o noțiune etică.

Ce este constatarea? A constata însă un fenomen, indiferent dacă el e bun sau rău, dacă are sau nu are valoare socială sau individuală, înseamnă a descoperi, în mod obiectiv, cauzele și efectele acelui fenomen. Constatări face, așa dar *știința*; valorificări face însă *etica*.

Evoluția este o noțiune științifică.

Astfel trebuesc înțeleși acești 2 termeni: orice evoluție poate fi un progres dar și un regres; orice progres este cuprins însă într'o evoluție mai generală.

Lumea valorilor. — Am văzut că judecățile de valoare: Asta e bun, aceasta e rău, se produc numai atunci când privim un fenomen în raport cu funcțiunea lui socială. O epidemie, o boală, un microb, un criminal sunt fenomene care pentru viața socială sunt *rele*. Privite de un biolog, sau de un psiholog ele nu sunt nici bune nici rele; sunt simple fenomene pe care savantul le constată.

Această atitudine, necesară în știință, s'a încercat să fie introdusă și în morală. E vorba de așa numitul *amoralism*, de aceia ce filozoful Nietzche numia „Dincolo de Bine și Rău". Or, această atitudine este dăunătoare pentru societate, pentru motivul că un individ își poate permite orice, crezându-se că e dincolo de măsura celorlalți oameni. După cum vedem, societatea și numai ea, dă valoare fenomenelor, — ea este adevăratul leagăn al valorilor. Totul are valoare sau nu are, după cum e raportat sau nu, la societate.

Valorile individuale (buna mea stare, cutare îmi place, cutare are valoare pentru mine) sunt tot în funcție de valori sociale, căci aceia ce folosește individului poate fi folositor societății (deci o valoare pozitivă) sau dăunător (o valoare negativă).

la adăpost de grija zilei de mâine, de tentațiuni, de problemele care îl asaltează pe omul civilizat dar ea le interzice bucuriile care întovărășesc cultura și desvoltarea facultăților umane cele mai înalte.

Progresul deci ar fi relativ chiar dacă ar fi regulat și continuu. Relativitatea progresului trebue considerată deci ca un adevăr sociologic — mai cu seamă de când istoria ne-a arătat cum progresul a fost întrerupt de lungi și durabile regresiuni.

Se numește regresiune în biologie și în psihologie, distrugerea celor mai înalte și mai recent câștigate caractere. Regresiunea nu e o reîntoarcere a umanității sau a uneia din ramurile ei, la punctul ei de plecare, ci slăbirea funcțiunilor care disting societățile inferioare de cele superioare de pildă dreptul, morala socială, educația. Cea mai cunoscută regresiune fu aceia ce o suferi Europa meridională, civilizată de Grecia și Roma, în urma invaziunei barbarilor din Nord (Normanii, Germanii) și Est (Hunii, Goții, Slovenii, etc.). Orientul a fost și el crud încercat. Civilizația Persiei, Siriei, Indiei a dat înapoi în fața invaziunei hoardelor nomade ale Arabiei și Turkestanului.

Trebue să mergem până acolo încât să admitem că societățile se supun unei legi a regresiunii, care le condamnă, odată ajunse la un oarecare grad, să parcurgă în sens invers, stadiile dezvoltării lor? Vico, fondatorul filozofiei istoriei a proclamat-o. Teoria sa a regresiunii (ricorsi) a lucrurilor umane a avut iluștri partizani; ea mai are încă dar nu e, la drept vorbind, indusă din fapte. Regresiunile cunoscute au fost datorite invaziunilor barbare în domeniul popoarelor civilizate. Or, domeniul barbariei se micșorează mereu; adevărata lege este că barbarul se asimilează fără încetare civilizatului — nu invers.

(După G. Richard. Not. de Sociologie, p. 87).

Progresul este o noțiune etică.

Ce este constatarea? A constata însă un fenomen, indiferent dacă el e bun sau rău, dacă are sau nu are valoare socială sau individuală, înseamnă a descoperi, în mod obiectiv, cauzele și efectele acelui fenomen. Constatări face, așa dar *știința*; valorificări face însă *etica*.

Evoluția este o noțiune științifică.

Astfel trebuesc înțeleși acești 2 termeni: orice evoluție poate fi un progres dar și un regres; orice progres este cuprins însă într'o evoluție mai generală.

Lumea valorilor. — Am văzut că judecățile de valoare: Asta e bun, aceasta e rău, se produc numai atunci când privim un fenomen în raport cu funcțiunea lui socială. O epidemie, o boală, un microb, un criminal sunt fenomene care pentru viața socială sunt *rele*. Privite de un biolog, sau de un psiholog ele nu sunt nici bune nici rele; sunt simple fenomene pe care savantul le constată.

Această atitudine, necesară în știință, s'a încercat să fie introdusă și în morală. E vorba de așa numitul *amoralism*, de aceia ce filozoful Nietzche numia „Dincolo de Bine și Rău". Or, această atitudine este dăunătoare pentru societate, pentru motivul că un individ își poate permite orice, crezându-se că e dincolo de măsura celorlalți oameni. După cum vedem, societatea și numai ea, dă valoare fenomenelor, — ea este adevăratul leagăn al valorilor. Totul are valoare sau nu are, după cum e raportat sau nu, la societate.

Valorile individuale (buna mea stare, cutare îmi place, cutare are valoare pentru mine) sunt tot în funcție de valori sociale, căci aceia ce folosește individului poate fi folositor societății (deci o valoare pozitivă) sau dăunător (o valoare negativă).

la adăpost de grija zilei de mâine, de tentațiuni, de problemele care îl asaltează pe omul civilizat dar ea le interzice bucuriile care întovărășesc cultura și desvoltarea facultăților umane cele mai înalte.

Progresul deci ar fi relativ chiar dacă ar fi regulat și continuu. Relativitatea progresului trebue considerată deci ca un adevăr sociologic — mai cu seamă de când istoria ne-a arătat cum progresul a fost întrerupt de lungi și durabile regresiuni.

Se numește regresiune în biologie și în psihologie, distrugerea celor mai înalte și mai recent câștigate caractere. Regresiunea nu e o reîntoarcere a umanității sau a uneia din ramurile ei, la punctul ei de plecare, ci slăbirea funcțiunilor care disting societățile inferioare de cele superioare de pildă dreptul, morala socială, educația. Cea mai cunoscută regresiune fu aceia ce o suferi Europa meridională, civilizată de Grecia și Roma, în urma invaziunei barbarilor din Nord (Normanii, Germanii) și Est (Hunii, Goții, Slovenii, etc.). Orientul a fost și el crud încercat. Civilizația Persiei, Siriei, Indiei a dat înapoi în fața invaziunei hoardelor nomade ale Arabiei și Turkestanului.

Trebue să mergem până acolo încât să admitem că societățile se supun unei legi a regresiunii, care le condamnă, odată ajunse la un oarecare grad, să parcurgă în sens invers, stadiile dezvoltării lor? Vico, fondatorul filozofiei istoriei a proclamat-o. Teoria sa a regresiunii (ricorsi) a lucrurilor umane a avut iluștri partizani; ea mai are încă dar nu e, la drept vorbind, indusă din fapte. Regresiunile cunoscute au fost datorite invaziunilor barbare în domeniul popoarelor civilizate. Or, domeniul barbariei se micșorează mereu; adevărata lege este că barbarul se asimilează fără încetare civilizatului — nu invers.

(După G. Richard. Not. de Sociologie, p. 87).

LECTURA II-a. *Istorie şi Sociologie.*

Nu este de ajuns să avem câteva observaţiuni flotante, aburi ai experienţii comune, pentru a demonstra, odată cu existenţa proprie a fenomenelor sociale, necesitatea unei sociologii.

Să ne întoarcem deci către aceia care, mărturisind că nu substitue „ideile" lor realului ci „lasă să vorbească faptele", studiază de mult, cu un spirit „ştiinţific" (?) tot ce s'a petrecut în societăţile umane: să întrebăm pe istorici.

Opera istoricilor exclude sau cheamă, face ea inutilă sau de nelipsit opera sociologilor?

Pentru a ne decide trebue să înţelegem cu ce preţ este obţimută, din faptele istorice, o adevărată explicaţie?

Am crede, la prima vedere, că istoricul nu se gândeşte să explice ci numai să descrie exact — să facă să retăiască — trecutul. Atâtea sforţări şi de natură aşa de felurită, — adunarea şi clasarea documentelor, restituţia şi interpretarea textelor, critică de sinceritate şi critică de exactitudine — trebuesc cheltuite pentru a aduce faptul istoric la lumina zilei? După o atare muncă, se pare că istoricul are dreptul să se odihnească. Să ne limităm sistematic ambiţia, va spune el. Alţii n'au decât să dea explicaţii hazardate; noi dăm constatări sigure.

Dar această atitudine nu se poate, din păcate — susţine. Mintea noastră nu se mulţumeşte să constate; ea vrea să înţeleagă. Istoricii spun ei înşăşi: „Istoria nu este cunoaşterea abstractă a raporturilor generale dintre fapte; ea este un studiu *explicativ* al realităţii".

E stabilit deci că istoria vrea să fie explicativă! Ce este deci o explicaţie? O ştofă, supusă acţiunii clorului se decolorează. Dece? Ştiu, pe de o parte, că materiile colorante sunt, de obiceiu, compuse din baze; ştiu, pe de altă parte, că clorul are afinitate pentru baze; de aci deci decolorarea. Pentru a-mi explica fenomenul,

m'am ridicat la legile generale după care el a trebuit să se producă. Aşa procedează ştiinţele. Pentru ele, un fapt nu este explicat decât după ce a fost redus la legile pe care ele le-au obţinut prin asimilarea cazurilor, abstracţia caracterelor comune şi generalizarea raporturilor. A explica este a lega particularul de general; a deduce faptul din lege.

Aşa va proceda oare istoria? Asimilare, abstracţie, generalizare, lucruri cam suspecte istoricilor din zilele noastre! Lucruri care amintesc filozofia istoriei şi în faţa cărora ei păstrează o neîncredere instinctivă. Când vor să se insulte grav, ei se numesc „ideologi". Abstracţiile le lasă pe seama „filozofilor". Nu asemănările sunt elementele ştiinţei, „diferenţele" iată obiectul istoriei spune D-l Seignobos. Nimic mai periculos pentru istorie decât generalizările. Cheia unui fapt istoric, e alt fapt istoric. Intre explicaţia chimistului, biologului, geologului, etc. şi explicarea istoricului, este un abis. Atunci unde este adevărata explicaţie?

Un om moare subit pentrucă, trecând pe o stradă, i-a căzut o cărămidă în cap. Eu spun că însăşi această coincidenţă nu e cu adevărat explicativă decât pentru acel care cunoaşte legile generale după care ea a trebuit să-şi producă efectul (legea gravitaţiei, legile fiziologiei corpului). Cunoaşterea faptelor nu înlocuieşte deci cunoaşterea legilor; numai din încrucişarea faptului cu legea izbucneşte explicaţia, lumina. Istoria, deşi are de înregistrat date mult mai numeroase şi mai complexe, nu este mai puţin supusă aceloraşi condiţiuni logice. Şi ea are nevoie de legi pentru a lega între ele faptele...

Aşa dar, istoricul, când explică cu adevărat un fapt, se ridică, cu voia sau fără voia, sa la o propoziţiune generală. Pentru a trece peste secole, istoricul nu are nevoie numai de tălpi de plumb la ghetele lui — adică documentul —; mai are nevoie şi de aripele de foc ale ideilor.

Generalizări vom găsi deci sub pana tuturor istoricilor. Exemple sunt numeroase. Instituția monarhiei se explică prin *legea naturală* a diviziunii muncii; pentru a demonstra inocența Templierilor, se invoacă psihologia sectelor. Zadarnic se vor apăra istoricii spunând că nu abstrag, nu generalizează, nu asimilează. La orice pagină îi putem prinde, pe cei ce se apără de sociologie, în flagrant delict de sociologie inconștientă.

Dar această sociologie este, în majoritatea cazurilor, rudimentară. Chestiunea care se pune nu este: „Trebue să cultivăm ori nu, sociologia" căci s'a arătat că nu ne putem lipsi de ea, ci: „Trebue să o facem la întâmplare, inconștient, sau metodic, conștient?" A pune astfel chestiunea înseamnă să o și rezolvăm. Trebue numai să ai curajul generalizărilor, să duci la teșgheaua criticei moneda curentă a experienței, pentruca să deosebești piesa adevărată de cele falșe.

Va suna deci ora judecății din urmă și acestor noțiuni sociologice comune și populare pe care le găsim în povestirile istoricilor, în adagiile simțului comun sau în tablourile literaților, noțiuni care cheamă la viață, pentru ca ele să poată muri de o moarte frumoasă, sociologia științifică.

(După *C. Bouglé. Qu'est-ce que la Sociologie*, p. 41—56).

CAPITOLUL VII.

Activitatea vieții sociale.

Am văzut până aci că societatea presupune, pentru a putea exista, 4 condițiuni necesare. Aceste condițiuni sunt: Spațiul și Timpul; Corpul și Sufletul. După cum orice corp organic are nevoe de spațiu, orice activitate sufletească are nevoie de timp. De aci decurgeau în mod necesar: *Mediul* în care trupul social trăește;

Trupul însăși al societății; Sufletul ei și Istoria ei. Așa dar, acestea sunt condițiile de existență ale societății, care se pot rezuma în: Condiții fizice, (mediul, rassa); condiții psihice (suflet și istorie). Dar viața se manifestă într'un fel; corpul are nevoile sale, care cer a fi satisfăcute; sufletul și le are pe ale sale. In societate am putea descoperi, atât *activități materiale* cât și *activități spirituale*, adică acele care se referă la îndeplinirea nevoilor biologice și acele care se referă la îndeplinirea nevoilor psihice. Așa dar, putem distinge aci două mari grupe:

A) *Activitatea materială.*

B) *Activitatea psihică.*

Să vedem ce se înțelege prin *activitate materială*? Societatea, ca organism biologic, adică sumă a ființelor vii ce o compun, are nevoie de *hrană*. Hrana presupune în primul rând producție, apoi circulația ei, apoi consumarea. *Aceasta este activitatea economică*. Dar nevoia de hrană fiind cea mai fundamentală caracteristică a vieții, condițiile sociale fiind variate, unul având mai mult, altul mai puțin sau deloc, indivizii vor duce o aprigă luptă între ei, clasele între ele, pentru satisfacerea acestei nevoi. E nevoie așa dar de o reglementare a raporturilor dintre indivizi, de legi, de pedepse pentru cei ce nu le execută. Toată această activitate: crearea legilor, cercetarea respectării lor și pedepsirea călcării constitue *Activitatea juridică*.

Deci activitatea materială este | *I) Activitatea economică* *II) Activitatea juridică*

Dar viața socială progresând, apare *statul*. Acesta are nevoie de o conducere nouă; trebuiesc legi de constituire și de activitate socială; indivizii superiori studiază condițiunile cele mai bune în care legile să se aplice cât și rezultatele pe care ele trebue să le dea. Această activitate de creație rațională de legi formează *activitatea politică* a societății.

Pe de altă parte, evoluția politică merge paralel cu evoluția spirituală (limbă, morală, educație, știință, artă, religiune și filosofie). Acestea formează la rândul lor *activitatea spirituală a societății.*

Deci activitatea psihică este | *I) Activitatea politică* / *II) Activitatea spirituală*

Acestea sunt cele 4 forme ale *activității* și manifestării vieții sociale.

Activitatea economică. Școala sociologică care accentuiază latura economică a activității sociale, se numește *sociologia economică.* Ea caută să găsească legile generale sociologice ale *economiei sociale.* Să vedem care sunt formele de manifestare economică a societății. Or, acestea, urmând indicațiile generale ale economiei Politice, sunt:

1. *Producția.*
2. *Circulația.*
3. *Consumul.*
4. *Finanțele.*

1. **Producția.** Societățile fiind întinse în spațiu, producția lor va fi relativă la mediul în care sălășluesc. O țară cu bălți întinse și râuri multe va produce în direcția *pescuitului*; o țară cu câmpii întinse, cu așa numitele puste — cum e *pusta maghiară* de pildă — va fi bogată în animale cornute; o țară de munte va produce atât în direcția pășunatului de munte (păstoritul) cât și în *lemnărie.* Câmpiile bogate în humus vor produce *cereale*; țările al căror subsol conține bogății de această natură vor produce *fier, cărbuni* sau *petrol.* Această listă s'ar putea lungi la infinit. Ne mulțumim însă cu rezultatul de până aci și conchidem că, după felul solului țările pot fi: A) agricole și B) industriale.

Această clasificare ar putea răspunde la întrebarea: *ce se produce?* Să vedem la întrebările *cum* și *cât* se produce, ce vom putea răspunde.

Acolo unde cultura profesională și technica nu au

pătruns, producțiunea este inferioară, lipsită de bazele științifice necesare: agricultura se practică tot după vechile metode care se moștenesc din tată în fiu: este producția denumită de obiceiu *empirică.*

Această producție inferioară, are ca rezultat micșorarea cantității de producție; țările cu o asemenea producție empirică sunt în genere *sărace*; de aci decurge și lipsa posibilităților de educație și cultură intensă; țările sărace în producție economică, sunt sărace și în producții spirituale superioare (știință și artă): acesta sunt țări necivilizate și inculte.

Pentru a remedia aceste rezultate rele, e nevoie de *intensificarea producției.* La rândul său, acest lucru nu e posibil fără o cultură generală care să pătrundă bine în toate massele poporului, însoțită fiind de o cultură technică și profesională serioasă.

2. **Circulația.** Am văzut că producția poate fi agricultură, piscicultură, silvicultură, apicultură, etc. Am putea spune că, din acest punct de vedere, producția în genere se poate clasifica în 2 mari grupe: A) *Producție naturală* (cereale, pește, lemnărie, petrol brut, sare, aur, etc.) și B) *Producție artificială* (technică): transformarea petrolului în derivate, a sării, a aurului (giuvaergerie, ceasornicărie), a lemnului (mobile, etc.), a ferului (industria ferului, mașini, unelte, etc.). Concretizarea practică a acestor transformări este *fabrica* și *mina,*

Acolo unde condițiile sunt favorabile, apar așa numitele *centre de producție.* E nevoie însă ca aceste produse să fie răspândite! Sunt doui factori importanți aci care colaborează: A) *Omul care face să circule* (comerciantul), B) *Mijloacele de circulație* (căile de comunicație, fie maritime sau fluviale, fie căile terestre, căruță, automobil, trenuri). In regulă generală: pentru ca circulația bunurilor să dea roadele cerute de bunul mers social, e nevoie de o bogată rețea de căi de comuni-

cație, și de mijloacele practice ale *transportului* (tracțiunea animală sau mecanică).

Progresul technicei însă tinde să înlocuiască tracțiunea animală cu tracțiunea mecanică. Și aci încă societatea, urmărind *minimum de cheltuială cu maximul de profit*, a găsit că transportul fluvial sau maritim, este mult mai economic și mai avantajos decât transportul terestru. Iată dece țările socotesc o necesitate vitală, debușeul la mare sau prin fluvii, la mare. Dunărea este, din acest punct de vedere, una din cele mai importante artere de comunicație, fapt care explică necesitatea constituirii unei Comisiuni Europene a Dunării la gurile sale (Sulina și Galați), comisiunea menită să asigure folosirea internațională a transporturilor dunărene. Tot acest fapt, ne arată importanța ce o capătă statul pe teritoriul căruia se află gura unui fluviu, însemnat ca arteră de circulație. Acest rol revenind României, se poate ușor înțelege ce mijloc de propășire economică este Dunărea pentru poporul nostru.

3. **Consumul**. Problema consumului are o importanță formidabilă în viața socială. Căci nu e suficient ca solul să poată produce, ca omul să poată intensifica această producție, ca producția să poată circula. Producția nu circulă decât atunci când e cerută, nu e cerută decât atunci când se poate cumpăra sau se poate schimba.

Schimbul în natură a fost prima formă a comerțului. Dar această formă este nesigură, din cauza valorilor diferite ale lucrurilor care se schimbă. A fost nevoie deci de o *unitate de valoare* cu care să se poată face schimbul regulat al bunurilor. Acesta este *banul*.

Consumul este supus însă unei mari legi economice *Legea cererei și a ofertei*, cunoscută din Economia Politică. Atunci când oferta întrece cererea, valoarea lucrului scade și invers; lucrurile rare (platina, aurul și... icrele negre) au o valoare considerabilă, din cauza

greutății de producție; aerul, apa, lumina, fiind mai mult decât se cere, sunt *gratuite*.

4. **Finanțele**. Problema consumului a adus după sine problema banului. Atât individul, cât și familia, cât și societățile, cât și popoarele, au nevoie de acest mijloc de schimb. Ele trebue să se îngrijească așa ca suma de bani ce o posedă, să fie în măsură de a satisface necesitățile vieții, atât biologice cât și psihice. Astfel apare problema *budgetului*, care este echilibrarea *cheltuelilor* și *câștigurilor*. De drept, adevăratul buget ar trebui să fie raportul perfect între + (câștigul) și un — (cheltuială) adică 0. De fapt însă, necesitățile nu sunt niciodată limitate. Necesitățile, atât individuale cât și sociale, cresc în raport direct cu progresul culturii și al civilizației! Actualmente batista, cămașa, furculița, etc., sunt necesități inerente vieții, ca și săpunul și parfumul. Altă dată ele erau *lux*.

Prin secolele, 15—16 cămașa era un lucru foarte rar, mai cu seamă cămașa de noapte. Mărturii nenumărate ne arată că pe acele vremi oamenii dormeau... goi. Regii Franței aveau în trusoul lor... una sau două cămăși de noapte, și de sigur nu din lipsă de bani, dacă ținem seama de faptul cât de scumpe și bogate erau hainele regilor și a nobililor, încărcate de pietre scumpe, dantele, mătasă, și catifele. Cămașa nu era o necesitate — atâta tot; de aci raritatea ei. In privința furculiței, povestea ei e tragică. O nobilă venețiană a îndrăznit să mănânce cu o furculiță. A fost un fenomen extraordinar; biata femeie a fost gata să fie excomunicată pentru că s'a servit de un instrument... satanic (!) Murind de o boală groaznică, toată lumea a văzut în asta o pedeapsă a cerului pentru gestul ei demoniac..

Transformarea luxului în necesitate este simptomul cel mai sigur al unei ascuțiri de simțuri, a unei finețe fizice și biologice, al unui progres, fie trupesc, fie sufletesc.

Raporturi între producție și consum. Am văzut ce raporturi strânse se stabilesc între producție și circulație, între circulație și consum. Am mai văzut că legile care dirijează aceste forme economice erau: la pro-

ducție: *Legea minimului de efort și a maximului de producție*; la consum: *Legea cererii și a ofertei.*

Sunt însă câteva constatări importante care ne permit să precizăm anumite raporturi, între producție și consum de astă dată.

Prima constatare este: Orice producție, are nevoie de un mediu fizic care să o ofere: ce se întâmplă însă când numărul celor ce au nevoie de hrană este mai mare decât posibilitatea de hrană ce o oferă mediul?

Aci intervine faimoasa lege a lui Malthus: *Mijloacele de producție cresc în proporție aritmetică, populația crește în proporție geometrică.* Dacă această lege ar fi adevărată, ar fi însemnat ca de atunci de când legea a fost enunțată, până azi, populația să fi murit, din cauza lipsei de hrană. Adevărul este însă că, pe de o parte, natura oferă încă inepuizabile fonduri de producție, iar pe de altă parte, populația e departe de a crește atât de simțitor, încât să copleșească natura care să nu mai aibă ce să ofere ca hrană. In 80 de ani populația Europei deabia dacă s'a dublat în vreme ce producția a crescut enorm.

Dacă legea lui Malthus nu are o aplicare universală, ea este însă aplicabilă în cazuri particulare. Există într'adevăr, țări cu puțină posibilitate de producție, dar cu o populație numeroasă. Care sunt mijloacele de apărare împotriva mizeriei iminente ce amenință aceste țări? Sunt trei:

1. *Expansiunea teritorială.* Acest mijloc, denumit și *imperialismul*, este foarte rău. Motivele se cunosc. A întinde teritoriul unei țări, înseamnă a încălca drepturile la viață ale altor popoare. De aceia orice expansiune teritorială a însemnat *război*; de aceia orice expansiune teritorială a format *coaliții* de apărare; poporul cu pretenții imperialiste a fost, în cele din urmă învins, de multe ori micșorat și adesea distrus. Cercetați istoria, atât cea veche cât și cea modernă, și veți vedea că lucrul e perfect adevărat [1]).

2. *Emigrațiunea.* Este și ea o expansiune, dar cu caracter individual. Anumiți indivizi, separați sau în corpore, se duc să-și câștige viața în locuri străine, atunci când în țara lor nu mai găsesc mijloace de existență. Astfel vin la noi în țară ruși, evrei, italieni și bulgari, astfel au plecat din Transilvania în America, un număr considerabil de români care au instituit acolo o puternică colonie română. Bine înțeles că o afluență prea mare de emigrări sau imigrări este dăunătoare vieții unui stat; de aceia există legi de reglementare a acestor emigrări, necesare mai cu seamă prin faptul că de multe ori, oamenii orbiți de mirajul unei stări mai bune, pleacă în corpore spre locuri necunoscute, mânați de sugestia unor emisari, de multe ori dubioși.

3. *Intensificarea producției.* Este de sigur, mijlocul cel mai bun și cel mai moral din punct de vedere social; rezultatele sale sunt bune pentru următoarele motive: 1. întrucât intensificarea producției cere un număr mare de lucrători, ceeace înlătură *șomajul.* (Șomajul este acea stare socială când, din cauza lipsei de lucru sau a supraproducției, lucrătorii sunt concediați de patroni, fiind amenințați să moară de foame, până ce vor putea găsi iar de lucru); 2. ea produce venituri bănești însemnate statului; 3. mărirea capitalului etatist, mărirea bugetului, pentru o mai bună *salarizare* a funcționarilor de stat; 4. mărirea capitalului particular, provenită din intensificarea producției, aduce buna salarizare a funcționarilor particulari; 5. intensificarea producției presupunând intensificarea comerțului, urmează o îmbunătățire socială a clasei comercianților, etc.

Teoria socialistă a evoluției economice. Dar forma

---

[1] Macedonenii sub Alexandru Makedon, Romanii, Franța sub Napoleon, Spania sub Carol Quintul, Germania înainte de marele război.

actuală economică a adus după sine apariția a două clase sociale : *Capitaliștii* și *Muncitorii*. Intre aceste două clase se dă o luptă crâncenă : în vreme ce capitaliștii strâng milioane, muncitorii mor de foame. Pe de altă parte, *supraproducția* duce la un rezultat uimitor : Investindu-se capitaluri enorme în producție, vin timpuri în care banul dispare de pe piață, fiind băgat în producție. Fabricile își încetează lucrul, lucrătorii sunt concediați : urmează mizeria *șomajului proletar*. Aceasta este *criza economică*.

Dar mai este și o altă criză ! In urma marilor cheltueli de stat, produse în general de *războaie*, care și ele provin din necesități economice (expansiunea teritorială, căutare de debușeuri la mare), producția încetează ; banul dispare de pe piață. Necesitând acoperire în aur, statul e nevoit să recurgă la *banul hârtie* care, de multe ori, e superior în valoare extrinsecă, acoperirii cu aur în valoare intrinsecă ; urmează *inflațiunea monetară* și apariția *valutei* ; statele cu acoperire și cu producție mai intensă, au valută superioară celor fără acoperire și fără producție : aceasta este *criza financiară*.

Urmarea acestor două feluri de crize este *criza socială*, adică stagnarea evoluției economice și spirituale. Pentru remediarea lor guvernele încearcă diferite soluții ; când soluțiile nu isbutesc, guvernul e nevoit să se retragă, pentru a face loc altuia mai capabil ; avem *criza politică*.

In fine, urmarea generală atât a războaielor cât și a crizelor este o perturbare fatală în ordinea morală a societății ; instinctul de conservare capătă forme barbare și egoistice ; este epoca parvenitismului și arivismului[1], e forma nenorocită a *crizei morale*, când pasiunile își dau drumul, când omul uită rolul său social, lăsând să predomine *instinctele egoistice*.

[1] Neologism oarecum încetățenit și care înseamnă ajungere la scop, indiferent de mijloacele întrebuințate.

Ei bine, toate aceste crize se pot înlătura prin *socialism* ! Când capitalismul va ajunge la maximum de dezvoltare, când *criza economică* va fi completă, însăși capitalismul va fi nevoit să „capituleze" ; bogățiile strânse și neîntrebuințate vor fi împărțite, prin forța lucrurilor ; ne mai existând *capitalul*, nu vor mai fi crize ; ne mai fiind nemulțumiri economice, schimbul se va face pe bază de *bilete de schimb* în loc de bani ; criza financiară va dispare din cauza aceasta cât și din cauza dispariției războiului provenit din necesitățile economice ; criza politică și morală nu vor mai exista ! Cu un cuvânt *raiul* se va scoborî din cer pe pământ.

Fără a intra în critica acestor teorii *utopice*, ne mulțumim să arătăm că acest sistem s'a încercat să se aplice de *Lenin* în Rusia ; rezultatele nefaste ale sistemului comunist se cunosc ; ele ne arată că viitorul e departe de a fi așa cum l'au înțeles apostolii viitoarei societăți : Karl Marx și Engels. Comunismul nu corespunde conformației fatale, individualiste a societății umane, a cărei bază nu este Umanitatea ci *Națiunea*.

Maxîmalism, minimalism (*bolșevism și comunism*).

După ce am văzut cauzele ce produc crizele sociale (financiare, economice, politice și morale) să vedem ce înseamnă bolșevism și comunism pe de o parte și socialism pe de altă parte. Bolșevismului i se mai dă și denumirea de *maximalism* (bolșe = mare) pentrucă el pretinde întinderea punctelor sale de doctrină în mod general. Dar fenomenul principal asupra căreia se îndreaptă atacul său este *capitalul* sub o formă mai generală : **proprietatea**. Lenin, doctrinarul bolșevismului, neagă în totul dreptul de proprietate, atât asupra instrumentelor și mijloacelor de producție (sol, capital, etc.) cât și asupra roadelor muncii. Astfel, atât pământul cât și mijloacele de muncă sunt **comune**. Comun este

şi rodul muncii. Dar comunismul pretinde mai mult; el cere egalizarea individuală; fiecare să aibă la fel cu ceilalţi, indiferent dacă cerinţele unuia sunt diferite de ale altuia. *Comunismul aduce uniformizarea vieţii, adică distrugerea bazei psihice şi biologice a vieţii individuale şi sociale*: *Individualitatea şi Personalitatea*. Aci e marele pericol al bolşevismului.

Socialismul este mai rezervat. Doctrina lui e mai restrânsă (minimă), mai puţin absolută. Socialismul preconizează socializarea instrumentelor de muncă adică folosirea în comun a acestor instrumente dar nu exclude dreptul de proprietate asupra roadelor muncii. Socialismul nu exclude nici valoarea capacităţii individuale, aşa cum reiese din aplicarea completă a bolşevismului. Răul ce decurge din socialism e însă altul. Socializarea capitalului nu ar avea nici un rost eficace dacă s'ar face numai în sânul unui stat; capitalul socializat trebue să devie un bun comun **internaţional**. Aceasta înseamnă însă distrugerea bazei naţionaliste a statului. Pentru a se masca însă această posibilitate, au fost socialişti care au preconizat socializarea capitalului în limitele statului: e aşa numitul **socialism de stat**. Aplicarea lui este însă şi aşa imposibilă fără distrugerea principiului *naţionalităţii ca bază a statului*.

Bolşevismul [1] este un amalgam de diferite doctrine revoluţionare printre care două sunt mai importante: anarhismul şi marxismul. Lenin îl califică drept *comunism*, derivându-l din faimosul „manifest" a lui Marx şi Engels. Nu e socialism, căci socialismul nu e decât o etapă pregătitoare în care se vor socializa numai instrumentele de producţie, nu şi bunurile de consumaţie;

[1] Numirea de *bolşevism* vine dela *bolkevici* (majoritari) şi exprimă numai faptul accidental că la congresul din Bruxelles-Londra 1908, comuniştii au avut majoritatea. Numirea adevărată rămâne: „Partidul Comunist" cu „Bolşeviki" în paranteză.

el e o etapă către „faza superioară a etapei comuniste". Or această minunată (?!) fază superioară nu e nici mai mult nici mai puţin decât raiul visat de Bakunin şi Kropotkin adică; creştere teribilă de productivitate, inutilitatea de a mai constrânge pe oameni să muncească (nu vor mai fi arivişti, trântori, leneşi, profitori). Fiecare va lucra după puterile sale — fiecare va căpăta după puterile sale. Nu vor mai fi delicte (crime, furturi, atentate la pudoare). Nu va mai fi nevoie de Stat care va muri de „o moarte frumoasă" Statele trebuesc distruse de pe faţa pământului strigă cu emfază şi nebunie Lenin. Când va veni acest rai pe pământ? „Nu o ştim dar va veni... odată"! Până la venirea lui noul Mohamed al unui Alah care va aduce raiul pe pământ se ocupă de treburi mai lumeşti şi de ce anume? De revoluţie. Aceasta presupune: supunere, control supraveghere. Ea nu suprimă statul ci îl înlocueşte cu o formă de Stat în care dictatura şi teroarea joacă rolul cel mai important. In acest stat, rolurile numai se schimbă: Apăsaţii devin apăsători şi vice-versa (sic!)

Nici nu poate fi vorba de libertate pentru toţi — căci libertate pentru toţi va fi numai când nu va mai fi stat! In fine regimul economic sovietic trebue să fie *neliber* şi *nedrept* (!!) spune chiar Lenin.

Comunismul pe care se bazează bolşevismul a ajuns la un rezultat paradoxal; vrând să distrugă proprietatea şi democraţia, a ajuns la o democraţie de proprietari, în urma violentei împărţiri a pământurilor boiereşti — a ajuns deci tot la proprietatea individuală pe care vroia să o distrugă.

Bolşevismul actual nu e o răsturnare de valori economice ci un stadiu politic. Duşman al capitalismului, el caută în prezent o nouă formă de capitalism, singura formă socială care permite producţia. In ceeace priveşte starea politică — nu s'a făcut decât un schimb de persoane; lucrurile au rămas ca şi mai înainte; dictatură

absolutism şi teroare. Rezultatele acestei triste experienţe sociale se cunosc; ele sunt: foametea, mizeria, promiscuitatea, libera dezlănţuire a patimilor, în fine instituirea unei noi şi tot atât de dezastruoase oligarhii?

Iată ce este bolşevismul, afară de faptul că reprezintă un necontenit pericol pentru ţările învecinătoare, în sânul cărora aruncă microbul distrugerei şi al revoluţiei— aşa cum tuberculozul împrăştie în jurul său germenii morţii.

(După *Gide* şi *Rist.* Istoria doctrinelor economice).

* * *

Aplicarea termenilor respectivi. Activitatea economică presupunea *intensificarea producţiei*; intensificarea producţiei presupunea însă *cultură* şi anume cultură *technică*. Am văzut în altă parte însă (Cap. III) care e raportul între *cultură* şi *technică*.

Condiţia fundamentală a societăţii, este condiţia economică bună: aceasta înlesneşte cultura şi la rândul ei este rezultatul culturii. Singură cultura intelectuală teoretică nu ajută nevoilor materiale ale vieţii. Aceia ce este gândit trebue aplicat. *Ştiinţă înseamnă putinţă* a spus marele A. *Comte*.

Ţările cu înaltă activitate *technică*, sunt ţările în care bogăţia mediului găseşte o aplicare practică, folosind vieţii indivizilor. Ideia ştiinţifică capătă, în aceste condiţiuni, concretizare practică. Urmează bunăstarea economică care permite la rândul ei *intensificarea culturii*.

Există deci un raport de *conpenetraţiune cauzală* [1] între mai toate fenomenele sociale; *technica* e luminată de cultură, cultura face să propăşească technica. Acest raport poate fi instituit ca o mare lege sociologică, aplicabilă în explicaţia multora din fenomenele sociale.

[1] A se vedea la sfârşit *Nota explicativă.*

Dar desvoltarea technicei înseamnă în primul rând *civilizaţie*.

Considerarea termenilor *cultură* şi *technică* ne duce deci la definirea *culturii* şi a *civilizaţiei*, termeni care încă par că nu sunt destul de bine precizaţi, căci de multe ori se face confuzie între ei.

Să vedem care e însă deosebirea fundamentală dintre cultură şi civilizaţie, dacă am stabilit că *technica* formează, în asamblul ei, aceia ce am numit civilizaţie.

Definirea acestor termeni. Astfel ajungem în chip natural la definirea termenilor cultură şi civilizaţie.

1. Este **cult** un popor în care educaţia se face în mod integral, în mintea căruia marile adevăruri ale ştiinţelor şi ale sociologiei sunt clare; este cult poporul care are formată, în mod solid, o educaţie intelectuală, în armonie cu educaţia morală-socială şi estetică.

Cultură presupune un ansamblu de cunoştinţi teoretice clare, alături de o înţelegere sociologică a vieţii şi a statului, înobilată de o înţelegere estetică a lucrurilor şi a lumei, condusă de ideia de bine şi adevăr.

A fi cult înseamnă a nu fi numai *înţelept*, a nu poseda numai cunoştinţe, ci a fi şi moral.

2. Este **civilizat** poporul care ştie să transforme prin *muncă* şi *perseverare*, cunoştinţele technice, care ştie să întrebuinţeze *technica* în folosul binelui social, care ştie să supună natura şi să-i ceară tot ce are nevoie.

3. *Civilizaţia* înseamnă, privită printr'unul din aspectele ei fundamentale, *dezvoltarea technicei* unei societăţi. Aceasta este însă numai o notă din cuprinsul noţiunii generale de *civilizaţie*. Sunt însă alte câteva note tot atât de fundamentale şi caracteristice pe care e bine să le precizăm acum.

A) Intensificarea producţiei e urmarea: *a*) culturei generale şi speciale (licee, şcoli comerciale, de meserii, de ucenici. Academia comercială, Universitatea, Politechnica, Silvicultura, şcolile inferioare şi superioare

de agricultură); *b*) a desvoltării technicei (maşini, instrumente, căi de comunicaţie, mine, fabrici, etc.).

B) Progresul ştiinţei merge paralel cu progresul technicei moderne. Orice descoperire şi orice invenţie teoretică îşi găseşte imediat aplicarea technică respectivă. Exemple sunt numeroase. Am dat şi noi câteva.

C) Paralel cu progresul ştiinţei şi al productivităţii economice merge progresul gândirii abstracte şi al artei (filosofia, literatura şi artele plastice). Sunt cunoscute din istorie cele 4 mari secole ale omenirei: Secolul lui Pericles, a lui August, a Medicişilor în vremea Renaşterii italiene şi a lui Ludovic al XIV-lea. Tot aşa secolul de desvoltare însemnată economică şi artistică a Ţărilor de Jos. Aceste fapte istorice ne dovedesc: 1. Că evoluţia economică aduce după sine siguranţa vieţii deci; 2. Libertatea activităţii spirituale care se poate îndruma fie în direcţiunea intelectuală (ştiinţa), fie în cea estetică (arta). Astfel secolele arătate mai sus au fost ilustrate prin numele unui Fidias şi Paraxiteles, Virgiliu, Horaţius, Vinci, Tiţian, Moliere, Corneille, Racine, Bossuet, Voltaire, etc., iar în Ţările de Jos, Rembrandt, Van Dyck, şi Rubens.

D) *Progresul aşezămintelor de folosinţă publică.* Viaţa omului nu ar fi cu mult uşurată dacă aşezămintele publice ar fi rudimentare; deaceea, paralel cu toată desvoltarea arătată până aci, stă şi organizarea şi administrarea comunei, judeţului şi statului. Aceste aşezăminte sunt necesare pentru menţinerea bunei stări şi a ordinei şi legalităţii în societate. In fine:

E) *Progresul aşezămintelor de ordine şi cultură.* Menţinerea ordinei şi a legalităţii se face prin orânduirea perfectă a judecătoriilor, a poliţiei, a agenţilor sanitari pe deoparte: cultura intelectuală merge mână în mână cu buna orânduire a şcolii, care e menită să dea cultură şi lumină generaţiilor pe care le educă.

F) *Progresul vieţii politice.* Nu putem concepe însă

toate aceste îmbunătăţiri într'un stat unde ar domni anarhia sau luptele politice între partide. Toate aşezămintele sociale se creiază, se reglementează, se îmbunătăţesc prin legi; legiuirea nu se poate face decât într'o atmosferă de linişte şi pace în sânul membrilor statului. Oare dezmembrarea Poloniei nu a fost cauzată de nesfârşitele lupte politice care i-au măcinat puterea?

G) In fine, ca o încoronare a tuturor acestor forme sociale, vine progresul *moral*, progresul raporturilor dintre indivizi, bazate pe frica de lege la început, pe convingerea în necesitatea legilor morale la omul cult. Conduita poporului civilizat nu e conduita celui necivilizat. Civilizatul respectă dreptul şi bunul altuia, respectă individul şi instituţiunile sociale.

In rezumat: Intre sferele noţiunilor cultură şi civilizaţie e un raport de ordonare. Nu se poate concepe civilizaţie fără cultură: a fi cult înseamnă a fi civilizat în primul rând, adică a fi la curent cu progresul tuturor formelor enumărate mai sus; acel ce prin cultură înţelege numai îmbogăţirea cu noi cunoştinţe nu e deloc cult: el poate fi cel mult un intelectual; a fi cult înseamnă a fi moral şi inteligent în acelaş timp şi a avea respectul individualităţilor cât şi a colectivităţii în care trăeşti.

Technică, civilizaţie, Cultură.— Societatea progresează pe tărâmul cultural. In vreme ce cultura ştiinţifică aduce progresul technic, acesta la rândul său, aduce un nou progres culturei. Dar ansamblul tuturor fenomenelor technicei este aceeace caracterizează şi institue civilizaţia. Să mergem mai departe şi atunci vom vedea că civilizaţia nu e posibilă decât graţie unor bune condiţiuni economice, care, la rândul lor, sunt urmarea acestei civilizaţii însăşi. Cercul se închide; nu este o linie dreaptă nici o spirală; este un cerc care se închide în sine însuşi, dacă vreţi o imagină plastică a acestei ciudate mani-

festări a realităţii sociale, cerc cu două sensuri de influenţare (vezi fig. 4).

Exemplele ne vor lămuri şi mai bine această ideie. Se ştie că progresul ştiinţific naşte o technică dezvoltată; datele teoretice pure sunt transformate în fapte de aplicare technică şi socială. Studiul fenomenelor electrice, al căldurii şi al curenţilor de înaltă frecvenţă dau maşina electrică, trenul şi telegrafia fără fir. Aceste invenţiuni sunt puse apoi în slujba culturei; produsele spirituale ca şi cele economice se împrăştie—după cum ideile unui singur om se răspândesc prin T.S.F. (şi prin radio)—pe suprafaţa întregului pământ, învăţând pe omul dela antipozi ceeace gândeşte omul dela celălalt antipod.

Or, aceasta technică care condiţionează la rândul ei cultura, împrăştiind'o în sânul masselor, condiţionează civilizaţia în partea ei technică. In definitiv, civilizaţia cuprinde în ea atât technica cât şi cultura care a produs-o şi pe care se însărcinează să o răspândească tuturor.

Dar această civilizaţie prin latura ei technică (motoare, automobile, tractoare, aparate de extragere a bogăţiei subsolului; sare, petrol, aur, argint, industrie şi agricultură într'un cuvânt), condiţionează activitatea economică: producţia, prin diversele motoare, fabrici, instrumente; circulaţia, prin mijloacele moderne de circulaţie: vapoare, trenuri, automobile aeroplane, dirijabile, etc. Urmarea este bogăţia statului respectiv. In acest stat în care bugetul e înfloritor, mijloacele de cultură sunt înfloritoare; şcoala, în înţelesul larg al cuvântului, face din agricultorul empiric un agricultor raţional şi ştiinţific, învăţându-l şi dându-i posibilitatea materială de a înlocui munca braţelor prin munca maşinii; din industriaşul empiric şi restrâns, industria mare şi pe baze technice dezvoltate. Or, toate aceste rezultate nu ar fi posibile fără de cultură, după cum

cultura cât mai întinsă nu e posibilă fără de bunăstarea economică generală.

Iată cum fenomenele sociale se compătrund se condiţionează şi progresează printr'o influenţare reciprocă.

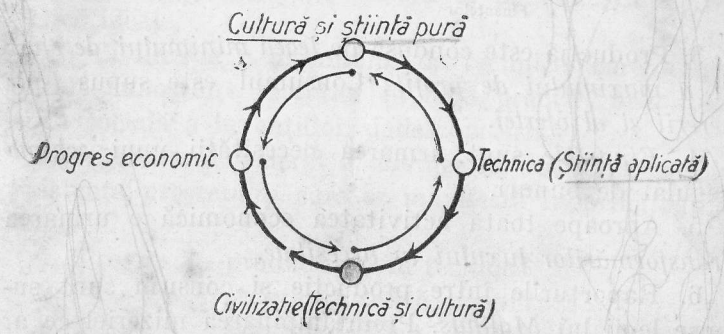

Fig. 4.

In rezumat: *A fi cult înseamnă a cunoaşte tainele şi legile naturii, a fi civilizat înseamnă a pune stăpânire, spre binele comun, pe aceste taine şi legi.*

In felul acesta ajungem la definiţia *sociologică* a omului: *„Omul este fiinţa care* **ştie şi poate** *să-şi adapteze mediul folodindu-l"* Astfel omul nu este nici omul-formulei abstracte *„Homo sapiens"*, nici cel al formulei concrete „Homo faber" ci este omul armonic: *„Homo faber, sapiensque"*.

In asta constă şi măreţia şi valoarea sa.

REZUMAT:

1. Alături de condiţiunile de existenţă ale vieţii sociale, putem deosebi în această viaţă şi o manifestare specifică, o activitate propriu zisă. Această activitate se referă la:

1. Materie	*A)* Activitatea economică	
	B) Activitatea juridică	
2. Suflet	*C)* Activitatea politică	
	D) Activitatea spirituală	

2. *Activitatea economică* îmbrățișează problemele:

Producției	naturale (agricultura) artificiale (industria)
Circulației	comerțul căile de comunicație
Consumului	
Finanțelor	

3. Producția este condusă de *legea minimului de efort și a maximului de profit*; Consumul este supus *legii cererii și al ofertei.*

4. *Finanțele* sunt urmarea necesității unui *schimb* regulat de bunuri.

5. Aproape toată activitatea economică e urmarea *transformărilor luxului în necesitate.*

6. Raporturile între producție și consum sunt supuse legii lui *Malthus.* Preîntâmpinarea mizeriei ce ar proveni din surplusul de populație și minimumul de posibilități de existență se face prin:

Expansiunea teritorială (imperialismul)
Emigrație și Imigrație (fenomen cu caracter individualistic)
Intensificarea producției.

7. Pentru explicarea formării claselor sociale antagoniste (capitalismul și proletariatul) cât și pentru instituirea societății ideale, găsim teoria socialistă a lui Marx. Aceasta pleacă de la crize:

Economice (provenite din supraproducție)
Financiare (provenite din inflațiunea monetară, de regulă în urma războaelor)
Sociale (politice) (provenite din schimbarea sistemelor de guvernare)
Morale (urmare a tuturor celorlalte).

Inlăturând antagonismul de clasă prin comunizarea averilor și egalizarea economică și socială, societatea capitalistă de azi se poate transforma în societatea comunistă de mâine.

8. Critica acestei teorii ajunge la rezultatul că constituția fatală a societății nu cere *comunizare* ci individualizare. (Națiunea este fundamentul Umanității).

9. *Aplicare practică.* Bunăstarea socială este asigurată prin *cultură* și *technică.* Intre aceste două fenomene

există un raport de *compenetrațiune cauzală* adică: *cultura e condiția technicei; technica e condiția civilizației, civilizația e condițiunea bunei stări economice, bunăstarea economică e la rândul ei condiția culturei.*

Astfel: *A*) Cultura e ansamblul de cunoștințe teoretice ideale.

B) Civilizația e ansamblul de technice, care aplică aceste cunoștințe teoretice în mod practic, prin folosirea socială a invențiilor și descoperirilor.

C) Caracterul general al civilizației este implicat în existența *progresului* care se manifestă în următoarele feluri:

1. Progres în producție și în technică.
2. „ „ știința teoretică și aplicată.
3. „ „ știința abstractă în gândirea filozofică și în artă.
4. „ „ așezămintele publice, practice.
5. „ „ „ „ de ordine și cultură
6. „ „ viața politică.
7. „ „ viața morală.

* * *

LECTURA I-a. *Ce este marxismul?* (după Ch. Gide și Ch. Rist. Ist. doctr. economice).

1. Școala marxistă reclamă cu mândrie titlul de *socialism științific,* ceeace înseamnă că ea respinge toate planurile ipotetice de reconstituire socială. Ea nu pretinde să aducă un plan nou, ci se prezintă ca „revelarea „științifică și reflectată a drumului pe care îl parcurge „societatea civilizată... Netăgăduit, Marx se sprijină pe o bogată observație a faptelor pe care însă le simplifică și le generalizează, ca să scoată din ele construcții pur schematice.

Marxismul nu e numai continuatorul economiei politice clasice, dar, ceeace va pare mai surprinzător, el respectă capitalismul, adoră marea operă pe care aceasta a îndeplinit-o și-i este recunoscător pentru rolul

cu adevărat revoluţionar pe care l'a jucat şi pentru pregătirea cuibului în care se va instala colectivismul, fără a mai schimba nimic.

2. Marxismul se deosebeşte şi de şcolile socialiste anterioare, prin aceia că îndepărtează toate preocupările de justiţie şi fraternitate — aşa de puternice în mişcarea socialistă franceză. El atribue importanţă nu numai faptelor din domeniul economic, ci chiar acelora din ordine superioare, politică, literatură, artă, morală religie. Toate sunt explicate prin fapte de ordin economic, fie cele relative la producţie, fie cele ce privesc chiar instrumentele technice de fabricare. Fabricarea pânei de pildă, cu etapele succesive ale morii de vânt, ale morii cu apă, ale morii cu aburi, iată ceeace determină trecerea dela industria familiară, la industria capitalistă şi de aci la marea industrie şi la regimurile de sclavie, servaj şi salariat... Iată adevăratele baze sau, cum se spune, *infrastructura*, pe care tot restul e clădit. Această concepţie, care e aproape o filozofie a istoriei, a devenit celebră sub numele de *materialism istoric*— care defineşte evoluţia drept „sforţarea conştientă şi „totdeauna contrariată a oamenilor de a eşi mereu „din condiţiunile sociale în care se găsesc".

3. Socialismul marxist se mai deosebeşte de celelalte socialisme prin aceia că vrea să fie exclusiv *muncitoresc* şi proletar... căci, după Marx, „adevăratul socia- „lism nu-i decât ansamblul intereselor clasei muncitoare, „şi realizarea integrală a acestor interese nu-i cu putinţă „decât prin definitiva ei ridicare la putere". Cu marxismul, antagonismul social se erijează în lege ştiinţifică sub numele de *luptă de clase*. Lupte de clase au existat e drept şi în trecut, dar „aceia la care asistăm „azi e de un interes tragic, căci ea va fi cea din urmă, „întrucât regimul colectivist, suprimând condiţiile care „provoacă antagonismul dintre clase, va suprima exis- „tenţa claselor însăşi".

4. Insfârşit, o altă caracteristică a marxismului este în faptul că e hotărât *revoluţionar*, ba chiar catastrofal. Sfârşitul comediei capitaliste va veni poate sub forma unei crize economice care va răsturna capitalismul şi care va fi consecinţa lui necesară, astfel încât acesta va sfârşi printr'un fel de sinucidere, prin „auto-distrugere". Am văzut, de altfel, cum crizele joacă un rol foarte mare în doctrina lui Karl Marx.

LECTURA II-a. *Despre sociologia economică.*

D. *F. Simiand* (Metoda pozitivă în ştiinţa economică) a precizat reînoirea pe care sociologia poate şi trebue să o aducă economiei. El arată cum un finalism inconştient viciază cercetările cele mai obiective în aparenţă,... se uită că economia este, înainte de toate, un fenomen social... Tot aşa se înşeală şi economiştii care reduc totul la schematismul legii *cererii şi ofertei*. „Viciul radical al acestei teorii este că vrea să explice totul prin fenomene individuale care derivă tocmai din fenomenul social el însuşi şi nu există decât prin el". (Simiand. Met. poz. în ştiinţă econ., p. 201)... D. *Bouglé* notează: „In acest mediu special favorabil (societăţile moderne occidentale), preparat prin toate transformările pe care puterea crescândă a industriei şi comerţului le impune spiritelor şi lucrurilor, motivele propriu zis economice se arată în toată goliciunea lor. Trebue să existe o organizare complexă a *schimbului*, extensiune a *creditului*, *producţiune* în vederea unei clientele indeterminate, pentru ca noţiunea câştigului şi a pierderilor să treacă în primul plan al atenţiei colective. Astfel se creiază aparte, o lume de valori economice, servită printr'un ansamblu de organe speciale. Sub reţeaua instituţiilor politice şi a regulilor juridice modificată de ele, dar modificându-le în acelaş timp, se dezvoltă un sistem economic care ia, din ce în ce mai mult,

ca țintă, *randamentul* maxim al activităților umane [1]... Astfel se face o prăpastie între valorile ideale și cele economice. (Bouglé. Lecțiuni asupra evoluției valorilor).

Din fericire nu e mai puțin adevărat că opiniunea și morala domnesc și reacționează asupra formelor moderne de economie, martură legislația socială care se întinde fără de încetare. Dacă, într'un sens, materialismul istoric (preconizat de K. Marx) devine tot mai adevărat, protestarea idealistă este și ea din ce în ce mai eficace. Poate că sociologia ne va da cheia tuturor marilor crize contemporane, — închee încrezător D-l Déat (Sociologie. Alcan. 1930).

CAP. VIII.

Activitatea Juridică

Am văzut că sociologia economică, stabilind principiile generale ale producției și consumației, lăsa să se întrevadă posibilitatea reglementării raporturilor dintre indivizi. Într'adevăr, necesitatea de a trăi, impusă de *instinctul de conservare*, împinge atât pe individ cât și societatea la săvârșirea a o mulțime de acte egoiste, din cauză că egoismul în sensul cel mai larg al cuvântului [2], este forma fundamentală prin care viața se înfăptuește ca atare. Individul vine pe lume cu o poruncă fatală : *a trăi*. El trebue să înfăptuiască această poruncă misterioasă căruia i se supune orbește, orice ar fi. Aceia ce caracterizează viața în genere nu este *viața ca atare* ci tocmai această impulsie de a trăi, „Voința" de a trăi, în genere, cum spune Arthur Schopenhauer, „Efortul" de a continua și menține viața, cum spune Maine de Biran ! Or, prin aceasta, viața presupune egoism. Dar dacă individul găsește frâul liber pentru tendințele sale, el nu se mulțumește cu aceia ce îi poate garanta viața sa simplă : el are perspectiva viitorului și dorința perfecțiunii care de multe ori ia forma dorinței împlinirei tututror capriciilor.

Aceasta e caracteristica omului. E poate o nuanță de inferioritate, dar tocmai această nuanță face minu-

[1] Randamentul este maximul de producție constantă și medie pe care îl dă o mașină sau un lucrător. Termenul însă e întrebuințat mai mult în producția mecanică.

[2] Cuvântul *egoism* poate fi luat în 2 sensuri : 1. Un sens strâmt, înțelegând prin egoism sentimentul care ne împinge să nu ne interesăm decât de noi și pentru noi. Acest sentiment este inferior pentrucă coboară pe om aproape de animal, făcând din el un instrument orb al luptei pentru viață ; 2. Un sens larg, înțelegând prin *egoism* însăși legea fatală a vieții care nu poate exista decât sub forma de *individualități* conștiente (la om), instinctive (la animal). In acest sens, egoismul se confundă cu *individualitatea* : orice formă de viață este individuală : un vierme ca și un om sunt niște individualități ; dar viermele, neavând conștiință, nu este egoist pentrucă nu știe că se conservă pe sine, deși lucrează în sensul acestei conservări (se hrănește, se apără de dușmani, se înmulțește, etc.). Omul este egoist pentrucă știe că este el, că are un eu (ego) că lucrează la menținerea perpetuarea și îmbunătățirea acestui eu. A fi egoist în acest sens, nu înseamnă a te ridica pe tine zdrobind pe ceilalți, ci a te conserva pe tine în mijlocul celorlalți.

Nu putem să ne închipuim deci un individ lipsit de egoism, căci atunci el nu ar mai lucra la menținerea sa ca atare în viață ; distrugerea acestui fel de egoism larg, care se confundă cu însăși instinctul de conservare, duce la distrugerea vieții în genere, după cum un egoism absolut ar duce tot la aceiaș rezultat. In sensul larg al cuvântului deci, acest egoism poate fi pus la baza vieții individuale și la baza vieții sociale clădită pe *simpatie* și *altruism*, căci a fi altruist nu înseamnă a nu fi egoist ci înseamnă a lucra în vederea bunului altuia prin asigurarea bunului vieții tale proprii.

Iată cum în egoism stă și dorința perfecțiunii. Această perfecțiune se realizează întâi individual : dar sfera perfecțiunii individuale e mică ; omul o depășește : el tinde către o perfecțiune socială. Această perfecțiune socială este *altruistă*. Și precum fiecare individ își poate creia un ideal egoist și individual, el se poate ridica și la un ideal altruist și general — la un ideal social (iubirea de părinți, de membrii aceluiaș popor — de omenire în genere). Așa dar, între egoismul, în sensul cel larg al cuvântului și altruismul idealist nu există abis ci o treaptă punte de trecere.

nata grandoare a omului. Animalul se mulţumeşte cu satisfacerea nevoilor celor mai primordiale: foamea şi procrearea. El îşi satisface aceste nevoi cum poate şi unde poate. Omul îşi complică la înfinit dorinţele, după cum îşi complică şi modul satisfacerii lor. Animalul trăeşte în *suficienţă*; omul trăeşte în complexitate şi progresiune. Animalul este mânat din urmă (vis a tergo) de instincte; omul, pe lângă marile instincte inerente vieţii şi condiţiunii sale biologice, tinde către Ideal, indiferent de cum e conceput acest ideal. Plăcerea sa nu stă în îndeplinirea acestui ideal, cât în activitatea supremă ce o desfăşoară pentru a-l atinge. De aceia orice îndeplinire de ideal, nu presupune sfârşitul eforturilor sale; avid de noutate el găseşte că idealul, odată înfăptuit, nu corespunde aspiraţiunilor sale; de aci nevoia punerii unui alt ideal şi mai intagibil, şi mai suprem.

Animalul trăeşte în prezent; trecutul e pentru el şters, viitorul inexistent; animalul trăeşte într'un *Necunoscut* care nu-l interesează decât în măsura în care îi îndeplineşte nevoile sale; omul are în trecut suportul afectiv al actualităţii şi imboldul volitiv al noutăţii; dar noutatea pentru el nu e nici odată prezentul, ci viitorul.

Aşa dar, omul îşi creiază mereu necesităţi noui. Astfel, sfera de acţiune individuală se întinde mereu, îmbrăţişând domenii din ce în ce mai vaste. El ajunge astfel să atingă în mod fatal, sferele de acţiune ale semenilor săi. Neapărat, această atingere de sfere e o ştirbire a libertăţii sale de acţiune, libertate pe care el o vrea **absolută**. Omul e animalul care a inventat această grandioasă noţiune: **Libertatea**. Ştirbirea libertăţii aduce după sine nemulţumirea şi lupta pentru menţinerea libertăţii atinse. Astfel, raporturile dintre indivizi ca şi raporturile dintre popoare, ameninţă a deveni *ostile*.

Cu atât mai mult se va accentua ostilitatea când

din cauza imposibilităţilor fatale, individul sau poporul nu vor avea posibilitatea să-şi satisfacă nu cerinţele capriciilor lor, ci cerinţele cele nai elementare ale menţinerii vieţii. Atunci ostilitatea va degenera în lupta aprigă pentru viaţă „*Strungl for Life*" cum spunea Darwin. Se institue astfel un fel de Drept „sui generis" dreptul ce izvorăşte din instinctul de conservare, „Dreptul pumnului" sau „Dreptul celui mai tare".

Să urmărim rezultatele acestui drept, imoral în fapt şi „in drept". Ce ar rezulta? Din complexul social, printr'o continuă selecţiune a forţelor brute, am ajunge la un stadiu când, câteva puteri sociale ar acapăra toată viaţa socială, supunând, prin continuă doborâre a celor slabi, pe toţi cei ce nu ar avea posibilitatea să se apere. La un moment dat, societatea ar deveni proprietatea câtorva. Dar tragedia nu s'ar opri aci. Ar urma *coaliţiuni* între aceşti câţiva pentru distrugerea şi acaparărea celuilalt; din împărţirea prăzilor bogate ar urma neînţelegeri între coaliţii; sfârşitul ar fi un cataclism social. Dar nu aceasta e ţinta vieţii, nu distrugerea ei, ci *perpetuarea*.

Alături de dreptul celui mai tare, stă însă dreptul la viaţă al tuturor, puternici şi slabi. De aceia în faţa pericolului expansiunilor imperialiste, cei slabi se coalizează, formând o forţă care se opune celui tare. Să nu credeţi că facem aci simple conjecturi ipotetice: fapte de asemenea natură umplu istoria. Barbarii s'au coalizat, împreunând forţele triburilor resfirate, pentru a opri expansiunea orgoliului roman; a fost o coaliţie inconştientă, dar coaliţie; Sparta şi Atena, deşi duşmane, s'au coalizat pentru a se opune expansiunei persane; statele germane, divizate şi mărunte, trăind o viaţă aparte, s'au coalizat pentru a se opune expansiunei napoleoniene; statele balcanice s'au coalizat pentru a se opune expansiunei turceşti; la Nicopoli au luptat români, sârbi, unguri, germani, etc.,

împotriva semilunei. In fine, în faţa formidabilului *panslavism*, moştenire a lui Petru cel Mare şi a Caterinei, s'a opus coaliţia europeană a germanilor, francezilor şi italienilor în, 1854 de pildă [1].

Şi după această expunere de principii filozofice, să trecem la considerarea elementelor juridice propriu zise ale societăţii.

Evoluţia dreptului în societate. In formele inferioare sociale, dreptul se prezintă sub forma unor prescripţiuni cum e depildă *tabu*. Jurisdicţiunea privată este sub influenţa covârşitoare a *totemismului* iar aceea ce mai târziu va da materie penalităţii comerciale se prezintă sub forma *schimbului în natură*.

Raporturile între indivizi. Aceste raporturi pot fi: *publice* şi *private*. Deosebirea dintre drepturi şi datorii e aproape inexistentă. Totuşi o moralitate relativă dom-

[1] Dar istoria ne mai arată încă ceva asupra căruia sociologia va trebui să-şi spue cuvântul. Este vorba de aşa numita *„Dreptate imanentă a istoriei"*. Totdeauna poporul asupritor a sucombat, mai de vreme sau mai târziu, iar cel asuprit şi-a recăpătat drepturile. Această ipoteză de care fac uz teologienii şi oratorii, este foarte adevărată; cauza sa nu stă însă, în existenţa unei legi metafizice a *conştiinţei legislatoare a Universului*, ci în însăşi natura lucrurilor.

Intr'adevăr, imperialismul are în sine chiar, germenele căderii sale. *Legea compenetraţiunei cauzale*, propusă de noi îşi poate găsi şi aci o aplicare bine venită. Necesitatea economică sau spirituală care stă la baza imperialismului, cere expansiunea ca o necesară satisfacere a intereselor vitale ale unui popor. Dar expansiunea presupune heterogeneitate de elemente componente. Această împestriţare în spaţiu strică echilibrul social al unităţii imperialiste. Elementele asuprite, fiind oprite în desvoltarea lor firească, îşi încetinesc mersul, îl încetează. Atunci marele tot care e Imperiul Lumii, visat de marii cuceritori se clatină. Această clătinare, odată presimţită de asupriţi, aceştia îşi strâng ultimele forţe şi cu o ultimă lovitură dărâmă colosul minat din temelie. Astfel dreptatea imanentă îşi înfăptueşte opera. Cuceritorul revine la vechea condiţie, mulţumit că a scăpat cu atâta când nu se întâmplă să dispară cu totul, din cauza propriei sale ambiţiuni (poporul roman de pildă).

neşte şi aci. Am văzut că nu este permisă înfăptuirea anumitor lucruri (tabu). Conducătorii de fapt ai relaţiunilor private sunt vrăjitorii şi devinii. Crima este pedepsită dar într'un mod foarte original: nu se pedepseşte autorul propriu zis al crimei, care e considerat mai mult ca un instrument; crima provine dintr'o vrăjitorie şi cercetarea juridică caută să stabilească cine a fost vrăjitorul şi acesta este pedepsit. In societatea modernă se pare că acest lucru îşi are un corelativ, în aşa numita pedeapsă a *autorului moral* al crimei.

In ceeace priveşte executarea sentinţei, ea se face, de cele mai multe ori, de către colectivitate, sub forma *linşării*, formă care dăinueşte şi azi în societăţile culte şi împotriva cărei luptă forţa juridică executivă, care e obligată să apere pe criminal de furia mulţimii. Sentinţa se dă de şeful tribului căruia îi sunt încredinţate toate prerogativele.

Deabia cu societăţile mai culte, s'a făcut deosebirea între forţa judecătorească şi cea executivă în materie de infracţiune la lege.

Societatea primitivă, fiind puţin desvoltată în ceeace priveşte autonomia morală, a fost nevoie ca orice comandament moral să fie venit dintr'o sferă superioară, dela zei sau dela Dumnezeu însăşi. Cea mai caracteristică manifestare în acest sens sunt faimoasele „table ale lui Moise", ale căror porunci formează fundamentul oricărei jurisdicţiuni formale în toate societăţile şi au valoare până în timpurile noastre, în ceeace priveşte partea lor de reglementare juridică în concordanţă cu morala societăţilor moderne. Mai târziu, legea e de natură umană fiind dată de un legislator (de pildă Licurg şi Solon).

In genere pedeapsa se aplică în următoarele domenii:

I. { A) *In raporturile private.*
   { B) *In raporturile publice.*

Din punct de vedere evolutiv:

II. A) *In familie*
B) *In trib*
C) *In Stat.*

I. *A*) **In raporturile private**. 1. Sunt aşa numitele *drepturi* şi *datorii*. Acestea pot fi: *drepturile private*. Căsătoria, comerţul, Exercitarea profesiunilor, etc.

Legea, urmând, fie necesităţile biologice, economice sau morale, poate da sancţiuni sau poate permite: 1. Căsătoriile între fiinţe deosebite; 2. Oprirea căsătoriilor între membrii apropiaţi ai unei familii. Totemismul, în societăţile primitive, este forma caracteristică prin care se recunosc membrii aceleiaşi familii, oprindu-se căsătoria până în grade de rudenie foarte depărtate.

2. Legiferarea şi sancţionarea comerţului, a apărut deabia în societăţile mai civilizate. In genere, când comerţul îmbrăţişează forma furtului, el este aspru pedepsit în toate formaţiunile sociale mai progresate [1]! Că comerţul era în sine un fel de furt mascat, aceasta ne-o arată întrucâtva faptul că Mercur, zeul comerţului, era şi zeul protector al hoţilor!

Pedepsele. Urmând evoluţia morală şi socială a omenirei, pedepsele au evoluat şi ele. In societăţile primitive şi până târziu, acestea au fost extrem de aspre. Crima se pedepsea cu pedeapsa capitală (această formă dăinueşte şi azi şi, lucru curios, tocmai în statele cele mai civilizate). Neplata datoriilor era aspru pedepsită. In evul mediu exista încă în vigoare aşa numitul „turn al datornicilor", unde putreziau aceia ce nu-şi puteau plăti datoriile.

[1] In Evul Mediu, negustorii necinstiţi erau purtaţi pe străzi în batjocură sau erau băgaţi în „colivia scufundătoare" un fel de colivie cu graţii care se afunda în apă aşa că nenorocitul credea că va muri dar care se scotea aşa că acesta trecea numai prin spaimă, care îi lua gustul de a mai da greşit la cântar.

Pentru aşa numitele *atentate la morală*, adulterul, violul şi incestul, existau pedepse drastice care infioară azi pe omul cult. In primul rând „Stâlpul Infamiei" unde culpabilul era legat gol şi expus hulei şi lovitu-rilor mulţimei. Bigamia scotea din rândul oamenilor pe cel ce o comisese făcându-l ocolit ca pe un lepros.

B) **Raporturile publice**. E vorba de raporturile dintre individ şi conducător. Insulta şefului de trib. uciderea regelui [1], trădarea, erau pedepsite cu moartea cea mai oribilă.

Care erau şi sunt faptele pasibile de pedeapsă şi dece? Morala este întotdeauna în funcţie de societate; penalitatea urmăreşte înlăturarea oricărei atingeri a vitalităţii sociale. Or, formele cele mai caracteristice sunt:

1. **Crima**. Dela cele mai primitive forme sociale, până la cele mai civilizate, crima e considerată ca cea mai groaznică nelegiuire. Cauza acestei concepţii trebue căutată desigur în legea pe care am enunţat-o la început: *Legea dreptului tuturor la viaţă*. A lua viaţa unei fiinţe, este fapta care constitue cea mai gravă atingere a vieţii societăţii.

Totuşi, trebue să facem aci o paranteză. In antichitate, deşi crima era pedepsită cu pedeapsa capitală, omorârea unui sclav nu era condamnată. Oare moralitatea antichităţii avea în acest punct o lacună? Nu! Totul consta în concepţia antică, următor căreia, sclavul era considerat nu ca un animal, ci ca un simplu instrument de muncă; această concepţie, oricât de barbară ne pare azi, era justificată de drept: Sclavul, fiind cumpărat, prin cumpărare stăpânul era posesorul său absolut: el nu mai intra în jurisdicţiunea generală a societăţii.

[1] In Franţa în sec. 14—16 regicidul se pedepsea astfel: tăierea mâinii, smulgerea limbii, scoaterea ochilor şi în fine arderea pe foc potolit (à petit feu).

2. **Furtul**. Nu există societate fără proprietate; omul se caracterizează atât prin conştiinţa eului său cât şi prin extinderea acestui eu într'un „al meu" care este proprietatea. Societatea se fundează pe proprietate. Atingerea ei va constitui deci o ilegalitate. Acesta e motivul sociologic al pedepsirei furtului.

Pedeapsa furtului a suferit, neapărat, o evoluţie în decursul istoriei omenirei. Ştim de pildă că Spartanii nu pedepseau furtul propriu zis, ci pe acel care nu fura atât de dibaci, încât să nu fie prins. In orice caz, chiar nepedepsindu-se intenţia se pedepsea faptul.

Derogarea dela legile morale şi biologice. Am văzut că este moral aceia ce serveşte necesităţilor biologice ale rasselor sau ale individului. Moralitatea, din acest punct de vedere, este instinctul de conservare în genere, devenit conştient. Societăţile cele mai primitive au presimţit că *incestul* (apropierea între membrii aceleiaşi familii, părinţi şi copii de pildă), este un rău social (ca şi când ar fi ştiut legea biologică a degenărării din cauza neîncrucişărilor de sânge *deosebit*).

Societatea a dat o denumire generală acestor *derogări*: *păcatul*. El este individual şi social. Păcatul individual nu poate fi pedepsit decât dacă e cunoscut: pedeapsa sa nu este legiferată însă de nici o societate, acel ce îl făptueşte trage însă singur urmările lui. Păcatul social se pedepseşte (adulterul, violul); răutatea, egoismul însă, deşi au rezultate rele din punct de vedere social, nu au nici o penalitate stabilită: există însă o penalitate imanentă care e *opinia publică* şi una psihologică-individualistă care e *remuşcarea*.

Pedeapsa în elementele sociale, din punct de vedere evolutiv. In primul rând este A) **Familia**. Societatea primitivă şi chiar cea mai cultă (greci, romani), dădeau cea mai mare preponderenţă capului familiei, tatălui. Acesta avea drepturi nelimitate, în ceeace priveşte pedepsirea membrilor familiei sale: putea ucide

pe copilul care se făcea vinovat de un păcat considerat drept capital, sau pe femeia sa când era adulteră. Mai târziu, aceste drepturi au fost restrânse: tatăl nu are decât jurisdicţiune asupra actelor private ale copiilor săi şi numai până la majorat.

B) **Tribul**. Aceiaşi putere pe care o avea *pater familias* în sfera familiară, o are şeful de trib în tribul său. El acumulează şi legiferarea şi judecarea şi executarea. Cu asta însă libertatea individuală este anihilată. A apărut astfel a treia formă socială;

C) **Statul**. Menirea lui e să asigure *libertăţile* individuale, în limita posibilităţilor de manifestare socială. Acesta e rolul său politic şi juridic la acelaş timp. Din punct de vedere juridic statul a suferit următoarea evoluţie:

1. **Statul autocratic**. Despotul deţinea atât legiferarea cât şi judecarea şi executarea pedepsei. El nu diferă, în acest punct, de tribul primitiv;

1. **Statul democratic**. Aci se operează marea şi epocala despărţire între forţele statului. Conducătorii săi aleşi, au rolul de a face legile, judecătorii de a judeca penalităţile, puterea executivă de a executa sentinţele.

Principiul general al acestei evoluţii juridice poate fi formulat astfel:

Evoluţia socială este în progres, atunci când ea înlesneşte manifestarea libertăţilor individuale, aşa încât ele să nu fie în dezacord reciproc.

De aceea forma cea mai imperfectă de stat, este *anarhismul* care e microbul cel mai virulent de dezagregare socială.

Acestea sunt formele cele mai importante ale *activităţii juridice*. Filozofia jurisdicţiunii nu are ce căuta aci; în ceeace priveşte principiile generale juridice ele au fost expuse sumar în sânul acestui capitol.

Ne rămâne să trecem la celelalte activităţi sociale

după ce vom considera aplicarea practică a câtorva probleme ce le-am întâlnit până aci.

* * *

Aplicare. Dintre toate faptele cari constituesc o atingere a unității sociale, cea mai gravă este cu siguranță *crima*. Aceasta este o știrbire socială din cauză că atinge legea cea mai fundamentală a societății: *Dreptul la viață, universal*. Deaccea, problema cea mai acută, din punct de vedere juridice, ste prevenirea criminalității și pedepsirea ei. Dar pentru a preveni criminalitatea, trebue să știm cauzele care îi dau naștere. Aci, cel mai prețios ajutor ni-l dă *statistica*. Rezultatele acesteia ne spun că în genere crimele provin din următoarele cauze:

A) **Criminalitate înăscută.** Acel care a susținut teoria criminalității înăscute a fost *Lombroso* cu celebra lucrare: „Omul criminal" [1]. Cauza criminalității înăscute este *hereditatea*. Dacă acest lucru este adevărat atunci de sigur, asupra acestui forme, societatea nu are mult de făcut. Ea are însă un mijloc care, aplicat bine, poate da rezultate fericite. Criminalul înăscut este o ființă care suportă o lege a fatalității biologice, *legea atavismului*, adică apariția în anumiți descedenți a unor forme psihice sau biologice foarte vechi. Din acest punct de vedere, *criminalul înăscut* este purtătorul caracterelor sufleteşti ale strămoşilor din peşteri. Asupra acestuia însă ar putea lucra educația; când criminalul s'a manifestat însă, nu rămâne decât *recluziunea pe viață*.

B) **Criminalitatea din mizerie.** Foamea este totdeauna sfătuitorul rău. Dar acel ce omoară pentru a-şi astâmpăra instinctul cel mai primordial, foamea, nu este supus legii fatale a vieții? Societatea, înainte de a pe-

[1] Iar în timpurile noastre marele criminolog Erico Ferri în Italia.

depsi, trebue să se gândească la îmbunătățirea stării economice a membrilor ei: să dea posibilitatea de lucru şi de câştig tuturor, să creeze opere de asistență socială (orfelinate, aziluri, fabrici de stat, etc.), să cumpănească bine motivele: să vadă, înainte de a pedepsi, dacă ea a făcut tot ce i-a stat în putință să apere pe individ de ghiarele foamei; acestea toate sunt impuse în virtutea legii pe care am enunțat-o mai sus: *Dreptul tuturor la viață*.

C) **Criminalitatea pasională.** Indivizii la care voința e slabă împotriva senzațiilor şi afectelor, sunt cei supuşi acestei forme de criminalitate; motivul este, în regulă generală: *iubirea şi onoarea*.

D) **Criminalitatea din alcoolism**, este foarte răspândită şi ea.

Impotriva criminalității trebue să întărim *moralitatea*.

Aceasta e sarcina educației familiale, şcolare şi sociale. Prima condiție individuală este întărirea voinței: a doua condiție este luminarea minții; a treia condiție este înțelegerea superioară a fenomenelor realității sociale; a patra condiție este iubirea şi respectul muncii; a cincea condiție este respectul Vieții în genere.

Rolul statului este a îngriji ca moralitatea să domnească printre membrii săi: armele sale sunt *şcoala* şi *biserica*.

Acolo unde aceste aşezăminte culturale şi morale sunt puternice, criminalitatea este foarte redusă sau chiar inexistentă. Alcoolismul, am văzut, este şi el o cauză nenorocită a crimelor. O statistică interesantă făcută la oraşe şi la sate a arătat: 1. că cel mai mare număr de crime se făptuesc în vremea culesului şi facerii vinurilor; 2. în sărbători şi Duminici, când țăranul sau muncitorul fiind liber, îşi petrece timpul la cârciumă, în loc de a şi-l petrece în case de sfat, în biblioteci sau în alte ocupațiuni morale sau intelectuale. O altă statistică a arătat: 1. cel mai mare număr de

cri ne este acum în societăţile inculte, unde moralitatea este scăzută simţitor; 2. sau în centrele mari de populaţie, unde lupta pentru existenţă dârză şi concuarenţa egoistă, dau naştere mizeriei economice.

Aşa dar, singura armă împotriva criminalităţii este *cultura* şi anume *cultura morală*, căci am văzut că şi condiţia esenţială a îmbunătăţirii stării economice este tot cultura, *cultura technică* însă care presupune ca ceva inerent ei şi moralitatea.

REZUMAT

1. Aceeace caracterizează omul faţă de animal este: voinţa conştientă, dorinţa perfecţiunii şi a noutăţii, nevoia complicării dorinţelor şi a felului lor de satisfacere, necesitatea progresului, tendinţa către ideal, libertatea absolută.

2. Urmează de aci că tendinţele individuale se ciocnesc, apărând *ostilitatea* şi *expansiunea imperialistă*, în contra căruia se nasc *coaliţiunile*.

3. Imperialismul e condus de *Legea celui mai tare*; viaţa socială e condusă însă de *Legea dreptului tuturor la viaţă*.

4. „*Dreptatea imanentă a istoriei*" se explică sociologic prin *legea compenetraţiunei cauzale*.

5. 1. *Evoluţia dreptului în societate*.

A) Jurisdicţiunea primitivă stă sub influenţa totemismului şi a lui tabu.

B) Penalitatea crimei în societatea primitivă se poartă asupra vrăjitorului considerat ca autor de drept al crimei.

C) Pedepsirea crimei în societatea primitivă se face prin şeful tribului sau *linşare*.

D) Legea în societăţile mai puţin evoluate are un caracter *divin*, în cele mai evoluate caracter *uman*.

2. Raporturile asupra cărora se aplică jurisdicţia sunt:

I) A) *Raporturile private*

Căsătoria (prin *totemism* iar mai târziu prin *lege*.
Comerţul (pedepsirea neplatnicilor şi a comercianţilor necinstiţi)
Exercitarea profesiunilor
Acte particulare (pedepsirea atentatelor la morală).

B) *Raporturile publice*

Intre individ şi conducători (lése-majestate, regicid, etc.)
Intre individ şi stat (trădarea)

3. Moralitatea fiind în funcţie de societate, ea se poate defini: *Transformarea instinctului de conservare social în conştiinţă legislatoare socială*.

4. Elementele pasibile de pedeapsă sunt:

a) *Crima* (care atinge *Legea dreptului tuturor la viaţă*).

b) Furtul (care atinge *Legea proprietăţii*, ca fundament al societăţii).

c) Derogarea dela legile morale (păcatul care distruge temelia morală a societăţii).

Concretizarea socială în această formă este *opinia publică*.

5. *Evoluţia pedepsei în elementele sociale*, consideră

A) Familia (Paterfamilias şi apoi Jurisdicţia socială până la majorat).

B) Tribul. (Acumularea celor forme juridice: legea, judecarea şi executarea).

C) *Statul*. Formele lui sunt, din punct de vedere juridic:

1. Autocratic (despotismul şi tirania)
2. Democratic (Deosebirea între cele 3 forme).

6. Principiul general al evoluţiei juridice este: *Inlesnirea manifestărilor libertăţilor individuale în concertul libertăţii generale*. Aceasta este menirea juridică a statului, lucru pentru care se pedepseşte *anarhia* care e elementul de dizolvare socială.

7. *Aplicare asupra criminalităţii şi moralităţii*. Cauzele criminalităţii sunt:

A) Hereditatea
B) Mizeria
C) Pasiunile
D) Alcoolismul.

Lupta împotriva criminalităţii o duc familia, educaţia, societatea căutând să întărească în invivid ca şi în societate *moralitatea* prin *cultură*.

* * *

LECTURA. *Despre criminalitate.* (După G. Richard op. cit., p. 35).

Prima observaţiune făcută de statisticieni în toate ţările a fost aceia a influenţei exercitată asupra mersului criminalităţii de climat, anotimp, sex şi vârstă.

Crimele sunt mai numeroase în Europa meridională decât în nord. Ele sunt apoi mai numeroase vara decât iarna şi ating maximum în luna Iunie. Crimele făcute de bărbaţi întrec pe cele făcute de femei al căror total nu atinge nici a treia parte din numărul total de crime. In schimb însă femeile comit mai uşor decât bărbaţii crime asupra persoanelor din interiorul familiei.

La copii, aplecările criminale sunt rare pe când între 18 şi 25 ani ele sunt foarte frecvente.

Studiul variaţiunilor criminalităţii dela popor la popor şi dela generaţie la generaţie a arătat că factorii fizici şi organici sunt în legătură imediată cu influenţele mediului social. Astfel căldura nu conduce pe om la crimă dar conduce o parte a populaţiei să trăiască în afară de căminul familial pe drumurile publice; femeia nu are o moralitate socială superioară bărbatului dar ea duce o viaţă mai retrasă; de aceia ea calcă mai uşor morala familială (adulterul), decât legea (crima).

Criminalitatea trebue deci să fie studiată nu în mod abstract ci în legătură cu mediul social.

Omorul este împărţit foarte neegal în Europa occidentală. In Olanda 5 omoruri la 1 milion de locuitori iar în Italia 80. In Portugalia 33, în Ungaria 43, în Spania 72; în fine pentru grupul Franţa, Belgia, Elveţia şi Austria, între 14 şi 20 crime la un milion (se înţelege mereu pe timp de 1 an).

S'a constatat că frecvenţa criminalităţii este aceiaşi cu frecvenţa analfabetismului.

Criminalitatea infantilă este un termen impropriu care designează fenomenul criminologic la copii. In afară de mici excepţii, copii nu comit crime, ci mici delicte ca vagabondaj, cerşetorie, furt. Promiscuitatea închisorilor sfârşeşte prin a-i face răufăcători. Aceeace cauzează aceste delicte este faptul neîngrijirii de copii, lăsării lor în voia întâmplării, cum e cazul marilor oraşe industriale, unde copilul trăeşte fără supravegherea părinţilor (ce muncesc de dimineaţă până seara în fabrică). Criminalitatea infantilă este deci simptomul nestatorniciei legăturilor familiale.

Criminalitatea este deci condiţionată de factorii sociali. In marile văi ale Europei occidentale, pe coastele Oceanului, unde munca e factorul principal, omul are conştiinţă de nevoia ce o are de semenul său,; urile de familie, de confrerie, de sat, de corporaţii se transformă în rivalitate politică, spirit de discuţie, concurenţă comercială. Inclinările omicide sunt înlocuite cu dorinţa de câştig, dragostea de lux, dorinţa de a şti. Generozitatea şi libertatea slăbesc — dar şi procentul de crime nu e acelaş în Olanda, Anglia, Germania, ca în Italia, Spania, Grecia, etc.

CAPITOLUL IX

Activitatea politică

Activitatea juridică avea în vedere relaţiile dintre membrii societăţii. Partea sociologiei numită *sociologia politică*, studiază însăşi organizarea statului, din punct de vedere politic.

Ce înseamnă punctul de vedere politic?

Societatea este un organism, spunea sociologia biologică; ea însă nu este un organism aşa cum era în-

țeleasă de această școală, ci un organism specific, pentrucă e compusă din indivizi conștienți și liberi; urmează de aci că viața socială va fi cu totul deosebită de analoaga ei, viața individuală. Intr'adevăr, indivizii care compun societatea, fiind conștienți de acest lucru, sunt direct interesați în viața socială; îmbunătățirile sociale îi privesc pe ei, se adresează vieții lor. Deaceea individul trebue să ia parte la viața socială. Dar, orice îmbunătățire se face printr'un organ social; acest organ trebue să elaboreze *legi* după care să se conducă societatea; fiind un organism specific, societatea are nevoe de o conducere centrală, care e alcătuită din indivizi; acești conducători vor trebui să aibă în vedere interesele tuturor; deaceea totalitatea indivizilor cari compun societatea are datoria să-i desemneze ea însăși pe acești conducători.

Activitatea politică cuprinde o serie de fenomene sociale dintre care cele mai caracteristice sunt:

1. *Suveranitatea* — adică conducerea societății de către o persoană (monarh, șef, consul, președinte).

2. *Guvernarea* propriu zisă care trece din mâinile unui singur om (monarh, șef, etc.) în mâinile unei clase speciale fie prin moștenire (noblețea) fie prin alegere (aleșii poporului).

3. *Existența partidelor și a luptelor politice*, reeșind din diferențele de concepții asupra modului de a guverna.

4. *Alegerea mandatarilor* de către popor — făcută prin vot, în comițiile romane, în areopagul grec și în colegiile electorale, în fine apariția, în zilele noastre a *votului universal* care permite întregei națiuni să-și spuie cuvântul privitor la aceia pe care îi dorește și-i învestește ca *mandatari* ai săi.

5. *Activitatea de legiferare.* In triburile primitive ea se moștenește dela înaintași, ea este apoi făcută de

șef, de consilierii săi (miniștrii), de anumite corpuri (Corpurile Legiuitoare).

6. In fine *Opoziția* care se manifestă sub moduri felurite (presă, minoritate în Parlament, întruniri, congrese, obstrucție parlamentară, revoluție).

Asistăm deci la o mișcare progresivă care tinde și reușește să ia puterea din mâna unui singur individ, dând-o unei minorități de persoane, alese de către majoritatea poporului respectiv, minoritate care reprezintă poporul. Dela *Suveranul Unic* care exclama cu orgoliu: „Statul sunt Eu" [1], la *Națiunea Suverană*, care se conduce, de drept cel puțin, singură prin reprezentanții ei, iată mersul progresiv al activității politice care — din acest punct de vedere — ar putea fi definită astfel:

Activitatea politică înseamnă colaborarea tuturor individilor componenți ai unei societăți, la așezarea conducătorilor ei și la elaborarea legilor de conducere.

Legea politică ideală ar fi deci: *Conducerea societății prin sine însăși.* Acest lucru însă nu se poate înfăptui în societate. Societatea conține un număr considerabil de indivizi; ar fi imposibil din punct de vedere practic, ca toți acești indivizi să ia parte la conducerea statului. Dar mai este încă un motiv mult mai puternic: Indivizii care compun societatea nu stau toți pe aceiaș treaptă culturală, nu pot toți să-și dea seama de problemele importante sociale; chiar atunci când societatea este cultă, când cultura luminează toate straturile, toate massele sociale, totdeauna o perfectă egalitate culturală nu poate fi posibilă, tocmai din cauza fundamentalei *legi a individualizărilor psihice.*

Pentru a stabili un principiu ideal, am putea spune astfel: Conducerea societății prin sine, adică prin suma totală a indivizilor componenți, pretinde egalitatea cul-

[1] „L'Etat c'est Moi" atribuit lui Ludovic al XIV regele Franței.

turală a tuturor. Să presupunem că și această condiție ar fi — prin absurd — îndeplinită; rămâne totuși un alt fapt: Societatea e compusă din indivizi diferiți ca situație; copii, bătrâni, servitori și oameni culți. Așa dar: nu numai că nu e posibilă o conducere prin toți ci trebue făcută o selecție între cei culți și cei inculți, dar chiar cei culți nu pot cu toții să ia parte la conducerea țării, numărul lor fiind destul de mare, chiar în urma acestei selecțiuni.

Așa dar, starea de fapt se prezintă în felul următor: Din numărul total al celor cu drept de a lua parte la conducere, nu ia parte decât un număr limitat (parlamentul, senatul și celelalte funcțiuni administrative cer un număr fix de indivizi componenți): Ce se întâmplă cu ceilalți care rămân să privească însă, opera celor aleși din sânul lor? Activitatea lor poate căpăta 2 forme: 1. Sau sunt mulțumiți de opera celor puțini și atunci ei sunt bucuroși să guste în liniște bunurile unei guvernări înțelepte și sănătoase; 2. Sau sunt nemulțumiți și atunci o mulțime de căi li se deschid. Aceste căi sunt:

1. **Presa**. S'a spus și se repetă mereu, că presa e a patra putere în stat. Acest lucru e perfect adevărat căci presa e organul de control și de critică al guvernărilor, deschisă fiind marelui public. Oricine are ceva de spus, oricine spune ceva care interesează direct și obiectiv problemele guvernării, poate uza de presă. Astfel, presa devine bara de acuzație cea mai formidabilă dela care pledează acei ce nu au putut intra în organizația conducerii politice efective. „Presa e parlamentul neparlamentarilor" am putea formula într'un chip mai plastic; ea e opoziția nu a unui partid de opoziție, ci a întregei populații, atunci când această populație este nemulțumită.

Dar dacă ea nu ar fi ascultată, puterea ei ar fi, de sigur, nulă. Societatea a avut însă grijea să-și asigure acest organ puternic prin *legea politică a libertății presei*.

Ea fiind organul public, guvernele vor ține seamă de glasul ei. Când însă acest lucru nu se întâmplă, înseamnă că în locul unei guvernări constituționale s'a instituit o guvernare *dictatorială*, al cărei prim pas este instituirea *cenzurei* sau oprirea libertății presei, prin interzicerea apariției organelor de presă, *jurnalelc*.

2. **Intrunirile, congresele, adunările**, etc. Când acțiunea presei este ineficace, cetățenii recurg la impunerea vederilor lor, prin întruniri cu caracter *politic*. Să amintim că și celelalte întruniri cu caracter social (congresele învățătorilor, a preoților, a magistraților, etc.), au în vedere tot probleme în legătură cu legiferările corpului guvernamental. Aceștia își apără drepturile lor, căci apărându-și aceste drepturi, ei apără drepturile individualităților sociale care compun societatea, rostul guvernării fiind dublu: 1. a stabili relațiuni normale internaționale (politică externă); 2. a stabili relațiuni și legi de conducere bune și interne (politica internă).

3. **Opoziția prin manifestațiuni publice**. Când și întrunirile și congresele nu pot produce efectul dorit, indivizii dau o formă mai acută cererilor lor prin manifestațiuni publice, care au de scop să arate în mod fățiș — și chiar *ostil* — că massa nu admite sistemul de guvernare actual, sau că pretinde transformări necesare în acest sistem. Numărul mare de cetățeni manifestanți, e un simptom important și de care trebue să se țină seama de către cei dela cârma statului.

4. In fine, când exasperarea mulțimii a ajuns la culme, ea trece peste barierele legale care constituesc baza politică a statului, prin **Revoluție**. Neapărat, acest lucru nu se poate întâmpla acolo unde guvernanții sunt înțelegători și culți; înțelegători ai intereselor mulțimii, culți așa încât să-și dea seama că rolul lor nu este de a-și impune punctul lor de vedere, și a disprețui poporul, ci din contră să știe că ei sunt tocmai reprezentanții

lui naturali; că sunt funcţionari pur şi simplu, nu despoţi.

Principiul care stă la baza tuturor acestor forme de manifestare politică rămâne, aşa dar, acelaş: Principiul respectării libertăţii politice şi sociale, principiul egalităţii de drept, principiul reprezentării colectivităţii prin câţiva mandatari aleşi; în genere: *Principiul guvernământului electiv, apărut din respectarea libertăţii tuturor componenţilor statului.* Ajungem astfel şi pe această cale, la problema statului modern: *Statul modern are menirea să asigure libertăţile individuale, atât cât acestea nu ating integritatea sa.*

După ce am văzut în linii generale, principiile politice mai importante, să trecem la studierea evoluţiei politice a societăţii.

Evoluţia politică. Studiul istoriei va servi aci mult sociologiei. Intr'adevăr, cercetările în această direcţie ne duc la următoarele rezultate:

1. **Starea poitică a triburilor primitive.** Acel ce studiază societăţile animale, este izbit de constatarea următoare: Orice societate animală are un şef „**ales**" (?) de regulă in „*persoana*" unui animal bătrân şi mai puternic. Acesta are rolul de a conduce turma. Analogia cu societatea umană „mutatis' mutandis" este însă evidentă: Orice trib are un conducător. Acesta se înconjoară de un „sfat" de bătrâni. Aşa dar, şeful şi sfatul bătrânilor, este prima formă politică ce o întâlnim. Massa este însă inertă: chiar şi acel sfat al bătrânilor are un rol şters şi fără importanţă. Singura forţă politică rămâne deci şeful de trib care acumulează cele 3 forme cunoscute: Legislaţia, Judecata şi Executarea, oricât de primitiv se prezintă acestea.

Prima formă a activităţii politice stă în faptul că în grupările sociale se manifestă o putere de conducere— o *suveranitate.* Cum se manifestă această suveranitate?

a) In clan suveranitatea o exercită *totemul* acelui

clan, interdicţiunile, *tabu. Suveranitatea este deci aci de natură religioasă şi în acelaş timp difuză, nefiind pusă într'o persoană distinctă.*

b) Odată cu fixarea clanului pe pământ (acolo unde indivizii nu mai sunt nomazi de pildă) apare *Şeful* clanului. Acesta are acelaş rol ca şi totemul — fiind dotat cu puteri magice. Faraonul egiptean ne apare deci ca o concentrare a puterii totemiste în mânile unei persoane şi a familiei sale (de aci credinţa în divinitatea suveranului, şi dreptul de moştenire la tron al urmaşilor săi în linie bărbătească, forme care perzistă şi azi în statele monarhice constituţionale, de aci nevoia *sancţiunilor pragmatice* de a asigura tronul unei femei când nu există urmaş bărbătesc[1]).

c) De aci apar apoi prin specializările funcţiunilor politice ale diferitelor clanuri ale tribului, *castele* (cum e în India de pildă — (vezi mai departe Statul pe bază de caste) — în fine naţiunile şi apoi statele propriu zise.

2. **Starea politică a societăţilor mai evoluate.** Şi aci conducerea este încredinţată unui singur cap, care poate fi un rege sau un împărat. Dar o transformare importantă se petrece. Mulţimea numai este inertă; ea începe să se lumineze, să înţeleagă că are un suflet şi o libertate, că e interesată direct în conducere. Sfatul bătrânilor capătă importanţă şi pe lângă acesta se mai înfiinţează şi *adunarea poporului*, fie în areopage (Grecia) fie în comiţii (Italia). Putem deosebi aci mai multe moduri de conducere politică, caracteristice pentru epocile istorice în care au apărut:

A) **Statul Autocrat.** Conducerea absolută e în mâinile unui singur individ (Regele, Şahul, etc.). E forma pe care ne-o înfăţişează statele persiene, tiranice greceşti, etc.).

B) **Statul cu conducere autocrată şi religioasă.** Egiptul

[1] Se va căuta un exemplu faimos în Istoria Europei Centrale.

şi Iudeia sunt exemplificările acestei forme speciale.

C) **Statul oligarhic.** Puterea e în mâna câtorva conducători numai, care au atribuţiuni absolute şi indiscutabile. Forme precise de stat oligarhic nu găsim în istorie. Există doar câteva epoci, de pildă la Atena pe la anul 300 şi în Roma, dela moartea fraţilor Grachi până la Marius (121—108).

D) **Statul aristocratic.** Desvoltarea economică aduce preponderenţa clasei celor bogaţi, a nobililor [1], făcându-se astfel o deosebire tranşată între membrii societăţii. Această formă o întâlnim fie la Romani (patricieni, clienţi şi plebei), fie la greci (nobili, cetăţeni şi meteci sau hiloţi), fie în evul mediu, culminând cu Franţa secolului al XVI-lea (nobili, cler, şi popor). Acea ce caracterizează această formă politică este *parţialitatea şi favorizarea nobilimei, pe deoparte, impilarea şi batjocorirea poporului de jos, pe de altă parte.*

E) **Statul pe bază de caste.** Deja aristocratismul

[1] Nu trebue însă să confundăm nobleţea cu bogăţia. Nobleţea este dată de naştere, bogăţia e dată de activitatea unui individ pe tărâmul economic. Din cauza favorurilor acordate nobleţei, nobleţea *coincide* numai câteodată cu bogăţia, câteodată nu. De pildă în evul mediu bogăţia era în mâna nobleţei. Cu ridicarea burgheziei, aceasta începe să deţie şi ea bogăţia. In Franţa după Marea Revoluţie, clasa burgheză e preponderantă din punctul de vedere financiar iar nobilii decad. In piesa cunoscută a lui E. Augier (manualul de cl. VII limba franceză) se arată minunat raportul dintre nobleţea sărăcită şi burghezia îmbogăţită.

La noi *boerul* era şi bogatul, pentrucă din cauza condiţiunilor politice, el deţinea moşii întinse (latifundii) în vreme ce ţăranul era lipsit de pământ (aceasta până la împroprietărirea ţăranilor care s'a făcut prin exproprierea marilor proprietăţi ale boerimei). In Germania, unde viaţa burgheză a avut o evoluţie lentă şi sigură, burghezia a devenit posesoara bogăţiilor financiare prin industrie şi comerţ. In rezumat deci, prin stat aristocratic se înţelege statul în care clasa conducătoare e formată din nobili, care nu sunt decât prin coincidenţă şi bogaţi. In orice caz elementul caracteristic al nobleţei nu este bogăţia ci *naşterea.*

făcea separarea de clase; evul mediu admitea un tribunal special pentru delictele nobilimei, iar omorârea unui om din popor de către un nobil, era foarte uşor pedepsită, dacă nu chiar neluată în seamă. Totuşi graniţele între clase nu erau absolute; exista o nobleţă de spadă şi o nobleţă de robă; iar mai târziu titlurile de nobleţă puteau fi chiar cumpărate instituindu-se astfel o nobleţă a banului. Există însă şi acum (India) o formă politică, în care clasele sunt perfect şi absolut deosebite; aceste clase se numesc **Caste** şi legi drastice opresc legăturile private între ele: de pildă căsătoria. Casta nobililor, casta preoţească (adică brahmanii) casta militară şi **paria** erau şi sunt despărţite prin graniţe profunde şi de netrecut. Paria este socotit ca „spurcat" nu numai prin atingere ci şi prin simpla vedere; un paria trebue să poarte clopoţei pentru a avertiza pe trecători să se ferească de el; în caz că un nobil a „văzut" un paria, e nevoie de o *purificare* specială prin băi şi trecere prin fum, prin post şi rugăciune. Tot o organizare de caste e şi în Japonia şi China.

Este forma cea mai absolută prin care se abrogă *dreptul la libertate al individului.*

Privilegiile castelor şi a diferitelor clanuri, aducând după ele privilegiile indivizilor, pot fi schimbate. Astfel în triburile indiene se poate face o trecere dela o stare socială la alta prin instituţia aşa numitului *Potlatci.* Ce este *potlatci-ul*? Iată descrierea lui: „Sub aparen-
„ţele sale concrete, potlatci-ul este o sărbătoare care
„se dă în formă de revanşă şi care constituie o ceremonie
„religioasă în care comunică şi se înfruntă vii şi morţii
„clanurilor interesate. Ea constă într'o distribuţie so-
„lemnă de hrană şi de daruri care îl fac pe cel ce face
„această distribuţie, creditor la distribuţiuni analoage şi
„*care îi conferă dreptul de a-şi însuşi o parte din numele,*
„*blazoanele şi privilegiile rivalilor pe care i-a eclipsat*
„*prin dărnicia sa* şi i-a pus astfel în imposibilitate de

„a răspunde public la această provocare" (după *Mauss* și *Davy*. La foi jurée și Eléments de Sociologie). Astfel puterea magică poate fi răscumpărată, astfel bogăția poate pretinde să întreacă noblețea și moștenirea de sânge. Să ne amintim că în urma revoluției franceze titlurile de noblețe puteau fi cumpărate de burghejii bogați care doreau să aibă un *De* înaintea numelui. *Potlatci-ul* devine astfel origina transformărilor sociale, fiind în același timp o formă primitivă a comerțului de puteri spirituale și politice și a schimbului economic evoluat.

F) **Statul electiv.**—In această formă specială pe care au reprezentat-o unele state germane (prin instituirea celor 7 electori), se întrevede viitorul stat de electiune guvernamentală [1].

G) **Statul monarhic constituțional.**—El se bazează pe 2 concepții: 1. O concepție *ereditară*, conform căreia conducătorul statului trebue să fie un *monarh*, care să deție această calitate prin naștere (indiferent de valoarea sa individuală); 2. o concepție modernă a autodeterminării poporului prin regimul parlamentar. Urmează de aci câteva caractere esențiale:

a) Regele este funcționarul statului; el guvernează dar nu conduce.

b) Regele este inviolabil și iresponsabil de actele sale: de acestea sunt însă responsabili miniștri săi.

c) Regele are prerogative *politice* (legi, promulgare, sancționare) *sociale* (dispensele regale, amnistia).

Din punct de vedere obiectiv, această formă politică este o concesiune și un compromis. Este un *compromis* orice punte de trecere care încearcă, printr'un sistem ad-hoc, să împace 2 necesități incompatibile: Autodeterminarea politică și principiul egalității de drept cu

[1] Iar în zilele noastre prin alegerea sultanului (în Maroc) de către „ulemai" pontifi ai Islamului.

principiul monarhiei de drept divin susținut de Bossuet; este o *concesiune* făcută acestor două concepțiuni, una modernă și în conformitate cu evoluția culturală, morală și politică a vremurilor noi, alta retrogradă, hereditară și învechită. Că această concepție este foarte puternică, o probează faptul că Franța, țara libertății și a republicei, posedă și acum, un puternic partid regalist, care luptă pentru aducerea pe tron al unui reprezentant al vechilor familii domnitoare Bourbon-Orléans.

H) **Statul pe bază de republică.**—Este forma în care principiul libertății și al autodeterminării prin modul electiunei, se întinde nu numai asupra organului de guvernământ (corpurile legiuitoare) ci și asupra Capului unitar al statului care e *președintele republicei*, ales pe un timp determinat.

Critica ce am făcut-o însă sistemului monarhic este o critică de drept, nu de fapt. In practică, acest sistem își are avantajele sale, după cum sistemul republican își are și el dezavantajele sale.

Concluziuni sociologice.—Din expunerea sumară a diferitelor forme politice, concretizate în stat, se poate desprinde următoarea constatare:

Evoluția politică arată tendința socială de a se îndepărta de autocratismul care înăbușe libertatea individuală și a se apropia de democratism, pus în practică prin sistemul reprezentaților aleși. Cu un cuvânt **evoluția socială ne arată tendința atingerii libertății sociale.**

Acesta este *finalismul* sociologic care, deși nu are valoare științifică, merită totuși să fie pomenit, pentrucă el ne arată o serie de fenomene care se întâmplă, *ca și când* ar corespunde teoriei finalismului.

Această teorie susține, în linii generale, făcând sinteza tuturor filozofilor care au susținut-o sub forme diferite, următoarele legi: *Materia inertă tinde să devie materie dotată cu mișcare* (starea coloidală); *această ma-*

terie vie evoluiază sub forma plantei (toate funcţiunile vitale, lipsă de vitalitate cauzatoare de reacţiune vizibilă), *sub forma animalului* (senzibilitate, reacţiune şi instinct), *sub forma omului* (conştiinţa), *sub forma societăţii* (îndeplinirea libertăţii individuale în concertul tuturor celorlaltè libertăţi).

Din acest punct de vedere, evoluţia istorică poate fi privită ca o uriaşă luptă pentru libertate, fie libertăţile individuale, fie libertăţile politice. Omul se pare că are o singură tendinţă socială : *Libertatea*. De aceia, revoluţia franceză este punctul cel mai caracteristic al istoriei : ea rezolvă nedreptatea veacurilor, cerând libertatea, care presupune neapărat, egalitatea de drept a tuturor. „Proclamaţia drepturilor omului" constitue desăvârşirea şi prinderea conştiinţei sociale în tendinţa sa cea mai fundamentală : *tendinţa libertăţii şi a egalităţii*.

Critica egalităţii de fapt se poate susţine astfel : din punct de vedere psihic şi biologic „indivizii" nu vin pe lume cu acelaş bagaj de aptitudini pe care îl dă hereditatea ori şi cărui om ! Neavând aceleaşi aptitudini, nu vor avea aceleaşi rezultate intelectuale sau morale.

Egalitatea de fapt nu poate exista. Dar mintea omenească, ştie să se ridice deasupra meschinăriilor vieţii : ea concepe un domeniu abstract, *domeniul libertăţii individuale*, care trebue înfăptuit în virtutea unei legi abstracte : *egalitatea politică*.

Toată lupta şi toată evoluţia istoriei, se face şi se dă, între aceste 2 principii, pentru înfăptuirea lor practică. Pentrucă orice activitate umană presupune un ideal, idealul evoluţiei sociale este libertatea, după cum felul evoluţiei psihice *este conştiinţa unei libertăţi posibile şi voinţa de a o atinge*. Prin om materia ajunge la conştiinţa de sine, prin societate omul ajunge la înfăptuirea libertăţii.

*
* *

Aplicare practică. Am văzut că sistemul politic cel

mai favorabil pentru dezvoltarea conducerii democratice a statului, era cel de reprezentanţă electivă, concretizat sub formă de *corpuri legiuitoare* (Camera şi Senatul). Acestea au rolul de a face legile ce prezidează buna condiţiune socială. Dar opiniile privitor la cea mai bună metodă pentru a ajunge la acest scop, nu pot fi unice. Astfel, se formează cu timpul, grupe de opiniuni, care dau naştere *partidelor politice*.

Partidul politic. Un partid politic este o adunare de membrii ai statului respectiv, adunare condusă de anumite principii, principii care se cristalizează sub forma unui *program*. Aşa dar, orice partid politic are un program. Acest program trebue pus în aplicare. Acest lucru se face atunci când partidul capătă *conducerea ţării* formând guvernul (*miniştrii* aleşi numai dintre membrii de seamă ai partidului şi corpurile legislative, formate din majoritatea membrilor partidului, majoritate completată cu elemente din toate celelalte partide). Aceste elemente au rolul de a observa şi opri acte ce nu ar fi în concordanţă cu nevoile mari ale statului.

In forma actuală de organizaţie a statului, partidul politic este o necesitate de primă importanţă. Mărirea numărului partidelor politice are cauze multe. Cu cât statul evoluiază, probleme noi se ivesc care cer soluţionări : aceste probleme sunt deslegate de organizaţiuni care şi-au impus tocmai acest lucru : aceste organizaţiuni sunt însăşi partidele politice. Dar mărirea numărului partidelor politice face ca lupta între ele să fie puternică iar soluţionările problemelor puse în programele lor să se facă cu încetul. Deaceea forma ideală a organizaţiei guvernamentale, pe bază de partide, ar fi 2 partide : unul creiator (în vreme de guvernare), celălalt având rolul de ponderator şi critic (în opoziţie).

In fine, ultimul principiu fundamental ar fi prepon-

deranţa intereselor obşteşti asupra intereselor particulare a celor ce fac parte din aceste grupări politice.

Introducerea consideraţiilor de partid, *politică de partid*, este marea greşală a partidelor politice. Educaţia politică ar trebui să aibă ca prim punct de program excluderea interesului personal şi al favoritismului bazat pe consideraţiuni de politică de partid. (Cutare membru marcant al partidului la putere îşi poate permite o ilegalitate, ştiind că va fi apărat de prietenii din partid, pentru că a făcut servicii partidului). Când partidele vor şterge acest rău din structura lor internă, vor deveni cu adevărat factorii necesari pentru progresul statului respectiv. Aceste idei au fost de altfel introduse în programul unei ligi politice de formaţie recentă, Liga Vlad-Ţepeş — care îşi propune lupta împotriva acestui fel de politicianism.

Ce înseamnă program politic? Un program este o expunere de puncte doctrinare pe care partidul le crede nimerite întru constituirea bunei stări sociale şi naţionale, program pe care se leagă să-l înfăptuiască, când prin alegeri, el va căpăta majoritatea şi va forma guvernul.

Pentru ca un program să fie bun el trebue: 1. Să aibă în vedere satisfacerea nevoilor celor mai grabnice ale populaţiei, ca de pildă înlesnirea şi intensificarea producţiei sau cultura poporului cât mai intensă: 2. Să nu fie parţial, căutând să satisfacă interesele personale, ci pe cele generale; 3. Să nu privească aceste interese din punct de vedere al partidului (politică de partid), nici ale unei clase sociale (politică de clasă), ci ale naţiunei în genere (politică naţională).

Evoluţia partidelor politice. Sub forma cea mai modernă, partidul politic a apărut în Anglia. Au fost două, căci orice părere îşi are critica sa, iar partidul nu poate fi nici odată unic. Intr'o ţară, dacă programul unuia este cutare, se găsesc imediat alţii care să susţină tocmai ideia contrară. Rolul acestui al doilea este *critic şi ponderant*.

In Anglia deci, întâlnim, înainte de răsboi, două partide politice: *Liberalii* (adică oamenii cu idei noi şi moderne, tinereţea exuberantă şi gata de inovaţii în toate direcţiile, *Wighs*) şi *Conservatorii* (adică cei ce doresc menţinerea vechilor forme şi obiceiuri, temperarea avânturilor prea îndrăzneţe, *Tories*).

La noi în ţară, partidele politice s'au format tot sub aceleaşi numiri, şi tot cu aceleaşi idei şi principii. Partidul liberal venise cu următorul program: Vot universal, Improprietărirea ţăranilor, Politică culturală, etc. Partidul conservator opune punctul de vedere deosebit: menţinerea colegiilor electorale, votul restrâns, menţinerea unora din privilegii, etc.

După război însă, au apărut o seamă de partide, fiecare cu programul său, cu oamenii săi, cu *popularitatea* sa. Astfel afară de **Partidul liberal** care continuă lupta politică în acelaş sens, reuşind să înfăptuiască punctele mai importante din program şi **Partidul conservator** care din cauză că numai corespundea timpurilor noi, dispare, apar: A) **Partidul ţărănesc** şi B) **Partidul naţional** care au fuzionat în cele din urmă şi care au în program îmbunătăţirea economică a vieţii ţăranilor, intensificarea producţiei, libertatea politică în fapt, nu numai în drept, schimbarea moravurilor politice şi cultură intensivă; C) **Partidul poporului** venit cu un program naţional şi cultural, în urma marelui război, şi-a impus un program de refacere imediată, de îmbunătăţire a clasei funcţionăreşti şi ţărăneşti; D) In fine mai putem cita **Partidul social—democrat**, **Partidele minoritare**[1], **Partidul comunist**, în fine, **Candidaturile independente**. şi E) **Partidul naţional** de sub conducerea d-lui Prof. N. Iorga.

[1] Maghiar, Sas.

Clasificarea partidelor. Formele de partid pot fi supuse unei clasificări generale în felul următor:

1. **Partide propriu zise** (liberal, naţional-ţărănesc, naţional, etc.).

2. **Partide de clasă** (socialist, comunist, ţărănesc, etc.).

3. **Partide regionaliste** (partidul croat în Jugoslavia de pildă, partidul macedonean în Bulgaria).

Problema partidelor este, desigur, foarte importantă. Ca opere la noi amintim: *Doctrinele politice* (institutul social român de sub conducerea d-lui Prof. D. Gusti), „Partidele politice" de d-l Profesor P. P. Negulescu.

Adevărata educaţie politică a poporului, nu se poate face fără cunoaşterea aprofundată a rolului şi a doctrinelor partidelor de guvernământ. Rolul sociologiei în educaţia naţională este, aşa dar, considerabil.

REZUMAT:

1. Activitatea politică înseamnă colaborarea indivizilor pentru conducerea statului şi alegerea reprezentanţilor lor politici.

2. Principiul ideal al politicei ar fi „Conducerea societăţii prin sine însăşi", adică prin toţi membrii ei; cum aceasta nu e posibil în *practică*, conducerea se face de câţiva reprezentanţi aleşi.

3. Mijlocul de critică, control şi schimbare al celorlalţi este multiplu:

A) *Presa*, considerată ca a patra putere în stat.

B) *Intrunirile* şi *congresele.*

C) *Manifestaţiile.*

D) *Revoluţia.*

4. Menirea statului modern este: *Asigurarea libertăţilor politice individuale, în limitele posibilităţilor societăţii.*

5. *Evoluţia politică a avut următoarele faze:*

A) Starea politică în triburile primitive (Şef de trib. şi sfatul bătrânilor fără rol de fapt)

B) Starea politică a societăţilor evoluate. (Şef, adunarea bătrânilor, adunarea poporului) | *areopag, comiţi etc.*

6. Modurile de conducere au avut următoarele forme:

A) Statul autocrat (despotism, tiranie, monarhie absolută)
B) Statul cu conducere autocrată şi religioasă (Egiptul, Iudeia)
C) Statul oligarhic (decemvirate şi triumvirate)
D) Statul aristocratic

La Greci | nobili, cetăţeni, meteci (hiloţi)
La Romani | nobili (patriceni), clienţi, plebei
La Francezi | nobili, cler, popor (tiers-état).

E) Statul pe bază de caste

India | brahmanii, militarii, paria
China şi Japonia | nobili (mandarini), poporul, etc.

F) Statul electiv (unele state germane)

G) Statul monarchic constituţional | concepţia regalităţii de drept divin; „ modernă a reprezentării elective.

Compromis | Regele inviolabil, iresponsabil, cu prerogative *politice* şi *sociale.*

H) Statul pe bază de republică (formă perfectă a reprezentării elective).

7. *Concluziunile sociologice.* Evoluţia socială ne arată că tendinţa socială este atingerea şi înfăptuirea libertăţii politice şi sociale. Din aceasta se desprinde: *Legea finalismului sociologic.* Societatea tinde la înfăptuirea libertăţii prin egalitatea de drept susţinută de teoria „Drepturilor Omului". *Critica* susţine însă imposibilitatea libertăţii de fapt; idealul social nu este însă prin aceasta distrus.

8. *Aplicarea practică.* Problema reprezentării elective pune problema *partidelor politice.* Aci găsim o evoluţie: A) Partide cu principii vechi (conservatoare): B) Partide cu principii moderne (liberale) şi o istorie: A) Partidul liberal, conservator, ţărănesc, naţional, socialist comunist, minoritar, etc., etc. şi în acelaş timp avem posibilitatea să stabilim şi o clasificare:

A) Partide propriu zise (politice) de pildă: liberal, naţional.

B) Partide de clasă (socialist, minoritar).

C) Partide regionaliste (croat, sloven, macedonean, etc.).

O bună educaţie politică cere o bună cunoaştere a rolului şi însemnătăţii partidelor.

* * *

LECTURA. *Despre evoluţia statului.*

Statul poate fi privit din 2 puncte de vedere deosebite de către sociologia comparată şi anume:

a) *Marile tipuri de stat din punct de vedere cantitativ.* Statul poate fi:

1. *Un simplu trib*, când nomad, când repartizat în câteva sate;

2. *O confederaţie de triburi*, când egale între, ele când subordonate unüia din ele.

3. *O naţiune*, când homogenă, din punctul de vedere linguistic. când heterogenă. Din primul grup fac parte Arabii, Tuaregii, Turkmenii, Kirchizii. Din grupul al doilea avem ca exemplu Kabilia sau confederaţia greacă (sau italiană) care după Thucydide era—la origină—o reuniune de sate. Cetăţile celtice şi germanice erau o adunare de clanuri. Când, în fine, un trib e mai puternic, el subordonează pe celelalte, dând *forma aristocratică* sau forma *monarhică*. Aci e originea naţiunilor.

b) *Tipurile de stat din punct de vedere calitativ.* O clasificare a statelor din punctul de vedere calitativ depinde de natura regulilor juridice ce le întâlnim în constituţia sa socială. Astfel deosebim: 1) Statul care nu are alte regule juridice decât obiceiurile invariabile şi transmise din tată în fiu (coutumes) (la noi a existat *obiceiul pământului* — Nota autorului —); 2) Statul cu legislaţie scrisă, mai mult sau mai puţin dezvoltată. Acesta din urmă este şi el deosebit în două clase: I) Regulile ce le dă sunt numai penale şi prohibitive; 2) sau regulează detaliile vieţii civile. Exemplu pentru primul caz este China modernă, unde statul nu intervine decât pentru a pedepsi atentatele împotriva ordinei publice şi lasă obiceiurilor (coutumes) domestice şi locale grija de a conduce detaliul relaţiilor sociale. Exemplu pentru al doilea caz sunt statele Europei, statul roman şi cele ce au apărut după Evul mediu. Aci statul creiază: legislaţia civilă şi comercială, procedura, dreptul constituţional, administrativ, etc. Statul legislator suveran, exercitând o activitate legislativă definitivă, s'a format în societăţile occidentale (Franţa,

Germania, Italia unde a prelevat dreptul roman; Anglia, Statele-Unite, Ţările Scandinave — unde a domnit vechiul drept germanic).

Tipul de stat care nu are decât un drept penal este China. Este ştiut azi că în China autoritatea statului este slabă şi puţin centralizată. 25.000 de funcţionari sunt deajuns pentru a conduce un stat de 400 milioane de oameni. In nici o altă ţară *satul* nu e mai liber; nicăeri asocierile nu sunt mai numeroase şi nu au mai multă autoritate asupra membrilor lor.

In statele formate de triburi nomade (Kabilii, Oseţii, Irochezii, etc.), au putere regulile juridice fondate pe obiceiurile strămoşeşti, în vreme ce în statele naţionale se observă o legislaţie definitivă.

In fine, activitatea legislativă se dezvoltă normal odată cu diviziunea muncii. Aceasta e foarte puţin diferenţiată la Kabilii din Caucaz şi mai puţin la hoardele de Kirchizi, Tuaregi, Pieile-Roşii. In Extremul-Orient munca e divizată între familii; obiceiul e mai puternic ca legea care, de altfel, e numai penală. In Occidentul modern, autoritatea statului, din contra, corespunde slăbirii comunităţilor inferioare, domestice, profesionale, în vreme ce diviziunea muncii este pronunţat fundată pe capacităţile individuale şi având drept urmare subordonarea strânsă a individului faţă de societatea politică (Statul modern).

(După *G. Richard*, op. cit. p. 63).

CAP. X.

Activitatea spirituală

Revenim, studiind activitatea spirituală a societăţii, la metoda pe care am întrebuinţat-o mai înainte, metoda analogiei dintre individ şi societate. Societatea, am văzut acest lucru, era condiţionată de cei patru

factori cunoscuţi: mediul, rassa, sufletul şi timpul. In cap. V, unde am vorbit despre condiţia psihică, am arătat care sunt formele psihice ale societăţii şi am văzut ce corespunde în societate la facultăţile şi la forţele psihice individuale. Studiul acela a fost, ca să spunem aşa, făcut din punct de vedere **static**. Ne rămâne aci să vedem activitatea propriu zisă, a sufletului social. Inainte de aceasta, o mică recapitulare a unora din chestiunile atinse până acum, este, poate, necesară.

Am văzut, în primul rând că majoritatea ştiinţelor, în stadiul lor actual de dezvoltare, nu se pot lipsi de consideraţiuni sociologice. Sociologia lămureşte aşa dar, o seamă de probleme care cad de fapt în domeniul altor ştiinţe. Astfel este cazul cu *psihologia*.

Geneza sentimentelor în genere, nu se poate explica fără ajutorul luminilor sociologiei. Sunt o seamă de chestiuni denumite *Probleme de interpsihologie*, problema *imitaţiei*, din care G. Tarde face o forţă socială de primul rang; problema *sugestiei colective*, întrebuinţată în explicările lui G. Le Bon, autosugestia, demonstraţia, persuasiunea, necesare educatorului şi oratorului, *contagiunea mintală*, prin care se explică o mulţime de chestiuni, privitoare la fenomenele *psihologiei masselor*, care au nevoie de o interpretare sociologică.

In fine, psihologia studiază probleme de sociologie pură. Vom enumăra: *mentalitatea colectivă* şi studiile asupra *mentalităţii primitive* (Intreprinse de Lévy Bruhl); problema conştiinţei colective, despre care vom vorbi în mod special într'un alt capitol (Cap. XI); în fine, problema importantă a *teoriei cunoştinţei*, explicată din punct de vedere sociologic, şi despre care vom spune câteva cuvinte aci.

Această teorie este susţinută de marele sociolog **E. Durkheim** în felul următor:

Prima reprezentare pe care omul şi-o face despre

lume este religioasă. Cea mai elementară întrebare a primitivului ca şi cea mai supremă întrebare a omului cult se rezumă la întrebarea: *Cine e acel ce e cauza lucrurilor*? La aceasta se răspunde: *Dumnezeu*. Formele după care gândim şi cunoaştem, acelea ce s'au numit *categoriile* intelectului: spaţiul, cauzalitatea şi finalitatea, sunt de origină religioasă. Dece? Iată cum răspunde Durkheim: Să luăm de pildă ideia de timp. Impărţirile în zile, săptămâni, luni, ani, corespund periodicităţii riturilor, sărbătorilor, ceremoniilor. Calendarul exprimă ritmul activităţii colective. Dar această activitate este, la primitivi, eminamente religioasă. Ideia de timp apare deci din necesităţile religioase ale primitivilor. Ideia de spaţiu ne arată acelaş lucru. Sunt triburi în Australia şi America de Nord unde spaţiul e conceput sub forma unui cerc imens, pentrucă tabăra tribului este ea însăşi rotundă. După imaginea tribului s'a făcut deci imaginea spaţiului. Acesta e divizat aşa după cum tribul e divizat în clanuri şi după locul ce-l ocupă clanul se determină orientarea regiunilor. Dar fiecare clan se determină prin *totemul* său; fiecare regiune se va determina tot prin totem. Dar totemul este o ideie religioasă; la baza ideii de spaţiu stă deci gândirea religioasă.

Tot după chipul tribului se formează ideile de totalitate (căci tribul este cea mai fundamentală şi singura totalitate pe care o cunoaşte primitivul), de cauzalitate, de personalitate, de gen, etc. Experienţa primitivului este experienţa tribului său. Dar această experienţă a tribului este eminamente religioasă, căci, pentru primitiv, orice fenomen are o cauză religioasă, orice act al vieţii de toate zilele este legat de o necesitate religioasă. *Gândirea socială este deci identică cu gândirea religioasă*, creaţiunile acestei gândiri îşi au baza în o experienţă religioasă a primitivului.

Cum se explică această creaţie. Dacă individul ar trăi

izolat, singur, viaţa lui nu ar fi departe de ceeace e viaţa animalului; senzaţiile şi instinctele i-ar ajunge. Dar el trăeşte într'o viaţă socială; aceasta presupune însă *ordine* şi *stabilitate*; e nevoie deci ca senzaţiile individuale să devină stabile şi ordonate; dar cum acestea sunt cerute de societate, tot ea este aceia care produce această ordine, creind *conceptul* şi *categoria*. In fine, pentrucă fundamentul existenţii sociale este afectul, sub forma religioasă, urmează că orice manifestare spirituală, inclusiv cea intelectuală, are o origină religioasă.

Astfel, activitatea intelectuală este o creaţie colectivă. Teoria pe care am arătat-o, bazată pe constatări sigure, deşi pare adevărată, este totuşi o ipoteză ingenioasă numai, care urmează să fie verificată, dacă se poate, prin fapte. Până acum însă rămâne numai ipoteză.

* * *

Să trecem acum la alte probleme. Nu mai încape îndoială că aşa numitele ştiinţe sociale nu se pot lipsi de explicările sociologice, iar legile pe care le-am întâlnit în cursul lecţiunilor de până aci, legea cererii şi a ofertii, legea consumaţiei expusă de Malthus, apoi: legile politice pe care le-am concretizat sub forma Legii dreptului la viaţă şi a finalismului sociologic, legea compenetraţiunii cauzale, sunt în sine, nu legi economice sau juridice sau biologice, ci legi cu caracter sociologic.

In fine, legea istorică a evoluţiei nu este o lege biologică, după cum pare la prima vedere, ci o lege tot cu caracter sociologic.

In rezumat: *Toată activitatea umană este o activitate de natură socială, dela manifestările primitivului instinct de conservare şi procreare, până la creaţiunile superioare ale credinţei* (Dumnezeu), *ale raţiunei* (ştiinţa şi filozofia), *ale imaginaţiei* (arta).

Valoarea ce trebue dată explicării sociologice. Am văzut că în ultimul timp, explicările sociologice au început să aibă pretenţia de suveranitate asupra aproape a tuturor domeniilor ştiinţelor. Ele au invadat psihologia unde şi-au făcut capitole speciale, ele invadează *teoria cunoştinţei* prin această interesantă explicare a lui Durkheim. Dar a pretinde că explicarea sociologică este singura explicare plauzibilă în cadrul fenomenelor sufleteşti, economice, religioase, morale, artistice, este de sigur o exagerare.

Deşi există sociologia psihologică, sociologia economică, sociologia religiei, sociologia moralei, sociologia artei, sociologia logicei şi a metafizicei, nu trebue să le luăm ca nişte date absolute şi dogmatice. Ele pot fi *încercări de explicare*, dar alături de *factorul social*, desigur foarte important, stă un altul, *factorul individual* mult mai important. O operă de artă se explică poate prin influenţa mediului, timpului şi rassei (cum face Taine) dar această explicare nu ne explică dece din milioanele de suflete ce trăesc pe pământ, a fost dat unui Goethe, unui Eminescu, unui V. Hugo, unui Milton, unui Dante sau unui Homer, să se ridice deasupra celorlalţi când şi ceilalţi erau supuşi, ca şi aceştia, aceloraşi influenţe cosmice, istorice şi biologice? Dece? Pentrucă e aci tocmai acest *factor individual*, de care explicarea sociologică se pare că nu ţine seamă.

Aşa dar, ar fi o exagerare, dacă am admite o valoare absolută explicărilor sociologice în produsele sufleteşti (artă, ştiinţă, religie, etc.). Acestea sunt condiţionate, *de departe*, de cadrul social, dar condiţionarea lor *apropiată* rămâne tot *individul*. Ele sunt, în primul rând, creaţiuni *subiective* care apar sporadic şi misterios din mijlocul marilor mulţimi, prin procese misterioase pe care ştiinţa nu le-a descoperit încă şi pe care le grupează în clasa *creaţiunilor condiţionate de factorul individual, în primul rând.*

Tot privitor la teoria cunoştinţei, sociologia a avut ocazie să-şi mai spună odată cuvântul. Explicarea sociologică a teoriei cunoştinţei o putem într'adevăr găsi şi în faimoasa lege a celor trei stări, enunţată de A. Comte. In linii generale, concepţia lui Comte, aşa cum rezultă din opera sa, ar fi următoarea: Teoria cunoştinţei ăspunde în genere la următoarele întrebări: Ce cunosc? Cum cunosc? Cât cunosc? Primele 2 întrebări se referă la cele două faze, *teologică* şi *metafizică*. In aceste faze, omul avea iluzia că cunoaşte realitatea *prin credinţă* (faza teologică), când realitatea şi adevărul se confundă cu *Dumnezeu*; *prin raţiune* (faza metafizică), când în locul speculaţiei religioase se opune speculaţia metafizică, descoperind esenţele şi principiile lumii; prin *experienţă* şi *observaţie* (faza pozitivă). care răspunde deci la întrebarea *„cât cunoaştem?" Fenomenul.* Teoria cunoştinţei este astfel considerată din punct de vedere istoric şi evolutiv, deci, în genere, *sociologic.* Iată importanţa sociologiei în explicarea operaţiilor celor mai înalte ale spiritului omenesc. Vom trece acum la considerarea sociologică a marilor manifestări spirituale pe care le vom studia în rândurile ce urmează.

1. **Sociologia religiunii.** Nu vom intra în detaliile însemnate ale acestei probleme, despre care s'a scris atât, încât s'ar putea face o uriaşă bibliotecă. Ne mulţumim însă cu arătarea câtorva sisteme sociologice asupra fiinţei religiunei ca formă de manifestare socială, după ce vom fi considerat, în câteva cuvinte, evoluţia sentimentului religios în viaţa socială.

A) *Evoluţia sentimentului religios şi a religiunii.* Vom schiţa aci, foarte sumar, câteva caracteristice ale religiunii primitivilor de azi.[1]

1. **Primitivii din Asia.** Rassa din care aceştia fac parte, este aşa numita rassă ungro-tataro-finică. a) *La tătari,* forma religiunii este *animismul,* adică acea credinţă conform căreia orice lucru şi orice fiinţă sunt însufleţite. Clasa care concretizează în formă socială religiunea, o formează vrăjitorii, *Şamani.*

[1]) După Pr. I. Mihălcescu. Curs de teologie fundamentală.

b) *Mongolii.* Gingis-han, marele conducător al mongolilor, a impus credinţa într'un Dumnezeu care creiase cerul şi pământul, Dumnezeu numit de ei *Nagatai.* Alături de această formă religioasă, întâlnim aci *cultul idolilor* şi *al morţilor.*

2. **Primitivii din Africa.** Rassele mai caracteristice ale Africei sunt: *Cafrii, Hotentoţii* şi *Negrii.*

a) *Negrii.* La aceştia, forma religioasă este *animismul* şi *fetişismul.* Orice lucru, orice fiinţă, au un spirit. Când omul moare, sufletul său se întrupează într'un nou născut sau într'un animal (**totem**). Clasa vrăjitorilor şi a preoţilor există bine precizată la aceştia. Toate actele private, moarte, botez, naştere, căsătorie, se fac conform unui ritual de natură religioasă. Ei mai cred însă, într'o fiinţă superioară şi ascunsă numită cu numiri deosebite: de pildă *Oniome.*

b) *Cafrii.* Se spune că aceşti primitivi nu au religiune. Lucrul e fals. Credinţa lor este *animistă* şi *fetişistă.* In acelaş timp, ei concep o divinitate creatoare: *Umenzi* sau *Utilisco.* Ca şi ceilalţi primitivi, se găseşte şi la ei clasa *vrăjitorilor,* care se ocupă cu *magia.*

c) *Hotentoţii.* Aceştia păstrează o formă religioasă *astrolatria,* adorarea *lunii* şi a unei insecte numită „mantis religiosa". Totuşi ei adoră şi pe Dumnezeu tată şi creator, sub numele de „Ţuni-Goam".

3. **Primitivii din America.** Ei se pot împărţi în două grupe:

a) *Eschimoşii.* Parte din ei sunt astăzi creştini; parte sunt păgâni, adorând un Dumnezeu invizibil numit „Torngarsuk". In acelaş timp ei au ca formă specială de religiune *animismul.* Vrăjitoria e tot aşa de răspândită ca şi la ceilalţi. Numirea vrăjitorilor este „anghekok".

b) *Pieile roşii* sunt împărţiţi în următoarele triburi:

Algonkini, Irochezi şi Illinoi, etc. In general, cred cu toţii într'un Dumnezeu al Cerului, numit *Marele Spirit*, (*Atahocan* sau *Oki*). Aceştia sunt primitivii la care forma *totemismului* este cea mai puternică: însăşi numirile Dumnezeului lor sunt numiri de animale, de pildă Atahokan înseamnă *Marele Epure*. Forma cultului este iarăşi însemnată ei având; Cultul morţilor, Cultul focului, Sacrificiile omeneşti.

4. **Primitivii din Australia.**

a) *Negrii australieni*. Religiunea acestora este *totemismul*. Ei mai au însă şi credinţa într'un zeu al *cerului*, numit *Tian* sau *Cogan*. In acelaş timp, ei adoră şi diferite animale (zoolatria).

b) *Melanezienii*. Aceştia au în genere cultul soarelui numit „*Mangundi*" şi a o mulţime de spirite, întrupate în lucruri sau în animale (totemism) de care nu e permis să te atingi (*tabu*).

c) *Micronezienii*. Găsim la aceşti primitivi cultul morţilor şi mai mult, al zeilor. Mai cred într'un fel de spirit suprem „*Puntan*", zeul bun. Sufletul, după moarte, se duce sub pământ la „*Aniti*". Aceia ce caracterizează însă viaţa lor religioasă este „tabu".

d) *Polinezienii*. Sunt primitivii care au ajuns la o mare dezvoltare sufletească. Trec uşor la creştinism. Religia lor este bogată în mituri. Zeul suprem este „*Taaroa*" sau „*Tangaroa*". Un mit interesant este acel al lui „Mani" zeul soarelui, plin de peripeţii, care ne face să ne gândim la frumoasele mituri ale grecilor.

*
* *

Celelalte forme de evoluţie religioasă sunt mai bine cunoscute:

a) **Politeismul**. Este religia grecilor şi a romanilor. Alături de ea stă *cultul morţilor* (manii).

b) **Dualismul**. Amintim religia persană a lui *Ahriman* şi *Ordmuz*, a egiptenilor *Ossiris* şi *Issis*, (deşi religia egiptenilor nu este dualistă; această formă există însă şi la ei).

c) **Triteismul** care neface să ne gândim la trinitatea religiei creştine, Tatăl, Fiul şi Duhul, fără ca religia creştină să facă parte din religiile triteiste; în religiunea indiană el capătă formele: *Brahma*, *Vişnu* şi *Siwa*.

d) In fine, **Monoteismul**. E interesant de ştiut că în politeismul **grec** acest gen unic există sub forma lui *Fatum*, care este zeul superior şi lui Cronos şi lui Jupiter.

B) *Teoriile sociologice*. Sunt trei mai importante:

I) **Teoria lui Comte** care susţine ca trecerea dela forma cea mai inferioară, *fetişismul* şi *zoolatria* [1], la forma cea mai superioară, *Monoteismul creştin*, s'a făcut în mod evolutiv.

II) **Teoria lui Durkheim**. Aceasta susţine că toate religiunile derivă, în mod necesar, din *totemism*, întrucât totemismul, am văzut acest lucru, se întâlneşte la toţi primitivii.

III) **Teoria evoluţionismului natural** care pare a fi cea mai adevărată dintre toate, deşi nu explică ci numai arată evoluţia, susţine următoarea evoluţie a religiunii [2]:

a) *Progres în cadrele religiunii* (cult în trib, în naţiune, în umanitate).

b) *Progres în reprezentarea Divinităţii* (animism, antropomorfism, politeism, monoteism moral).

c) *Progres în cult* (Descântece, magie, rugăciune, încredere morală şi speranţă).

Concluziune. Religiunea apare, aşa dar, ca o formă necesară a vieţii sociale, ca um impuls care îşi are originea în necesitatea psihică a colectivităţii, ca o evo-

[1] Zoolatria înseamnă adorarea şi închinarea la animale, (Taurul la Assirieni, Boul Apis la Egipteni, etc.).

[2] Luată după d-l I. Mihălcescu (Curs de Teologie fundamentală).

luţie firească, mergând dela forme inferioare, la formele cele mai superioare, şi culminând cu concepţia cea mai luminoasă, care e concepţia moralei creştine. In rezumat, putem conchide: *Religiunea e manifestarea cea mai caracteristică a sufletului social.*

2. **Sociologia limbii.** Dacă religiunea este o formă de egalizare socială, în sensul că prin ea toate popoarele se caracterizează din punct de vedere afectiv, limba este fenomenul social de individualizare, cel mai puternic. Intr'adevăr, ne este greu să caracterizăm naţiunile după religie. Francezii sunt în genere catolici, dar sunt şi protestanţi; Germanii sunt în genere protestanţi, dar sunt şi catolici; tot aşa şi Românii. Dar cu toţi sunt *creştini*. Popoarele primitive au sau religie fetişistă, sau zoolatrică, sau politeistă: cu toţi sunt însă antropomorfi.

Individualizarea lor, nu din punct de vedere biologic (rassa), ci din punct de vedere intelectual, nu o face nici religia, nici celelalte manifestări psihice! Dar prin limbă, prin acest produs, social şi psihic în acelaş timp, rassele, popoarele, triburile se deosebesc, se deosebesc aşa de adânc, încât criteriul de clasificare al naţiunilor este *limba* [1]. Iată dece spunem: popor de limbă franceză, sau germană sau română. Iată dece un popor se consideră pierdut, din punct de vedere etnic, dacă îşi pierde limba; iată dece asupritul poate să-şi lepede religia, tot aşa de bine cum îşi leapădă supuşenia juridică, dar nu-şi leapădă limba, pe care o consideră drept cel mai fundamental element de deosebire între el şi celelalte unităţi *etnice*.

Iată ce avem de spus, foarte pe scurt, privitor la însemnătatea sociologică a limbajului. Celelalte chestiuni care privesc evoluţia şi apariţia limbajului sunt

[1] La primitivi însă, criteriul de deosebire a triburilor şi clanurilor între ele îl formează *totemul* respectiv.

tratate, şi bine tratate, în problemele speciale de psihologie, unde se arată că limbajul este o producţie socială.

Intr'adevăr, elementele limbii sunt cuvintele; dar cuvântul este simbolul noţiunii, conceptului. Am văzut mai înainte însă — din explicaţia dată de Durkheim — că noţiunile sunt formaţiuni pur sociale. Pe de altă parte nevoia de limbaj este impusă numai de existenţa unei societăţi. Dacă individul ar trăi *singur*, el nu ar avea cui să *comunice* aceia ce vrea, simte, crede, doreşte. Oricât de primitiv l'am considera, sălbatecul cel mai necivilizat are un limbaj — mai mult de gesturi decât de sunete articulate — dar un limbaj. Chiar şi animalele ce trăesc în asociaţii au un fel special de limbaj.

Nevoia de comunicare face deci pe om să creieze limbajul, cel mai sublim simbol pe care mintea umană l'a instituit. Prin limbaj circulă între indivizi *valorile spirituale*, aşa după cum *valorile economice* circulă prin comerţul dintre cumpărător şi vânzător. Se înţelege uşor că limbajul devine îndată elementul de comuniune mai întâi — de solidaritate, de unificare, de contopire apoi — între membrii aceluiaş popor.

Asupra limbajului — din alt punct de vedere — vom vorbi şi atunci când vom ajunge la *problema naţiunii*, (Cap. XV) unde vom avea ocazia să privim problema limbii şi sub alte aspecte sociologice caracteristice.

3. **Sociologia ştiinţei.** Vom studia această problemă sub 2 aspecte fundamentale.

A) **Evoluţia ştiinţei.** Ştiinţa este o creaţie socială, pentrucă elementele fundamentale ale intelectului sunt sociale. Am văzut din teoria lui Durkheim, că noţiunea şi ideia, cauzalitatea spaţiul şi timpul, nu pot fi creaţiuni individuale. Dar din aceste elemente, ştiinţa îşi clădeşte vastul ei edificiu. Colaborarea intelectuală şi ştiinţifică este opera tuturor gânditorilor; dacă sistemele de filozofie poartă încă pecetia individualităţii

creatorului lor, ştiinţele au devenit un apanagiu general, fiind creiate din munca intelectuală colectivă. In societăţile primitive, principiul cauzalităţii e interpretat într'o formă specială, după teoria : „Asemănătorul creiază asemănătorul" ; rezultatul este constituirea *magiei*. Dar magia este o formă de manifestare social-religioasă. Mai târziu, apare forma numită *astrolatria*. Urmarea acestei concepţii religioase este *astrologia*, care mai târziu, prin evoluţia socială, a creiat *Astronomia*. Magia, la rândul ei, se transformă în *Alchimie*, în evul mediu ; din aceasta a eşit *Chimia modernă*. Dar magia, lucrând asupra naturei, cuprindea în sine sâmburele *fizicei* moderne ; fiind o aplicare practică a gândirii religioase asupra obiectelor, ea este origina *technicei* moderne. Ajungem astfel la concepţia sociologică a lui Durkheim : *Ştiinţa şi gândirea sunt de origină religioasă şi socială.*

O sistematizare a evoluţiei şi progresului ştiinţelor, o găsim în *clasificarea* lui A. Comte, care nu este numai o clasificare, ci şi o teorie a progresului cugetării ştiinţifice. Studiul *istoriei ştiinţei* conduce într'adevăr, în parte, la rezultatele pe care le-a găsit şi A. Comte.

B) **Rolul şi însemnătatea ştiinţei.** Este incontestabil, din cele ce ştim până acum, că rolul ştiinţei este eminamente social. Ştiinţa nu este activitate *teoretică* pură, scopul ei final este desăvârşirea *technicei* ; formula caracteristică rămâne tot acea formulă celebră a lui A. Comte, acest creator de termeni şi de formule : „Savoir c'est prévoir afin de pouvoir" sau mai pe scurt „Savoir c'est pouvoir". Nu mai insistăm asupra acestui punct, el fiind bine precizat în problemele *culturii*, *technicei* şi *civilizaţiei*, pe care le-am arătat mai înainte.

4. **Sociologia moralei şi a educaţiei.** Dacă individul este *social*, atunci nu mai e nevoie să mai insistăm asupra rolului social al moralei şi educaţiei. Intr'adevăr, dacă omul ar trăi izolat, el nu ar avea nevoie de educaţie nici de morală. Acestea apar acolo unde este viaţă socială. Dar, pentrucă formele intelectuale sunt mai târzii decât formele afective, urmează că educaţia, sub forma ei concretă, *şcoala*, nu va apare decât acolo unde societatea este evoluată. Educaţia nu este decât transmiterea la urmaşi, a bunurilor intelectuale câştigate prin observaţie, experienţă şi gândire. La primitivi, înapoiaţi din acest punct de vedere, şcoala este inexistentă ; totuşi, pentrucă manifestarea lor teoretică şi technică este *magia*, metodele şi mijloacele ei se transmit, printr'un fel de educaţie specială, din tată în fiu ; vrăjitorul fiind de multe ori învestit cu un caracter religios şi preoţimea fiind ereditară, înseamnă că şi la primitivi există un germene de educaţie intelectuală.

Educaţia este deci în funcţie de societate şi este o creaţie socială în acelaş timp.

Morala este şi ea eminamente socială : bunul este o creaţie necesară societăţii, căci este bun aceia ce contribue la menţinerea şi bunăstarea societăţii, este rău aceia ce contribue la dizolvarea ei. De aceia *valorile morale* au preponderenţă în acea *lume a valorilor* despre care am mai vorbit.

Astfel sociologia explică apariţia tuturor formelor de viaţă superioară, fie intelectuală, fie materială. Iată dece faimoasa formulă a filozofului grec Aristot, este singura valabilă, în lumina noilor afirmaţiuni ştiinţifice : *„Omul e un animal social"*.

REZUMAT :

1. Sociologia are o mare importanţă în explicarea a o mulţime de probleme :

A) Sunt, mai întâi, aşa numitele *probleme de interpsihologie* (imitaţia, sugestia, persuasiunea, contagiunea mintală).

B) *Problema mentalităţii colective* şi *primitive* şi *psihologia masselor.*

2. Chiar explicarea fenomenelor *cunoaşterii* se face prin teorii sociologice. Astfel avem :

A) *Teoria lui Durkheim.*

Conceptele generale, spaţiul, timpul, cauzalitatea, sunt forme sociale şi religioase (Conceptele şi Categoriile).

B) *Teoria dinamistă a lui A. Comte.*

La cele trei faze cunoscute răspundem conform întrebărilor:	Teologică	Metafizică	Pozitivă
Ce ?	Realitatea absolută.	Realitatea metafizică	Realitatea relativă.
Cum ?	Prin Credinţă	Prin Raţiune	Prin Ştiinţă.
Cât ?	Totul = D-zeu	Totul = Esenţa	Fenomenul.

3. Sociologia încearcă să explice toate manifestările spirituale. Astfel avem :

I) *Sociologia religiunei.* Vom considera aci întâi *evoluţia religiunei* ; apoi *teoriile sociologice.*

A) *Evoluţia religiunii.* Pentru asta este necesar studiul religiunilor primitive.

1. *Pimitivi din Asia* — *tătarii* (animism şi vrăjitorie); *mongolii* (idolatrie şi cultul morţilor)
2. *Primitivi din Africa* — *negrii* (animismul, fetişismul, *Oniome*); *cafrii* (animismul, fetişismul, *Utilisco*, vrăjitoria); *hotentoţii* (astolatria, zoolatria, *Tuni-Goam*)
3. *Primitivii din America* — *eschimoşii* (animismul, vrăjitoria.); *pieile roşii* (totemismul, Atahocan, Oki, cultul morţilor focului)
4. *Primitivii din Australia* — *negrii* (totemismul, zoolatria, *Tian, Goyan*); *melanezienii* (cultul soarelui, totemismul, tabu); *micronezienii* (cultul morţilor, politeism, tabu. *Puntan* şi *Aniti*); *polinezienii* (mitologie, *Tangaroa, Mani*).

4. Celelalte forme de evoluţie sunt : *a*) Politeismul şi cultul morţilor ; *b*) Dualismul ; *c*) Triteismul ; *d*) *Monoteismul.*

5. *Teoriile sociologice* sunt : *a*) Teoria lui Comte (legea celor trei stări) ; *b*) *Teoria lui Durkheim* (totemismul) ; *c*) teoria progresului (în cadrele religiunii ; în reprezentarea divinităţii ; în cult).

6. *Sociologia limbii* ajunge la concluzia că limba este factorul de individualizare al triburilor, popoarelor şi rasselor şi elementul lor de solidarizare şi unire.

7. *Sociologia ştiinţei*, consideră : *a*) **Evoluţia ştiinţei** (magia din care derivă *technica* şi *chimia* (prin alchimie), astrolatria din care derivă *astronomia* ; *b*) **Rolul ştiinţei** e concretizat în formula „*Savoir c'est pouvoir*".

8. *Sociologia educaţiei.* Forma cultă a educaţiei este *şcoala* ; forma primitivă este *preoţia* şi *vrăjitoria.*

9. *Sociologia moralei.* Bunul este o creaţie socială (*Omul e un animal social*, Aristot).

* * *

LECTURA I-a. *Despre sociologia religiunii.*—(După *Durkheim*) Ce se înţelege prin religiune? Mai întâi este distincţiunea între *profan* şi *sacru*, forme deosebite fără o măsură comună, sfere fără contact. Când un oarecare număr de lucruri sacre susţin, unele cu altele raporturi de coordonare şi subordonare — aşa încât să formeze un sistem întrucâtva unitar,... ansamblul credinţelor şi a riturilor corespunzătoare constituesc o religiune... care este un sistem solidar de credinţe şi de practice relative la lucruri sacre... care unesc într'o aceiaş comunitate morală, numită Biserică, pe toţi cei ce aderă la ea.

Durkheim consideră ca origină a religiunii *totemismul.* Totemul e un nume şi o emblemă „un simbol, o expre-„siune materială a altui lucru. Al cărui? El simbolizează două lucruri diferite. Mai întâi el e forma materială a aceia ce am numit *principiul* sau *zeul totemic.* Dar el este deasemeni simbolul acelei societăţi determinate care se numeşte *clan* cărui el îi serveşte de drapel, semnul prin care fiecare clan se deosebeşte de alte clanuri. Dar nu înseamnă atunci că zeu sau clan fac unul şi acelaş lucru? Iată deci ideia esenţială : Societatea este izvorul divinităţii. Aceia ce este cauza obiectivă, universală şi eternă, a acelor experienţe sui generis din care e compusă viaţa religioasă — este societatea. Am arătat ce forţe morale considerabile dezvoltă ea, acel sentiment de sprijin şi salvare, de atârnare tutelară care leagă pe credincios de cultul său... Astfel se explică rolul considerabil al cultului în toate religiunile...

Este deci în religie ceva etern, destinat să supravieţuiască tuturor simboalelor particulare cu care s'a îmbrăcat succesiv gândirea religioasă. Nu există societate care să nu simtă nevoia de a întări — la intervale regulate—sentimentele şi ideile colective care îi fac unitatea şi personalitatea; aceasta se face prin întruniri, congregaţii; de aci acele ceremonii care prin procedeurile şi prin rezultatele lor nu se deosebesc de ceremoniile religioase propriu zise. Religia nu se naşte deci din frică (teroare); ea nu e nici delir sau halucinaţie. Erori pot fi asupra simbolului (de aci variaţiile extraordinare ale formelor religioase: fetişism, budism, catolicism, ortodoxism, protestantfsm, etc.) asupra faptului religios niciodată. (Formele elementare ale vieţii religioase).

Studiul religiunii ocupă deci un loc considerabil în sociologie. Totul este suspendat de ea; ea explică dacă nu totul — cum crede Durkheim — o bună parte din fenomenele sociale.

LECTURA II-a. **Sociologia limbii.** (După *Meillet.* în Année sociologique. tom. IX. 1905, pag. 3).

Dacă mediul în care evoluiază limbajul este un mediu social, dacă obiectul limbajului este de a permite relaţiunile sociale, dacă limbajul nu e menţinut şi cultivat decât prin aceste relaţiuni, dacă, în fine, limitele limbajului coincid cu cele ale grupelor sociale, este evident că toate cauzele de care depind faptele linguistice, trebuesc să fie de natură socială şi că numai considerarea faptelor sociale va permite să se înlocuiască, în linguistică, examenul faptelor brute prin determinarea proceselor lor, adică în loc de examenul lucrurilor examenul acţiunilor...

Astfel apare clar că principiul esenţial al schimbării de sens (a cuvintelor) este în existenţa grupelor sociale în mediul în care o limbă este vorbită adică într'un

fapt de structură socială... Prin faptul însă că depind imediat de cauze exterioare limbii, schimbările semantice [1] nu se lasă explicate numai prin ipoteze linguistice. Condiţiile psihice ale semanticei sunt constante, ele sunt aceleaşi în diversele limbi şi în diversele perioade ale aceleiaşi limbi; dacă deci vrem să explicăm variaţiunea (de sens), trebue să introducem un element variabil el însuşi care nu poate fi decât structura societăţii unde e vorbită limba considerată.

CAP. XI.

Ce este societatea

Iată-ne ajunşi la capătul cercetărilor noastre. Când, în capitolul II, ne-am întrebat: Ce este societatea, am văzut că nu putem răspunde la această întrebare, până ce nu vom lămuri alte două chestiuni primordiale: 1. Care sunt condiţiunile societăţii; 2. Care sunt manifestările sale? In cele opt capitole respective am văzut: 1. Condiţiunile sunt A) *Cadrul cosmologic*, B) *Cadrul biologic*, C) *Cadrul psihic* şi D) *Cadrul istoric*. Activitatea socială la rândul ei, era quadruplă: A) Activitatea economică; B) Juridică; C) Politică şi D) Spirituală. Or, aceasta poate fi arătat grafic în felul figurei de mai jos. Autorul acestei concepţii este d-l prof. D. Gusti, dela Universitatea din Bucureşti.

---

[1] Semantica este ştiinţa care studiază schimbările de sens ale cuvintelor. Să luăm cuvântul *dor* de exemplu derivând dela *dolor* latinesc. Avem şi forma doare-durere dar şi forma *dor*, care se explică prin structura sufletească a neamului nostru. Dar avem cuvântul *pământ* derivat din *pavimentum* latin (loc pavat cu pietre). Cum s'a ajuns de aci la pământ. Explicarea nu ni-o poate da decât consideraţiile asupra vieţii sociale a românilor în formaţie.

Elementul social deci explică transformarea de sens aci. Exemple sunt numeroase de pildă în opera d-lui Prof. *O. Densuşianu. Histoire de la langue roumaine*, ceeace e o probă în plus în favoarea teoriei d-lui Meillet citat aci. (Nota autorului).

Dacă privim societatea din aceste 2 perspective, suntem izbiți de următoarea constatare care se impune: Elementele cadrului, cele patru condițiuni pe care le-am studiat mai înainte, ne arată *structura* societății: această structură — referindu-ne la organismul social — este mai întâi de ordin biologic; referindu-ne la sufletul social este *psihică*; referindu-ne la legătura dintre om și natură este *cosmologică* și în fine privind-o situată, ca să spunem așa, în canavaua timpului, este *istorică*. Prima noastră constatare era deci asupra structurei, am putea spune — cu un cuvânt larg — asupra anatomiei vieții sociale; ceeace ne rămânea era un fel de fotografie a realității sociale. Cadrul vieții sociale formează o perspectivă **statică**. Să privim însă aceia ce am numit *activitatea vieții sociale*. Cele patru elemente ale sale: economică, politică, juridică și spirituală formează aceia ce este viu, creator, trăitor în societate. Legile sufletului uman, cerințele trupului, influențele mediului, capriciile istoriei, rămân, mai mult sau mai puțin aceleași totdeauna; *felul* de a gândi, de a trăi, de a schimba bunurile, de a creia legi de conducere se schimbă, evoluiază, *progresează*, adică devin din ce în ce mai bune, mai apte de a asigura o viață mai ușoară, mai plăcută, mai înaltă. Câtă diferență dela schimbul în natură până la operațiile de bancă cu care ai la Londra în 48 ore o sumă de bani trimisă din București; dela autocratismul despotului asiatic până la libertățile societății moderne, dela legea linșării și a pedepselor oribile ale evului mediu până la codul penal de azi, dela măzgăliturile din caverne până la Jupiter-ul lui Fidias, Cina lui Leonardo da Vinci, Gânditorul lui Robin, dela colibele lacustre până la palatul din Versailles! dela concepția fetișistă până la religia creștină!

Dar evoluția și progresul se petrec în timp; aceia ce era fotografie pentru anatomia socială — devine cinematografie pentru fiziologia aceleași societăți. In loc

de a mai privi static, privim **dinamic**. Acolo ne încercam să desprindem armonia părților componente, să stabilim elementele **ordinei** sociale; aci ni se prezintă însăși viața socială sub forma unui **progres** continuu.

Societatea este o realitate vie, caracterizată static prin *ordine*, dinamic, prin *progres*. Aceste două cuvinte sunt săpate pe monumentul lui A. Comte, instauratorul sociologiei. Propoziția de mai sus nu e totuși o definiție a societății ci o parte a definiției ei.

Și acum, înainte de a da definiția societății, să revenim încă odată la metoda analogiei, și să vedem ce corespunde, din punct de vedere individual, formelor și activităților sociale.

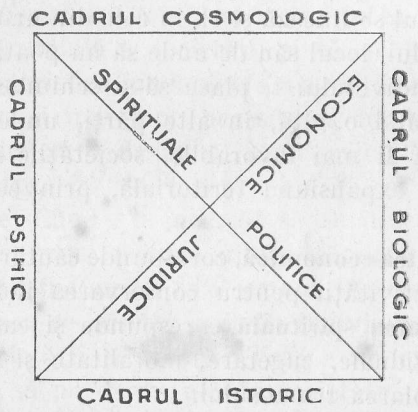

Fig.5. *Cadrele și manifestările sociale.*

1. **Cadrul biologic** social, corespunde cu ceeace la individ este *organismul animal*. Am văzut cum o școală sociologică a dus această analogie până la absurd, cum nu s'a mulțumit să rămână în domeniul *analogiei abstracte*, ci a trecut în cel al *asemănărilor concrete*.

2. **Cadrul istoric** corespunde cu aceia ce la individ este evoluția sa vitală și ontogenetică, cât și cu aceia ce formează factorul său hereditar. Am văzut cum

metoda analogiei, ne-a permis să descoperim evoluția umanității, analoagă cu evoluția individuală.

3. **Cadrul psihic** corespunde cu aceia ce la individ se numește sufletul său, și cu ceeace studiază *psihologia*. Și aci metoda analogiei ne-a dat posibilitatea să vedem formele și forțele caracteristice ale sufletului social, în analogie cu sufletul individual.

4. **Cadrul cosmologic** ar corespunde la rândul său cu aceeace la individ ar fi **locuința** sau la animal *habitatul*. Chiar și analogia cu schimbările de locuință ale individului poate fi susținută dacă ne gândim la schimbările de habitat ale societăților primitive (nomazii și barbarii năvălitori). Și, precum societățile ajung, odată dezvoltate din punct de vedere social, să se fixeze, omul se fixează și el, în cele din urmă, îi place să aibă casa lui, locul său de unde să nu poată fi mutat. Și precum individului îi place să-și schimbe totuși locuința, căutând o alta, în alte părți, unde condițiile de viață i-ar fi mai favorabile, societățile procedează analog, prin expansiune teritorială, prin colonizări și migrări.

A) **Activitatea economică**, corespunde căutării de hrană, muncii și activității pentru conservarea individului.

B) **Activitatea spirituală** corespunde și ea activității psihice individuale, cugetare, moralitate și înfăptuirea sau contemplarea frumosului.

C) **Activitatea juridică** nu are însă decât o analogie vagă cu organizarea voluntară a armoniei dintre rațiune și pasiune, dintre tendință și cântărirea efectelor ei. Din punct de vedere biologic analogia apare și mai vagă față de organizarea armonică a elementelor ce constituesc ființa umană biologică (organe, aparate și sisteme). In rezumat deci, am putea conchide că *activitatea* juridică nu are nici o analogie cu ceva de natură individuală, *fiind o caracteristică a societății, numai*.

D) **Activitatea politică** ar putea și ea să aibă tot o

vagă analogie cu rolul pe care îl are inteligența și creerul în viața individului. Totuși, această analogie e atât de vagă, încât o putem considera ca nulă. Rezultă așa dar că *activitatea politică este specifică organismului social*.

Să recapitulăm. Suntem în posesia a 8 elemente caracteristice; suntem în stăpânirea a două perspective fundamentale și anume:

1. Existența celor patru cadre care ne dau *structura* vieții sociale, anatomia ei sau, după cum se mai spune *Morfologia* ei. E punctul de vedere *static*.

2. Existența celor patru activități care constituesc *funcțiunea* vieții sociale, fiziologia ei. E punctul de vedere *dinamic*. Vom vedea că numai cu aceste elemente, desigur necesare, nu vom putea ajunge la o definiție veritabilă a societății și că ne va trebui să aflăm caracteristica fundamentală a vieții sociale. Pentru a evidenția și mai bine necesitatea înțelegerii acestei caracteristice să vedem mai întâi prima formă a definiției noastre.

Concluzie. Când s'a încercat să se dea definiția societății, s'a spus, printre altele, că *societatea e suma matematică a indivizilor ce o compun*. Ar rezulta atunci, că tot ceeace se găsește specific indivizilor, să fie specific și societății și invers: Tot ce nu există specific în individ, să nu existe nici în societate.

Or, care e rezultatul considerațiunilor analogice ce le-am expus? 1, Nu tot ce e specific individului e specific și societății (de pildă organizarea biologică nu e asemănătoare ci foarte vag analoagă, ceeace nu e același lucru); 2. Nu tot ce e specific societății este specific și individului. Intr'adevăr aceeace caracterizează precis viața socială, este prezența manifestării juridice și a celei politice. Societatea nu este așa dar, suma aritmetică a indivizilor ce o compun ci *sinteza* lor într'o formă nouă, cu caractere noui, cu manifestări specifice noi;

ca să întrebuinţăm tot o definiţie matematică am putea spune că societatea e suma *algebrică* a elementelor componente.

Ne mai rămâne acum încă un pas de făcut, pentru a putea trece la *definiţia societăţii*, care, după cum vedem cere multe condiţiuni, dacă voim să fie o veritabilă definiţie şi nu vorbă goală.

Formele sociale. Ne vom strădui aci să vedem dacă vreunul din cele opt elemente, pot constitui o caracteristică a societăţii, aşa încât, numai prin el să se poată defini societatea.

1. **Sociologia cosmologică** spune: *Societatea este totalitatea indivizilor răspândiţi pe suprafaţa pământalul locuit.* Critica acestei definiţii este foarte simplă: Şi plantele şi animalele sunt răspândite pe pământ, fără a forma o societate totuşi.

2. **Sociologia biologică** spune: Societatea este ansamblul organic asemănător şi analog cu organismul animal. Critica poate răspunde însă, după cum ştim: Societatea nu este deloc un organism analog cu organismul animal.

3. **Sociologia psihică** spune: Societatea este o formaţiune pluralistă de indivizi, cu un suflet şi o conştiinţă colectivă. Critica ar răspunde şi aci: Societatea nu e numai o formaţiune psihică ci şi biologică şi cosmologică în acelaş timp.

4. **Sociologia istorică** spune: Societatea e o formaţiune specifică, cu o istorie şi o evoluţie necesară. Critica e uşoară şi aci: Există actualmente societăţii primitive, care se par că sunt staţionare şi nu au nici o istorie.

5. **Sociologia economică** ar spune la rândul ei: Societatea e un organism specific, caracterizat prin activitatea economică.

6. **Sociologia juridică** spune: Caracteristica socialului este existenţa raporturilor juridice.

7. **Sociologia politică** spune: Nu este societate decât acolo unde se manifestă activităţile politice.

8. In fine, **Sociologia spirituală** spune: Societatea e un organism specific, având o activitate specifică spirituală (sufletească).

Critica ar putea răspunde: Definiţia este incompletă, căci societatea *nu e numai atâta.*

Definiţia societăţii. Aşa dar, adevărata definiţie a societăţii, trebue să pornească dela toate aceste date şi să ajungă la sinteza lor.

Societatea este o formă de viaţă ale cărei condiţiuni sunt cele patru cadre privite în mod static şi caracterizate prin ordine, ale cărei manifestări — din punct de vedere dinamic—formează o împărită activitate caracterizată prin tendinţa continuă către progres.

Critica acestei definiţii. In spiritul — dacă nu în litera ei—această definiţie derivă dela A. Comte. O definiţie însă trebue să se aplice numai asupra obiectului definit să nu-l întreacă, să nu fie mai restrânsă decât el. Or—aplicând această definiţie *omului*—am putea spune: Omul este o realitate vitală a cărei structură implică ordinea, condiţionat de apariţia sa în timp, de trupul său, de sufletul său şi legătura sa cu mediul, cu o împătrită activitate: biologică, intelectuală, artistică morală şi religioasă...! Definiţia nu cuprinde însă societatea; rămâne ceva în afară! Cadru şi activităţi are şi viaţa umană; ordine şi progres deasemeni. Atitudinea lui A. Comte trebue întrecută! Durkheim a făcut-o cu succes. Să ne amintim de ceeace am spus la începutul acestei cărţii (Cap. II, p. 33): există *ceva* în societate care nu e la om. Societatea e caracterizată prin două elemente fundamentale: *instituţiunile* şi *constrângerea*. Biserica, şcoala, armata, cultura, limba, arta, etc. [1], iată instituţiunile sociale. Supunerea primitivului

[1] Pentru Durkheim cuvântul *instituţie* e foarte larg „Putem numi

la *tabu*, dependința lui de *totem* și de *clan*, *frica* de pedeapsă și de lege, de spirite la primitiv, de D-zeu, de opinia publică, de cod la omul civilizat; examenul propriei conștiințe în care s'a săpat adânc morala colectivității, iată constrângerea [2]. Definiția veritabilă a societății trebue să țină seamă de aceste elemente caracteristice. Ea ar putea fi formulată astfel: **Societatea este o realitate vitală ale cărei baze materiale sunt condiționate de ordine; ale cărei activități formează un continuu progres în instituțiile și în constrângerile ei, care sunt o cristalizare în timp și în spațiu a unei conștiinți sociale.**

Aceasta poate fi adevărata definiție a societății, pentrucă este cea mai completă și mai caracteristică.

Conștiința socială. In ultima formă pe care am dat-o definiției noastre, am introdus însă un termen care are nevoie de o justificată lămurire. Intr'adevăr, asupra problemei conștiinței sociale, părerile sunt împărțite.

Plecând dela considerarea individului separat, problema conștiinței capătă o altă lumină, decât dacă am pleca dela considerarea realității sociale ca atare.

Să vedem, pe scurt, cum se prezintă această interesantă problemă.

1. Societatea nu poate avea o conștiință, pentrucă aceasta presupune un corp unitar, un individ! Conștiința fiind individuală, iar societatea fiind pluralistă, aceasta nu poate avea conștiință. Aceeace ni se pare că e conștiința colectivității, este de fapt, suma sau sinteza tuturor conștiințelor individuale. Conștiința socială își are sediul, de fapt, în sufletul câtorva indivi-

instituție toate credințele și toate modurile de conduită instituite de colectivitate; sociologia poate fi atunci denumită: știința instituțiilor, a genezei lor și a dezvoltării lor". (Regulile metodei sociologice. Prefață, p. XXII). In acest sens e întrebuințat cuvântul *instituție* și de noi.

[2] A se vedea lectura I-a la sfârșitul acestui capitol.

dualități alese; conștiința socială își are sediul, de drept, în afectivitatea individului, luat separat, nu în mulțime. Conștiința individuală diferă însă de conștiința colectivă, care se reduce sau la totalitatea ideilor primite prin educație, sau la contagiunea mintală, sau la sugestie, sau la imitație. Massa nu are conștiință, ci porniri; astfel se explică ridicarea eroilor zilei; o vorbă, un gest, o faptă, electrizează mulțimea și o aduce la paroxismul entuziasmului sau la paroxismul urei. Aceasta ar fi teoria care susține că *nu există conștiință socială.*

2. Teoria contrară însă, nu pornește dela considerațiuni teoretice, nu face deducțiuni logice; ea pleacă dela realitatea istorică și socială. Or, această realitate arată sociologului că popoarele și-au avut și își au conștiința lor, pentrucă acestea au idealul lor, numit cu un cuvânt foarte în uz „Idealul Național".

Societățile primitive au și ele o conștiință colectivă mai obscură. Faptul că popoarele luptă pentru libertățile lor, că se opun contra celor ce vor să le cucerească și să le supună, faptul existenții războaielor de apărare, de care e plină istoria, care formează viața triburilor primitive, lipsite de istorie, trăind încă în preistorie, e o dovadă că aceste societăți au, în primul rând, un instinct, *Instinctul social.* Dar precum primitivul luat individual, este caracterizat prin instinct, în vreme ce omul cult e caracterizat prin conștiință, prin aceiași analogie, putem conchide că și în societățile civilizate, trebue să existe o *conștiință colectivă*, după cum în cele inculte există un *instinct social.*

Dar mai sunt și alte fapte, alte realități, care ne conduc la acelaș rezultat. Am văzut, când am vorbit despre *Activitatea juridică* și cea *politică*, faptul că acestea erau conduse de o lege universală *Legea dreptului la viață.* Acesta se manifestă instinctiv în societățile primitive, dar apare sub formă de *legiferări*

(cod penal, cod civil, cod comercial, drept public, privat, intern şi internaţional) în societăţile civilizate. Aceasta înseamnă că societatea a trebuit să fi ajuns la conştiinţa de sine, adică la cunoşterea raţională a propriei sale fiinţe, a nevoilor, a drepturilor şi datoriilor sale, pentru a putea să-şi dea singură legi. Intocmai ca şi individul, care pleacă dela o morală heteronomă [1] pentru a ajunge la o morală autonomă, societatea pleacă dela *instinct*, pentru a ajunge la *conştiinţă*.

Contagiunea mintală, sugestia şi imitaţia, privite din punct de vedere social, nu sunt decât forme intermediare, mijloace dacă vreţi, care nu arată că nu există această conştiinţă, ci dimpotrivă, care ne arată că ea există, dar se poate manifesta diferit, variind după gradul de progres şi evoluţie al societăţii în sânul căreia se manifestă.

Iată dece popoarele au conştiinţa lor naţională care se manifestă vizibil în activitatea acestora, în domeniul istoriei. Teoria care susţine existenţa conştiinţei naţionale şi sociale în genere nu se bazează pe deducţii şi speculaţii deci, ci pe faptele pe care realitatea istorică le oferă, aceluia ce vrea să le studieze.

Ca să terminăm putem spune: *Societatea e o fiinţă specifică dotată cu o conştiinţă specifică.* Termenul de *specific* nu înseamnă însă *misterios*. Când spunem *specific*, trebue să ne gândim la tot ce am aflat până aci (condiţiuni materiale şi psihice, activităţi corespunzătoare acestor condiţiuni). A înţelege această formaţiune caracteristică, înseamnă a înţelege fiinţa şi viaţa societăţii.

---

[1] Adică morală dictată nu din convingerea sufletească intimă ci pornind dela o forţă străină; morala ca o lege dictată nu de sufletul meu ci de altcineva (părinţi, opinia publică, zeii, Dumnezeu). Etimologic, cuvântul vine dela heteros=străin, din afară şi nomos (oi)=lege, poruncă.

REZUMAT:

1. Pentru a răspunde la întrebarea: *Ce este societatea?* să vedem încă odată cum corespund realităţile sociale la realitatea individuală:

A) *La cadrul biologic* corespunde *organismul animal* (în mod abstract şi simbolic).

B) *La cadrul istoric* corespunde *evoluţia vitală.*

C) *La cadrul psihic* corespunde *sufletul individual.*

D) *La cadrul cosmologic* corespunde *locuinţa şi habitatul.*

Tot astfel avem:

A) *La activitatea economică* corespunde *Munca* şi activitatea de conservare individuală.

B) *La activitatea spirituală* corespunde *activitatea psihică individuală.*

C) *La activitatea juridică* nu corespunde propriu zis nimic.

D) *La activitatea politică* nu corespunde propriu zis nimic.

Aşa dar realitatea socială e deosebită de realitatea individuală prin câteva caractere specifice.

2. Definiţiile date societăţii, care au pornit dela considerarea unei singure laturi, fie în ceeace priveşte *condiţiunile*, fie în ceeace priveşte *manifestările*, sunt sau rele sau incomplecte. Aceste definiţii împreună cu criticile lor pot fi arătate sinoptic astfel:

1. *Definiţia cosmologică* (întinderea în spaţiu) Critica: Nu tot ce e răspândit în spaţiu e societate.

2. *Definiţia biologică* (Analogismul absolut) Critica: Societatea nu este organism analog cu cel individual,

3. *Definiţia psihică* (Suma conştiinţelor individuale) Critica: Societatea nu este numai organizare psihică.

4. *Definiţia istorică* (Necesitatea istoriei) Critica: Sunt societăţi şi fără istorie (primitivii).

5. *Definiţia economică* (Activitatea economică) Critică: Societatea nu e numai atât.

6. *Definiţia juridică* (Existenţa raporturilor juridice) Critica: Societatea nu e numai atât.

7. *Definiţia politică* (Existenţa raporturilor politice) Critica: Societatea nu e numai atât.

8. *Definiţia spirituală* (Activitatea psihică) Critica: Societatea nu e numai atât.

3. Aşa dar, adevărata definiţie va fi: *Societatea este o formă de viaţă specifică* [1] *caracterizată prin organizare materială şi spirituală* (cadru şi activităţi, instituţii şi constrângere, ordine şi progres, conştiinţă socială).

4. *Conştiinţa socială.* Există aci 2 teorii: 1. Prima susţine: Conştiinţa presupune unitatea individuală; societatea, nefiind o unitate ci o sumă de unităţi, nu poate avea conştiinţă.

2. Acea de a doua însă susţine: Conştiinţa socială este o realitate obiectivă care se manifestă în mod istoric, arătând o evoluţie caracteristică dela *Instinctul social* la *Conştiinţa socială.* Aşa dar societatea are o conştiinţă proprie, deosebită de conştiinţa individuală şi care nu este suma conştiinţelor indivizilor ci *sinteza* lor.

LECTURI

LECTURA I-a. **Despre conştiinţa colectivă şi faptul social.** Deşi realitatea socială pătrunde în conştiinţele individuale, ea rămâne totuşi exterioară acestor conştiinţe, ceeace înseamnă că această realitate nu e făcută din lucruri inerte ci e constituită din *reprezentări colective.* Ele sunt spirituale dar sunt şi *lucruri*, pentrucă rezistă fanteziilor noastre, se impun voinţei noastre; cunoştinţa noastră nu le pătrunde în ansamblul lor ci e nevoie de o cercetare indirectă pentru a le descoperi.

Câteodată această realitate rămâne latentă, cristalizată în anumite instituţiuni, câteodată, din potrivă, ea se trezeşte la viaţă; e suficient ca o ceremonie sau un pericol comun să învecineze, să strângă laolaltă conştiinţele; atunci se produc fierberea, exaltarea, uitarea de sine şi societatea ca atare apare, avem cu un cuvânt *conştiinţa colectivă.* Această conştiinţă colectivă, care nu se reduce la conştiinţele individuale, *sinteză* nu sumă, cu mersul capricios şi de neprevăzut, este obiectul ştiinţei sociale. La toate criticile ce i s'au adus pe această temă, Durkheim, susţinătorul şi proclamatorul ei, răspunde: „Dacă această sinteză *sui generis* care „constitue orice societate ne arată fenomene noi diferite de cele ce se petrec în conştiinţele indivizilor so„litari, trebue să admitem că aceste fenomene îşi au „obârşia în societatea care le produce şi nu în părţile „ei, adică membrii umani ce o compun. Aceste fenomene „sociale sunt deasupra conştiinţelor individuale, după „cum caracterele vieţii sunt dincolo de substanţele mi„nerale care compun corpul fiinţei vii. Faptele sociale „*au un alt substrat* decât cele psihice individuale. Stă„rile de conştiinţă colectivă sunt de altă natură decât „stările de conştiinţă individuală. Mentalitatea gru„pelor nu e aceia a particularilor; ea are legile sale „proprii. Aceste două ştiinţe (este vorba de psihologie „şi de sociologie) sunt absolut distincte aşa cum două „ştiinţe ar putea să fie şi orice fel de raporturi ar „putea să existe între ele". (*Regulile.* Prefaţă, p. XVI).

Aşa dar — cum vom recunoaşte că avem sau nu deaface cu fapte *sociale*?

Şi atunci Durkheim propune drept criteriu al reprezentărilor colective: **constrângerea.** Asupra acestui fapt social caracteristic, nu ne putem înşela. „Dacă „încerc să violez regulile de drept, ele reacţionează îm„potriva mea aşa fel încât să-mi împiedice fapta, să „o anuleze dacă e reparabilă, să mă facă să o ispăşesc „dacă altfel nu poate fi reparată. Sau — dacă e vorba

[1] Prin specific înţelegem nu viaţă individuală ci *pluriindividuală*; înţelegem apoi tot ceeace am văzut că e caracteristic vieţii sociale (conştiinţa colectivă, constrângerea, imitaţia, sugestia, etc.).

„de comandamentele moralei! Conştiinţa publică o-
„preşte în drum, prin supravegherea ce o exercită asupra
„conduitei cetăţenilor, orice act care ar atinge aceste
„comandamente morale; ea are pedepse speciale de
„dat când acestea au fost atinse. Dacă nu mă supun
„convenţiunilor lumii, dacă în loc să mă îmbrac cum
„trebue, mă îmbrac altfel, râsul ce-l provoc, îndepărtarea
„de mine ce o cauzez tuturor produc — mai mult
„sau mai puţin—asupra mea, o pedeapsă. Desigur, pot
„vorbi compatrioţilor mei chinezeşte, pot să nu am
„în buzunar decât monede străine; voi fi obligat însă
„să fac aşa încât să fiu înţeles şi servit (vorbind în
„limba comună, uzând de monedele legale).

„Ca industriaş, pot lucra aşa cum se lucra acum
„o sută de ani; dar făcând aşa mă voi ruina cu siguranţă. Iată deci un ordin de fapte care constau în diferite moduri de a acţiona, de a gândi, de a simţi, care sunt exterioare individului, dotate cu o putere de constrângere care i se impun. Acest ordin de fapte constitue o specie nouă căreia trebue să i se aplice şi să i se rezerve calificativul de *sociale*". (Reguli, p. 7—8).

(După N. Déat. Sociologie, p. 33).

LECTURA II-a. **Despre conceptul de societate.**

Nu poate fi vorba să dăm o definiţie *reală* a societăţii căci o asemenea definiţie ar presupune terminat studiul întregei sociologii, ci numai o definiţie *nominală* şi *formală* adică propriu zis o definiţie *verbală*.

O societate este o grupare de indivizi reuniţi, fie spontan, fie voluntar, sub imperiul unor oarecari circumstanţe şi a unor oarecari nevoi. Cam o asemenea definiţie dă contele de Gobineau la începutul lucrării „Asupra inegalităţii rasselor umane". „Aceia ce înţeleg eu prin societate, spune el, este o reuniune mai mult sau mai puţin perfectă din punctul de vedere politic, dar completă din punctul de vedere social;

oameni trăind sub conducerea unor idei asemănătoare şi cu instincte identice" (Essaio sur l'inegalité des races humaines, p. 7).

O observare importantă aci este că unitatea cuvântului *societate* nu trebue să ascundă multiplicitatea grupărilor sociale. Putem într'adevăr distinge forme foarte diferite de societăţi:

a) Din punctul de vedere al întinderii, societăţi foarte vaste (biserica catolică, o naţiune, o ligă politică care cuprinde o ţară întreagă) şi foarte mici (o comună rurală, o societate de gimnastică, un sindicat de cultivatori, etc.).

b) Din punctul de vedere al originei, distingem societăţi naturale şi artificiale. Familia este o societate naturală; o asociere de funcţionari, de acţionari, de sportivi, este o societate artificială.

c) Din punctul de vedere al duratei, putem distinge societăţi temporare (un sindicat de grevişti) sau efemere (un comitet de tombolă de bal) şi societăţi durabile (de pildă franc-masoneria care subsistă dealungul secolelor).

Să mai adăugăm în fine, că o societate nu e niciodată *una* şi unică. In cea mai mare parte a timpului, ea este o adunare compozită, un mozaic de societăţi mai mici care se încrucişează şi se întretaie, făcând împrejurul individului o ţesătură complicată de raporturi sociale.

Familie, burg, stat, clasă socială, grup profesional, grup religios, iată atâtea societăţi particulare, care formează tot atâtea pături concentrice împrejurul individului.

Ciceron a observat acest lucru chiar din cartea I-a din *De Officiis*: „Există mai multe feluri de societăţi printre oameni". „Este rar — spune d-l Bouglé—ca un individ să aparţie numai unei singure societăţi. Poate că suindu-ne până la vremea Potopului, vom găsi un individ care să nu fie decât membrul tribului

său; dar progresul civilizaţiei multiplică grupările de care depind indivii şi se pare că cu cât eşti mai civilizat cu atât se înmulţesc aceste dependinţe. Din câte societăţi nu face parte un om de lume, dela Biserica al cărei credincios este, până la societatea de emulaţie căreia îi este secretar, dela familia în care e părinte până la armata în care este soldat". (Qu'est-ce que la sociologie?)

Este deci important să nu pierdem din vedere, în sociologie, această urzeală de relaţiuni sociale, pentru a nu fi păcăliţi de această expresie : societatea.

La drept vorbind nu există *societatea ci societăţile.*

(După G. Palante. Précis de sociologie. Paris, 1921).

CAP. XII.

Unităţile sociale

Societatea ne-a apărut, din expunerea de până aci, ca o sinteză vastă a tuturor indivizilor ce o compun. Dar am văzut că înainte de a forma societatea, individul se asociază într'o formaţie mai mică, familia, apoi în trib, apoi în naţiune, în stat şi în fine, în umanitatea în genere.

Dar, conform teoriei organiciste, care e bună pentru o ilustrare simbolică, vom arăta că după cum elementul fundamental de viaţă în organism este celula şi nu organul sau aparatul, tot astfel în societate, elementul fundamental este *individul*. Socotind pe de-o parte deci, acest element singular şi pe de altă parte, numind cu numele general de *societate*, toate formaţiunile sociale (familie, trib, naţiune, stat şi umanitate), putem ajunge la o importantă problemă sociologică — la raportul dintre *individ* şi *societate*.

Vom începe deci studiul elementelor sau al unităţilor sociale, cu această problemă.

A) **Individ şi societate.** — In ce raport stau aceste 2 unităţi? Dar suntem obişnuiţi, din expunerile de până aci, să întâlnim, de regulă, mai multe concepţiuni, mai multe sisteme de explicare, atunci când o problemă este prea grea, prea complexă. Tot aşa stă cazul cu această nouă problemă.

Intr'adevăr există două concepţii mai importante! Prima susţine : *Statul e totul, individul e nimic*; rolul individului este de a asigura bunul mers al statului,— statul, e drept, îngrijeşte de el, de individ, dar îi cere în schimb o supunere absolută. Aceasta e forma ce s'ar putea numi „*Statul contra individului*", formulată de mai mulţi gânditori, dar mai cu seamă de filozoful *Hobbes*, în lucrarea sa sociologic-filozofică „*Leviathan*".

Teoria contrară susţine — neapărat, tocmai lucrul invers : „*Individul este totul, statul nu este nimic*", el nu ar putea exista fără individ. Statul e dator să se supue individului, să-l ajute, să-l servească, să-i cunoască dorinţele şi aspiraţiile. Această teorie ar putea fi formulată cu titlul unei lucrări faimoase în acest sens „*Individul contra Statului*", scrisă de sociologul englez *H. Spencer*.

Aceste doctrine nu sunt de loc noi — cum s'ar crede dela prima vedere. Să vedem, într'un scurt istoric, cum se prezintă ele în decursul timpurilor.

Societatea e singura unitate valabilă. Chiar în doctrina budistă a Extremului Orient apare ideia că societatea e o unitate care stă deasupra indivizilor. Budha spune : „După cum un arbore produce multe fructe dar care totuşi sunt ale aceluiaş arbore — tot aşa diferitele clase sociale (brahmani, şatria, câicia, sudra, adică preoţi, nobili, popor şi paria) sunt aceleaşi; nu există 4 clase, 4 caste, ci una singură, care e societatea, comparată cu o fiinţă vie, trăind o viaţă aparte.

La Romani statul, *res-publica*, nu era o vagă ideie abstractă ci o realitate concretă — trăind cu o viaţă

proprie deasupra indivizilor. (*Fustel de Coulanges.* La cité antique).

Sft. Augustin consideră şi el genul omenesc ca pe „un singur om — care trece ca şi omul prin toate vârstele, urmându-şi drumul său în timp" iar *B. Pascal* socoteşte societatea „ca un om care neîncetat subsită şi învaţă".

In fine, unul din sociologii organicişti de frunte, *Espinas*, nu admite ca reală şi vie decât societatea, individul fiind o simplă abstracţie. Acelaş lucru am văzut că face şi filozoful englez *Hobbes*. Toţi deci, în general, admit numai societatea ca ceva real, în vreme ce individul este o simplă ficţiune, supus puterii absolute a societăţii.

Individul singur are valoare, societatea e numai o abstracţiune. Iată teza care—după cum am văzut—se opune categoric primei. Susţinătorii acestei teze au fost numeroşi. *Th. Morus* în „Utopia" dădea întâetate individului în stat, cerând pentru el toate libertăţile. Acelaş lucru făcea şi *Campanella* în „Cetatea Soarelui". Individualismul (numirea obişnuită a acestei doctrine), se manifestă pretitindeni. *Luther* şi *Calvin* îl aplică în religie, juristul *Jean Bodin* în drept, *Rousseau* în pedagogie. Istoricii *Michelet* şi *Guizot* îl aplică la societate. Rousseau nu admite decât valoarea individului în societate care e liber şi egal cu toţi ceilalţi indivizi. Filozoful *Spinoza* consideră că adevăratul rol al statului este de a asigura libertatea individului. (Tratatul Teologico-Politic). *Smith* şi *Bentham* reprezentanţii *şcoalei libertare*, nu admit ca reale decât interesele indivizilor, iar *socialismul* nu este decât „afirmarea supremă a dreptului individual".

Nietzche în „Aşa vorbit-a Zarathustra" simbolizează statul sub forma unui dragon care are drept deviză: *Nu trebue* (constrângerea individualităţii de a se supune legilor societăţii) iar pe individ sub forma unui

leu care spune necontenit: *Vreau* (afirmarea drepturilor individuale. Din această luptă între dragon şi leu va învinge leul — iar în lupta dintre lei—va învinge cel mai tare care va fi în viitor *Supraomul*.

Acei care au susţinut **conciliereа** între aceste două doctrine protivnice au fost numeroşi. Amintim printre ei pe următorii: *Gabr. Tarde*. Pentru Tarde, legea socială cea mai importantă fiind imitaţia şi aceasta fiind un fenomen social, aceia ce are precădere ar fi societatea. Dar pe lângă imitaţie este invenţia (technică, artistică, ştiinţifică, filozofică, morală, etc.); invenţia însă este nu socială ci individuală; de aci preponderenţa individului asupra societăţii. Contopind ambele legi, vedem însă că între individ şi societate trebue să fie acelaş raport ca între imitaţie şi invenţie; fără individ nu e societate, după cum fără invenţie nu poate fi imitaţie.

Aug. Comte spune: Bazele societăţii sunt *stabilitatea* şi *ordinea*. Pentru ca acestea să existe e nevoie de *armonie*, care nu poate fi decât acolo unde interesele individuale merg mână în mână cu interesele sociale.

E. Durkheim în fine, caută şi el să împace ambele teze. E adevărat — spune el—că fără conştiinţele individuale nu se poate produce nimic colectiv, dar aceste conştiinţe sunt combinate, fuzionate şi sintetizate într'o nouă fiinţă care e societatea. De aci acordul care trebue să domnească între elemente şi tot, între individual şi social, pentru a se asigura armonia necesară vieţii umane care e viaţă socială.

Neapărat, adevărul este la mijloc; Statul are datoria de a se îngriji de bună starea economică, politică şi culturală a individului, prin producţie intensă, prin admiterea celor mai largi şi mai omeneşti necesităţi politice şi culturale ca: libertatea politică, libertatea gândirii şi exprimării, şcoala obligatorie şi uşor de urmat din punct de vedere pecuniar, etc. Individul, la rândul său e dator să respecte legile şi integritatea statului,

să contribue prin munca şi viaţa sa la propăşirea şi apărarea statului. Intre individ şi stat nu este proces şi luptă, ci înţelegere comună şi reciprocă de interese şi datorii.

*

Cum s'a ajuns la această organizaţie armonică. Sunt 2 teorii mai generale care răspund şi la această întrebare. Să vedem, pe scurt, ce susţin acestea.

1. **Teoria mecanistă.** — După cum biologia şi psihologia ne-au arătat că, în ceeace priveşte viaţa individuală, totul se întâmplă în mod mecanic, astfel că prin simple jocuri de echilibru atomic şi molecular materia fără viaţă devine materia cu viaţă, apoi plantă, apoi animal şi înfine, prin *asociaţia* reprezentărilor şi senzaţiilor, se ajunge până la cele mai superioare forme sufleteşti, fără a avea nevoie de o explicaţie religioasă sau metafizică (teoria materialismului determinist şi a asociaţionismului), tot astfel se petrece lucrul şi în societate. Legea aceasta a transformărilor mecanice în viaţa socială, stă sub directivele *principiului evoluţiei mecanice*, dat de H. Spencer.

In rezumat, teoria mecanistă aplică şi în sociologie datele şi principiile *şcoalei materialiste*. Ca atare, ea are şi păcatele şi greşelile acestei concepţiuni destul de strâmte.

2. **Teoria contractualistă.** — A fost formulată de J. J. Rousseau în celebra operă: *„Le contrat social"*. Această teorie, opusă teoriei mecaniste care susţine că societatea se formează în chip mecanic, admite drept cauză a tuturor formaţiunilor sociale, *voinţa conştientă a individilor*. Această teorie susţine că, începând dela formele cele mai elementare de viaţă socială, tribul şi clanul, până la cele mai superioare, şeful şi elementele active, legislative şi executive, sunt alese, conform unui contract de bună voie, din sânul tuturor. Majoritatea

membrilor societăţii, renunţă de bună voie la puterile ei, pe care le încredinţează unor *puţini*. Aceştia au dreptul de a se folosi de această putere pentru binele tuturor. Ei însă nu trebue să uite că sunt numai mandatarii celorlalţi; orice formă de despotism sau de absolutism este nedreaptă şi barbară şi trebue înlăturată: dacă cei ce şi-au uitat rolul, nu vor să revie la dreptate de bună voie, poporul are dreptul să-i răstoarne prin revoluţie, al cărei rol este reinstalarea libertăţii, bazată pe egalitatea de drept a contractanţilor sociali. Acest contract desigur a prevăzut în clauzele sale, implicit 2 lucruri fundamentale: 1. Poporul renunţă la toate drepturile sale absolute, cerând numai câteva libertăţi fundamentale în cadrul binelui social; 2. Conducătorii îşi iau angajamentul de a folosi puterea ce le este încredinţată, spre binele social. Principiile ce decurg din această teorie care a fost evanghelia revoluţiei franceze la 1789 sunt:

1. Libertatea.
2. Egalitatea.
3. Suveranitatea poporului.

Deşi teoria contractualistă nu corespunde realităţii sociale, totuşi principiile ce decurg din ea stau la baza constituirei statului modern.

B) **Familia.** — Al doilea element constitutiv al societăţii este *familia*. Care e rolul şi însemnătatea ei pentru viaţa socială şi naţională?

1. *Rol şi însemnătate morală*
2. „ „ „ *socială*.

Intr'adevăr, în familie se face educaţie morală înainte de a se face în şcoală. Familia, prin buna ei organizare morală, este factorul cel mai important al structurei sănătoase a societăţii. Când în familie copilul nu poate învăţa *respectul* autorităţii, sub forma respectului părinţilor, el va ajunge, poate, un element *anarhic* în societate. Când în familie, legăturile dintre soţi sunt

slabe (problema căsniciei este de o importanţă fundamentală, atât din punct de vedere moral, cât şi din punct de vedere social), educaţia copiilor este lăsată în părăsire. Familia este icoana în mic a societăţii în mare; aceiace este *conducătorul* pentru societate, este tatăl pentru familie. Când acesta nu-şi înţelege rostul, el va da prost exemplu copilului său. Dar armonia familiară, punerea familiei pe o bază serioasă de moralitate şi sociabilitate, are influenţă nu numai asupra *psihicului social*, ci şi asupra *biologiei sociale*. Primul efect al dezagregării familiei este *scăderea nativităţii*, micşorarea populaţiei. Adulterul şi *incestul*, provenite din întunerecul intelectual, din mizerie şi din lipsa unei adevărate educaţii morale, formează cauza primordială a *degenerării sociale*; o altă cauză a acestei degenerări stă şi în lipsa unei reglementări medicale riguroase a căsătoriilor. (Despre mijloacele de combatere a tuturor acestor rele, vom mai vorbi în capitolul final).

Am văzut valoarea actuală a familiei. Să vedem evoluţia sa. Anarhiştii au vrut să suprime familia. *Aug. Comte*, *Bonald*, *De Maistre* au făcut din ea cheia de boltă a societăţii.

Un etnograf cunoscut *J. Lubbock* susţinea că în familia primitivă, înclanuri apoi, domneşte promiscuitatea [1]. Cercetările noi au combătut această părere.

Forma cea mai veche a familiei se confundă cu gruparea cea mai nediferenţiată din punct de vedere politic: *clanul*. Durkheim dă următoarea definiţie a clanului: *Un grup de indivizi care se consideră rude unii cu alţii prin faptul că sunt toţi purtătorii aceluiaş* **totem** *care este o fiinţă însufleţită sau nu, un animal sau un vegetal din care clanul descinde şi care îi serveşte*

[1] Promiscuitatea este apropierea fizică între membrii aceleiaşi familii (fraţi-surori; părinţi—copii), ceeace constitue *incestul*, considerat de când există umanitatea aproape, ca cel mai groaznic păcat şi oprit fie prin *lege*, fie prin morală, fie prin religie.

de emblemă sau de nume colectiv. Toţi membrii clanului *participă* la puterea magică a totemului (teoria participaţiunii) şi de aceia sunt rude între ei. Căsătoria între membrii aceluiaş clan este deci oprită cu severitate; ea nu se poate face decât cu membrii din alte clanuri (exogamia) care au un totem diferit, în baza unei reglementaţiuni extrem de minuţioase. Filiaţiunea se consideră în clanurile cele mai primitive, după mamă (matriarhatul). Aşa dar:

1. *Filiaţiune matriarhală.*
2. „ *patriarhală* { *a*) *gens* (romană) şi genos (greacă). *b*) paternă (la vechile triburi germanice).
3. *Familie conjugală* (monogamia, dăinuind până în instituţia familiei în zilele noastre la popoarele culte).

Astfel se prezintă evoluţia caracteristică a familiei, condiţionată, la primitivi, de forma religioasă a totemismului. Oare baza actuală a căsătoriei monogamice nu apare tot religioasă, dacă avem în vedere că în religia creştină căsătoria face parte din cele 7 mistere principale instituite de părinţii bisericii, după cuvintele Mântuitorului şi după revelaţia biblică!

C) **Naţiunea**. — Alt element fundamental al societăţii este *naţiunea*. Acest cuvânt îl auzim mereu, în cărţi, în reviste, în jurnale, la conferinţe, etc. E bine însă să precizăm, *ce este naţiunea*.

Sunt mai multe teorii după care se caracterizează naţiunea, sau mai bine zis mai multe *criterii*. Să vedem, pe scurt care sunt aceste criterii:

1. *Criteriul geografic.*— O naţiune, spune această teorie, este caracterizată printr'un element fundamental: *Intinderea în spaţiul geografic*. Această întindere, dacă este omogenă, ea este criteriul naţiunei respective. Pe suprafaţa pământului într'adevăr, dacă luăm numai

Europa ca exemplu, toate naţiunile îşi au locul lor geografic, limitat mai mult sau mai puţin precis.

Dar teoria e falsă, pentrucă există naţiuni, care nu sunt răspândite în mod omogen pe aceiaş întindere geografică şi totuşi ele formează o naţiune cu o structură naţională unitară. (A se da exemple de către elevi în baza cunoştinţelor lor geografice şi istorice).

2. *Criteriul biologic.* — Acesta spune: Acea ce caracterizează naţiunea, este *rassa* comună, *sângele* comun, cum se spune de obiceiu. Totuşi elveţienii francezi deşi sunt de aceiaşi rassă şi din acelaş sânge cu francezii, nu se consideră ca făcând parte din naţiunea franceză. Tot acelaş lucru îl putem spune despre normanzi şi bretoni în nord, despre basci în sudul Franţei, care formează cu francezii o singură unitate socială, deşi ca sânge, rassă şi structură biologică generală, sunt deosebiţi de cei din *rassa galică*. Şi acest criteriu deci, este incomplet.

3. *Criteriul istoric.*— Ar putea fi formulat astfel: „Istoria comună a unor grupe sociale, formează criteriul care ne asigură că avem de aface cu o naţiune unitară". Şi aci însă, putem răspunde cu date din istoria poporului nostru chiar: Ardelenii şi Basarabenii, nu au avut o istorie comună cu aceia a ţărilor române, ci cu istoria ţărilor cărora ei erau încorporaţi. Şi acest lucru se găseşte la multe popoare încă. Acest criteriu deci este şi el incomplet.

4. *Criteriul psihic.*— Afară de criteriul care porneşte dela aceia ce am numit *conştiinţa naţională* este însă *criteriul religiunii*. Poporul român s'a menţinut ca atare, pentrucă a ştiut să-şi conserve religiunea unitară. Totuşi, dacă considerăm pe francezi, pe germani, şi chiar pe români, vedem că religiunea nu poate fi un element de bază, întrucât găsim naţiuni cu indivizi grupaţi în 2 sau mai multe manifestări religioase (protestanţi şi catolici sau ortodoxi şi catolici).

Limba. Dar aceia ce este mai important şi asupra

căruia se insistă mai mult, este limba. Noi am văzut că limba era factorul de individualizare naţională, cel mai important. Un popor îşi poate pierde unitatea geografică (evreii), îşi poate pierde unitatea istorică (românii, polonii, croaţii) îşi poate pierde unitatea biologică sau nici nu e nevoe să o aibă (francezii galici, francezii normani, bretoni şi başci), dar dacă îşi pierde limba, el e considerat drept distrus *ca naţiune*. Dar nici acest criteriu nu poate fi universal, căci avem cazul *naţiunei elveţiene*, care deşi compusă din 3 elemente (italieni, francezi, germani), formează totuşi o naţiune conştientă, care a dus lupte pentru menţinerea ei ca naţiune şi actualmente se consideră, de drept şi de fapt ca o naţiune deosebită de celelalte 3 din care a fost compusă. La fel e cazul cu naţiunea *americană*, iar în care priveşte naţiunea ebree, ştim că deşi şi-a pierdut limba, se menţine ca formaţiune etnică specifică.[1]

Concluziune. — Formulele enunţate se aplică, e drept, în unele cazuri, dar nu în toate. Definiţia trebuie să cuprindă însă în ea toate cazurile pe care pretinde că le defineşte de aceia ea nu poate fi decât sinteza tuturora acestora, expuse până aci:

Naţiunea este o unitate socială ai cărei membri derivă din aceiaşi origină biologică, având acelaş sânge acelaş mediu geografic, aceiaş istorie comună, acelaş suflet, aceiaşi limbă, şi aceleaşi aspiraţiuni politice. Astfel trebue înţeleasă noţiunea de *naţiune*.

Societatea Naţiunilor.—Secolul al XX-lea s'a numit secolul naţiunilor. Într'adevăr, în el s'a proclamat *drepturile naţiunilor la viaţă*, după cum în secolul al XVIII-lea revoluţia franceză a proclamat *drepturile omului* la viaţă. Această epocală declaraţie e legată mai cu seamă de numele lui *Wodrow Wilson* (proclamaţia celor 14 puncte). Astfel, pacea ce a urmat în 1919—920 în urma marelui război, poate fi considerată ca sfârşitul uria-

[1]) Deasemeni şi în Belgia, se vorbesc două limbi (franceză şi germană).

ştului proces pe care *naţiunile* l'au avut cu imperialismul şi care s'a sfârşit cu victoria *naţionalităţilor*.

Principiul naţionalităţilor fiind „*libera şi armonioasa desvoltare a naţionalităţilor*", era necesar ca toate acestea să proclame ca o singură modalitate de înfăptuire a armonioasei desvoltări, **pacea**.

Pentru asigurarea ei, popoarele au recurs la analogia cu viaţa individuală, unde neînţelegerile dintre indivizi sunt judecate de câţiva, aleşi *tot dintre indivizi*, şi au constituit, întâi, *Tribunalul internaţional dela Haga*, iar după marele război, *Societatea naţiunilor*, care are rolul de a judeca diferendele dintre popoare.

Dar, *Societatea Naţiunilor*, considera războiul ca o stare de fapt şi de drept. Intr'adevăr, *Dreptul internaţional*, admisese războiul cu ceva natural, dacă nu chiar moral. In zilele noastre însă, din iniţiativa secretarului de stat american *Kellog*, s'a constituit un **Pact** numit, după autorul, său „Pactul Kellog" care consideră războiul în afară de lege. Astfel, prin faptul că aproape toate statele au aderat la acest pact, *pacea* începe să fie asigurată, naţiunile s'au înţeles natural să trăiască în armonie, instituind astfel o *Umanitate* morală superioară.

Statul.— Ne rămâne să stabilim care este raportul între stat şi naţiune. Faza socială până la marele război putea fi caracterizată: *Statul e deosebit de naţiune*, fiind mai întins decât ea (cazul Germaniei, Austriei şi Rusiei care nu cuprindeau numai naţiunile respective, ci şi pe francezii din Alsacia-Lorena, pe români, pe croaţi, pe sloveni pe polonezi, etc.), sau mai restrâns decât naţiunea (cazul României dinainte de război, al Franţei, etc.). Faza următoare marelui război, înseamnă însă o revoluţie uriaşă în istoria omenirei, revoluţia naţiunilor, am putea-o numi şi poate fi caracterizată prin formula „*Stat naţional*", adică nici mai întins, nici mai restrâns (cazul României dinainte de război)

decât e naţiunea respectivă. (Cazul României, al Poloniei, al Franţei, etc. după război). Harta Europei actuale, este harta *Statelor naţionale*, condiţie indispensabilă pentru asigurarea păcii omenirii întregi.

Aplicare în clasă.

In baza celor cunoscute să se ceară elevilor formularea următoarelor definiţiuni:

1. Ce este individul?
2. Ce este societatea?
3. Ce este Familia?
4. Ce este Naţiunea?
5. Ce este Societatea Naţiunilor?
6. Ce este Statul?

REZUMAT:

1. Unităţile sociale sunt: Individul, Familia şi Statul.

2. La prima problemă (individul) apare o poziţie caracteristică: *Raportul dintre individ şi societate.* Sunt 2 răspunsuri şi 2 teorii.

A) Răspunsurile sunt 2:
- Statul e totul, individul e nimic: Budismul Romanii, Sft. Augustin, Pascal, Espinas, Hobbes
- Statul e nimic, individul e totul: Th. Morus, Campanella, Rousseau, Spinoza, Smith, Bentham, Nietzche

Adevărul însă este: ntre individ şi societate este o armonie şi o reciprocitate de drepturi şi datorii.

B) De aceia teoriile care explică acest lucru sunt: *a)* mecaniste (Spencer) *b)* contractualiste (Rousseau).

3. Al doilea element e *Familia*. Aci deosebim:

a) Rol şi însemnătate morală { respectul autorităţii, supunerea, etc.

b) Rol şi însemnătate socială { întărirea familiei înseamnă întărirea psihică şi biologică a societăţii.

4. Evoluţia familiei a avut următoarele etape { Matriarhală, Patriarhală, Conjugală.

5. Al treilea element este *Naţiunea*. Incercările de definire ale **naţiunii** au recurs la mai multe criterii şi anume:

I) *Criteriul geografic,*

II) *Criteriul biologic.*

III) *Criteriul istoric.*

IV) *Criteriul psihic* (conştiinţa, religia şi limba).

5. Definiţia *naţiunei* însă este sinteza rezultatelor acestor 4 criterii.

6. Asigurarea *păcii* necesară desvoltării armonice a naţiunilor se face prin *Societatea Naţiunilor*; reprobarea războiului ca stare de drept s'a făcut prin *pactul Kellog*. Astfel s'a asigurat pacea *Umanităţii* viitoare.

7. Al patrulea element este **Statul**. Se pot deosebi 2 perioade însemnate în istoria omenirei:

A) Inainte de războiul mondial: *Statul deosebit de naţiune.*

B) După războiul mondial: *Statul naţional.*

LECTURI

LECTURA I-a. **Despre evoluţia familiei.**

Principalele teorii evoluţioniste sunt datorite lui Lewis Morgan, Grosse, Kohler şi E. Durkheim.

1. *Lewis Morgan* a trăit printre irochezi şi a făcut să fie adoptat de ei. Morgan observă că copilul irochez dă numele de mamă unui grup de femei şi cel de tată unui grup de bărbaţi. Irochezul nu numeşte copil al său numai pe copilul său ci şi pe cei ai fraţilor săi îi numeşte fiii şi ficele sale. Din potrivă el numeşte nepoţi şi nepoate pe copiii surorilor care îl numesc unchiu. Femeia irocheză numeşte şi pe copiii surorilor ei fii şi fice iar aceştia o numesc pe ea mamă. Din aceste fapte

Morgan scoate aceste concluziuni: *a*) înainte de filiaţiunea paternă umanitatea a cunoscut o formă de filiaţiune unde femeia joacă un rol tot aşa de important ca şi bărbatul — formă pe care el o numeşte *gens*; *b*) această formă a dispărut prin dispariţia comunităţii pământului şi a bunurilor.

2. *Ern. Grosse* crede că legăturile domestice derivă din cele economice. El distinge între *a*) familia în sens strict adică bărbat — femeie — copii; *b*) familia în sens larg adică o asociere de menajuri sub o autoritate patriarhală; *c*) clanul, asociaţie mult mai întinsă. Tipurile economice respective ar fi: 1) vânătorii inferiori (buşmani, wedas, australieni); II) vânătorii superiori (kamciadalii); III) păstorii (kirkizii, mongolii, tibetanii, etc.) IV) agricultorii inferiori (malaezieni, melanezieni, indienii americani) şi în fine V) agricultorii superiori la care deşi agricultura e completată cu alte branşe — industriei comerţ, etc. rămâne totuşi branşa principală.

La primii corespunde numai familia paternelă, la al doilea familia se subordonează clanului, la păstori clanul apare numai în vreme de război; la agricultorii inferiori clanul devine puternic iar la cei superiori clanul dispare şi nu rămâne decât familia, dominată numai de Stat.

3. *Kohler* reia teoria lui Morgan dar ţine seamă de legătura religioasă pe care a studiat-o la două triburi indiene ale Americei de Nord: Omahii şi Cocţii unde apare credinţa totemistă. „Se numeşte *totemism* o credinţă religioasă în vigoare la Pieile-Roşii şi Australieni „care consistă în a adora un animal, lup, broască ţestoasă, şarpe, pisică sălbatică, în care grupul uman „vede strămoşul său mitologic. Totemul este fiinţa „animată sau nu, care serveşte de emblemă clanului şi „îi dă numele". Organizarea familiei se fundează pe totemism căci toţi membrii clanului sunt descendenţi ai aceluiaş totem. Urmează de aci că filiaţiunea maternă a fost la origină, nu cea paternă.

4. *E. Durkheim* spune că rudenia primitivă se confundă cu societatea religioasă bazată pe totemism. Orice individ trebue să aibă un singur totem. Copilul va trebui să păstreze deci totemul mamei şi atunci nu se supune autorităţii mamei ci a unchilor săi după mamă. Această ciudată societate domestică este *clanul*, care nu trebue confundat cu clanul economic (în India, la slavii din Orient), care e o asiociaţie de familii în jurul unui pământ comun. Clanul transformându-se apare *satul*. In general iată tabloul evoluţiei domestice :

1. *Clanul totemic.*

2. *Frăţietatea* (fratria) clan secundar cu acelaş totem subordonat unui trib.

3. *Familia patriarhală agnatică* (familia romană de pildă).

4. *Familia paternă cognatică* (forma familiei actuale în Europa centrală).

Aceste forme corespund la tot atâtea tipuri de religie. *a*) clanul la totemism ; *b*) fratria, la o formă de disoluţie a totemismului ; *c*) familia agnatică la *cultul morţilor* ; *d*) familia cognatică la creştinism. (După *G. Richard*, op. cit., p. 50).

LECTURA II-a. **Stat şi societate.**

Este de folos să distingem doi termeni întrebuinţaţi adeseori unul în locul celuilalt : Societate şi stat.

Expresia *societate* este — se pare — mai largă decât aceia de stat, care cuprinde raporturile exclusiv politice, în vreme ce aceia de *societate* arată un complex de interacţiuni sociale de tot felul, economice, juridice, religioase, morale, etc.

A doua diferenţă stă în faptul că cuvântul Stat arată mai degrabă o putere de constrângere, în vreme ce acel de Societate ar răspunde la ideia de organizaţie şi de creştere socială spontană. „Statul, spune d-l Balicki, este societatea unificată într'o coherenţă forţată" (L'Etat comme organisation coercitive de la Société).

iar „cuvântul *societate* corespunde unei formaţiuni, consolidată printr'o lungă practică a solidarităţii sociale şi liberă, în acelaş timp, de orice ingerinţă impusă din afară" (Ibid., p. 21).

O altă diferenţă asupra căreia s'a inzistat mult este că putem opune statul societăţii aşa cum se opune raţiunea instinctului. Mai mulţi autori (de pildă de Lavaleye), văd în stat o normă raţională superioară care se impune activităţilor sociale, inconştiente şi instinctive, cu scopul de a le disciplina şi de a le perfecţiona. Statul apare astfel ca raţiunea (λόγος) a societăţii, ca formulă ideală a unui cod social destinat să disciplineze surdele forţe sociale care se agită în domeniul inconştientului şi iraţionalului.

Cu alţi termeni, Statul ar fi o ideie raţională. *Der Staat ist eine geausserte, der Realitat eingebildete idee eines Volkes.* (*Lazarus* şi *Steinthal* în *Jahrschrift fur Volkerpsychologie.* Einleitenden Gedanken, p. 10).

O consecinţă a acestei distincţii este că, din punctul de vedere moral, problema antinomiei între individ şi societate, e cu totul alta decât problema antinomiei dintre individ şi stat, care s'a încercat să fie rezolvată de H. Spencer în opera „Individul contra Statului". şi care nu e decât un joc de copil, pe lângă problema atât de complexă care se pune între *individ* şi *societate.* Căci sunt sau pot fi tiranii sociale (moravuri, obiceiuri, opinie publică, prejudecăţi, etc.), după cum pot fi tiranii venind din partea statului.

Noi însă nu ne întrebăm asupra legitimităţii şi eficacităţii intervenţiei statului în nevoile individuale, nici dacă partea de intervenţie a statului va creşte sau va scădea odată cu progresul civilizaţiei. Vrem să stabilim aci numai distincţia precisă între cele două concepte ; de Stat şi de Societate. Sociologia trebue să ţină bine seama de această distincţiune, căci obiectul sociologiei este societatea, statul fiind obiectul „*Politicei*". (După *G. Palante.* Précis de sociologie, p. 27).

III

APLICAREA PRACTICĂ A DATELOR TEORETICE.

CUNOAŞTEREA SOCIOLOGICĂ A NEAMULUI PRIN METODA MONOGRAFICĂ

CAP. XIII.

In lecţiunile de până acum, am făcut o introducere în teoretica şi în problematica sociologiei. Am văzut astfel, cum se rezolvă câteva probleme fundamentale, problema condiţiilor şi a manifestărilor, problema statului şi a naţiunei, problema culturei şi a civilizaţiei, problema evoluţiei şi progresului, problema rassei şi a degenerării ei.

Dar sociologia nu este şi nu mai vrea să fie numai o **ştiinţă** teoretică pură, ea are nobila ambiţie de a ajuta, din toate puterile, ridicarea poporului prin cultură şi prin civilizaţie. Sociolog nu este acela ce se mărgineşte să studieze ceeace alţii au observat, căutând să facă sinteza acelor observaţii; sociolog bun pentru ţara sa, nu este nici acel care studiază numai pentru a studia. Căci realităţile sociale îşi au şi ele un *Imperativ Categoric*; ele trebuesc transformate, dacă contribuesc la slăbirea societăţii, îndrumate şi întărite, dacă sunt folositoare societăţii. De aceia, adevăratul sociolog e acel care pătrunde cu avânt şi iubire, în mijlocul poporului, cu gândul de-al cunoaşte spre a-l putea ajuta, de a-l

ajuta spre a-l putea înălţa. Vom vedea în capitolul din urmă, care sunt mijloacele practice, pentru a ajunge la acest rezultat minunat.

Am spus însă, că mai întâi e nevoie de cunoaşterea ţării noastre. Care sunt deci căile prin care ajungem la acest rezultat? Care sunt metodele? Ori, am văzut că metoda fundamentală a sociologiei care le cuprinde pe toate celelalte este **monografia**.

Inainte de a intra în studiul aprofundat al monografiei, să lămurim însă următoarele întrebări:

1. Unde se aplică o monografie sau la ce anume realitate socială?

2. Care sunt metodele speciale monografiei?

1. S'au încercat aplicări monografice asupra familiei. S'au luat pentru asta, tipuri de diferite familii. Dar familia este o unitate necompletă din punct de vedere social. Monografii asupra oraşelor iarăşi, sunt foarte grele, oraşul fiind foarte complex ca structură socială, şi variind foarte mult unul de altul.

Monografiile asupra provinciilor sau asupra ţării sunt şi mai grele, fiind şi mai complexe.

Există însă o unitate socială mai mică, în care stau în germene, toate caracterele societăţii celei mari: Această unitate e **satul**. De aceia, monografia a luat ca punct de plecare *satul*. La noi în ţară primele încercări de monografie sociologică sistematică, afară de câteva monografii care nu au o valoare ştiinţifică propriu zis, ci mai mult o valoare practică, s'au făcut în anul 1924 de către Seminarul de Sociologie dela Universitatea din Bucureşti.

Dar monografia are nevoie de o metodă de lucru. Pentru uşurinţa lucrului, e bine ca cercetările monografice să se facă de grupe de cercetători, ceeace necesită şi timp mai puţin. Dar metoda proprie monografiei este *Chestionarul*. Cercetătorul sociolog îşi va avea stabilitate o seamă de întrebări, referitoare la toate

chestiunile ce interesează viața socială; el va întreba pe țărani de lucrurile de care are nevoie. La Chestionar însă, mai poate răspunde observația directă (în privința mediului și a rasei), sau statistica (în constatarea mortalității, natalității, criminalității, frecventării școalei, economia satului, vitele, numărul lor, variația lor în cursul anilor, cerealelor, produselor solului și produsele casnice, bugetul familiar și bugetul satului, evoluția băncilor sătești și a cooperativelor, etc., etc.).

Monografia sociologică. Se bazează pe principiile stabilite de știința sociologiei până aci. Aceste principii sunt: 1. Condițiunile vieții sociale; 2. Activitatea vieții sociale. Conduși de aceste principii, se poate stabili un plan sistematic de cercetare monografică a *satelor*.

Să vedem în linii generale, cum se poate prezenta un astfel de plan.

I. **Cadrul cosmologic.**

1. *Așezarea geografică* (Latitudine-longitudine).
2. Solul (muntos, de câmpie, de pădure, mlaștini).
3. *Subsolul* (ce bogății posedă?)
4. *Depărtarea* de orașele și satele vecine?
5. *Dacă e așezat* în drumul unei căi mari sau mici de comunicație?
6. *Fauna și Flora* satului?

II. **Cadrul biologic.**

1. *Numărul populației* (pe vârste și sexe, confesiuni, profesiuni).
2. *Variația populației* (emigrări, imigrari, natalitate, mortalitate, numărul și frecvența căsătoriilor).
3. *Structura biologică* { frenologia individuală, Caracterizare generală. / sângele și eredităților, încrucișările.

4. *Starea sanitară* { Boli epidemice / ,, endemice / ,, sexuale / ,, sociale } prin statistici

5. *Mijloace sanitare* (dispensar, spital, medicul de plasă, farmacie, medicamente, farmaceutice leacuri și mijloace naturale (izvoare termale, etc.).

III. **Cadrul istoric.**

Origina satului. (Când s'a înființat, de cine, cum? Date istorice mai importante în legătură cu istoria națională).

Evoluția satului. (Cercetarea arhivelor și a cronicilor. Confruntare cu amintirile bătrânilor din sat).

Caracteristice istorice actuale. (Rămășițe, ruine, monumente, valuri, etc).

IV. **Cadrul psihic.**

Caracteristica psihologică (temperamentul, activitatea).

I. *Sentimentul*. 1. Cum se manifestă sent. estetic? (covoare, încrustături, blidare, etc.).

2. Cum se manifestă sent. religios? (cultul, frecventarea bisericii).

3. Cum se manifestă sent. moral? (criminalitatea, moralitatea, filantropia, caritatea, etc.).

II. *Intelectul*. Care sunt ideile, reprezentările, principiile (asupra lumii și a lui D-zeu, etc.).

III. *Voința*. Obiceiurile (la nașteri, botez, căsătorie, moarte, etc.), tradițiile (la sărbători, etc.), superstițiile (strigoi, stafii, numere fatale, zile și ciasuri rele)?

In fine, paralel cu această lucrare, care se face atât prin observație și statistică cât și prin *chestionar*, planul se complectează prin studierea *activității sociale*, în felul cunoscut:

I. Activitatea economică

1. *Averile personale şi familiare* (cât pământ, ce şi cât produce, cum e lucrat).

2. *Uneltele* (de plugărie, lemnărie, ferărie, etc.), sunt păduri? Tăiatul lemnelor? Vânatul? etc.).

4. *Care sunt căile de comunicaţie*? (Cu satele, cu oraşele, etc. Care este starea lor?)

5. *Târgurile* (Cum şi unde se fac? Sunt frecventate? Care e activitatea lor? etc.).

6. *Bugetul* { familiar (cât câştigă, cât cheltueşte?) şi al satului, (prin date statistice.) Care sunt veniturile, cheltuelile, excedentul? Ce îmbunătăţiri materiale se fac? etc.

7. *Băncile săteşti* (capitalul, operaţiile, numărul celor ce se împrumută şi pentru care scopuri?)

8. *Cooperativele* şi celelalte organe comerciale şi industriale (cârciumi, prăvălii, măcelării, etc., ateliere ferării, dulgherii, etc.).

II. Activitatea juridică.

1. Este judecătorie?

2. Post de jandarmi?

3. Care sunt delictele? { furt, crimă, braconaj[1], etc. } *prin date statistice*

4. Ideile ţăranilor privitoare *la legi*? Obiceiul pământului?

5. Ideile ţăranilor privitoare *la jandarmi*, lege, judecată, etc.

6. Cum sunt raporturile sociale în sat? etc.

III. Activitatea politică.

1. Se fac alegeri în sat?

2. Care e starea de spirit în vremea alegerilor? (Bătăi, beţii, întruniri).

[1] Vânat sau pescuit nelegal.

3. Există case politice sau cluburi?

4. De cine sunt conduse? (Ideile conducătorilor?)

5. E desvoltat simţul civic? (prin întrebări individuale).

6. Activitatea politică e dăunătoare? Sunt uri pe teme politice? (etc.).

IV. Activitatea spirituală.

1. *Intelectuală* (idei despre lume, D-zeu, pământ, lege). Numărul copiilor ce urmează şcoala? *Şcoala*, Biblioteca, Casa de sfat, şezători culturale?

2. *Morală şi religioasă. Biserica.* E frecventată! Există secte deosebite? Sunt alcoolici; Opiniuni asupra libertăţii, crimei, violului, adulterului. Educaţia familiară! Promiscuitatea? (etc.).

3. *Estetică.* Intrebări asupra frumosului în natură? artificial? Evoluţia gustului estetic (opiniuni asupra costumului, modului de construcţie al caselor, asupra covoarelor vechi şi noi, etc.)

4. *Factorii culturali şi activitatea lor.* (Statistică asupra copiilor ce ies din şcoală, numărul şezătorilor al celor ce citesc, cât şi cum? etc.)

* * *

Iată, pe scurt, un plan de cercetare monografică. *Institutul Social Român* şi Seminarul de Sociologie dela Universitatea din Bucureşti, au alcătuit însă un plan *detailat* cu chestionar special şi amănunţit asupra tuturor acestor probleme, pe care numai le-am schiţat.

Reguli de cercetare. Acest plan este un instrument de cercetare. Ca atare el trebuie să fie bine mânuit. Pentru acesta e nevoe de anumite reguli, atât în observaţie, în chestionar cât şi în concluziile pe care le vom face la fiecare problemă în parte şi în fine, *concluzia finală* a cercetărilor complete.

A) **Reguli pentru observaţie şi chestionar**. Observaţiunea trebue făcută metodic, fără grabă; datele trebuesc culese la faţa locului; e nevoie ca într'o campanie monografică să ia parte specialişti ca: geografi, biologi, medici, economişti, jurişti, pedagogi, artişti, etc., Munca trebue divizată, aşa dar, pe specialităţi. Rezultatele trebuesc confruntate din nou şi elaborate, după discuţiuni critice, în formă definitivă.

La chestionar, lucrul e şi mai delicat! Când s'a pornit prima companie monografică, autorul acestor rânduri îşi aminteşte că în unele curţi ţărăneşti nici nu era primit pentrucă ţăranul e circumspect: dacă îl întrebi cât câştigă el crede că vii cu gândul ascuns de a-i cunoaşte mai bine averea pentru a-i mări impozitele! E nevoe deci să se explice ţăranului scopul cercetărilor. Totuşi, dacă ţăranul află că vii cu scopul de a-i îmbunătăţi soarta, el se foloseşte de tine, crezând că eşti un om cu influenţe politice. Nu în puţine rânduri conducătorul anchetei, a fost asaltat cu petiţii privitoare la nedreptăţi comise, etc., etc.

In al doilea rând, trebuie să câştigi simpatia ţăranilor, fără de care nu poţi afla rezultate bune şi folositoare. Intrebările trebuesc puse cu tact, cu răbdare, clare. Fă pe ţăran să-ţi facă mărturisiri, să-ţi împărtăşească opiniile lui. Mai cu seamă când îl întrebi privitor la politică, el e mut! Stai în tovărăşia lui, fă-ţi-l prieten şi vei avea rezultate bune.

Ce minunată operă naţională s'ar putea face, când mii de astfel de chestionare s'ar răspândi în ţară, ar fi luate de elevi în vacanţă, s'ar umple cu răspunsuri, s'ar întoarce la profesorul de filozofie, acesta le-ar trimite Institutului Social unde ar fi confruntate cu rezultatele monografiilor speciale făcute de cei competenţi şi învăţaţi! Acest lucru desigur, nu va întârzia să se facă cât de curând.

B) **Redactarea observaţiilor şi culegerea lor**. Prima regulă generală ar fi: Să se facă monografii în regiunile caracteristice ale ţării (la munte, la mare, la câmpie, la baltă, sate industriale, sate de pescari, sate de păstori, etc.).

Redactarea observaţiilor trebue supusă unei critice severe şi aspre. Să nu se treacă peste detalii, crezând că sunt fără de folos. Nimic nu e fără de folos, totul are interes; redactarea va fi concisă, clară, pozitivă şi ştiinţifică. Să nu omitem, dintr'un fals sentiment de vanitate naţională, lucrurile rele, nici să nu exagerăm pe cele bune căci „prietenul adevărat nu e cel ce laudă peste măsură, ci cel care îţi arată şi defectele ca să te poţi îndrepta".

C) **Intocmirea statisticilor**. Acest lucru îl poate face atât cercetătorul sociolog, ceeace presupune multă ştiinţă şi multă muncă, cât şi oficialitatea. Dar statisticile oficiale nu trebuesc luate ca bune, ele trebuesc confruntate cu actele şi documentele respective, registrele primăriilor, bisericilor, băncilor, cooperativelor, trebuesc bine studiate, înainte de facerea unei statistici. Principiul, în baza căruia se face statistica, trebue să fie clar, procentuarea exactă. Statul şi-a dat seama de însemnătatea statisticei şi-a înfiinţat serviciul naţional de statistică despre a cărui însemnătate numai e nevoie să inzistăm. Aşa dar: *Rigurozitate în culegerea datelor, obiectivitate în prelucrarea statisticilor oficiale.*

Concluzie. După ce datele au fost strânse, chestionarele umplute cu răspunsuri sigure şi obiective, comisia monografică se întruneşte pentru a stabili concluziile sociologice. Aceste concluzii sunt progresive: Intâi concluzii pe problemele celor 4 elemente ale *cadrului*, şi ale *activităţii*, şi în fine concluzia generală a tuturor lucrărilor. Incoronarea monografiei se face printr'o serie de consideraţii, care, în baza realităţilor din prezent şi din trecut, presupune calea în viitor a

evoluţiei sociale a elementului asupra căruia s'a făcut monografia.

In fine, monografiile satelor terminate, se va trece la monografiile oraşului, mult mai complexe şi care cer câteva serii de întrebări noi, în legătură cu viaţa oraşului. Când acestă operă va fi îndeplinită, se poate reconstitui monografia provinciilor, şi în fine *Monografia monumentală a statului*. Aceasta este sarcina viitorului care cade pe umerii generaţiilor ce vor veni.

REZUMAT

1. Sociologia nu se mulţumeşte numai cu rezultatele teoretice la care a ajuns; ea caută să aibă şi o valoare practică, punându-se în slujba naţiunei şi a statului. Pentru aceasta ea: 1. cunoaşte realităţile sociale; 2. aplică aceste cunoştinţi în folosul societăţii şi a neamului.

2. Pentru a cunoaşte neamul ea uzează de *monografiile satelor* în primul rând.

3. Planul monografic e o urmare necesară a sociologiei ca ştiinţă aşa cum a fost expusă până aci şi anume:

Plan sumar de monografie

Concluziune generală în prezent şi *previziune*

I) *Condiţiunile* sociale Metoda; *Observaţie* şi *Statistică*	A) *Cadrul cosmologic*	Aşezare geografică Sol, subsol, faună,, floră, etc.
	B) *Cadrul biologic*	Populaţia (număr) Stare biologică (şi mijloacele sanitare) etc.
	C) *Cadrul istoric*	Origina satului Evoluţia sa (etc.)
	D) *Cadrul psihic*	Artă, cult, criminalitate şi moralitate
Concluziune parţială		
II) *Activităţile sociale* Metoda; *Observaţie* *Statistică* şi *Chestionar*	A) *Activitatea economică*	Averile (personale şi ale satului) Comunicaţia (comerţul şi industria) etc. Consumul (cooperative prăvălii) etc. Bugetul (familiar şi al satului).
	B) *Activitatea juridică*	Judecătoria Jandarmeria (etc.) Concepţiile juridice
	C) *Activitatea politică*	Alegerile, votul Cluburi politice (etc.)
	D) *Activitatea spirituală*	*Şcoala* Biserica, sectele Moralitatea (alcoolism, crimin.) etc. Factori culturali
Concluziune parţială.		

4. Odată instrumentul de lucru înfăptuit, se impune Regula mânuirii sale. Aceasta e privitoare la:

A) Observaţie (analitică şi sintetică, obiectivă şi riguroasă). Chestionar (tact, încrederea celui întrebat claritate, răbdare).

B) Redactarea observaţiilor (confruntare, sinteză, formulare precisă). Culegerea datelor (din ţinuturi caracteristice, respectul detaliului ştiinţific).

C) Intocmirea statisticilor (monografice şi oficiale prin confruntare şi rigurozitate). Concluziunea generală şi posibilităţi de previziune).

5. Evoluţia monografiei ar fi:

Monografia satului.
„ judeţului.
„ oraşelor.
„ provinciilor.
„ ţărei.

CAP. XIV.

Mijloace de înălţare biologică şi culturală a patriei.

Problema cea mai acută este însă problema mijloacelor practice prin care putem combate relele sociale. Studiul de până aci ne-a condus la stabilirea principiilor sociologiei. Aceste principii ne-au servit pentru stabilirea planului de monografie sistematică. Monografia ne arată, în concluziile ei, ceeace e rău şi ceeace e bine în viaţa poporului nostru! Iată-ne obligaţi să stabilim mijloacele practice prin care putem stăvili răul şi întări şi perfecţiona binele social.

Neapărat, mijloacele de combatere sunt şi mijloace de ridicare în acelaş timp, căci combătând ignoranţa, ridicăm starea culturală a poporului nostru, combătând alcoolismul de pildă, ridicăm starea sa biologică.

Pentru a combate răul, trebue să-l cunoaştem. Or,

am văzut în decursul celor de până aci, care erau aceste rele, pe care le putem grupa în două mari clase :

1. *Rele biologice* (degenerare, boli sociale, etc.).
2. *Rele psihice* (ignoranță, lipsă de cultură, etc.).

Vom vedea că între aceste 2 forme de rele există o strânsă compenetrație cauzală, relele biologice decurgând adeseaori din rele sufletești, relele sufletești decurgând din cele biologice.

Intr'adevăr, multe boli sociale provin din ignoranță, cum sunt de pildă, bolile veneriene în general. Pe de altă parte, starea de inferioritate a indivizilor, din punct de vedere intelectual, provine din mizeria economică, atât a statului cât și a indivizilor în particular. Iată deci cum stârpirea unora din relele sociale nu se poate face decât prin stârpirea celorlalte rele sociale cu care stau în așa de strânsă legătură.

Să vedem acum, mai pe larg, care sunt mijloacele de combatere a acestor rele și cum se prezintă ele, sub ce formă se acuză prezența lor într'o societate, într'un popor.

I) **Rele biologice**. Am avut ocazia să vedem care sunt acestea, în linii generale, în capitolele precedente. Să le enumărăm încă odată, stabilind și principiile pe care statele le-au crezut necesare, în vederea stârpirii lor.

1. **Alcoolismul**. Ravagiile pe care le face alcoolismul sunt atât de cunoscute, atât de groaznice și atât de puține mijloace sunt împotriva lui, încât merită o deosebită atenție problema *băuturilor alcoolice*. Deși statul și-a luat asupra sa distribuția alcoolului instituind *monopolul* asupra băuturilor spirtoase, acestea se consumă în mod considerabil, mai cu seamă la *sate*, unde *cârciuma* este lăcașul de *distracție* și de *petrecere* a celor ce în loc să-și repare forțele pierdute în decursul unei săptămâni de muncă, și să-și lumineze mintea, își distrug corpul și își întunecă mintea. Deaceea, *America*

prin faimoasa lege *Volstead* a decretat „regimul sec" : Statul nu mai produce alcool decât pentru nevoile farmaceutice ; toți cei ce vor produce alcoolul de contrabandă, vor fi aspru pedepsiți. Și cu toate milioanele de dolari cheltuite pentru menținerea ordinei și a pazei, contrabandiștii au reușit, prin mijloace ingenioase să introducă mereu alcoolul în America, așa, încât, din cauza atracției lucrului oprit, acum se consumă mai mult alcool în America decât înainte de prohibiția lui.

Și nu e decât spre rușinea omului acest fapt : demnitatea omenească ar trebui să se revolte ; rațiunea ar trebui să intervie în toate cazurile individuale ; acest lucru nu se întâmplă însă ; omul, se pare, e încă condus de instincte.

Mai păcătuește legea și în altă privință : Crimele și infracțiunile comise în stare de ebrietate au circumstanțe atenuante ; ar trebui, din potrivă, ca aceste circumstanțe să fie agravante ; închipuiți-vă un pretins „om" care pentru a-și răzbuna pe cineva, se îmbată bine, apoi îl caută, îl bate sau chiar îl omoară, știind că va avea, în orice caz, legea de partea sa, legea care nu-l pedepsește cu asprime, pentrucă „*era beat*". Această ciudată teorie, care stăpânește și opinia publică chiar, ar trebui să dispară.

Mijloacele de combatere a alcoolismului sunt în dibuire ! Am văzut experiența făcută în America. S'ar mai putea combate alcoolismul, punându-se imense impozite pe băuturi. Lucrul s'a făcut, dar nu în mod destul de energic. Alături de mijloacele legale, mai puternice sunt însă *mijloacele culturale*. Vom vedea mai departe rolul și inportanța lor.

2. **Bolile sociale**. Și despre acestea am avut ocazia să vorbim în cursul celor de până acum. Am stabilit astfel că, boli sociale pot fi numite următoarele :

a) **Bolile veneriene.** Combaterea lor, prevenirea și lecuirea lor cade atât în sarcina *școalei* și a educației

cât şi a statului. Care e rolul şcoalei? Să lumineze mintea copiilor asupra *problemelor sexuale*; Aceste chestiuni nu mai pot fi considerate ca *ruşinoase.* Înţelepciunea antică ar trebui să triumfe şi asupra falşei cucernicii a educaţiei: *„Naturalia non turpia"*. Astfel, se impune, în primul rând *„Educaţia sexuală"*.

Or, acest lucru nu se face încă în şcoala noastră sau, dacă se face, se face foarte redus, aproape cu frică,. Ei bine, voi tineri ce ieşiţi de pe băncile şcolii, priviţi cu atenţie realitatea care vă farmecă: de multe ori, în dosul ei este abisul care pândeşte pasul vostru! Deschideţi-vă ochii luminându-vă sufletele şi minţile, întărindu-vă voinţa. Să nu uitaţi că sunteţi fii patriei voastre care vă cere buni taţi de familie, lucrători robuşti şi conştienţi la asigurarea viitorului neamului vostru! *Luaţi seama! Cunoaşteţi* şi *înţelegeţi*! A-ţi respecta trupul este a-ţi respecta sufletul; a te respecta pe tine e prima condiţie dacă vrei să fii şi tu respectat de alţii.

Rolul statului deci va fi în această direcţiune admiterea introducerii *educaţiei sexuale* în şcoală. Dar rolul său se mai exercită şi pe alte tărâmuri, el căutând să combată prin *legiferări*, să stârpiască prin metode de higienă socială.

b) O altă boală socială despre care am vorbit iarăşi, este groaznica **tuberculosă.** Deşi ea se manifestă şi în clasele superioare — fiind cauzată atunci de cauze pur individuale — în linie generală însă, ea este urmarea firească şi oribilă a *mizeriei economice a claselor inferioare.*

Combaterea bolilor sociale. Se face atât de stat cât şi de particulari. Să vedem cum lucrează statul?

1. **Dispensariile comunale.** Sunt birouri de higienă— un fel de mic spital în miniatură — unde se dau consultaţiuni gratuite populaţiei sărace, de către *medicii comunali* sau în dispensariile de plasă, de către *medicul de plasă* sau de circumscripţie.

2. **Spitalele comunale.** Ridicate de regulă, în capitalele de judeţe, acestea primesc şi îngrijesc în mod gratuit, bolnavii lipsiţi de mijloace. Dar plaga fiind adeseaori uriaşă, şi întrecând mijloacele reduse, din păcate, ale statului, particularii, conştineţi de pericolul ce ameninţă, organizează ei înşăşi organul de apărare prin instituirea:

3. **Ligilor de apărare higienică şi socială.** Am putea cita numeroase de astfel de ligi: Împotriva fumatului, împotriva beţiei, împotriva bolilor veneriene, împotriva mortalităţii copiilor, împotriva tuberculosei, etc.

Cum lucrează aceste ligi? *a*) Prin *chete* publice, prin *serbări*, prin *liste de subscripţie* se strâng fonduri care se varsă pentru crearea de spitale, de dispensarii sau pentru înzestrarea celor existente cu tot materialul medical şi technic necesar; *b*) Prin *conferinţe*, prin *broşuri*, prin *placate intuitive* afişate în gări, în restaurante, în locuri publice, se face educaţia plastică şi concretă a masselor, privitor la chestiuile arzătoare ale biologiei neamului.

Acestea sunt mijloacele actuale. Ce ar trebui să se facă? In parte am arătat şi acest lucru. Privitor la oprirea *degenerării* rassei: *a*) să se revizuiască *reglementarea căsătoriilor*; *b*) Să se facă *recensământul biologic şi sanitar* al tututor locuitorilor ţării şi, pe bază de statistică precisă, să se arate numărul procentual de boli de care suferă populaţia; *c*) Să se mărească numărul dispensariilor comunale, aşa încât aproape fiecare sat să-şi aibă dispensarul său. Şi câte nu ar mai fi de făcut şi de dorit încă!...

II. **Relele sufleteşti.** Şi acestea sunt foarte numeroase şi înrădăcinate, avându-şi, în regulă generală isvorul, într'o *educaţie insuficientă* şi în *ignoranţă*. Putem enumăra astfel:

1. **Superstiţiile.** Sunt o formă specifică a unei mentalităţi încă primitive, de care însăşi omul cult, poate cu greu să se lepede. Atâta vreme însă cât acestea nu sunt în contradicţie cu formele bune ale vieţii sociale higienă, morală, cultură manifestare religioasă cultă, lucrul nu se prezintă ca un pericol. Dar adeseori, superstiţia e contrară, e duşmană mersului evoluţiei, şi al civilizaţiei.

Un exemplu plastic de *superstiţie magică*, ni-l dau aşa numitele *leacuri băbeşti*. Ştim cu toţii ce înseamnă în marea majoritate a cazurilor, leacurile băbeşti, spurcarea rănilor, adică cea mai groasnică infecţie pe care un asemenea „doftor de bună voie" o poate produce bolnavului. Sunt însă şi cazuri când inteligenţa nativă a poporului a presimţit adevăratul leac: astfel frunza de varză acră, împotriva degerăturilor, ceapa tocată şi prăjită împotriva umflăturilor şi luxaţiilor, sunt considerate chiar de către medici ca admirabile intuiţii medicale ale poporului.

In general, superstiţia ţine mentalitatea socială în întuneric şi în ignoranţă: ea este primul mare obstacol care se opune evoluţiei progresive a culturei şi civilizaţiei.

2. **Prejudecăţile.** Importanţa lor negativă este de nediscutat în domeniul atât al filozofiei, al ştiinţei cât şi al vieţii practice. Ştim de pildă că Fr. Bacon, pentru a opera „Instaurarea Ştiinţelor" [1] pe bază de observaţie şi experiment, a început prin a distruge toţi *idolii* cum îi numea el toate prejudecăţile intelectuale şi morale.

In domeniul religiei, prejudecata egoistă a sistemului moralei iudaice, morală îngustă şi falşă, prejudecata păgână a sistemului unei morale libere şi epicureice, s'au opus răspândirii creştinismului învingător!

[1] Titlul operei sale fundamentale (în latineşte „Instauratio Magna" De augmentis et diginitate scientiarum).

Când *Galileo Galilei* a inventat luneta astronomică şi a văzut prin ea forma şi mersul corpurilor cereşti, deducând de aci mişcarea pământului împrejurul soarelui, filosoful şi astronomul aristotelician *Pomponazi* a refuzat să privească prin lunetă, de teamă de a nu-şi vedea distruse teoriile.

O invenţie nouă, orice descoperire cu valoare socială, se isbeşte de neîncrederea publică, de *prejudecată*. Astfel, până în urmă, ţăranul socotea plugul mecanic, drept o „maşinărie diavolească" aşa după cum socoteşte şi azi aeroplanul. Când Fulton a inventat şi a construit primul vaporaş cu aburi, nimeni nu a vrut să se urce în el, de teamă, de ură, de invidie.

3. **Ignoranţa.** Forma tipică care înglobează însă tot ceeace priveşte întunecimea mentalităţii umane, poate fi considerată *ignoranţa*. Ea se manifestă în toate ramurile activităţii umane, decurgând din ea tot atâtea rele sociale. Astfel am putea considera:

A) *Ignoranţa teoretică*. Se manifestă în forma cea mai acută ca *analfabetism*. Este o plagă care bântue, spre nenorocirea noastră, în populaţia satelor noastre. Mentalitatea analfabetului este desigur foarte mărginită: reprezentările lui teoretice sunt reduse şi empirice. Necunoaşterea în genere, necunoaşterea cât de sumară a legilor, a principiilor morale, a technicei progresive sunt urmările nefaste ale analfabetismului împotriva căruia statul ia cele mai puternice măsuri.

B) *Ignoranţa practică*. — Se manifestă sub forma muncii *empirice* adică aşa cum s'a învăţat din moşi şi din strămoşi. In aceste condiţiuni, neapărat, noutăţile civilizaţiei, descoperirile, invenţiile, pătrund cu greu.

In domeniul moral şi educativ, ignoranţa practică se manifestă în mod vădit sub forma prejudecăţilor morale şi educative. Astfel a dăinuit vreme îndelungată concepţia care considera pe copil drept un om în miniatură. Astfel, în evoluţia socială, generaţiile vechi

rămân la principiile vechi, la *modele* vechi, în vreme ce generaţiile noi se sbat, se frământă şi reuşesc să se ridice deasupra nivelului de până atunci.

Combaterea relelor sufleteşti. — Se face neapărat prin *educaţie* în şcoală, prin educaţie în societate, în massă. Organul cel mai de preţ al educaţiei în massă sunt: *Jurnalele, Revistele populare, Foile săteşti, Calendarele literare săteşti*. Există la noi în ţară o mulţime de astfel de foi a căror importanţă e recunoscută de toţi: astfel putem enumăra: *Telegraful român, Foaia săteanului, Foaia interesantă* şi *Lumina Satelor*, care circulă în Ardeal şi au o viaţă de luptă morală şi naţională care le face cinste. E apoi, printre altele multe „Neamul Românesc pentru popor" sub conducerea d-lui N. Iorga.

Dar, în afară de acest mijloc, *presa populară*, mai sunt încă alte câteva mijloace de *ofensivă culturală*. Le vom enumăra căutând să vedem felul practic în care fiecare acţionează.

1. *Casa de sfat.* — E necesar ca fiecare sat să poseadă una sau mai multe case de sfat. Ce înseamnă o casă de sfat? E un local clădit fie de judeţ, fie de un filantrop, fie din iniţiativa satului. In acest local se strânge o *bibliotecă* din fonduri de cotizaţie date de membrii, care ar trebui să fie toţi locuitorii satului. Conducătorii acesteia vor fi învăţătorul şi preotul. Ei vor ţine şezători şi *conferinţe* locuitorilor satului în zilele de Duminici şi sărbători. Introducerea unui *patefon* şi a *radiofoniei* ar fi de dorit atât pentru distracţia superioară ce le oferă cât şi pentru valoarea lor educativă.

2. *Biblioteca.* O deosebită grijă se va da bibliotecii. Aceasta trebue să cuprindă 1. cărţi de literatură bună pentru popor; să se evite deci romanele grele şi cărţile frivole; 2. cărţi de *popularizare a ştiinţei*; există într'adevăr biblioteci întregi la care colaborează personalităţi ştiinţifice distinse, redând pe înţelesul mentalităţii ţăranului, cele mai importante chestiuni tech-

nice în legătură cu anumite industrii, cu agricultura, cu piscicultura, etc. 3. Cărţi cu caracter moral şi religios, expuse pe limba şi înţelesul poporului; 4. In fine, pentru a se ţine seama şi de educaţia estetică a ţăranului biblioteca va conţine şi cărţi de literatură mai superioară, literatură *cultă*, în genere.

Bibliotecarul are aci o sarcină importantă. El trebue să cunoască pe cei ce fac parte din *Casa de Sfat şi de Ceţire*, el trebue să-i îndrume, dându-le el cărţile ce le crede bune pentru educaţia morală, intelectuală şi estetică a sătenilor. El trebue să aleagă cărţi astfel, încât să fie captivante şi necesare pentru ţăran.

Conducătorul casei de sfat se va îngriji de rânduirea estetică a acestei case care să fie un punct de atracţie pentru sătean Duminica şi Sărbătoarea, abătându-l din drumul cârciumei.

3. *Şezătoarea.* Pentru a sădi în sufletul poporului iubirea de carte şi de lumină, şezătorile culturale sunt cele mai importante arme ale educatorului masselor. Intrebarea cea mai grea este însă: *Cum se organizează o şezătoare*? Neapărat, aceasta depinde, în primul rând, de cei ce o organizează, de cultura, de practica, de dragostea cu care aceştia sunt dotaţi. In linii generale, o şezătoare trebue să conţine cam următoarele puncte:

A) *Declamări* şi *recitări*.

B) *Citiri din cărţile bibliotecii* (poveşti hazlii sau de adâncă şi omenească simţire, aşa ca să pătrundă în sufletul celui ce ascultă). Rostul acestor citiri, artistic făcute, este de a deştepta în ţăran dragostea pentru frumuseţile şi comorile ce le conţine cartea. El va vedea în ea un isvor nesecat de pilde, de învăţături, şi de haz pentru clipele de odihnă şi va citi, căutând el însuşi să-şi procure aceleaşi emoţiuni pe care i le-a procurat abil, lectorul.

C) *Conferinţă* cu subiecte variate: technică, artă, morală, religie, higienă, etc. Nu mai e nevoe să spu-

nem, credem, că aceste conferinţe trebuesc ţinute liber, nu citite, fără cuvinte neînţelese, plastice, exemplificate în fine *intuitive*, pentru a se imprima în mintea încă neluminată a celor ce o ascultă.

D) *Muzică.* Un patefon, un radio, aparate încă misterioase pentru înţelegerea ţăranului, vor fi cele mai minunate mijloace de a ţine trează atenţia auditorului. Muzica va fi populară, dar nu exclusiv populară; să nu uităm că menirea ofensivei educative este de a da *noutatea*, nu tot ceeace ţăranul cunoaşte şi de care e plictisit poate. Imbogăţirea Casei de Sfat cu o *Fanfară* sau *Orhestră* ai cărei membrii să fie chiar ţărani, este un deziderat ce începe să fie realizat şi în vechiul regat, este un fapt existent deja în Ardeal, unde aproape fiecare comună mai mare îşi are *fanfara* sa.

E) *Cinematograf.* Despre importanţa educativă a cinematografului, nici nu mai e nevoie să mai vorbim. Apariţia lui atrage ca un magnet; este poate împreună cu *Fanfara* singurul mare duşman al cârciumei.

F) Infine, înviorarea mintală, se poate face foarte bine prin introducerea jocurilor de inteligenţă: şah, domino, table, prin ghicitori, prin cimilituri, şarade, rebusuri, etc.

Acestea sunt elementele care contribuesc la ridicarea morală şi biologică a neamului. Statul şi-a dat seama de rolul său şi, prin instituirea *„Activităţii extraşcolare"* [1] a atras în vârtejul luminei şi culturei, straturi din ce în ce mai mari de populaţie.

---

[1] Activitatea extraşcolară se manifestă la *sat* sub forma de *cercuri culturale*, conduse de învăţători, în zilele de sărbătoare — cercuri al căror program e în genere asemănător cu cel arătat de noi pentru o şezătoare; la *oraş* ea se manifesta sub forma de *conferinţe* regulate instituite de corpul profesoral respectiv.

Mai sunt încă o mulţime de activităţi culturale; amintim: Ateneele populare, Universităţile populare şi libere, Cercurile pastorale, Conferinţele, Serbările, etc. Toate tind la acelaş nobil scop; luminarea şi înobilarea sufletului masselor largi ale poporului.

Repetăm! Voi, cei care eşiţi de pe băncile şcoalei, nu uitaţi, atunci când vă întoarceţi în satul vostru aceste mari lucruri; încercaţi să luptaţi prin metodele pe care le-aţi văzut, împotriva alcoolului, împotriva viţiului şi împotriva ignoranţei. Numai în felul acesta vă veţi fi făcut datoria de adevăraţi patrioţi.

ANEXE ŞI LECTURI COMPLIMENTARE

LEGEA SOCIOLOGICĂ

(*Lectură particulară*)

Sociologia se prezintă, din cele ce am văzut până aci, ca o vastă sinteză a problemelor care se referă la realităţile sociale. Ea îmbrăţişează domenii diferite; ea studiază şi manifestările superioare, afective şi spirituale, şi manifestările de natură biologică; ea strânge într'o vedere unitară, rezultatele atâtor ştiinţe diferite, dela biologie şi psihologie, la educaţie şi morală, la istorie şi filosofia ei, la geografie şi etnografie, până la ştiinţa şi istoria religiunilor şi a formelor de manifestare estetică şi intelectuală.

Ea este deci, cea mai complexă sistematizare de cunoştinţi asupra vieţii sociale; ea este cea mai nouă ştiinţă, fiind în acelaş timp şi teoretică şi mulţumind, în chipul acesta, nevoia cercetărilor pure, ea fiind şi de o mare întindere practică; folositoare şi savantului şi conducătorului de state.

Dar am văzut şi ştim acest lucru şi de mai înainte: Orice ştiinţă, pentru a merita acest nume, are datoria de a explica fenomenele ce cercetează adică de a găsi **legile** lor.

In cursul celor ce am văzut până aci, am întâlnit câteva legi. Să le amintim pentru a vedea dacă ele sunt cu adevărat sociologice, sau fiind sociologice sunt fundamentale pentru sociologie. Astfel am putea cita:

1. **Legea evoluţiei sociologico-istorice.** A fost susţinută de A. Comte prin faimoasa formulare a *Celor Trei Stări.* Această lege este sociologică, întrucât are în vedere nu numai fenomenele sociale, nu numai complexitatea lor, ci caută, în acelaş timp, să explice şi să prevadă viitoarea evoluţie socială care ar avea menirea să desăvârşească starea ultimă pe care o constată filosoful — *starea pozitivă.* Dar ea nu se referă decât la o latură a formelor sociale — *latura istorică* — ea nu dă explicarea generală a formelor sociale, nici nu încearcă o prevedere cu caracter general. Căci în ce constă evoluţia viitoare a omenirei? Cum se vor transforma actualele forme, şi ce va veni după faza pozitivă, întrucât, dacă punem ca principiu fundamental evoluţia, e clar că nu ne putem opri aci; societatea evoluând, şi această formă va fi depăşită desigur; şi atunci ce va veni? Comte nu răspunde la această arzătoare întrebare şi astfel problema rămâne închisă, din lipsă de răspuns.

2. **Legea imitaţiei** [1]. A fost emisă de sociologul G. Tarde, după cum ştim. Ea admite că toate fenomenele sociale provin din cauza *imitaţiei.* Dar pentru a explica origina lucrului de imitat, e nevoit să admită *invenţia* şi *descoperirea,* nu numai în domeniul ştiinţelor şi al technicei, cum suntem de regulă obişnuiţi a considera *invenţia,* ci în toate domeniile vieţii sociale. Dar invenţie presupune *inventator*; acesta este deci *individual*: original în societate apare, aşa dar, *individualul.* Acesta la rândul lui, nu poate fi decât o creaţie a societăţii. Această teorie ne conduce la stabilirea unei alte legi.

---

[1] In legea imitaţiei emisă de *Tarde,* cum se manifestă imitaţia în societăţile organizate, nu în massele întâmplătoare? Să luăm un exemplu: *Moda.* Cineva lansează o idee: pantaloni largi. Câţiva imită; peste câtva timp toată lumea „e la modă". Alţii se conduc după o sugestie contrară; dacă toţi fac la fel, eu voi proceda tocmai contrariu; această formă negativă a imitaţiei este *Snobismul.*

3. **Legea compătrunderii cauzale** pe care o intrevedem noi în majoritatea fenomenelor sociale. Să dăn câteva exemple afară de cel de mai sus (Legea lui Tarde) care intră în domeniul acestei legi: Spiritul uman transformă mediul, dar în acelaş timp el e pus sub influenţa acestuia.

Ce este primordial aci, e greu de deosebit: între aceste 2 acţiuni există aşa dar o compătrundere cauzală. Un alt exemplu: Societatea, se spune, e condiţia apariţiei conştiinţei individuale; dar societatea nu apare decât acolo unde există conştiinţe, oricât de rudimentare ar fi ele; la animale, lipsite de conştiinţă (de conştiinţa eului), societatea e inexistentă. Intre aceste 2 elemente există deci iarăşi *compătrundere cauzală*. Această lege ar putea fi aplicată la o mulţime de alte probleme. Deşi o enunţăm noi, suntem siliţi să declarăm că şi această lege este fragmentară, este formală mai bine zis; ea e o constatare nu de fond ci o constatare cu valoare *logică* mai mult [1].

4. **Legile cu caracter psihologic**. Cunoaştem aci câteva pe care le-am mai întâlnit.

a) *Legea sugestiei colective* [2] care explică aşa numitele probleme ale psihologiei masselor.

---

[1] A se vedea tot nota explicativă dela sfârşit, (pag. 192).

[2] Adunările mari de oameni, *massele* sociale sunt manifestaţiuni întâmplătoare nu sunt constante şi precizate cum e poporul, statul, tribul, etc. Psihologia acestor masse de oameni este foarte ciudată. Ea nu e, în nici un caz, *suma aritmetică* a conştiinţelor individuale ce o compun, nu e un conglomerat în care fiecare individ îşi păstrează individualitatea sa, ci este o *sumă algebrică* sau, ca să dăm un exemplu mai plastic, o sinteză ca în chimie, unde H şi cu O formează ceva nou care nu mai este nici H nici O, ci ceva nou cu proprietăţi deosebite (apa).

Sufletul acestor masse deci va fi deosebit. Câteva elemente îl caracterizează. 1) *Instabilitatea*. Massele trec repede dela o convingere la altă convingere. Să dăm un exemplu din celebra piesă a lui Shakespeare „Iuliu Cezar". Cezar este omorât. Mulţimea aclamă pe conjuraţi. Antoniu vine şi citeşte acestei mulţimi testamentul lui Cezar, căutând să scoată în evidenţă valoarea celui ucis şi fapta rea a omorâtorilor care sunt totuşi „cetăţeni onorabili". La sfârşitul discursului său, care e o continuă *sugestie* de atâtare în contra omorâtorilor, aceiaş mulţime care cu câteva minute mai înainte îi numea „cetăţeni onorabili" îi numeşte „criminali ordinari" şi strigă „*Moarte omorâtorilor lui Cezar*". Avem aci un exemplu de sugestie colectivă, din care putem defini şi sugestia: *Sugestia colectivă este schimbarea mentalităţii unei masse prin intermediul unui factor individual* (*sugestionatorul*; în exemplul nostru este Antonius).

b) *Legea contagiunei mintale* [1], prin aşa numitele *forţe interpsihologice*.

Aceste legi, prin însăşi numirea lor, sunt arătate ca incomplete; neîmbrăţişând totalitatea manifestărilor sociale, ele au un caracter special.

5. **Legile cu caracter biologic**. Au fost enunţate mai întâ de biologi, ca de pildă Darwin, dar sociologii, văzând însemnătatea lor, le-au adoptat pentru sociologie.

In primul rând e legea *Luptei pentru viaţă*, care admite ca o concluzie fatală, *Dreptul celui mai tare*. Acestei legi i-am opus noi, o lege cu caracter moral-social, pe care am enunţat-o *Legea dreptului tuturor la viaţă*.

---

[1] Alături de sugestia colectivă stă *contagiunea mintală*. Acel ce sugestionează desigur nu poate fi auzit de întreaga massă de ascultători. El influenţează câtiva numai. Aceştia repetă la rândul lor celor ce nu au auzit (în exemplul de mai sus, cei ce nu aud întreabă pe ceilalţi „— Ce zice?") Astfel convingerea unuia se împrăştie asupra celorlalţi: individualităţile din massă comunică între ele: e un murmur surd la început care deodată capătă fiinţă conştientă; întreaga massă, prin contagiunea mintală, ajunge la aceiaş convingere— care ţine câtva timp — atâta timp cât o altă sugestie contrară nu se iveşte pentru a paraliza pe cea dintâi sau pentru a despărţi massa în 2 părţi contradictorii, (pro şi contra).

Exemplu este şi el o sugestie care poate deveni contagioasă. Suntem la teatru. Pauza începe să fie prea lungă. Unul singur bate din palme nerăbdător. Câţiva îl imită. Şi deodată întreaga sală izbucneşte în aplauze, tropăituri, lovituri de scaune, bastoane, fluerături, etc. Exemplul a fost o sugestie care s'a împrăştiat contagios, în câteva secunde, întregei masse.

Deşi are o întindere considerabilă, ea se referă însă la probleme speciale care intră în domeniul realităţilor biologice în primul rând, politice şi juridice în al doilea rând. Ca atare ea este fatalmente incompletă.

Legea adaptării la mediu. A fost susţinută de Lamark şi admisă de Darwin şi aproape de către toţi biologii. Acesteia i se opune *Legea adaptării mediului la om*, susţinută pe numeroase consideraţiuni ştiinţifice de Lester Ward, şi de alţi sociologi. Se referă la problemele parţiale ale culturei, technicei şi civilizaţiunei.

6. **Legile cu caracter metafizic-evoluţionist.** Au fost susţinute de teologieni, filozofi şi biologi. Astfel sunt:

a) *Legea evoluţiei creatoare* [1], susţinută de Bergson, conform căreia, evoluţia *se pare* că ar avea ţinta de a instaura conştiinţa (prin om) şi libertatea (prin apariţia societăţii).

b) *Legea evoluţiei biologico-metafizică.* A fost susţinută de şcoala biologică dela *Montpellier* în frunte cu *Barthez*, iar mai în urmă cu *I. Reinke* şi *H. Driesch*. Această „lege" (?) susţine că evoluţia nu are scop (teleologism), ci e condusă de o forţă oarbă, e *mânată*, nu e *atrasă*; cu alte cuvinte, forţa evolutivă nu stă înainte, ci în urmă (vis-a-tergo). Şi aceste legi sunt parţiale, sau prea puţin bazate pe realităţi observabile şi controlabile. Ele sunt imperfecte şi hazardate din punct de vedere sociologic.

Legea diviziunii muncii.— A fost emisă pentru prima oară de economişti în frunte cu Ad. Smith. Sociologul E. Durkheim a aplicat-o însă la întreaga dinamică socială. Societăţile evoluiază pe măsură ce îşi diversifică elementele ce o compun, diversificare care aduce anumite specializări drept apanagiu al anumitor clase sau părţi ce formează o societate. In societăţile cele mai primitive, acolo unde omul este aproape animal (sunt câteva triburi de acestea prin Africa), totul este omogen; nu există nici o diviziune de funcţiuni sociale. Mai târziu însă încep să apară clasa vrăjitorilor şi a preoţilor şi clasa războinicilor. In fine, în societăţile evoluate, munca socială e precis diferenţiată: familia conducătorului în care urmaşii au drept prin moştenire a fi conducători la rândul lor, preoţii, războinicii, muncitorii, poporul, nobilii, intelectualii, profesorii, artiştii. In fiecare din aceste clase aceiaş diviziune se urmează de pildă, războinicii se divid în: conducători, subconducători, soldaţi pedeştri, soldaţi cavaleri, lăncieri, arcaşi, etc., etc.

Cu cât societatea e mai înaintată în civilizaţie, cu atât diviziunea e mai profundă şi mai complexă. In evul mediu existau organizaţiile de *breaslă*, cu statute precise care nu permiteau decât celor ce îndeplineau anumite condiţiuni, să profeseze cutare meserie, organizaţie ce subsistă şi azi. Eşirea din breaslă era oprită cu stricteţă. Astfel clasele sociale formau adevărate caste închise. Societatea actuală e constituită pe bază de clase. Totdeauna au existat lupte între aceste clase, de pildă: patricieni şi plebei, nobili şi popor (tiers-état în Franţa în sec. XVI şi XVIII) muncitori şi capitalişti, burghezi şi proletari; de aci principiul emis de Karl Marx al *luptei de clasă*.

Legea evoluţiei religioase emisă tot de Durkheim în care se arată că toate religiunile îşi au obârşia în totemism. Am vorbit în altă parte despre această lege.

* * *

[1] La început nu exista — spune Bergson, un mare filosof francez contemporan, decât o forţă primordială un *Elan* către înfăptuire. Această forţă se transformă în *viaţă* (regn vegetal şi animal). In regnul animal ea se împarte în mai multe direcţii: metazoare cu scoarţă (moluşte, plachiderme) care rămân fixe; metazoare care dau mai târziu vertebratele, mamiferele şi în fine *omul*. Acesta capătă pe lângă *instinctul* ce caracterizează animalul, *conştiinţa* şi, devenind social, el tinde către altceva: către *libertate*. Iată în câteva cuvinte palide, ideia evoluţiei creiatoare susţinută de Bergson.

Desigur, această înşirare s'ar lungi mult; am mai putea aminti legea maximului de profit cu minimul de efort, legea cererii şi a ofertii, legea lui Malthus, legea determinismului istoric fatal al lui Marx etc., etc. Acestea au însă toate caracter economic; sunt ca atare, necomplete şi inadmisibile ca legi sociologice *pure*.

Care e deci legea fundamentală a sociologiei? Căci, sau sociologia are lege sau legi, şi atunci e imposibil să nu le descoperim, acum când am studiat tot ce formează societatea ca atare, sau nu are lege, şi atunci nu poate să se numească ştiinţă, lucru absurd pentrucă ea are şi domeniu şi metode specifice, aparte de metodele celorlalte ştiinţe, fie ele chiar ştiinţele aşa numite sociale! [1]

Ei bine, această lege există, această lege e sub ochii noştrii, această lege fundamentală stă în însăşi studiul ce l-am întreprins până aci.

Dar înainte de a o expune, să vedem ce anume constitue o lege, care îi sunt caracterele şi rolul?

In genere, prin cuvântul lege, înţelegem multe lucruri.

---

[1] *Legea fundamentală a sociologiei.* Am văzut că sociologia, deşi creiată ca o ştiinţă *specială*, nu se poate lipsi de ajutorul celorlalte ştiinţe numite şi ele tot *sociale*. Legea sociologică va fi deci *sinteza* tuturor legilor fundamentale ale celorlalte ştiinţe sociale. Astfel ea va cuprinde în sine şi legea fundamentală a *economiei politice* şi legea sociologiei juridice (Dreptul) şi a celei istorice (evoluţia şi progresul) şi celei ce se referă la fenomenele *politice* sau *spirituale*. Ea va mai cuprinde şi legile ştiinţelor *biologice* (lupta pentru viaţă etc.) şi a celor istorice şi cosmologice (influenţa mediului) şi a celor psihice.

Importanţa sociologiei stă tocmai în contopirea la olaltă a tuturor acestor *forme* şi *cadre* (cadrul statistic şi formele dinamice). Ea s'ar prezenta deci în schemă: *Condiţionarea reciprocă a dinamici şi statisticei sociale.* In sânul cadrului static ea va înţelege apoi o complexă condiţionare reciprocă după cum în cadrul dinamic va înţelege acelaş lucru.

In orice caz legea sociologică nu are un caracter sociologic pur, ci un caracter de *sinteză* a tuturor legilor ştiinţelor ajutătoare ale sociologiei.

Legea este o poruncă isvorâtă din autoritatea altora, sau din propriul nostru for sufletesc, şi care *trebue* ascultată şi urmată, *care pretinde, cu alte cuvinte, ca lucrurile să se întâmple aşa cum dictează ea şi nu altfel.* Aceasta este legea socială (politică, juridică, economică sau morală). Dar şi ştiinţele au *legile* lor, şi am văzut cât de important şi de vital este pentru o ştiinţă să aibă legi; tot aşa de vital ca şi pentru societate: societate fără legi nu poate exista; ştiinţa care nu stabileşte legi, nu este ştiinţă.

Montesquieu a fost acela care a dat cea mai luminoasă definiţie legii. După el „Legile sunt *raporturi* necesare care rezultă din natura lucrurilor". Să menţinem această definiţie, căci ne va servi la stabilirea legii sociologice.

Ce înseamnă lege în ştiinţă? Legea ştiinţifică stabileşte, în linii generale, un raport între 2 fenomene, unul considerat drept cauză, celălalt drept efect, raport care e valabil în mod universal, etern şi necesar, adică se întâmplă totdeauna, s'a întâmplat şi se va întâmpla, se întâmplă ori şi unde, în acelaş fel şi *trebue* să se întâmple aşa [1].

Aceasta este legea ştiinţifică, care, prin caracterul ei de necesitate şi universalitate, ne dă posibilitatea previziunii fenomenelor: astfel *astronomia* poate să prevadă cu sute de ani înainte, cu precizie de secundă, un fenomen ceresc, cum sunt eclipsele solare sau trecerile cometelor.

---

[1] *Noţiunea de lege în ştiinţă.* Am văzut în linii generale că noţiunea de lege înseamnă stabilirea unui raport de cauzalitate între un fenomen A (cauză) şi un fenomen B (efect). Dar nu e numai atât. Raportul de cauzalitate este numai o înfăţişare generală sub care trebue să înţelegem o serie de alte raporturi. După Monesquieu, legile sunt relaţiile *de tot felul*, între fenomene simple şi între complexuri de fenomene. Astfel avem 1) *raporturi de succesiune cauzală*; 2) *raporturi de coexistenţa simultană* (între stat şi individ), tot şi parte (fizică),

Aşa dar, pentru a ne rezuma concluziile vom spune :

1. Legea trebue să stabilească raporturi între cauze şi efecte.

2. Aceste raporturi trebue să fie necesare, aşa încât să fie posibilă :

3. Previziunea, date fiind condiţiile respective.

Legea sociologică. Munca noastră este astfel îndrumată şi uşurată. Critica legilor parţiale pe deoparte, analiza noţiunei de lege, pe de altă parte, ne conduc la următoarea concluziune : *O lege sociologică trebue să îmbrăţişeze* **toată viaţa socială**, *să explice cauzal şi să poată să prevadă, date fiind condiţiile necesare, îndeplinirea fenomenelor respective.*

Dar din cele de până acum noi ştim :

1. Viaţa socială se prezintă sub două mari forme : Condiţiuni şi Activităţi (statica şi dinamica.)

2. Intre acestea există un raport de *cauză* la *efect*, ntrucât aceeace am numit cadru poate fi considerat drept *condiţia* (cauza) fenomenelor pe care le-am numit *activităţi* (efecte).

Astfel rezultă că : *activitatea socială este efectul condiţiunilor sociale.*

Legea poate fi formulată deci în chipul următor : **Pentru a exista viaţă socială sub formă dinamică, activă**

particular şi general (logică), aparat-organ-sistem (biologie), sistem şi unitate (astronomie), linie şi unghi, suprafaţă, volum, (geometrie matematică, etc.) ; 3) *raporturi de asemănare şi deosebire* (în clasificările biologice, în logică, în psihologie, în istorie, în artă, în morală, în ştiinţele sociale, etc.). In fine, raporturile care se stabilesc, nu au numai caracterul *necesităţii* în timp (acea ce se întâmplă *acum* se va mai întâmpla), ci şi caracterul *universalităţii* (ceeace se întâmplă aci se întâmplă pretutindeni). Dar o condiţiune esenţială a necesităţii şi universalităţii este *constanţa* aceloraşi condiţiuni. Numai când condiţiunile sunt aceleaşi, numai atunci legea este universală şi necesară şi, în fine, al treilea caracter important, *constantă.* Pe această constanţă a legii se bazează posibilitatea *previziunii* în viitor, ceeace dă şi importanţa *practică* a ştiinţei.

(economică, politică, juridică, spirituală), e nevoe de condiţionările necesare ale cadrelor naturale şi spirituale (cosmologic, biologic, psihologic şi istoric) ; dacă aceste condiţiuni sunt îndeplinite, viaţa socială se poate manifesta ; lipsa lor înseamnă, cu preciziune, lipsa unei vieţi sociale complete. Raportul dintre cadru şi activitate şi dintre cadre şi activităţi în parte, e complex.

Iată-ne în posesia legii sociologice, pe care rămâne să o studiem şi să vedem dacă răspunde la ceeace am stabilit noi privitor la lege.

1. Această lege stabileşte într'adevăr, *raporturi de cauzalitate* între **cadru** şi **activitate**, arătând că acolo unde acest cadru lipseşte, sau unul din elementele lui lipsesc, societatea e inexistentă : Să luăm un caz : Să presupunem că aşa numitul *cadru istoric* lipseşte ; acesta e cazul societăţilor primitive ! Dar lucrul e numai în formă astfel ; nu cadrul istoric (timpul şi evoluţia) lipseşte acestor societăţi, ci *istoria* scrisă, istoria ca ştiinţă.

Aşa dar, lucrul rămâne stabilit : dacă un element al cadrului, *lipseşte cu desăvârşire*, societatea nu poate să existe, dacă acel element e primitiv şi vag, societatea va fi primitivă, vagă, nedesăvârşită.

2. Raportul dintre cadru şi activitate nu este *contingent* (adică poate sau nu poate să fie) ci este *necesar* ; adică : Dacă ne este dat cadrul, urmează *cu necesitate* şi activitatea socială sau invers : Dacă constatăm această activitate socială, urmează cu *necesitate* şi existenţa cadrului. Astfel, nu poate exista activitate politică, fără cadrul istoric sau psihic sau biologic sau cosmologic. Cu alte cuvinte, raporturile de cauzalitate sunt foarte complexe. Le-am putea schiţa în mod grafic astfel [1] :

[1] Săgeţile arată, în mod simbolic, influenţările şi condiţionările reciproce căci, pe cât e de adevărat că aceiace am numit *cadru* influenţează *activitate a* socială, şi aceasta influenţează cadrul la rândul ei, de pildă ; omul prin activitatea lui industrială şi technică, transformă solul, adic ă tocmai cadrul cosmologic, etc.

Observăm aşa dar, că avem deaface cu o *compenetraţiune cauzală*, care este tocmai legea pe care am dat-o mai înainte.

Pentru a înţelege mai bine această formulare a legii sociologice fundamentale — să dăm câteva exemple lămuritoare. Să luăm la întâmplare mai întâi elementele *cadrului social*.

A) *Relaţiuni între elementele cadrului*. Condiţionează cadrul biologie pe cel psihic? Neapărat. Căci biologicul înseamnă corpul societăţii. Or, nu se poate con-

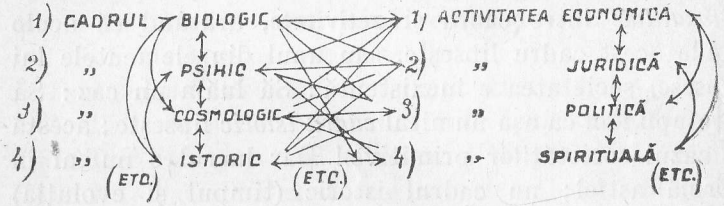

cepe manifestare sufletească care să nu aibă ca substrat un corp. Aceia ce este aplicabil la individ este aplicabil şi la colectiv. O instituţie socială cu bază afectivă cum e *religiunea*, nu poate exista dacă nu există societatea, adică acea sinteză a membrilor societăţii respective. Tot aşa cadrul cosmologic: natura, mediul (pământul şi clima), condiţionează atât trupul social cât şi sufletul. Ştim că omul dela munte este mic la trup, energic şi încăpăţânat în ceeace priveşte sufletul.

Deasemeni cadrul istoric condiţionează celelalte elemente ale cadrului. O societate are o viaţă în trecut. Or, omul social actual e urmaşul trecutului rasei sale. El se foloseşte de acţiunea trecutului asupra vieţii biologice (transformări prin colonizări, schimbări de habitat), asupra mediului (despăduriri, formare de ţinuturi arabile, construire de drumuri, diguri, clădiri, etc.) asupra vieţii psihice (schimbări de opiniuni, civilizaţie, technică, cultură, limbaj). Omul actual e cu totul datornic al strămoşilor săi.

B) *Relaţiuni între diferitele activităţi sociale*. Nu poate fi nici o îndoială că buna stare economică nu influenţează —ba poate chiar condiţionează —starea spirituală. Cele 4 secole cunoscute ale istoriei (secolul lui Pericle, a lui August, a lui Ludovic al XIV şi secolul de înflorire economică şi spirituală a Ţărilor de Jos), sunt o probă evidentă. Activitatea economică condiţionează activitatea juridică la rândul ei, căci evoluţia juridică a popoarelor (dreptul), este în legătură cu evoluţia economică; nevoia codului comercial ca urmare a existenţii comerţului; o crimă făcută din mizerie e condiţionată de această mizerie, o revoluţie care instituie alte legi, poate avea drept cauză fenomene economice— tot aşa şi un război — ceeace înseamnă că influenţa economicului se resfrânge şi asupra activităţii politice. In fine, o bună guvernare (activ. politică), sau o bună legiferare (activ. juridică), pot avea ca urmări o creştere de producţie (activ. economică); dar aceste legiferări sau guvernări *bune* nu sunt posibile dacă cei ce legiferează sau guvernează sunt incapabili şi inculţi; deci spiritul conduce trupul; activitatea spirituală condiţionează celelalte activităţi.

C) *Relaţiuni între cadre şi activităţi*. Ele apar la prima vedere. De pildă: cadrul istoric condiţionează activitatea spirituală, căci nu se poate concepe o activitate spirituală care să nu fie urmaşa altor activităţi spirituale, să nu aibă cu alte cuvinte, o istorie. Tot aşa cadrul cosmologic influenţează activitatea economică. O populaţie trăind la munte se va ocupa cu creşterea oilor; o alta trăind lângă lacuri sau cursuri de apă, cu pescuitul, alta la mare, cu comerţul şi navigaţia, etc. In fine, cadrul psihic condiţionează activitatea politică şi juridică — pe lângă cea economică sau spirituală — căci o lege trebue să fie în concordanţă, atât cu sufletul societăţii la care se aplică, cât şi cu condiţiunile economice respective (nu are rost o lege asupra pescui-

tului într'o țară fără râuri și lacuri, după cum — dacă am presupune o societate care să nu știe ce e furtul și crima — nu ar fi nevoie de legi împotriva lor).

Nu am făcut decât să schițăm aceste multiple condiționări. Viața socială se prezintă astfel ca o rețea extrem de complexă, dar în sânul căreia elementele sunt perfect de bine legate, formând o unitate care e însăși unitatea vieții sociale. Or, sociologia are ca obiect tocmai această unitate. Dar, pentrucă această unitate e formată din elemente extrem de multiple, ea studiază toate aceste elemente din punctul ei de vedere. Ea nu e nici numai politică—nici numai juridică—nici numai psihică—nici numai economică; ea e complexul obiectiv și aparte care sumează atât cadre cât și activități. Acestui complex unitar îi dăm numirea de Sociologie (când e vorba de știința asupra lui) de *Societate* (când e vorba de existența lui reală și obiectivă).

Legea sociologică, așa cum am formulat-o mai sus, este neapărat, foarte generală, pentrucă vrea să înfățișeze întreaga și complexa realitate socială, sub forma unui raport general de cauzalitate. In sânul ei însă, pot sta toate celelalte legi, atât cele pe care le-am văzut până aci, cât și altele care vor mai fi formulate. Ea însă nu va putea fi *depășită*.

*
* *

Există o singură greșală care se face în mod constant pretutindeni când e vorba de a se stabili o lege într'o știință; aceia de a căuta cu tot dinadinsul o *singură lege* care să explice tot domeniul acelei științe. Și se obiectează următorul lucru: Astronomia are o singură mare lege: legea atracției universale a lui Newton; dece celelalte științe să nu ajungă și ele la o singură lege unitară?

Se uită însă un singur lucru: cu cât domeniul științei date e mai abstract și mai general cu atât el are legi mai puține. Luați matematica, absolutul abstractului și al generalului; *ea nu are nici o lege*; 1+1=2 căci altfel nu poate fi. Atunci dece fuga științelor după o singură lege? Ați studiat fizica și chimia! Câte legi variate nu ați găsit acolo?

In acustică, în termodinamică, în optică, în electricitate, în magnetism mereu legi! S'a plâns cineva că e un rău asta! A căutat cineva o lege unică care să explice și optica și magnetismul? Nu! In biologie aveți iarăși atâtea legi: adaptarea, transformismul, evoluția, selecția, legile polinizării, fecundării, creșterii, etc. In psihologie ați găsit legile memoriei, asociației, atenției, voinței, senzațiilor, emoțiilor, etc. Ați găsit în fine în sociologie o seamă de legi; dece nu sunteți mulțumiți! Dece vreți o lege unică?

Pentrucă suntem urmăriți de ideia unității, imagină a unității spiritului nostru! Vrem să fie și în univers aceiace este și în noi, în eul nostru: *unitatea*! Aceasta se numește însă antropomorfism și e caracteristica omului primitiv.

De aceia, ca încheere trebue să spunem: Cu cât se vor emite mai multe legi în sociologie cu atât va fi mai bine, căci asta va însemna că începem să pătrundem din ce în ce mai mult în tainele complexei realități sociale, să le înțelegem și să le folosim pentru binele nostru și al ei.

Legea formulată mai sus poate fi fundamentală; ea însă lasă câmp liber în sânul ei, tuturor celor ce sunt până în prezent și pe care le-am expus în parte, cât și celor ce vor veni și pe care sociologii trebue să se sforțeze să le găsească și să le enunțe.

Acest lucru s'a și făcut de fapt. Iată, după lucrarea d-lui *G. Palante* (Précis de Sociologie) o serie de legi—

pe care le dăm numai ca titlu de curiozitate — cu mici explicări necesare.

1. *Legea generală a conservării sociale* derivând din „Voința de a trăi" a lui Schopenhauer, cristalizată în maxima romană „Salus rei-publicae suprema lex" și teoretizată de d-nii Simmel și Sighele (Comment les formes sociales se maintiennent)".

2. *Legea unității și a continuității sociale.* „Elementele diferite ale unei aceleiași civilizații, trebue să se topească într'un tot sau *să pară* că se topesc".

Continuitatea, la rândul ei, poate fi fiziologică (legătura de sânge între generații) și psihologică (transmiterea bunurilor morale în cursul generațiilor). A fost emisă de *Simmel.*

3. *Legea adapiării vitale.* Adaptarea poate fi externă sau internă. Externă când societatea se adaptează mediului extern, internă, când părțile ei constitutive se adaptează unele la altele. Emisă de *Ihering, Andler,* Comte.

4. *Legea diferențierii sociale și a elitelor.* Consistă în faptul că o societate, pentru a se menține, trebue să aibă organe diferențiate capabile să execute bine și ușor funcțiunile sociale. O urmare a diferențierii este apariția elitelor (la origină despotică și guvernatoare— azi deosebită de conducere — intelectuală, artistică și științifică). A fost emisă de mai mulți autori, printre care *Simmel* și Novicow. (Conscience et Volonté sociales).

5. *Legea solidarității sociale și a gregarismului.* Solidaritatea este un fel de continuitate socială în spațiu, după cum continuitatea socială este un fel de solidaritate în timp. Solidaritatea se aplică tuturor domeniilor vieții sociale (economie, politică, religie, profesiuni, clase sociale, etc.) Forma primitivă a solidarității este gregarismul — spiritul de turmă — manifestat în servilismul individului față de societate, în opinia publică, etc. Au fost emise de *L. Bourgeois* (Philosophie

de la solidarité) și *Fr. Nietzche.* (Dincolo de Bine și Rău).

6. *Legea imobilismului și a variabilității sociale.* Deși opuse în aparență, ele conlucrează spre același scop: conservarea societății. Imobilismul domnește de pildă în clasele aristrocratice, în castele indiene; variabilitatea în clasele mijlocii. A fost emisă de d-l *Simmel.*

7. *Legea imitației* emisă de G. Tarde, având ca urmare alte două legi complimentare, ne prezintă următoarele fenomene caracteristice:

a) *Trecerea dela obiceiu la modă,*
b) *Trecerea dela unilateral la reciproc* { (dela politeța celui de jos către cel de sus la politeța reciprocă).
c) *Ireversibilitatea în istorie*
d) *Asimilația progresivă* { (Fenomenele deosebite tind să devie asemănătoare de pildă îmbrăcămintea bărbaților și a femeilor.)

8. *Legea opoziției și a diferențierii.* (prima lege complimentară). Opozițiile sunt de trei feluri:

a) *opoziții de serie* { (de pildă evoluțiile și contraevoluțiile—„RICORSI", de care vorbește Vico.
b) *opoziții de grad* { (creșteri sau coborâri de cutare gen de criminalitate, de sinucidere, natalitate, etc.)
c) *opoziții de sens* { *externe* (de pildă tendințe deosebite între oameni sau grupe de oameni.)
interne (tendințe diverse ale aceluiaș om.)

Diferențierea ar fi, după definiția lui Al. Xenopol, urmarea „faptelor de succesiune" adică acele care „sub diverse influențe se modifică în timp. Sunt două forme de diferențieri:

a) *diferențierea externă* (complicația crescândă a raporturilor sociale).

b) *diferențierea internă* (complicația crescândă a sentimentelor, ideilor, dorințelor,în conștiințele individuale).

Legea opoziției a fost emisă de G Tarde; aceia a diferențierii, de Tarde, Xenopol, Rousseau (*Dialoguri*) și Simmel.

9. *Legea adaptării sociale și a progresului,* (a doua lege complimentară). Curenții imitativi încrucișându-se în mod armonic, converg în creerul unui individ pentru a determina o invenție, care e o nouă adaptare a omului față de mediul fizic sau social, o nouă treaptă

a progresului deci. Ideia progresului se datoreşte unei linii de gânditori remarcabili care începe cu *Condorcet*, trece la *A. Comte*, *Spencer*, *De Greef* (Transformismul Social), *De Roberty* (Fundamentele eticei), *G. Tarde*, *Darwin*, *Bagehot* (Lois scientifiques du développement des Nations), etc.

10. *Legea regresiunii sociale.* Are următoarele subdiviziuni:

a) *Regresul înlovărăşeşte totdeauna progresul.* (Distrugerea vechilor structuri e urmarea creiării de noi structuri).

b) *Legea supravieţuirilor* (O instituţie inutilă azi, o structură din trecut supravieţuiesc ca de pildă urme de totemism, de practici păgâne, de matriarhat).

c) *Legea stabilităţii şi ireversibilităţii supravieţuirilor.*

I) O instituţie dispărută nu mai renaşte.

II) O instituţie ce supravieţuieşte nu mai recapătă vechile forme şi funcţiuni.

III) Asemenea instituţii sunt moarte deabinelea!

Aceste legi au fost enunţate sau susţinute de: *Demoor*, *Vandervelde*, *Massart*, *De Greef*, etc.

Iată deci o serie de legi caracteristice pentru sociologie. Care le este valoarea? Timpul o va arăta.

LECTURI

LECTURA I-a. **Valoarea sociologiei ca ştiinţă.** Am spus că legea sociologică enunţată aci are un caracter prea general. Ea se completează cu consideraţiunile de mai înainte. Dar din cauza acestui fapt, ea nu îndreptăţeşte aşezarea sociologiei printre ştiinţele bine definite. La dreptul vorbind, sunt puţine ştiinţele absolute. Am putea spune că dintre toate ştiinţele omeneşti, una singură are acest caracter; matematica. Astronomia nu e nici ea sigură; teorii cosmogonice s'au creiat; cunoaştem celebra teorie a lui Kant şi Laplace; astronomia însă nu e atât de desăvârşită ca matematica, deşi previziunea ei se întinde în viitor cu preciziuni de sutimi de secundă (eclipse, treceri de comete).

Fizica îşi are şi ea nesiguranţele sale. Ştim de pildă despre faimoasa discuţie asupra eterului, despre teoria transmisiunilor prin vibraţii sau prin deplasare de materie (electroni). Nu ştim încă ce este magnetismul; deabia bănuim, după Roentgen, Herz, Tesla, Gustave Le Bon, natura electricităţii şi a radioactivităţii.

In chimie sunt deasemeni întunecimi: Nu ştim natura legilor valenţelor, misterul izomeriei (stereochimia) cum acelaş număr de atomi, pot da compuşi atât de diferiţi după aşezarea lor *în spaţiu*, în jurul unui radical?

Nesiguranţele întunecă şi mai mult biologia! Ce este fenomenul vital? Ce sunt: hereditatea, instinctul, tropismul! In jurul legii transformismului (Darwin), a adaptării la mediu (Lamark), a selecţiunii naturale şi sexuale (Darwin), sunt discuţii înfocate! Nimic nu e sigur! In psihologie în fine, fenomenul sufletesc este un mister insondabil; plutim în plină metafizică. De aceea, sociologia, deşi şi-a creiat o lege, e încă departe de a fi o ştiinţă desăvârşită. Aceasta nu înseamnă însă că nu este o ştiinţă, după cum, cu toate nesiguranţele lor, ştiinţe sunt şi chimia şi biologia şi psihologia. Sociologia este deci şi ea ca şi acestea din urmă, *o ştiinţă pe cale de formaţie şi de desăvârşire.*

LECTURA II-a. **Legea compenetraţiunei cauzale.** Când am emis legea sociologică, am spus că ea este elaborată din considerarea raportului dintre *Cadru* şi *Activitatea socială*. Dar, am văzut că acel raport era foarte complex, întrucât elementele cadrului se influenţau reciproc în vreme ce activităţile sociale urmau aceiaş direcţiune, şi în fine, un alt raport exista, după aceia, între *Cadru*, pe de o parte, şi Activitatea pe de altă parte, şi, deşi, în linii genetrale, cadrul era *condiţia* sau *cauza* activităţii, activitatea la rândul ei influenţa mediul transformându-l, influenţa *istoricul*, producând *evoluţia*, etc. Am formulat această stare de lucruri sub cuvântul: *raport complex.*

Dar în acelaş timp, această lege generală admitea în intimitatea ei o lege explicativă, o lege de prindere a raporturilor logice, legea *compătrunderii cauzelor şi efectelor*.

Or, această lege am văzut-o aplicându-se la o mulţime de probleme sociale, Să vedem cum se prezintă ea în cadrul ei specific.

1. *Problema conştiinţei, funcţie socială şi a societăţii, funcţie umană.* Este cazul în care această lege se aplică sub o formă specială pe care o vom releva îndată. Psihologia s'a văzut nevoită, pentru a explica apariţia fenomenului nou de *conştiinţă*, să recurgă la o explicare sociologică: Conştiinţa a apărut ca o urmare a apariţiei societăţii. Conştiinţa, deci este o funcţiune eminamente socială. Intr'adevăr, animalul, netrăind în societate, în sensul de societate aşa cum se înţelege în mod sociologic, nu are conştiinţă, sau mai precis, *nu are cunoaşterea eului şi valorii sale*. Aşa dar, conştiinţa este un produs al vieţii sociale.

Sociologia la rândul ei, pentru a explica origina societăţii în mod natural, a recurs, printre alte teorii cunoscute, la teoria care explică apariţia societăţii prin apariţia conştiinţei. Societatea e în funcţie de conştiinţă. Dar ce a fost primordial? Societatea ori conştiinţa? Este o întrebare insolubilă; aci într'adevăr, cauza este *compătrunsă* în efect şi efectul în cauză. Dar mai e ceva! Pe măsură ce una din aceste forme progresa sau evolua, cealaltă evolua şi progresa şi ea. Aşa dar compătrunderea cauzală nu era statică ci dinamică: *progresivă*. Legea ar putea fi formulată deci: *Legea compătrunderii cauzale progresive*. Ea ar putea fi exprimată schematic aşa cum se arată în pagina 251.

In stadiul 1 considerăm fenomenul originar în *indeterminare*. Printr'un fel de oscilaţie pendulară însă, din această indeterminare se determină Cauza şi Efectul. Dar la rândul lor, acestea sunt supuse aceleiaşi determinări, şi printr'o analoagă oscilaţie, se produce o serie complexă de fenomene evolutive în care cauzele şi efectele sunt aşa de compătrunse, atât de complexe, încât ochiul observatorului poate cu greu ghici ce este condiţie, ce este efect! Linia punctată AB arată normala primitivă, pe când treapta din ce în ce mai superioară 2, 3, 4, etc., şi depărtarea de normală C'E', C''E'', C'''E''' ne arată progresiunea fenomenelor sociale. Această figură ne mai permite încă o seamă de concluziuni sociologice, despre care însă, nu e locul să vorbim aci. Să mai dăm însă un exemplu.

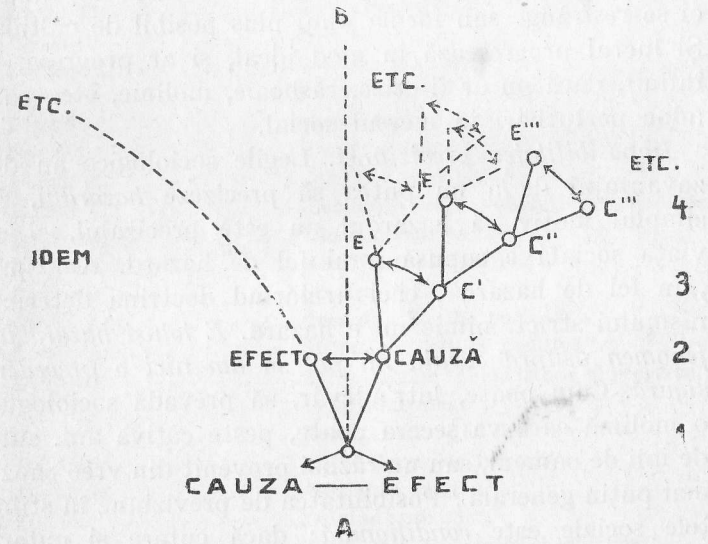

1. *Problema culturei şi a condiţiunei economice.* Există într'adevăr, un fenomen ciudat care s'a numit cu drept cuvânt *cercul viţios social* [1]. Fenomenul este următorul:

„Pentru ca o ţară să aibă o bună stare economică, se spune, e nevoie de o intensă cultură; dar o intensă cultură presupune o bună stare economică". De unde

[1] A se revedea pag. 120 şi fig. 4.

vom porni deci, se întreabă îngrijiţi oamenii de stat; Nu ne interesează aci felul cum se rezolvă această problemă în mod practic, ci valoarea pe care o capătă şi aci explicarea prin legea compătrunderii cauzale progresive. Intr'adevăr, *indeterminarea* există vădit; ea se manifestă în dibuiala celor ce conduc destinele unui stat în care problema se pune (şi e bine să se ştie că problema se pune acut şi la noi românii); dar, odată eşiţi din indeterminare, urmează această caracteristică serie de oscilaţiuni; o îmbunătăţire a stării economice, aduce o îmbunătăţire a culturei, aceasta contribuie la o nouă îmbunătăţire a producţiei, aceasta la rândul ei se resfrânge sub forma unui plus posibil de cultură. Şi lucrul progresează în mod ideal, şi ar progresa, la înfinit, dacă nu ar fi crize, răsboaie, molime, etc., care aduc perturbări în mersul social.

Imposibilitatea previziunei. Legile sociologice au dezavantajul de a nu putea să precizeze *hazardul*, pe simplul motiv că hazardul nu este precizabil, şi că viaţa socială e supusă unui fel de hazard. Am spus „un fel de hazard", căci urmărind doctrina determinismului strict, nimic nu e hazard. *E totuşi hazard un fenomen asupra căruia nu pot să am nici o prevedere sigură.* Cum poate, într'adevăr, să prevadă sociologul, o molimă care va secera poate, peste câţiva ani, sute de mii de oameni, sau un război provenit din vreo cauză mai puţin generală? Posibilitatea de previziune în ştiinţele sociale este *condiţională*; dacă cutare şi cutare fenomene se întâmplă, e posibil ca cutare fenomen să urmeze. In mod ideal, legile sociologice sunt admirabile, în mod real, ele sunt supuse însă nesiguranţelor continue. Aceasta le este, din păcate, valoarea actuală.

BIBLIOGRAFIE

pentru o introducere în Sociologie. [1])

Aristot . . . . . „Politica".
Augustin (Sft.) . . . . . „De civitate Dei".
Bacon Fr. . . . . „Noul Organon".
Bachofen. . . . . „Matriarhatul".
Bergson H. . . . . „Evoluţia creiatoare".
Bernstein . . . . . „Socialism şi social-democraţie".
Blondel C. . . . . „Mentalitatea primitivă".
Bossuet . . . . . „Discurs asupra Istoriei Universale".
Bouglé C. . . . . „Ce este Sociologia?"
Bouglé C. . . . . „Lecţiuni asupra evoluţiei valorilor".
Bourgeois L. . . . . „Filozofia Solidarităţii".
Bruhl-Lévy . . . . . „Mentalitatea primitivă".
Campanella . . . . . „Cetatea Soarelui"
Comte Aug. . . . . „Curs de Filozofie pozitivă".
Comte Aug. . . . . „Sistem de Politică pozitivă".
Condorcet . . . . . „Schiţă a unui tablou istoric al progresului spiritului uman".
Conta V. . . . . „Teoria Ondulaţiei Universale".
Davy . . . . . „Dela clanuri la imperii".
De Greef . . . . . „Organism social".
Darwin . . . . . „Origina speciilor".
Driesch H. . . . . „Vitalismul ca istorie şi doctrină".
Durkheim E. . . . . „Regulile metodei sociologice".
Durkheim E. . . . . „Sinuciderea".
Durkheim E. . . . . „Diviziunea Muncii".
Durkheim E. . . . . „Formele elementare ale vieţii religioase".
Espinas . . . . . „Societăţile animale".
Fouillde Alfr. . . . . „Ideile forţe"

---

[1]) In afară de lucrările întâlnite în cursul acestei cărţi în „Lecturile" particulare şi referinţele ce se găsesc în ele.

Fourier Ch. . . . . .„Asociația domestică”.
Fourier Ch. . . . . .„Unitatea universală”.
Frazer J. G. . . . . .„Ramura de Aur”.
Fustel de Coulanges . . .„La Cité Antique”.
Gide Ch. . . . . .„Istoria doctrinelor economice”.
Gusti D. . . . . .„Problema națiunii”.
Gusti D. . . . . .„Doctrinele politice”.
Gusti D. . . . . .„Curs”.
Guyau J. M. . . . . .„Arta din punct de vedere sociologic”.
Gustave Le Bon . . . . .„Psihologia mulțimilor”.
Hegel . . . . . .„Filozofia Istoriei”.
Hobbes . . . . . .„Leviathan”.
Hume D. . . . . .„Discursuri politice”.
Kant E. . . . . .„Metafizica moravurilor”.
Kant E. . . . . .„Critica Rațiunei Practice”.
Leclerc du Sablon . . . .„Nesiguranțele Biologici”.
Lenin . . . . . .„Stat și Revoluție”
Lester Ward . . . . . .„Sociologie Pură”.
Lewis H. Morgan . . . .„Vechea Societate”.
Lilienfeld . . . . . .„Patologia Socială”.
Lombrasso . . . . . .„Omul Criminal”.
Malthus . . . . . .„Incercări asupra principiului populației”.
Marx K. . . . . .„Capitalul”
Maxwell. . . . . .„Magia”.
Machiavelli N. . . . . .„Principele”.
Montaigne . . . . . .„Incercări”.
Montesquieu . . . . . .„Spiritul Legilor”.
Morus Th. . . . . .„Utopia”
Mihălcescu I. Pr. . . . . .„Curs de Teologie Fundamentală”.
Negulescu P. P. . . . . .„Partidele politice”.
Negulescu P. P. . . . . .„Filozofia Renașterii”.
Platon . . . . . .„Statul”.
Platon . . . . . .„Legile”.
Prudhon . . . . . .„Despre capacitatea politică a claselor lucrătoare”.
Quételet . . . . . .„Fizica socială”.
Renan . . . . . .„Viitorul Științei.
Rousseau J. J. . . . . .„Contractul Social”.
Rodbertus . . . . . .„Scrisorile sociale”.
Schaeffle . . . . . .„Structura și viața organismului social”.
Spencer H. . . . . .„Principii de Sociologie”.
Speranția T. . . . . .„Contribuțiuni la studiul magiei”.
Spinoza B. . . . . .„Tratat teologico-politic”.

Sorel G. . . . . .„Descompunerea marxismului”.
Smith Adam . . . . . .„Cercetări asupra naturei și cauzei bogății națiunilor.
Summer Maine . . . . .„Vechiul Drept”.
Summer Maine . . . . .„Instituțiile primitive”.
Taine Hyp. . . . . .„Filozofia Artei”.
Tarde Gab. . . . . .„Legile sociale”.
Vico . . . . . .„Știința Nouă”.
Voltaire . . . . . .„Incercări asupra moravurilor și spiritului națiunilor”.
Wundt . . . . . .„Psihologia popoarelor”.
Westermarck . . . . . .„Origina și dezvoltarea istoriei morale a căsătoriei”.
Worms R. . . . . .„Organism și Societate”.
Xenopol Al. . . . . .„Filozofia Istoriei”. „Faptele de succesiune și faptele de repetițiune”.

TABLA DE MATERII

PREFAŢĂ

I) **INTRODUCERE** Pag.

Cap. I. *Sociologia ca ştiinţă a societăţii* 9
Sociologia în clasificarea ştiinţelor 12
Rezumat 18
Lectura I-a. (Ajutorarea mutuală a ştiinţelor) 20
Lectura II-a. (Ştiinţe şi cunoştinţe) 22
Lectura III-a. (Susţinerea clasificării lui A. Comte). 23
Lectura IV-a. (Istoricul Sociologiei) 25
Cap. II. *Ce este sociologia* 30
Raportul ei cu celelalte ştiinţe 34
Metodele sociologiei 38
Necesitatea şi însemnătatea sociologiei 41
Rezumat 43
Lectura I-a. (Valoarea Sociologiei) 44
Lectura II-a. (Despre metodă în Sociologie) 46
Lectura III-a. (Obstacolele întâlnite de Sociologie) . 48
Lectura IV-a. (Despre statistică) 49

II) **PROBLEMELE SOCIOLOGIEI**

Cap. III. *Societatea ca obiect de studiu al sociologiei* 52
Condiţiunea cosmologică 53
Problema culturii 58
Evoluţia culturii 59
Rezumat 61
Cap. IV. *Condiţiunea biologică* 62
Sociologia rassei 63
Organicismul 65
Aplicare. (Degenerarea şi bolile sociale) 68
Rezumat 72
Lectură. (Morfologie socială) 72

		Pag.
Cap. V.	*Condiţiunea psihică*	74
	Problemele sociologiei psihologice	75
	Moralitatea socială	78
	Obiceiul	80
	Aplicare. (Tradiţie şi noutate. Solidaritate şi Cooperaţie)	83
	Rezumat	87
	Lectura I-a. (Despre solidaritate)	88
	Lectura II-a. (Sociologia moralei)	89
	Lectura III-a. (Noutate, Invenţie, Imitaţie)	91
Cap. VI.	*Condiţiunea istorică*	93
	Teorii filozofice şi sociologice	98
	Evoluţia la H. Spencer	101
	Aplicare. (Evoluţie şi Progres)	102
	Lumea valorilor	104
	Rezumat	105
	Lectura I-a. (Progres şi regres)	106
	Lectura II-a. (Istorie şi Sociologie)	108
Cap. VII.	*Activitatea vieţii sociale*	110
	Activitatea economică	112
	Raporturi între producţie şi consum	115
	Teoria socialistă	117
	Bolşevismul	120
	Aplicare. (Technică, Cultură, Civilizaţie)	122
	Rezumat	127
	Lectura I-a. (Ce este marxismul?)	129
	Lectura II-a. (Despre Sociologia Economică)	131
Cap. VIII.	*Activitatea juridică*	132
	Evoluţia dreptului	136
	Penalitatea	138
	Aplicare. (Criminalitate şi Moralitate)	142
	Rezumat	144
	Lectură. (Despre criminalitate)	146
Cap. IX.	*Activitatea politică*	147
	Evoluţia politică	152
	Formele statului	153
	Concluziune sociologică. (Libertate-Egalitate)	157
	Aplicare. (Partidul politic)	158
	Evoluţia partidelor în România	161
	Rezumat	162
	Lectură. (Despre evoluţia statului)	163
Cap. X.	*Activitatea spirituală*	165
	Activitatea intelectuală	166

		Pag.
	Factorul individual şi factorul social	169
	Sociologia religiunii	170
	Sociologia limbii	174
	Sociologia ştiinţei	175
	Sociologia moralei şi a educaţiei	176
	Rezumat	177
	Lectura I-a. (Despre sociologia religiuni)	179
	Lectura II-a. (Sociologia Limbii)	180
Cap. XI.	*Ce este societatea*	181
	Cadrele sociale	183
	Activităţile sociale	184
	Definiţiile unilaterale ale societăţii	186
	Definiţia societăţii	187
	Conştiinţa socială	188
	Rezumat	191
	Lectura I-a (Conştiinţa colectivă şi faptul social)	192
	Lectura II-a. (Despre conceptul de societate)	194
Cap. XII.	*Unităţile sociale*	196
	Individ şi societate	197
	Concilierea antinomiei	199
	Teoria mecanistă	200
	Teoria contractualistă	200
	Familia	201
	Naţiunea	203
	Societatea Naţiunilor	205
	Statul	206
	Rezumat	207
	Lectura I-a. (Despre evoluţia familiei)	208
	Lectura I-a (Stat şi Societate)	210

III) APLICAREA PRACTICĂ A DATELOR TEORETICE

Cap. XIII.	*Cunoaşterea sociologică a neamului prin metoda monografică*	212
	Planul monografiei satului	214
	Regulile cercetării monografice	218
	Rezumat	220
Cap. XIV.	*Mijloace de înălţare biologică şi culturală a patriei*	221
	Higiena socială	223
	Cultura masselor	228

ANEXE ŞI LECTURI COMPLIMENTARE

	Pag.
Legea Sociologică	232
Diverse legi sociologice	233
Despre legea ştiinţifică	239
Formularea legii sociologice	240
Explicarea influenţărilor complexe	243
O nouă serie de legi sociale	246
Lectura I-a. (Valoarea sociologiei ca ştiinţă)	248
Lectura II-a. (Legea Compenetraţiunei Cauzale—*Notă explicativă*)	249
Bibliografie	253
Tabla de materie	257

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ"

	Lei
Pann A., Povestea vorbei, Vol. I	45
„ „ „ „ „ II	65
Pora N., Intr'o noapte pe Bărăgan, Ed. II	40
Rebreanu Liviu, Golanii, Ed. III	40
Sadoveanu M., Amintirile căprarului Gheorghiţă Ed. V	65
„ „ Povestiri Ed. de lux	75
„ „ Ţara de dincolo de negură	120
Sadoveanu M. şi Pătrăşcanu D., Vieţile sfinţilor	35
Simionescu I., Oraşe din România	90
Slavici I., Nuvele Vol. I Ed. VI	75
„ „ „ „ II Ed. III	50
„ „ „ „ III Ed. VI	50
Speranţia D. Th., Anecdote populare, Vol. I Ed. VII	40
„ „ „ „ Vol. II Ed. V	40
„ „ „ „ „ III Ed. IV	40
„ „ Călătoriile lui Enache Cocoloş Ed. IV	40
Vissarion C., Florica, Ed. III	90
Vlahuţă Al., Clipe de linişte, Ed. VI	48
„ „ File rupte, Ed. III, de lux	85
„ „ Amurg şi zori	30
Xenopol D. A., Istoria Românilor, Ed. III Vol. I.	100
„ „ „ „ Vol. II.	100
„ „ „ „ „ III.	120
„ „ „ „ „ IV.	150

Cărţile indicate mai sus sunt de vânzare la toate librăriile din ţară.—Se pot expedia şi dela «Cartea Românească», B-dul Academiei 3, Bucureşti, trimiţându-se costul prin mandat poştal.